Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial

Repertoriu național de patrimoniu cultural imaterial. I

Répertoire national du patrimoine culturel immatériel. I

Senior coordonator:	**Virgil Ştefan Nițulescu**
Îngrijirea ediției:	**Mirela Paraschiv** **Irina Balotescu**
Traducere în limba franceză:	**Cristiana-Monica Papahagi**
Echivalențe în aromână:	**Iulia Wisoşenschi**

CIMEC - Institutul de Memorie Culturală
2008

Autorii/Les auteurs

Capitolul 1. Forme de artă a cuvântului şi expresii verbale tradiţionale / Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles

Prof.univ.dr. Nicolae Constantinescu - Universitatea din Bucureşti / Université de Bucarest

Lect.univ.dr. Ioana Ruxandra Fruntelată - Universitatea din Bucureşti / Université de Bucarest

Capitolul 2. Folclor muzical / Musique folklorique

Cercetător ştiinţific dr. Marian Lupaşcu - Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" / Institut d'ethnographie et de folklore «Constantin Brăiloiu»

Capitolul 3. Folclor coregrafic / Danse folklorique

Prof.univ.dr. Zamfir Dejeu - Academia de Muzică „Gheorghe Dima", Cluj-Napoca / Académie de musique «Gheorghe Dima» de Cluj-Napoca

Capitolul 4. Jocuri de copii şi tineret / Jeux d'enfants et d'adolescents

Prof.univ.dr. Nicolae Constantinescu - Universitatea din Bucureşti / Université de Bucarest

Cercetător ştiinţific dr. Sabina Ispas, membru corespondent al Academiei Române - Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" / Institut d'ethnographie et de folklore «Constantin Brăiloiu»

Capitolul 5. Sărbători, obiceiuri şi ritualuri / Fêtes, rituels et traditions

Prof.univ.dr. Otilia Hedeşan - Universitatea de Vest, Timişoara / Université de Timişoara

Conf.univ.dr. Doina Işfănoni - Muzeul Naţional al Satului „Dimitrie Gusti" / Musée national du village «Dimitrie Gusti»

Capitolul 6. Practici tradiţionale de prevenire, combatere şi vindecare a bolilor / Médecine traditionnelle: pratiques de prévention, de traitement et de guérison

Prof.univ.dr. Ilie Moise - Universitatea „Lucian Blaga", Sibiu / Université «Lucian Blaga» de Sibiu

Capitolul 7. Meşteşuguri artistice / Les métiers artistiques traditionnels

Cercetător ştiinţific dr. Corina Mihăescu - Muzeul Naţional al Satului „Dimitrie Gusti" / Musée national du village «Dimitrie Gusti»

Cercetător ştiinţific dr. Steluţa Pârâu - Institutul de Cercetări Eco-Muzeale - Muzeul de Etnografie şi Artă Populară Tulcea / Institut et musée d'ethnographie et d'art populaire de Tulcea

Capitolul 8. Alimentaţie tradiţională / Cuisine traditionnelle

Conf.univ.dr. Narcisa Alexandra Ştiucă - Universitatea din Bucureşti / Université de Bucarest

CUPRINS

Cuvânt introductiv	1
Argument	3
Forme de artă a cuvântului şi expresii verbale tradiţionale	9
Folclor muzical	21
Folclor coregrafic	31
Jocuri de copii şi tineret	63
Sărbători, obiceiuri şi ritualuri	73
Practici tradiţionale de prevenire, combatere şi vindecare a bolilor	89
Meşteşuguri artistice	97
Alimentaţie tradiţională	131
Bibliografie generală	147
Avant propos	157
Introduction	159
Note du traducteur	164
Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles	165
Musique folklorique	179
Danse folklorique	189
Jeux d'enfants et d'adolescents	225
Fêtes, rites et traditions	235
Médecine traditionnelle: pratiques de prévention, de traitement et de guérison des maladies	253
Les métiers artistiques traditionnels	261
Cuisine traditionnelle	295
Bibliographie générale	311
Ilustraţii/Illustrations	323

Cuvânt introductiv

Ne aflăm, odată cu publicarea prezentului *Repertoriu* național de patrimoniu cultural imaterial, în fața unui fapt esențial pentru spațiul culturii române actuale. Termenul de Inventar, ales inițial pentru această lucrare, trimite, de obicei, la ideea unui drum închis, la un document strict oficial; nu este, însă, cazul aici și vom arăta pe scurt care sunt motivele. Este vorba, în primul rând, de o realizare cu totul nouă, din punct de vedere istoric, iar prin aceasta reprezintă un gest pregnant, aproape o urgență firească într-un timp al urgențelor nu întotdeauna reale și în acord cu transformările care se produc, interdependent, în zonele socialului, mentalului, tradiției. Publicarea *Repertoriului* este o realizare majoră nu numai prin aceea că stabilește profilul unui câmp de repere, ci și pentru că, prin el, tradiția se prezintă ca un fenomen viu și inspirator, iar nu drept un sistem opac, împietrit, clasificat definitiv. România se racordează, în acest fel, la demersurile pe care UNESCO le-a întreprins în ultimii ani pentru salvgardarea patrimoniului mondial și, în cazul de față, a patrimoniului cultural imaterial care, prin natura sa, solicită strategii ce nu implică doar spațiul fizic, ci înaintează în straturile profunde ale manifestărilor umane, confruntându-se cu dispariția unor comportamente, a unor mentalități și, implicit, a formelor pe care acestea le-au generat. Devine, astfel, o necesitate firească, nu doar inventarierea elementelor care constituie ansamblul de limbaje al unei lumi întregi, ci și ordonarea acestora, astfel încât să devină posibilă înscrierea axiologică a patrimoniului imaterial într-un spațiu și timp al valorilor adesea relative, lipsite de componenta reper.

Avem în față un demers finalizat printr-un volum cu valoare de document, posibil prin unificarea eforturilor și viziunilor unei serii de specialiști, membri ai Comisiei Naționale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Experiența lor plurivalentă a făcut posibilă acoperirea unei arii care, fără a se pretinde exhaustivă în mod definitiv și exclusiv, este reprezentativă și constituie, în același timp, un bun reper bibliografic. Materialul prezentului volum dovedește un intens efort de ordonare și cercetare a elementelor patrimoniale din domeniile culturii imateriale, efort dus la bun sfârșit și prin implicarea organismelor abilitate, în acest sens, pe teritoriul României, iar concepția *Repertoriului* vine în urma unui șir de participări la reuniunile internaționale cu subiecte majore legate de salvgardarea patrimoniului imaterial, reuniuni organizate de către UNESCO, dublate de analiza obiectivă a individualității culturii și tradiției românești și a direcțiilor și imperativelor ei actuale.

Volumul de față, primul dintr-o serie de trei tomuri proiectate a reflecta realitatea patrimoniului românesc, atestă o reală preocupare pentru păstrarea unui teren de siguranță în supraviețuirea faptelor de patrimoniu cultural imaterial. În acest sens, pe lângă un angajament al României față de comunitatea internațională și față de sine, *Repertoriul* însuși reprezintă o importantă – sperăm – măsură de conservare și începutul unui proces care solicită nu doar inițiative, ci și intense acțiuni de cercetare, de implicare atât a comunității, cât și a societății și organismelor sale; solicită o schimbare de concepție, de educație, dar face apel și la activarea unei facultăți puțin exersate la noi, anume conștiința apartenenței, căutării, refacerii identitare. Sperăm, în acest sens, că acest demers va fi un punct de plecare și un instrument de lucru eficace într-un timp al transformărilor, al permanentei nevoi de investigație, de regenerare continuă a cadrelor de supraviețuire a valorii.

Nu în ultimul rând, nu ni se pare lipsit de importanță faptul că se creează un raport benefic între conținutul științific și subtilitatea, uneori frustă, ce caracterizează elementele de patrimoniu imaterial, raport ce capătă o expresivitate *sui generis*, numai rareori prezentă în textele de specialitate. Volumul reprezintă coagularea interioară a rigurozității criteriilor, repartiția clară a domeniilor, istoricul elementelor și bibliografiile de specialitate, toate conturând un demers intelectual, ce implică nu doar instituția Ministerului Culturii și Cultelor, ci și instituții de rang academic și universitar, organisme culturale și de cercetare din România (muzee, centre de cultură, biblioteci), așa cum este Institutul de Etnografie si Folclor „Constantin Brăiloiu", deținător al uneia dintre cele mai importante arhive din Europa.

Elaborarea lucrării de față constituie, așadar, dovada preocupării Statului român, a instituțiilor de specialitate și a specialiștilor din domeniile patrimoniului cultural imaterial, de a marca un stadiu necesar identificării patrimoniului românesc într-un context ale cărui tendințe se îndreaptă spre uniformizare. Credem, prin urmare, că spiritul și corpul tradițiilor românești se constituie într-un organism viu, pulsatil și personal, a cărui supraviețuire și transmitere depind, în mare parte, de tendințele valorice ale generației contemporane.

Dr. Virgil Ștefan NIȚULESCU,
Secretar general, Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național

Argument[1]

În Lecția de deschidere ținută la Facultatea de Litere a Universității din București, în data de 9 noiembrie 1909, în urmă cu aproape o sută de ani, prof. Ovid Densusianu, redutabil filolog și folclorist, totodată, atrăgea atenția asupra faptului că un popor „nu trăiește numai din ce moștenește, ci și din ce adaugă pe fiecare zi în sufletul lui". De aceea cercetătorul „trebuie să cuprindă în câmpul lui de observațiune și actualitatea și trecutul [...] pentru că nimic nu poate fi pătruns în toate tainele lui dacă e izolat în timp, ca și în spațiu. [....] nu trebuie să uităm că imaginația poporului nu rămâne inactivă, e stimulată mereu de ce se întâmplă în anumite împrejurări". Actualitatea observațiilor acestora este cu atât mai evidentă în societatea în care trăim, în epoca postindustrială, când apar adevărate mutații în modelele culturale care ordonează și dirijează existența oamenilor, în primul deceniu al mileniului al treilea. Din rândurile de mai sus se pot descifra, cu ușurință, cele două viziuni referitoare la perspectivele și, implicit, metodologiile care pot fi folosite în studiul culturilor tradiționale. Cea dintâi, care are prioritate în ordinea abordării fenomenelor, privește cultura tradițională și mijloacele prin care aceasta funcționează ca un grupaj de „supraviețuiri" – forme, imagini, sensuri, structuri rituale prezente în sistemul activ al culturilor orale, ale unui popor sau ale unor grupuri de popoare, fragmente considerate, adesea, anacronice, față de solicitările lumii moderne. Ca urmare a acestei perspective, culegerea, publicarea, conservarea fenomenelor se fac sub presiunea „etnologiei de urgență" al cărei comandament principal este salvarea formelor de expresie a folclorului, reprezentative pentru creativitatea umană, care sunt pe cale de a intra în fondul pasiv. (Folosim termenul *folclor* în accepțiunea sa tehnică, și includem aici întreaga cultură spiritual a unei comunități, cu circulație dominant orală, în care, alături de literatură, muzică, dans, credințe, obiceiuri, etnoiatrie, norme juridice, reguli de comportament, se află și forma verbalizată a științei populare privind ocupațiile, meșteșugurile, organizarea spațiului, tehnici de construcție etc. Specialiștii din România au folosit termenul și în accepția restrânsă, referindu-se la creația spirituală, tradițională și contemporană, exprimată în literatura, muzica și jocul populare. În alte părți ale Europei, folclorul este asimilat, preponderent, spectacolului sau festivalului în care sunt valorificate textele tradiționale literar, muzical și coreic.) În elaborarea prezentului repertoriu de teme și

[1] Ideile prezentate în acest *argument* sunt dezvoltate în volumul *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.

termeni s-a folosit accepțiunea lărgită a termenului folclor, cea apropiată de sensul inițial, cel care în a doua jumătate a secolului al XIX-lea semnifica „știința populară". „Folclorul este un sistem tradițional interpersonal de cunoaștere" care „se manifestă atunci când se transmite informație inclusă în setul de cunoștințe colectiv și în cel expresiv, prin actul singular al interpretării." (Ispas, 2003, p. 23).

Cea de a doua viziune referitoare la perspectiva din care trebuie înțeleasă și abordată, pentru studiu, cultura orală tradițională (profundă, intangibilă) pornește de la premisa că ne aflăm în fața unui fenomen activ, un proces cu o dinamică determinată de contexte diverse: istoric, social, politic etc. în care acționează două forțe: cea tradițională și cea inovatoare. Prima este legată de existența, de-a lungul istoriei și în istorie, a acelor structuri și forme de expresie din etape anterioare care sunt păstrate atunci când condițiile concrete o cer, la care se adaugă elemente noi, când acestea sunt necesare. În tipul de relație stabilit între tradiție și inovație se manifestă dinamica fenomenului folcloric, calitatea acestui segment al culturii, universal atestat, de a fi „cultură vie", care poate evolua, se îmbogățește și se perfecționează. Cultura aceasta profundă este organizată sistemic și în cadrul dinamicilor interne schimbările nu au loc haotic sau întâmplător. De aceea acea parte care aparține tradiției și este supusă statornic șocurilor inovatoare se cade a fi conservată, ea reprezentând o sinteză culturală pentru una sau mai multe etape istorice determinante din existența unui grup (etnic, socio-profesional, de vârstă, gen etc.).

Identitatea unei societăți se definește, între altele, prin simbolurile principale recunoscute și acceptate de către membrii ei, credințe, tradiții, norme care dau un sens existenței lor laolaltă, îi ajută să se recunoască într-o masă de indivizi și să împărtășească un destin comun. „Folclorul exprimă identitatea culturală a grupurilor familial, ocupațional, religios, etnic, zonal etc." Fenomenul despre care scriem este de esență genuină și îl diferențiem de „folclorul bun de consum", cel exploatat în spectacol, festival, turism sau comerț.

Interesul pentru cunoașterea și consemnarea fenomenului folcloric în România, manifestat constant, urmând o traiectorie ascendentă și în consens cu direcțiile similare europene, datează din secolul al XVIII-lea. După o perioadă de efervescență, de multe ori cu accente romantice, care a marcat întregul secol al XIX-lea, în ultima sută de ani a celui de al doilea mileniu s-a realizat o instituționalizare a preocupărilor din domeniile etnologice: s-au întemeiat, în marile centre culturale ale României, arhive multimedia de folclor și etnografie, muzee etnografice, în cadrul universităților au luat ființă catedre de folclor și etnografie, pe lângă Academia Română s-au dezvoltat institute de cercetare, iar ministerele abilitate cu gestionarea culturii au dezvoltat rețele locale și zonale în sarcina cărora se află derularea strategiilor legate de cultura populară. Pornind de la rezultatele cercetărilor

desfășurate în România, în cadrul diverselor discipline etnologice, de-a lungul unui interval ce depășește un secol și jumătate, au fost stabilite categoriile culturii tradiționale orale care au stat la baza redactării prezentului *Repertoriu*.

Dacă pentru cercetător tehnologiile moderne sunt un aliat, pentru modelul „tradițional" acestea sunt elemente de „agresiune"; cultura „industrializată", mai ales cea transmisă prin mass-media audio-vizuală „erodează" folclorul și dă naștere unor noi stereotipii.

Fenomenul mondializării sau globalizării culturale este mult discutat și disputat în zilele noastre, dar nu trebuie să pierdem din vedere că mișcarea, dacă nu este haotică, atrage după sine progresul, dacă factorii responsabili acționează atent și cu abilitate. „Folclorul are astăzi repere de modelare transcontinentale și transculturale". O comunitate folclorică utilizează, adaptează și, ulterior, abandonează bunurile culturale numai în măsura în care acestea îi sunt necesare sau nu, într-un anume moment al evoluției sale. În acest cadru se manifestă relația dintre individ – cultura lui – cultura grupurilor „mici" – informația planetară și tot în acest context, la momentul potrivit, trebuie să acționeze organismele cărora le revine responsabilitatea identificării și conservării bunurilor culturale pe cale a fi eliminate din viața zilnică a indivizilor. Conservarea trebuie făcută la nivelul sistemului de valori, a componentelor „sistemului de sisteme" care este folclorul, nu la nivel individual, ci prin indivizi reprezentativi.

„Toate societățile își creează o imagine a trecutului în cadrul unui proces care are ca scop actualizarea acesteia prin deschiderea spre noile generații care trebuie să se regăsească în acel proces istoric. Ne aflăm în fața unei restructurări, a reformulărilor, revalorizărilor și resistematizărilor datelor și valorilor care alcătuiesc existența, sub toate aspectele ei, prin care se identifică un grup uman, un segment de populație, după normative comune, acceptate din interior și din exterior. Datele au o funcție referențială și socială, totodată." (Ispas, 2003, p. 75). Dintre valorile tradițiilor din diversele culturi ale planetei, cele care aparțin secțiunii „intangibile", folclorului au o profunzime și o complexitate deosebite și sunt purtătoarele mărcilor identitare acceptate ca norme de către grupuri. Multe generații de oameni de cultură au identificat, analizat, sistematizat și transmis celor ce le-au urmat ceea ce numim, cu un termen mult prea general, *tradiție*. Am spune chiar că identificarea, evaluarea și înscrierea categoriilor culturii profunde în setul identitar de referință este o acțiune conștientă a intelectualilor, oferta de valoare selectată și propusă de savanți, validată, acceptată și însușită de grup, într-o acțiune liber consimțită. Astfel se determină și se definesc acele categorii de valori care alcătuiesc o parte a patrimoniului cultural, un inventar de obiecte și structuri imateriale cărora comunitățile le acordă importanță și cu care se identifică, făcând referire la circumstanțele apariției lor și la semnificațiile acestora. Patrimoniul este

strâns legat de memoria colectivă în calitatea lui de reper identitar. În *Les niveaux d'interpretation ei d'application de la notion de patrimoine culturel* (în *Parcours anthropologiques*, Université Lumière, Lyon 1, 2001) Gabor Sonkoly definește patrimoniul drept un inventar de obiecte sau de entități imateriale simbolizate prin obiecte, cărora comunitatea le acordă importanță. Colectate, inventariate, cercetate, ele sunt expuse publicului, conservate și restaurate de către instituții abilitate și, dacă este necesar, descifrate și dezvăluite codurile lor secrete. Prin acest demers, conținutul original de îmbogățește cu un element nou: interpretarea pe care o fac instituțiile care preiau obiectul în posesie. Astfel, patrimoniul se atașează memoriei colective, obiect și interpretare, făcând parte integrantă din identitatea care l-a cercetat, redescoperit, conservat (cf. *op. cit.* p. 75). Pornind de la conceptul de patrimoniu material, care a premers cu mult pe cel referitor la patrimoniul intangibil sau imaterial, organismele interesate de păstrarea valorilor culturii umanității, printre cele mai active fiind UNESCO, au declanșat programe și proiecte la care s-au angajat numeroase țări, răspândite pe toate continentele. România a aderat la aceste programe și astfel prin Legea nr. 410/2005 a dat acceptul pentru Convenția de salvgardare a patrimoniului cultural imaterial de la Paris, din 2003, pentru ca prin Legea nr. 26/2008, Parlamentul României să fixeze „cadrul general necesar pentru identificarea, documentarea, cercetarea, protejarea, conservarea, promovarea, punerea în valoare, transmiterea elementelor patrimoniului cultural imaterial, caracteristică definitorie a comunităților umane, ca factor de coeziune socială și de dezvoltare economică". Drept urmare, prin Ordinul nr. 2236 din 12 aprilie 2008, s-a stabilit organizarea, funcționarea și atribuțiile Comisiei Naționale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. În componența acestui organism au fost numiți specialiști din cercetarea academică, învățământul superior, cercetarea muzeală care și-au propus, într-o primă etapă, să identifice și să stabilească domeniile care trebuie să fie conținute în categoria bunurilor patrimoniale intangibile. Dată fiind diversitatea și complexitatea culturii tradiționale, care acoperă mai toate registrele existenței umane și a relațiilor ei cu lumea înconjurătoare, cosmosul și transcendentul, s-a hotărât ca acest *Repertoriu* național de patrimoniu cultural intangibil să fie structurat în capitole tematice și împărțit în trei volume. Cel dintâi acoperă domeniul dominant spiritual, forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale, folclor muzical, folclor coregrafic, jocuri de copii și tineret, sărbători, obiceiuri, ritualuri, practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor, meșteșuguri artistice, alimentația tradițională, limba. Volumul al doilea urmează să conțină capitolele consacrate ocupațiilor, meșteșugurilor, tehnicilor de construcție, metrologiei etc. În cel de al treilea volum vor fi publicate capitole tematice care vor prezenta patrimoniul intangibil al comunităților minoritare din România. (Unele referiri sunt

făcute și în prezentul volum, numai acolo unde autorii capitolului respectiv au considerat necesar.) Ultimul volum va conține și un indice explicativ de cuvinte.

S-au avut în vedere fenomenele care se află deja în fondul pasiv de bunuri culturale și pot fi restituite comunităților prin programe speciale, cele care se află la „limita supraviețuirii" și cele care sunt încă vii în comunitățile practicante. *Repertoriul* este o formă deschisă, căreia i se pot aduce completări de câte ori evidența o cere. De aceea s-a procedat la alcătuirea subsolurilor. Acolo unde a fost posibil, s-a alcătuit și un glosar de termeni în dialectul aromân.

„În actualul moment istoric, când continentul european, poate chiar întreaga planetă, participă la elaborarea unor modele comune pentru cultura viitorului, credem că este obligatoriu să reformulăm, pentru actualizare, valorile culturii profunde, imateriale, să le protejăm, să le conservăm și mai ales să le facem cunoscute, într-un sistem modern și deschis. Totodată, credem că ar trebui să ne preocupe „oferta de embleme" pe care trebuie să o facă patrimoniului cultural continental cultura românească, tradițională și actuală" (Ispas, 2003, p. 79).

Sabina ISPAS

Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale

Am preferat pentru această secțiune a patrimoniului cultural imaterial românesc denumirea *Forme de artă a cuvântului și expresii verbale tradiționale* în loc de sintagma *Folclor literar*, mai des utilizată în bibliografia românească de specialitate, pentru că ne referim, deopotrivă, la expresiile poetice orale (basme, legende, orații etc.) și la expresiile orale care nu au neapărat valențe estetice (poetice), dar reprezintă documente valoroase pentru înțelegerea sistemului culturii populare românești (credințe și superstiții, relatări referitoare la reprezentări mitice autohtone etc.).

La alcătuirea listei pentru această secțiune, am luat în considerare următoarele criterii:

a) criteriul funcțional (ex.: texte rituale, texte nerituale);
b) subcriteriul contextual (ex.: texte rituale calendaristice, texte rituale familiale);
c) subcriteriul de gen literar (ex.: texte nerituale epice, texte nerituale lirice);
d) subcriteriul modalității de expresie (ex.: texte nerituale epice în versuri, texte nerituale epice în proză).

De asemenea, am ținut cont de faptul că, în conformitate cu Legea nr. 26/29.02.2008, art. 15 și art. 12 (2), Comisia Națională pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial trebuie să alcătuiască trei liste pentru Repertoriul național: 1) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial dispărute, 2) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial în pericol de dispariție și 3) lista elementelor de patrimoniu cultural imaterial vii. Întrucât nu avem suficiente informații de teren pentru a atesta cu certitudine starea de viabilitate a tuturor elementelor incluse pe listă, prezentăm mai jos o singură listă, urmând ca marcarea grafică a stării de viabilitate să fie realizată după confruntarea cu situația de teren, prin intermediul rețelei naționale a instituțiilor cu expertiză în domeniul patrimoniului cultural imaterial.

Pentru că lista națională a patrimoniului cultural imaterial trebuie să respecte caracterul sincretic și contextual al elementelor de cultură populară tradițională, am introdus corelațiile cu listele celorlalte secțiuni ale patrimoniului cultural imaterial, desemnate prin sigle adoptate de comun acord de membrii comisiei.

Am inclus în această secțiune și teatrul de păpuși, care nu este exclusiv o formă de artă verbală, dar conține și elemente de artă a cuvântului, neputând fi încadrat mai corect într-o altă secțiune a

patrimoniului cultural imaterial.

Lista pe care o propunem este o listă deschisă, care poate fi revizuită și completată în funcție de sursele documentare și de realitatea terenului. Specificările pe care le facem în cele 52 de note de subsol nu epuizează totalitatea elementelor de patrimoniu cultural imaterial incluse într-o anumită categorie și nici nu indică o prioritate a elementelor menționate față de cele nemenționate, în sensul unei ierarhii valorice. Tocmai de aceea am utilizat sintagma „și altele asemenea" la finalul majorității notelor de subsol.

Am însoțit lista acestei secțiuni de un indice de termeni specifici, explicați cât mai simplu, pentru a înlătura anumite confuzii care ar putea apărea la inventarierea patrimoniului cultural imaterial pe plan local, în spațiul românesc, dar și pentru a spori accesibilitatea listei după traducerea acesteia într-o limbă de circulație internațională. Din rațiuni de unificare de conținut a materialului din acest volum, urmează ca indicele de termeni să fie publicat într-un volum viitor.

Am anexat la listă o bibliografie specială, pe care am alcătuit-o în urma consultărilor cu membrii Comisiei Naționale pentru Salvgardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Bibliografia este minimală și este completată de bibliografia generală de la sfârșitul volumului. Ne-am orientat doar către marile corpusuri și tipologii considerate ilustrative pentru domeniu în institutele de cercetare ale Academiei Române și în universități.

Lista alcătuită de noi reflectă că, în domeniul formelor de artă verbală și al expresiilor verbale tradiționale, patrimoniul cultural imaterial românesc este de o mare diversitate, conținând atât elemente comune majorității culturilor europene, cât și elemente specific balcanice și elemente de sinteză interculturală exprimate în forme artistice unice.

I. Texte rituale calendaristice

Repertoriul poetic de texte de formule rituale de Moș Ajun, colinde de copii și cântece de stea, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[1]

Repertoriul poetic de colinde propriu-zise, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[2]

---

[1] Se interpretează în ziua de 24 decembrie: *Cu Moș Ajunul* (Muntenia), *Pițărăii* (Oltenia, Banat), *Colindeți*, *Bună dimineața* (Muntenia, Moldova), *Colindița* (Transilvania), *Colindișu* (Muntenia), *Neațălașu* (Muntenia) și altele asemenea. Prin „denumirile locale asociate acestora" vom înțelege, aici și în continuare, atât denumirile textelor propriu-zise, cât și termenii locali care se referă la contextul specific de interpretare (persoane, momente, spațiu, recuzită, modalitate de interpretare etc.).

[2] Se interpretează în noaptea dinspre 24 spre 25 decembrie: colinde cu tematică mitologică și urare generalizată (*cosmogonice, escatologice* și altele asemenea), colinde cu tematică alegorică și urare individualizată (*vânarea monstrului, peștitul eroic* și altele asemenea),

Repertoriul poetic de texte de urări de mulțumire pentru dar[3], împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de texte de teatru popular ritual[4], împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de texte la jocurile cu măști, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[5]

Repertoriul poetic de texte de Plugușor al copiilor, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[6]

Repertoriul poetic de texte de Plugușor, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[7]

Repertoriul poetic de urări de Vasilcă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[8]

Repertoriul poetic de formule rituale la Semănat[9], împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de urări de Sorcovă[10], împreună cu denumirile locale asociate acestora.

Repertoriul poetic de urări de Bobotează, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[11]

---

colinde cu tematică religios creștină (*magii, nașterea lui Hristos* și altele asemenea), colinde protocolare (*de fereastră, de ieșire din casă, de zori*).

[3] Se interpretează după ce colindătorii sunt răsplătiți cu bani și alimente de gazda colindată: *Mulțămita la colac*, *Alduita colacului* și altele asemenea (Transilvania).

[4] Asociate ciclului festiv hibernal: cu tematică religios creștină (*Irozii* și altele asemenea), cu tematică laică (*Banda lui Jianu*, *Banda lui Bujor* și altele asemenea*)*.

[5] Se interpretează pe parcursul ciclului festiv hibernal: *Turca, Borița* (Transilvania), *Brezaia* (Muntenia), *Ursul, Căiuții* (Moldova), *Capra* (toată țara) și altele asemenea.

[6] Se interpretează cel mai frecvent în ziua de 31 decembrie: (Moldova) și altele asemenea.

[7] Se interpretează în noaptea dintre ani (31 decembrie-1 ianuarie) sau pe 1 ianuarie: *Plugul*, *Plugul mare, Cu buhaiul* (Moldova) și altele asemenea.

[8] Se interpretează în ziua de 1 ianuarie.

[9] Se interpretează în dimineața zilei de 1 ianuarie.

[10] Interpretate de copii în dimineața zilei de 1 ianuarie.

[11] Se interpretează în ziua de 6 ianuarie: *Chiraleisa, Ciuraleisa, Țuraleisa* și altele asemenea.

Repertoriul poetic de formule rituale la Strigatul peste sat, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[12]

Repertoriul poetic de texte de *Lăzărel*, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[13]

Repertoriul poetic de texte și formule rituale din ciclul festiv pascal, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[14]

(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri, Alimentație)*

II. Texte rituale ocupaționale

Repertoriul poetic de texte de invocare a ploii, împreună cu denumirile locale asociate acestora,[15]

Repertoriul poetic de texte de cântece de seceriș, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[16]

Repertoriul de formule la obiceiuri ocupaționale, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[17]

(v. *Meșteșuguri, Sărbători, Alimentație*)

III. Texte rituale familiale

Repertoriul poetic de texte și formule rituale la naștere, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[18]

Repertoriul de formule rituale la prinsul fraților și surorilor,

---

[12] Se interpretează cel mai frecvent în seara de sâmbătă, înainte de începutul Postului Paștelui: *Alimori, Alemare, Moroleuca* (Transilvania), *Oleo, moleo* (Oltenia) și altele asemenea.

[13] Interpretate cel mai frecvent de fete în sâmbăta anterioară Duminicii Floriilor (Muntenia).

[14] *Toconelele*, teatrul ritual pascal (*Mironosițele*), urarea cu *Joimărica*, teatrul ritual din cadrul obiceiului Călușului și altele asemenea.

[15] Se interpretează în caz de secetă, fără dată fixă: *Caloianul, Scaloianul, Paparuda* (Muntenia), *Păpăluga, Muma ploii* (Moldova) și altele asemenea.

[16] Se interpretează la încheierea seceratului grâului: *Buzduganul, Dealu Mohului, Cântecul cununii* (Transilvania) și altele asemenea.

[17] Denumiri ale formării turmei de oi pentru plecarea pe munte: *Măsuratul laptelui*, *Împreunișul oilor*, *Răscol* (Transilvania) și altele asemenea.

[18] Interpretate cel mai frecvent de moașa copilului nou-născut: descântece de apărare împotriva deochiului, formule cu funcția de a-i asigura nou-născutului un viitor favorabil, texte poetice (*Orația de cumetrie*, Moldova) și altele asemenea.

împreună cu denumirile locale asociate acestora.[19]

Repertoriul de formule rituale la nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[20]

Repertoriul poetic de texte de cântece rituale de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[21]

Repertoriul poetic de orații de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[22]

Repertoriul poetic de strigături de nuntă, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[23]

Repertoriul de formule rituale la înmormântare, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[24]

Repertoriul poetic de texte de cântece rituale de înmormântare, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[25]

Repertoriul poetic de texte de bocete, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[26]

Repertoriul poetic de texte de versuri, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[27]

(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri, Alimentație)*

---

[19] Interpretate în general primăvara, în cadrul obiceiurilor de inițiere în adolescență: *Prinsul verilor și al văruțelor* (Oltenia), *Înfârtățitul* (Maramureș) și altele asemenea.

[20] Formule prin care mirii își cer iertare la despărțirea de părinții fetei, formule de cerere a darului de nuntă și altele asemenea.

[21] *Cântecul lăcății* (Bihor), *Cântecul miresei*, *La bărbieritul ginerelui*, *Zorile* și altele asemenea.

[22] *Oratia de pețit, Oratia schimburilor, Oratia bradului, Oratia de colăcărie* și altele asemenea.

[23] Strigăturile pentru socrii mari, pentru nași, strigătura la găină și altele asemenea.

[24] *Numărătoarea Mare* (Banat), formule rostite la mormânt, mărturia pentru căratul apei (la 40 de zile după înmormântare, Oltenia) și altele asemenea.

[25] *Cântecul Zorilor, Cântecul bradului, Cântecul de despărțire*, *Cântecul Mare* (Oltenia, Banat, Transilvania) și altele asemenea.

[26] Bocet la mamă, la tată, la frate, la soră și altele asemenea.

[27] (*Verș*), în Transilvania și altele asemenea.

IV. Texte rituale magice

Repertoriul poetic de descântece, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[28]

(v. *Vindecarea bolilor*)

V. Texte populare religios-creştine

Repertoriul poetic de cântări religios-creştine, împreună cu denumirile lor locale.[29]

VI. Texte epice nerituale

Repertoriul poetic de texte de cântece epice, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[30]

Repertoriul de basme, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[31]

Repertoriul de legende, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[32]

Repertoriul de povestiri, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[33]

Repertoriul de snoave, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[34]

(v. *Folclor muzical, Jocuri*)

---

[28] Descântece terapeutice: *de deochi*, *de mătrice* (durere de inimă), *de soare sec* (insolaţie), *de mana laptelui* (pentru vitele care nu mai dau lapte) şi altele asemenea; texte magice de influenţare favorabilă sau nefavorabilă a destinului: *de ursită* (pentru grăbirea căsătoriei), *de urât* (pentru ca o persoană să nu aibă succes în societate) şi altele asemenea.

[29] Se interpretează în biserică, cu precădere în ciclul festiv pascal, dar şi cu ocazia altor sărbători religioase, *Pricesne*.

[30] Cântece epice eroice (fantastico-mitologice, voinicești, vitejești/haiducești, ale curții feudale, istorice), cântece epice cu tematică pastorală, balade familiale (ciclurile: logodnici, părinți și copii, frați, soți, nași și fini), jurnale orale.

[31] Basme cu animale, basme fantastice, basme nuvelistice.

[32] Legende etiologice, legende mitologice, legende istorice, legende hagiografice.

[33] *Întâmplare*, *păţanie*, *amintire*: despre întâlniri cu supranaturalul (personaje mitice, strigoi), despre comori, despre experienţe traumatizante (război, deportare, colectivizare), ocupaţionale (întâmplări de la vânătoare etc.) şi altele asemenea.

[34] Snoave seriale, snoave despre alteritate (etnică, ocupaţională, confesională), snoave despre defecte de caracter (prostia, lenea, beţia) şi altele asemenea.

VII. Arta povestitului în cultura orală tradițională

Resurse ale expresivității narative orale (formule inițiale, mediane și finale, strategii retorice specifice oralității, repertoriu stilistic și altele asemenea).

VIII. Texte lirice nerituale

Repertoriul poetic de texte de cântece lirice și doine, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[35]

Repertoriul poetic de strigături la joc, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[36]

(v. *Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri*)

IX. Texte aforistice

Repertoriul de proverbe și zicători, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

X. Texte enigmatice

Repertoriul de ghicitori, împreună cu denumirile locale asociate acestora.

(v. *Sărbători, Jocuri*)

XI. Texte utilizate în cadrul jocurilor de copii și tineret

Terminologia jocurilor de copii și tineret.[37]
Numărători.
Texte poetice din jocurile cu elemente și vietăți din natură.[38]
Texte normative.[39]
Texte glumețe, cu funcție de cunoaștere și divertisment.[40]

---

[35] Cântece despre cântec, de dragoste și dor, de jale și urât, sociale (de înstrăinare, de haiducie, de cătănie), de leagăn și altele asemenea.
[36] Strigături erotice, strigături satirice și altele asemenea.
[37] Denumirile jocurilor (*Baba-oarba, De-a v-ați ascunselea, Puia gaia* etc.), ale jucătorilor , ale regulilor de joc, ale obiectelor folosite în cadrul jocurilor și altele asemenea.
[38] Poezia pentru luna nouă, cântecul ariciului, al melcului, al buburuzei și altele asemenea.
[39] Texte care descriu în versuri regulile jocului (de exemplu, la jocul *De-a cloța/ cloșca cu puii*), texte care marchează o interdicție (aceea de a vedea unde se ascund jucătorii la *De-a v-ați ascunselea* etc.), formule de comenzi la joc și altele asemenea.

Texte cumulative, cu funcție de exersare a memoriei și imaginației.[41]
Texte cu valențe de documentare social-istorică.[42]
Exerciții de limbă (dicție).
Limba păsărească.[43]
(v. *Sărbători, Folclor muzical, Folclor coregrafic, Jocuri*)

XII. Texte cu funcție documentar-identitară pentru mentalitatea comunităților deținătoare de patrimoniu cultural imaterial din spațiul național

Corpusul de credințe și superstiții, în expresie verbalizată, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[44]

Relatări referitoare la reprezentări mitice, împreună cu denumirile locale asociate acestora.[45]

Relatări referitoare la sărbători, obiceiuri și ritualuri, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.[46]

---

[40] *Mă suii-ntr-un cireș,/ Mă prinsă ăl cu dudu,/ Zise că ce caut în vișin,/ Să-i mănânc prunele* etc. și altele asemenea.
[41] Dialoguri absurde, care continuă între doi jucători, până când unul nu mai știe ce să răspundă și altele asemenea.
[42] Texte poetice în care apar referiri la istoria medievală a spațiului românesc (dominația turcească etc.) și altele asemenea.
[43] Limbă inventată în joacă de copii, prin adăugarea, după fiecare silabă a cuvântului românesc pe care vor să-l rostească, a unei noi silabe formate din consoana „p" și ultima vocală a silabei anterioare (în loc de *casă: ca-pa-să-pă* etc.).
[44] Credințe despre calitatea pozitivă sau negativă a spațiului și timpului (zile bune, zile rele, locuri bune, locuri rele), previziuni meteorologice și superstiții pornind de la observarea naturii, (cântecul anumitor păsări, zgomotul făcut de cărbuni în vatră etc.), credințe despre *strigoi*, *pricolici*, *moroi*, *solomonari*, *blajini*, *mărgeaua șerpilor*, *iarba fiarelor*, comori ascunse, sfârșitul lumii și altele asemenea.
[45] *Crăciunul*, *Ajunul*, *Zorile*, *Dochia*, *Dragobete*, Zilele săptămânii (Marțolea etc.), *Sântoaderii*, *Ielele*, *Vâlvele*, *Rusaliile*, Sfinții populari (*Foca*, *Marina*, *Pantelimon*), *Fata Pădurii*, *Omul nopții*, *Știma apelor*, *Solomonarii*, *Samca*, *Moșii*, *Moartea* și altele asemenea.
[46] *Moș Ajunul*, Umblatul cu steaua, Colindatul, *Irozii*, Jocurile cu măști, Umblatul cu *Plugușorul*, Teatrul popular de *Crăciun* și *Anul Nou*, *Călușerul*, *Călușul de iarnă*, *Vasilca*, Semănatul, *Sorcova*, Alergarea cailor, Prinderea crucii din apa sfințită la Bobotează, *Muiatul Ionilor*, Practici divinatorii (aflarea ursitului), *Focurile vii*, *Strigatul peste sa*t, *Lăsatul Secului*, *Plugarul*, *Tânjaua*, *Înstrutatul boului*, *Arezanul viilor*, *Caloianul*, *Paparuda*, *Muma ploii*, Săptămâna lui *Sântoader*, *Lăzărelul*, Semnificația ramurii de salcie la *Florii*, Joia Mare (*Joimărica*), Practici legate de ziua de *Paști* (brazda înierbată, vopsitul ouălor), *Joile după Paști*, *Paștele Blajinilor*, *Ispasul*, *Armindeniul*, *Drăgaica*, *Sânzienele*, Spălatul pe picioare, *Rusaliile*, *Călușul*, Sărbătorile „mânioase" (*Sf. Ilie*, *Sf. Foca*, *Sf. Marina*, *Sf. Pantelimon*), *Filipii*, practici legate de noaptea Sf. Andrei, povestiri cu funcție

Relatări despre ocupațiile tradiționale, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.[47]

Relatări despre meșteșuguri și arte tradiționale, în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.[48]

Relatări referitoare la etnoiatrie în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de aceasta.[49]

Relatări referitoare la viața socială și instituțiile tradiționale ale comunităților deținătoare de p.c.i., în care apar terminologie și practici culturale specifice legate de acestea.[50]

Teatrul popular de păpuși.[51]

Repertorii de texte poetice sau documentare orale reprezentative pentru identitatea comunităților/grupurilor de altă etnie decât cea română, aflate pe teritoriul național.[52]

(v. *Sărbători, Vindecarea bolilor, Meșteșuguri, Alimentație, Jocuri, Folclor muzical, Folclor coregrafic)*

---

magică încadrate unor obiceiuri calendaristice (*chinul pâinii*, *chinul brânzei*, *chinul cânepii* etc.), vânzarea pe fereastră la naștere, adusul miresei pe grapă la nuntă, destrigoirea la înmormântare și altele asemenea.

[47] Agricultură, creșterea vitelor, păstorit, prelucrarea fibrelor textile, pomicultură, viticultură, legumicultură, apicultură, munca la pădure, cărăușie, minerit, vânătoare, pescuit, sericicultură, morărit, îngrijirea casei și a gospodăriei, prepararea alimentelor și a băuturilor tradiționale și altele asemenea.

[48] Zidăria (inclusiv rituri de construcție), dulgheria, tâmplăria, rotăria, cojocăria, tăbăcăria, cizmăria, fierăritul, olăritul, împletirea de coșuri și alte obiecte din fibră lemnoasă, cărămidăria, sobăritul (inclusiv fabricarea țesturilor), cruceritul, cioplitul în piatră și lemn, prelucrarea metalelor prețioase, fabricarea instrumentelor muzicale, încondeiatul ouălor și altele asemenea.

[49] Plante de leac, vindecători vestiți, vindecări miraculoase, ritualuri de vindecare și altele asemenea.

[50] Șezătoare, clacă, târg, hora satului, nedeie, descrierea unor jocuri de copii dispărute, relatări despre obște, sfatul bătrânilor, biserică, școală, han, comerțul rural și altele asemenea.

[51] Formele medievale de teatru de păpuși (*Vasilache și Mărioara*, *Karagözul* și altele asemenea). *Târgul de Moși* este unul dintre contextele tipice pentru interpretarea teatrului de păpuși. Au existat și forme de teatru de păpuși fără text.

[52] Acest subpunct va fi dezvoltat într-o listă separată, realizată cu sprijinul reprezentanților comunităților deținătoare de p.c.i. de pe teritoriul național, de altă etnie decât cea română: bulgari, cehi, evrei, greci, huțuli, italieni, maghiari, polonezi, rromi, ruși lipoveni, sași, secui, sârbi, slovaci, tătari, turci, ucraineni și altele asemenea.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Texte ritualice calendaristice:
colinde – *colinde* – text: *Colinde, melinde*;
Lăzarelu – *lazaru* – text: *Lazare, pazare;*
Paparuda – *pirpirună* – text: *Pirpirună, sarandună;*
Sânziene – *Tayiani* – text: *Tayiani, yanizmata.*

Texte rituale familiale:
bocet – *măryiro, cănticu di mortu* (la mamă) *la dadă*, (la frate) *la frati;*
cântecul la bărbieritul ginerelui – *cănticu la sursearea yrambolui;*
cântecul miresei – c*ănticu nveastil'ei;*
chemarea oilor la sare – *Mărşinare;*
împreunișul oilor – *Sălaghirea areslor;*
măsuratul laptelui – *Misurarea laptilui;*
orația bradului – *cănticu di la hlamburǎ;*
orația de colăcărie – *cănticu buygeadziloru*;
orația schimburilor – la aromâni nu există orații, se cântă – *cănticu cându s-agioacă doarili.*

Texte ritualice magice:
descântece – *discăntiți;* (de deochi) *di diocl'u* etc.

Texte epice nerituale:
balade – *cântiți vecl'i;*
basme, legende – *părmiθi;*
cântece de dragoste – *căntiți di vreari;* (de înstrăinare) *di xeani;* (de leagăn) *di n'iți, di culcari, di leagân;*
cântece epice cu tematică pastorală – *căntiți picurărești;*
cântece epice eroice–vitejești/haiducești – *căntiți furești, căpitănești;*
snoave, anecdote – *părăvulii.*

Texte enigmatice:
proverbe – *cuvendzî, zboari, părmiθi;* (zicători) *ngălcitori.*

Texte cu funcție documentar-identitară:
Ajun – *aprea Crăciun;*
Crăciunul – *Crăciunu*;
iarba fiarelor – i*arba di nâpăticî*;
ielele – *albili*;
jocul cu măști – *arachi, liguciari;*
Joia Mare – *gioia mari;*
Lăsatul Secului – *alăsarea preasinilor*;

Lăzărelu – *lazaru;*
Paparuda – *pirpiruna;*
Paștele Blajinilor – *paștili morțâlor;*
ramura de salcie la Florii – *dărmili di tră vaiu;*
Rusaliile – *tră Răsali, Rusale;*
Sânzienele – *Taγani;*
strigoi – *vărcolacu, vombiru*;
vânzarea pe fereastră – *vindearea pi firidî.*

biserică – *bisearică;*
cărămidărie – *chiramarγio,*
cărăușie – *chiragilâchi;*
cojocărie – *cujucărie*;
creșterea vitelor – *acrištirea nimailoru;*
dulgherie – *duγramagialiche;*
han – *hani;*
hora satului – *coru ațel mari, coru a hoaril'ei;*
îngrijirea casei și a gospodăriei – *huzmetea ali casi;*
minerit – *cărbunărliche;*
munca la pădure – *lucuru tu pâduri;*
păstorit – *picurărliche;*
plante de leac – *ierburi di vindicari;*
școală – *sculie;*
târg – *păzare;*
vânătoarea – *avinarea.*

BIBLIOGRAFIE

Alecsandri, Vasile: *Poezii populare ale românilor*, adunate și întocmite de..., București, Tipografia Lucrătorilor asociați, 1866.

Alexici, Gh.: *Texte din literatura poporană română* Adunate de..., tom I, *Poezia tradițională,* Budapesta; Editura culegătorului, 1899, tom II, cu un studiu introductiv, note și glosar de Ion Mușlea, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.

Bîrlea, Ovidiu: *Antologie de proză populară epică*, 3 vol., București, Editura pentru Literatură, 1966.

Cătană, George: *Basme, povești și balade* (culese din Banat de George Cătană și publicate la sfârșitul secolului al XIX-lea), Ediție îngrijită de Doina Comloșan și Vasile Șerban, Timișoara, Editura Facla, 1985.

Gorovei, Artur: *Cimiliturile românilor*, București, Editura Academiei Române, 1898.

Ispirescu, Petre: *Legende sau basmele românilor* Adunate din gura

poporului de..., culegător-tipograf, București, Tipografia Academiei Laboratorii români, 1882.

Jarník, Jan Urban, Andrei Bârseanu: *Doine și strigături din Ardeal* date la iveală de..., București, Editura Academiei Române, 1885.

Pauleti, Nicolae: *Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii jucând, scrise de Nicolae Pauleti, în Roșia, în anul 1838*, Ediție critică cu un studiu introductiv de Ion Mușlea, București, Editura Academiei RPR, 1962.

Reteganul, Ion Pop: *Poveşti ardeleneşti*, Culese din gura poporului de..., prefață de Alexiu Viciu, Brașov, Editura. N. I. Ciurcu, 1888.

Schott, Artur, Albert Schott: *Basme valahe. Cu o introducere despre poporul valah și o anexă destinată explicării basmelor*, traducere din limba germană de Viorica Nișcov, București, Editura. Saeculum I. O., 2003 (Ediție princeps 1845).

Schullerus, Adolf: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammengestellt von A. Schullerus [*Catalogul basmelor românești , După sistemul tipologiei basmelor al lui Antti Aarne,* Întocmit de…] Helsinki, F. F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Stăncescu, Dumitru: *Basme culese din gura poporului* de..., cu o prefață de G. I. Ionescu-Gion, București, Editura I. G. Haimann, 1892.

Teodorescu, G. Dem: *Poezii populare române* culegere de..., București, Tipografia modernă, 1885.

Tocilescu, Grigore G.: *Materialuri folcloristice*, București, Tipografia Corpului Didactic C. Ispasescu - G. Bratanescu, 1900.

Zanne, Iuliu A.: *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri*. Cu un glosar româno-frances de..., București, Editura librăriei Socec – comp., 12 volume, (1895 – 1903).

Nicolae CONSTANTINESCU
Ioana Ruxandra FRUNTELA

Folclor muzical

Studiul ştiinţific al folclorului presupune câteva etape obligatorii: culegere, sistematizare, transcriere, analiză, tipologizare. Sistemul metodologic unitar s-a cristalizat în timp, iar componentele sale au apărut succesiv.

Primele melodii româneşti, atestate în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, sunt piese de largă circulaţie, din repertoriul de protocol al curţilor feudale, notate din memorie. Majoritatea sunt melodii de joc, grupate în tabulatura lui Jan din Lublin, în cea din Dresda şi în culegerile lui Daniel Speer. În *Codex Caioni* şi *Codex Vietoris* sunt inserate şi cântece. În secolul al XVIII-lea, Franz Joseph Sulzer transcrie în notaţie apuseană opt jocuri şi două cântece. În secolul al XIX-lea Eftimie Murgu, Anton Pann, Johan Andreas Wachmann, Henri Ehrlich, Alexandru Berdescu, Carol Miculi culeg, prelucrează şi publică muzică populară. Academia Română sprijină, începând din anul 1885, activitatea de culegere şi îl premiază, printre alţii, pe Dimitrie Vulpian, autorul unei colecţii monumentale. Nicolae Filimon, Titus Cerne, Teodor T. Burada, Dumitru Georgescu Kiriac şi Béla Bartók pun bazele cercetării ştiinţifice a folclorului muzical. În 1906 doi intelectuali bucovineni, Vasile Burduhos şi Victor Morariu, înregistrează cu fonograful, la Suceava, 50 de melodii şi le transcriu. În aceeaşi perioadă, Pompiliu Pârvescu înregistrează 63 de melodii de joc din Dobrogea ale căror transcrieri, realizate de profesorul C. M. Cordoneanu, le publică în 1908 în colecţia *Din viaţa poporului român,* sub titlul *Hora din Cartal*. La începutul secolului al XX-lea apar şi instituţiile specializate: în 1927 George Breazul înfiinţează *Arhiva fonogramică,* iar Constantin Brăiloiu, părintele etnomuzicologiei româneşti, fondează în 1928 *Arhiva de folklore a Societăţii Compozitorilor Români.* În 1949 ia fiinţă *Institutul de Folclor*. Alexandru Voevidca, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, Gheorghe Fira, Nicolae Ursu, Nicolae Lighezan, Harry Brauner, Ilarion Cocişiu, Tiberiu Alexandru, Gheorghe Ciobanu, Emilia Comişel, Mariana Kahane, Ghizela Sulițeanu sunt câțiva dintre etnomuzicologii reputaţi.

Criterii generale pentru identificarea şi structurarea repertoriilor folclorice muzicale

Funcţional: ritual-ceremonial, neritual.

Ciclic: temporal calendaristic (iarnă, primăvară, vară, toamnă), temporal biologic, familial (naştere, copilărie, adolescenţă, maturitate, căsătorie, moarte).

Genuri, specii, categorii: liric, epic, dramatic.

Performeri: (neprofesioniști) țărani, (semiprofesioniști sau profesioniști) lăutari.

Sex: masculin, feminin, mixt.

Emisie: vocală, instrumentală, vocal-instrumentală.

Execuție: individuală (omofonă), în grup (antifonică și polifonică).

Criterii specifice pentru clasificarea melodiilor pe tipuri și variante

Sisteme sonore: prepentatonice (bi, tri, tetratonii), pentatonice, hexa și heptatonice.

Sisteme ritmice: parlando rubato, giusto silabic, asimetric, divizionar, ritmul copiilor.

Construcție arhitectonică: liberă (improvizatorică), fixă (strofică).

Stil de interpretare: silabic, melismatic.

În cadrul fiecărui tip sunt studiate:

Formule melodice[1]

Sunete cadențiale[2]

Cezuri

Ambitus

Contur melodic

REPERTORII RITUAL-CEREMONIALE

Crăciun și Anul Nou[3]

Pastoral[4]

Incantație-invocație[5]

Paști[6]

---

[1] Inițiale, mediane, finale.

[2] Interne, finale.

[3] *Colinda*; *Zicala dubei*; *Cântecul de stea*; *Zioritul*; *Sorcova*; *Kiraleisa*; *Piţărăii*; *Călușerul*; *Plugușorul*; *Semănatul*; *Vasilca*.

[4] *Când urcă oile la munte*; *La măsurat*; *La făcutul caşului*; *A oilor*; *Cântec ciobănesc*; *Când coboară oile de la munte*, *Semnale de bucium.*

[5] *Homanul (Popelnic)*; *Paparuda (Păpărugă, Păpăruță, Mămăruță, Dodolă, Dodoloaie)*; *Scaloianul (Mumuliță de ploiță*, *Tatăl soarelui şi mama ploii*, *Ududoi, Ene, Momâie)*; *Sulul*; *Lazărul.*

[6] *Toconelele.*

Florii[7]

Rusalii[8]

Seceriș[9]

Surate, Văruici, Înfrățit, Înfârtățit

Șezătoare[10]

Nupțial[11]

Funerar[12]

Strigătură[13] (v. *Arta cuvântului*)

REPERTORII NERITUALE

Liric
Incantații-invocații ale copiilor[14]
Doina
Dragostea
Cântec propriu-zis[15]
Cântec de leagăn
Cântec de joc[16] (v. *Folclor coregrafic*)
Cântec de mahala
Cântec patriotic[17]
Cântec de armată
Cântec de pușcărie
Cântec religios[18] (v. *Sărbători*)

---

[7] *Savalia*.
[8] *Căluș*.
[9] *Cântecul cununii*; *Buzduganul*; *Dealul Mohului*; *Drăgaica.*
[10] *Înroștat.*
[11] *Cântecul miresei*; *Cântecul ginerelui*; *Cântecul soacrei*; *Cântecul zestrei; Nuneasca; Danțu miresei; Cântecul găinii*; *Îmbroboditul miresei*; *Busuiocul*; *Zorile*; *Marșuri*; *Perinița*.
[12] *Zorile*; *Bradul (Al suliții)*; *De petrecut*; *Ăl mare*; *De priveghi*; *Al drumului*, *Al gropii*; *Al țărânii*; *Al lemnului*; *Bocet*, *Semnale de bucium*.
[13] La nuntă, la horă, peste sat.
[14] Pentru: natură (ploaie, soare); vietăți (gărgăriță, melc).
[15] Straturi: dialectal și modern.
[16] *Sârba vocală; Hora vocal; Purtata de fete.*
[17] Semicult, folclorizat.
[18] Imnuri, pricesne, cântece de pelerinaj.

Romanță
Verș[19]

Epic
Cântec bătrânesc[20] (v. *Arta cuvântului*)
Poem muzical păstoresc[21]

Joc (v. *Folclor coregrafic)*

Dramatic
Jocuri cu măști[22] (v. *Arta cuvântului, Folclor coregrafic, Sărbători, Meșteșuguri*)

TEATRU POPULAR
Profan[23]
Religios[24]
De păpuși[25]

SEMNALE
Vocale[26]
Instrumentale[27]

INSTRUMENTE MUZICALE

Modalități de producere a sunetului

Pseudoinstrumente – sunetul este produs de materiale naturale elastice care vibrează datorită presiunii unei coloane de aer[28]. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: presiunea diferențiată a coloanei de aer; întinderea (tensionarea) sau relaxarea (detensionarea) materialului.

---

[19] Semicult, folclorizat.
[20] Cântec epic eroic, baladă familială, jurnal oral.
[21] *Când și-a pierdut ciobanul oile.*
[22] *Capra (Turca, Cerbul, Brezaia, Ursul); Căiuții; Malanca (Frumoșii, Mascații, Bumberii, Nunta).*
[23] *Haiducii; Jienii; Banda lui Bujor; Anul Nou și Anul Vechi.*
[24] *Irozii (Vicleim, Viclei, Vertep).*
[25] însoțit de melodii instrumentale (cimpoi, vioară); cu implicarea directă a instrumentului în mânuirea păpușii.
[26] *Hăulit (Huhurezat).*
[27] *A găinilor; A porcilor.* Ciripitul păsărilor, cucul, cântatul cocoșului, ciocănitul ciocănitorii (în *Ciocârlia*).
[28] Coajă de mesteacăn, fir de iarbă, frunză, solz de pește.

Idiofone – sunetul este produs de vibrațiile obținute prin lovirea[29], frecarea[30], ciupirea[31] unor materiale. De obicei, sunetul are înălțime fixă. La toacă, prin aplicarea loviturilor cu presiune diferențiată și în diverse puncte ale plăcii de lemn, se obțin variații ale înălțimii și timbrului.

Aerofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate ale unei coloane de aer într-un tub. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: presiunea diferențiată a coloanei de aer[32] și/sau astuparea parțială sau totală a capătului inferior al tubului sonor[33]; modificarea formei și dimensiunii undei sonore datorită unor deschizături pentru degete[34] și/sau supape[35]; dimensiuni diferite ale tuburilor[36]; dimensiuni diferite ale unor lame metalice care pun în vibrație coloane de aer[37].

Cordofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate obținute prin ciupirea[38], lovirea[39], corzilor sau prin frecare cu arcușul[40]. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin: scurtarea corzii apăsate cu degetele.

Membranofone – sunetul este produs de vibrațiile regulate obținute prin lovirea[41] și/sau frecarea[42] unei membrane naturale. Modificarea înălțimii sunetului se obține prin presiunea diferențiată aplicată în diverse locuri pe suprafața instrumentului.

Jucării muzicale (v. *Meșteșuguri*)

---

[29] *Clopote*, *pinteni*, *toacă*, *zurgălăi*.
[30] *Duruitoare*.
[31] *Drâmbă*.
[32] *Bucium* (*trâmbiță*, *trâmghită*, *tulnic*), *corn*.
[33] *Tilincă*.
[34] *Caval*, caval bulgăresc, cimpoi, flaut popular, fluier, fluier dobrogean, fluier gemănat, fluier mare moldovenesc, *ocarină*, *piculină*, surlă.
[35] *Clarinet*, *eufoniu*, *fligorn*, *saxofon*, *taragot*, *trompetă*, *tubă*.
[36] *Nai*.
[37] *Acordeon*, *armonică*, *muzicuță*.
[38] Chitară (*zongoră*), *cobză*, *contrabas*, *țiteră*, uneori violoncel.
[39] *Țambal*, uneori violoncel.
[40] Vioară (*ceteră*, *diblă*, *higheghe*, *lăută*, *scripcă*, *țibulcă*), *vioară cu goarnă*, violă (*braci*, *contralaucă*), violoncel (*cel*), contrabas (*bas*, *broancă*, *gordună*).
[41] *Dobă*, *dubă*, *tobă*.
[42] *Dairea* (*vuvă*), *buhai*.

FORMAȚII INSTRUMENTALE

Taraf
Componență[43]
Nucleu: vioară-cobză (chitară)[44]
Performeri: lăutari (semiprofesioniști sau profesioniști)
Primaș
Statut: conducător
Rol: solist, cântă melodia cu vioara, adeseori și cu vocea, stabilește repertoriul, coordonează interpretarea, angajează taraful, împarte plata.
Contraș, contralău
Statut: subordonat
Rol: acompaniator, cântă timpii neaccentuați cu viola
Gurist, cântăreață, solist vocal
Statut: subordonat
Rol: cântă melodia vocală, face anunțuri, primește comenzi

Fanfară
Componență[45]
Nucleu: eufoniu, fligorn, tobă, trompetă, tubă[46]
Performeri: lăutari (semiprofesioniști sau profesioniști)
Șef
Statut: conducător
Rol: solist, cântă melodia cu trompeta, stabilește repertoriul, coordonează interpretarea, angajează fanfara, împarte plata.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

bocet – *mărγiro*;
cântarea/jucarea zestrei – *cântarea/giucarea pail'ei/doarâloru*;
cântec ciobănesc – *cântic picurărescu*;
cântecul ginerelui – *cănticu γrambolui*;
cântecul miresei – *cănticu nveastil'ei*;
cântecul soacrei – *cânticu ali scoacri*;
cimpoi – *gaida*;
clarinet – *clărnetă*;

[43] 2-12 instrumentiști și unul sau mai mulți soliști vocali.
[44] Se pot adăuga vioara acompaniatoare/viola, cobza/țambalul, violoncelul/contrabasul și, zonal: acordeon, clarinet, dairea (vuvă), fluier, saxofon, taragot, tobă, trompetă.
[45] 5-12 instrumentiști.
[46] Se pot adăuga: clarinet, saxofon, diverse tipuri de fligorni. Instrumentele solistice (trompetă, clarinet) pot fi dublate.

clopote – *clopute*;
colinda – *culindă*;
dairea – *daire, tâmbâră*;
danțu miresei – *coru nveastil'ei*;
Drăgaica – *Tayiani;*
emisie vocală – *cântiti piună boați, di pade* (de ascultat);
fluier – *fluir, fluiară*;
îmbroboditul miresei – *alâxearea nveastil'ei*;
Lazaru – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
Plugușorul – *cântiți di anu nou*;
polifonia – *cântiți cu e, cântiți greali*, *fărșirotești, aușești*;
Sorcova – *surva*;
tobă – *tămpănă*;
trompetă – *trumbetă*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Alexandru, Tiberiu: *Instrumentele muzicale ale poporului român*, E.S.P.L.A., București, 1956; *Folcloristică, Organologie, Muzicologie, Studii*, I, București, Editura Muzicală, 1978.

Adrian Vicol: *Recitativul epic al baladei românești,* București, Editura Arvin Press, 2004.

Bartók, Béla: *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*, Universal-Edition A.G., Wien, 1935; *Însemnări asupra cântecului popular*, E.S.P.L.A., București, 1956; *Rumanian Folk Music*, I–V, Martinus Nijhoff, The Hague,1967–1975.

Brăiloiu, Constantin: *Opere*, I–V, București, Editura Muzicală […],1967–1981.

Carp, Paula; Alexandru Amzulescu: *Cântece și jocuri din Muscel*, [București], Editura Muzicală [...], [1964].

Carp, Paula; Vicol, Adrian: *Cântecul propriu-zis din Muscel,* I, București, Editura Muzicală, 2007.

Comișel, Emilia: *Folclor muzical,* București, Editura didactică și pedagogică, 1967.

Friedwagner, Matthias: *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I Band: Liebeslieder, mit 380 von Alexander Voevidca aufgezeichneten Melodien*, Würzburg, Konrad Triltsch Verlag, 1940.

Georgescu, Corneliu Dan: *Jocul popular românesc. Tipologie muzicală și corpus de melodii instrumentale,* București, Editura Muzicală,

1984; *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium. Tipologie muzicală şi corpus de melodii,* Bucureşti, Editura Muzicală, 1987.

Herţea, Iosif: *Colinde româneşti: Antologie şi tipologie muzicală,* 2004.

Ionescu, Constantin A.: *Colinde din Transnistria*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1994.

Kahane, Mariana: *Doina vocală din Oltenia. Tipologie muzicală,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.

Kahane, Mariana; Lucilia Georgescu-Stănculeanu: *Cântecul Zorilor şi Bradului. Tipologie muzicală*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1988.

Moldoveanu, Elisabeta: *Cântecele de seceriş ale poporului român. Tipologie muzicală şi literară,* Bucureşti,Editura Academiei Române, 2000.

Oprea, Gheorghe: *Folclorul muzical românesc,* Bucureşti, Editura Muzicală, 2002.

Pârvescu, Pompiliu: *Hora din Cartal*, Bucureşti, 1908.

Rădulescu, Speranţa: *Taraful şi acompaniamentul armonic al muzicii de joc,* Bucureşti, Editura Muzicală, 1984; *Cântecul. Tipologie muzicală I. Transilvania meridională,* Bucureşti, Editura Muzicală, 1990.

Sulițeanu, Ghizela: *Cântecul de leagăn,* Bucureşti, Editura Muzicală, 1986.

Zinveliu, Gemma: *FR.J. Sulzer în Dacia Cisalpină şi Transalpină*, Bucureşti, Editura Muzicală [...],1995.

Referinţe particulare:

Chiseliţă, Vasile: *Melodii tradiţionale la fluier din nordul Bucovinei,* Chişinău, Editura Ştiinţa, 1993.

Ciobanu, Gheorghe: *Studii de muzicologie şi bizantinologie*. Vol. III, Bucureşti, Editura Muzicală, 1992.

Comişel, Emilia: *Colindele religioase (Încercare de tipologie literară-muzicală),* Imagini şi permanenţe, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1992.

Comişel, Emilia: *La musique de la ballade populaire*, în „Les Colloques de Wégimont" IV/1958-1960 (Paris-Brussels-Liège: Université de Liège), 1964.

Cristescu, Constanţa: *Pelerinajul şi cântecul de pelerinaj din Transilvania*, SCE, VIII (1994).

Giurchescu, Anca: *Danse et transe: les Călușari (Interpretation d'un rituel Valaque)*, în „Dialogues" 12-13/1984.

Giurchescu, Anca: *The Dance discourse. Dance Suites and Dance Cycles of Romania and* [?*Elsewere in Europe*] *Some other European Dance Cultures*, în „Dance Studies" (ed. Roderyk Lange, London/Jersey: Centre for Dance Studies), 11/1988.

Herţea, Iosif: *Romanian Carols*. Bucharest, The Romanian Cultural

Foundation Publishing House, 1999.

Kahane, Mariana: *Observații asupra melodicii maramureșene*, în Imagini și permanențe, Chișinău, Editura Știința, 1992.

Lupașcu, Marian: *Romanian Music between Orient and Occident,* în „Urban Music in the Balkans, Papers of the International Symposium", ASMUS, Tirana, 2006.

Papană, Ovidiu: *Studii de organologie. Instrumente tradiționale românești*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006.

Sulițeanu, Ghizela: *Eléments archaïques dans la chanson de la marié chez le peuple roumain*. In 'Rad XII KSFJ' (Celje 1965), Ljubljana 1968.

Tomescu, Vasile: *Musica daco-romana*, tom II, București, Editura Muzicală, 1982.

Marian LUPAȘCU

Folclor coregrafic

În alcătuirea *Repertoriului* dansurilor tradiționale, rituale și semiculte, incluse în patrimoniul cultural imaterial din România am avut în vedere mai multe criterii. Date fiind unele confuzii stârnite de unele denumiri de dansuri (multe dintre aceste denumiri fiind improprii) atunci când încercăm a le determina fie originea, fie apartenența la o categorie oarecare morfologică, istorică sau geografică (întâlnim astfel multe nume diferite, încât ne putem întreba ce suport apelativ au și care ar fi criteriul primordial de categorisire a lor sau cel puțin punctul de plecare) este imperios necesară stabilirea unor criterii în identificarea și clasificarea dansurilor. Considerând și noi ca cel mai permanent element al unui dans *formația*, care nu se schimbă decât într-un număr foarte redus de cazuri, am pornit de la ea. Se știe, apoi, că dansul este un fenomen artistic, prin excelență colectiv, deci, trebuie caracterizat prin ceea ce dă unitate întregului grup de dansatori. *Formația* este strâns legată de caracterul dansului, schimbarea ei determinând și schimbarea caracterului, chiar dacă elementele morfologice rămân aceleași. Cât privește însă tipurile de dansuri, primordial este în clasificare criteriul *morfologic*, *aspectele temporale și spațiale, unele entități coregrafice și ritmice determinante, variațiile de tempo, sexul și contextul – în cazul dansurilor rituale*. Astfel am tins spre determinarea unor tipuri cât mai reale de care să se apropie semnificativ majoritatea dansurilor vizate, chiar și cele ale etniilor conlocuitoare. Un număr destul de mare de dansuri prezintă și forme intermediare, acestea constituind exemple încrucișate, hibride sau degradate.

Am realizat astfel un inventar al dansurilor tradiționale, rituale și semiculte pe zone folclorice (17) și o clasificare în funcție de ritmul ce stă la baza fiecărui dans: în ritm binar – 52, în ritm sincopat – 11, în ritm asimetric – 13, în ritm sincopat asimetric – 2.

INVENTARUL DANSURILOR TRADIȚIONALE, RITUALE, SEMICULTE

Tipuri

Oltenia de Sud[1]

(Mehedinți, Dolj, Olt)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu; *Hora* se joacă și de unul singur.

Dansuri rituale, ceremoniale[2]

Muntenia de Sud[3]

(Teleorman, Argeș, Giurgiu, Călărași, Ialomița, Brăila)

Mențiuni: Astăzi dansurile *Hora, Sârba și Brâul* se joacă și în cuplu; *Hora* se joacă și de unul singur.

Dansuri rituale, ceremoniale[4]

Oltenia de Nord[5]

(Mehedinți, Gorj, Vâlcea)

---

[1] *Hora dreaptă*; *Trandafirul* – Hora în două părți; *Hora pe trei*; *Hora iute*; *Sârba bătrânească* – Sârba la comandă; *Sârbă* – Sârba comună; *Sârba la bătaie* – Sârba pe bătăi; *Ungurica* – Sârba în cuplu; *Galaonul* – Brâu; *Alunelul* – Brâu; *Geamparaua*; *Rustemul*; *Țăpușul* – Șchiopa; *Călușul* – Căluș.

[2] *Vârtelnița* (șezătoare); *Dansuri cu măști* (De ziua moașelor – imită actul sexual); *Hora bradului, Hora miresii, Sârba socrilor* (nuntă); *Hora la apă* (fertilitate); *Horă (de pomană), Sârbă* (înmormântare, în semn de venerație); *Paparudă* (invocarea ploii); *Sărituri peste foc* (purificare).

[3] *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți*; *Hora pe trei*; *Hora bătută* – Hora pe bătaie; *Crăițele* – Hora iute; *Lăzeasca* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Brâul bătrân* – Brâul muntenesc; *Alunelul* – Brâu; *Rustemul*; *Geamparaua*; *Leasa* – Șchiopa; *Ca la Breaza* – Breaza; *Ciobănașul* – Polca roată; *Drăgaica*; *Călușul*.

[4] *Babindeni, Jocul ciurului, Rachiul roșu, Brezaia* (cu funcție de amuzament, cu măști, imită actul sexual); *Hora belelei, Hora miresei, Nunească* (nuntă); *Hora la apă, Brezaia, Vasilica, Gurbanul (se sare peste foc), Cucii mascați* (fertilitate); *Ariciul, Mituleasca, Bribina, Belitoreanca* (fecunditate); *Paparuda* (invocarea ploii).

[5] *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părți*; *Hora la bătaie*; *Crăițele* – Hora iute; *Boitănească* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Galaonul* – Brâuleț oltenesc; *Brâul bătrân* – Brâul muntenesc; *Alunelul* – Brâu; *Rustemul*; *Ciobăneasca peste băț* – De sărit peste băț, *Hațegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Jienească* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Călușul*.

Menţiuni: Astăzi dansurile *Hora şi Sârba* se joacă şi în cuplu.

Dansuri rituale, ceremoniale[6]

Muntenia de Nord[7]

(Argeş, Dâmboviţa, Prahova, Buzău)

Menţiuni: Astăzi dansurile *Hora, Sârba şi Brâul* se joacă şi în cuplu; *Brâul* se joacă şi solo.

Dansuri rituale, ceremoniale[8]

Dobrogea[9]

(Tulcea, Constanţa)

Menţiuni: Astăzi dansurile *Hora şi Sârba* se joacă şi în cuplu; dansul *Hora* se joacă şi de unul singur; dansul *Hora* se joacă şi în stil ţigănesc sub denumirea de *Ca la uşa cortului*, *Cadânească*, *Ciocek.*

Dansuri rituale, ceremoniale[10]

[6] *Hora bradului, Hora miresii* (nuntă); *Hora la apă* (fertilitate); *Ariciul, Ciocârlanul, Mătura, Căţeaua* (fecunditate); *Slobozirea horei* (funerar); *Paparuda* (invocarea ploii).

[7] *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Leleasca* – Hora în două părţi; *Hora pe trei*; *Hora la bătaie*; *Crăiţele* – Hora iute; *Lăzeasca* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Brâul muntenesc*; *Brâul drept* – Alunelul; *Rustemul*; *Geampara*; *Brânza* – De sărit (ceată ciobănească); *Ca la Breaza* – Breaza; *Ciobănaşul* – Polca roată; *Căluşul* – Căluş.

[8] *Hora miresii, Nunească* (nuntă); *Hora la apă, dansurile cu măşti – Capra*, *Ursul* (fertilitate, amuzament); *Spoitoreasa, Perinița, Refuzata, Cățeaua* (amuzament).

[9] *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părţi*; *Hora pe trei*; *Hora la bătaie*; *Cârligul* – Hora iute; *Corlu* – Hora macedo-română; *Raţa* – Sârba la comandă; *Ciuleandra* – Sârba comună; *Brâul şchiop* – Brâul muntenesc; *Alunelul înfundat* – Alunelul; *Slănicul* – Brâul transilvănean; *Rustemul sucit* – Rustem; *Pătlăgica* – Geamapara; *Cadâneasca* – Şchioapă; *Ungureasca* – Breză; *Ciobănaşul* – Polca roată; *Căluşul* – Căluş.

[10] *Hora din Casă, Nunească, Hora târgului* (nuntă); *Păpuşelele (*şezătoare); *Ariciul, Căţeaua, Piperul* (amuzament); *Ursul*, dans cu măşti (fertilitate); *Drăgaica, păpuşelele* (fertilitate).

Moldova de Vest[11]

(Vrancea, Bacău, Neamț)

Mențiuni: Dansurile *Hora și Sârba* în cuplu, *Brâul* din Muntenia (*De tare*); Dansuri de *construcție ternar asimetric*: *Hora, Alunelul, Geampara*.

Dansuri rituale, ceremoniale[12]

Moldova de Est[13]

(Galați, Vaslui, Iași)

Mențiuni: Mai nou *Hora și Sârba* se joacă și în cuplu; tip secundar – *Geampara* care se joacă în cuplu.

Dansuri rituale, ceremoniale[14]

[11] *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora* – Hora în două părți; *Hora la bătaie*; *Coasa* – Sârba la comandă; *Chindia* – Sârba comună; *Corăgheşte* – Brâul moldovenesc; *Munteneşte* – Brâul muntenesc; *Bătuta*; *Crucea* – De sărit peste băț; *Nătânga* – De sărit (ceată ciobănească); *De Doi* – Breazâ; *Țărăneasca* – Învârtită; *Polca pe furate* – Polcă; *Chipăruşul.*

[12] *Chipăruşul, Danțul, Hora* – o horă specială de flăcăi și fete care se joacă înainte de a se porni la biserică. În mijlocul horei se pune un „șiștar" cu apă. Lăutarii cântă…, hora se-nvârtește, iar mireasa de câte ori trece pe lângă „șiștarul" cu apă simulează lovirea lui, dar nu-l răstoarnă; aceasta de trei ori. Când a treia învârtitură s-a terminat, s-a terminat și hora. Atunci mireasa ia „șiștarul" cu apă de jos și cu el amenință spre mire de două ori, iar a treia oară aruncă spre el. Dacă mirele nu se ferește, este udat. În timpul cât mireasa amenință spre mire cu apa, mirele amenință și el cu un bici spre mireasă, de două ori, iar a treia oară, dacă poate, o lovește foarte tare. Mireasa și ea se ferește și fuge. Dar dacă o lovește e semn că în casă, bărbatul va avea comanda; dacă din contră, mireasa udă pe ginere cu apa cu care aruncă spre el, atunci e semn că femeia va fi cea care va avea cuvântul hotărâtor (La nuntă); *Ursul, Berbecul, Capra, Cerbul, Calul, Arnăuții; Irozii* (de Anul Nou).

[13] *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hangul* – Hora pe bătaie; *Coasa* – Sârba la comandă; *Sârba studenților* – Sârba comună; *Bătuta* – Brâu; *Ciobăneşte* – De sărit peste băț; *Trilişeşte* – Ceată moldovenească; *Bătuta* – Învârtită; *Rusească, țărănească* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Polca dreaptă* – Polcă.

[14] *Danțul miresei și Jocul zestrei* (nuntă); *Jupânii și căiuții, Capra*, *Ursul*, *Cerbul*, *Berbecul*, *Moşnegii*, *Arnăuții* (de Anul Nou – fertilitate, protecție); *Rândurile*, *Arnăuții* (amuzament).

Moldova de Nord[15]

(Suceava, Botoşani)

Menţiuni: Dansurile *Hora, Sârba şi Geamparaua* se joacă mai nou şi în cuplu; *Bătuta, Corăbeasca, Trilişeşti, Ţărăneasca* se joacă mai nou şi solo, aceasta datorându-se mai ales dansatorilor talentaţi.

Dansuri rituale, ceremoniale[16]

Transilvania de Sud[17]

(Hunedoara, Alba, Sibiu, Braşov, Covasna)

Menţiuni: *Hora , Sârba, Brâul* se dansează mai nou şi în cuplu sau solo de către ţigani; se dansează foarte rar şi *Hora pe bătaie* (Sălcioara), *Geamparaua* (Năframa).

Dansuri rituale, ceremoniale[18]

Dansuri semiculte[19]

---

[15] *Jocul babelor* – Roata femeilor (dans însoţit de *cântec vocal*); *Hora din Bucovina* – Hora mare dreaptă; *Sălcioara* – Horă în două părţi; *Răzeasca* – Hora pe bătaie; *Arcanul* – Sârba la comandă; *Botoşanca* – Sârba comună; *Corăgheşte* – Brâul moldovenesc; *Trilişeşte* – Ceată moldovenească; *Coşnencuţa* – Învârtită; *Ţărăneasca* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Ciobănaşul* – Roata.

[16] *Jocul zestrii, Nunească, De trei ori pă după masă, Jocul de după amiază, Jocul îmbrobodirii, Jocul ăl mare, Polobocul(cu cântec), Busuiocul, Hoboiu*, *Hobotul Danţul miresii, Bătrâneasca ca pe laiţă = Moldovenească* (la nuntă); *Căiuţii, ursul, capra (Malanca* – denumirea *Caprei* în Bucovina*), moşnegii, Jocul cerbilor, Jocul împăraţilor, Bumbiereasca, Arnăuţeasca* (de Anul Nou – fertilitate, protecţie, amuzament).

[17] *Hora mare* – Hora mare dreaptă; *Hora în două părţi* – Horă în două părţi; *Sârba bătrânească* – Sârba la comandă; *Chindia* – Sârba comună; *Căţeaua* – Sârbă pe bătăi; *Brâu nou* – Trei păzeşte, Brâu muntenesc; *Brâu ăl mare* – Brâu transilvănean; *Hodoroaga* – Şchioapa; *Ciobăneasca peste băţ* – De sărit peste băţ; *Brânza, Războiul* – De sărit (ceată ciobănească); *Plimbata* – Fecioreşte rar; *Bătuta la feciorească* – Bătută la feciorească; *Feciorească de bâtă* – Feciorească; *Mocăneasca* – Brează; *Ardeleană* – Ardeleana rară; *De doi în roată* – De doi; *Pe sub mână* – Purtata sincopată; *Haţegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Jiană* – Învârtită în grup mic; *Învârtită* – Învârtită şchioapă; *Banu Mărăcine* – Căluşer; *De bâtă* – Romană; *Muşamaua* – Roată; *Ţigănească* – Dans imitativ (solo).

[18] *Surăţia feciorilor* (prosperitate – cerc în jurul pomilor sădiţi primăvara); *Hora la nuntă, Hora miresii, Jocul miresii pe bani* (la nuntă); *Ariciul, Capra, Căţeaua* (fecunditate); *Căluşerul şi Romana* (Crăciun); *Turca* (Anul Nou); *Ţigănească, Fiertul fierului* (dans imitativ); *Udatul Ionilor* (de Bobotează).

[19] Sârba în vals, Polca dreaptă (*Şapte paşi*).

Transilvania Centrală și de Est[20]

(Mureș, Harghita)

Mențiuni: Dansul *Sârba* se joacă mai nou și în cuplu. În unele sate de pe cursul superior al Mureșului se joacă și *Târnăveancă* (fecioresc rar) și *De-alungu.*

Dansuri rituale, ceremoniale[21]

Dansuri semiculte[22]

Transilvania Centrală[23]

(Mureș, Bistrița-Năsăud, Cluj, Alba, Hunedoara, Câmpia Transilvaniei, Valea Arieșului)

Dansuri rituale, ceremoniale[24]

Dansuri semiculte[25]

Transilvania Centrală și de Sud[26]

(Alba, Mureș, Sibiu, Târnave și Podișul Secașelor)

Dansuri rituale, ceremoniale[27]

---

[20] *Țărăncuța* – Horă în două părți; *Brustureanca* – Horă pe bătaie; *De doi* – Sârba la comandă; *Floricica* – Sârba comună; *Lăzeasca* – Sârbă cu bătăi; *Rusca* – Brâu moldovenesc; *Ardeleanca* – Brâu transilvănean; *De-a bota* – De sărit peste băț; *A mutului* – De sărit (ceată ciobănească); *Dubla rară și deasă* – Învârtită sincopată; *De-nvârtit* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Roata stelelor* – Roată; *Ștraier* – Polca roată; *Ariciul* – Dans imitativ.

[21] *Roata, Cseptanc* (la îmblăcitul grâului), *Molnaroktanca* (dansul morarilor).

[22] Polca, Ștraieru.

[23] *Bătrânescu cu băț* – Fecioreşte de bâtă; *Haidăul* – Fecioreşte de bâtă; *Târnăveana, Roata Mare, Românește în ponturi* – Fecioreşte rar; *Fecioresc* – Fecioresc des; *Românească* – Purtata dreaptă; *Românește de purtat* – Purtata; *În două laturi* – Învârtită dreaptă rară; *Hărțag* – Învârtită dreaptă deasă; *Cioarsă* – Învârtită sincopată; *Mureșană* – Învârtită șchioapă; *Românește de-nvârtit* – Învârtită mixtă; *Cingărică* – Cingărică.

[24] *Purtata* se joacă la nunți în fața bisericii. Tot la nuntă se execută *Danțul miresii, jocul miresii* pe bani sau *Jocul găinii*; *Jocul turcii, a caprei* (la Anul Nou); *Sucitoarele* din Feleac (se joacă de feciori și fete la nuntă).

[25] *Șapte pași (Poarcă, Wälzer)* – provenită din occident.

[26] *Purtată de drăguț* – Purtata fetelor (dans însoțit de *cântec vocal*); *Cătinel* – Coconița (însoțit de *cântec vocal*); *Hora în două părți* – Horă în două părți; *Sârba ardelenească* – Sârba comună; *Feciorească de bâtă* – Feciorească de bâtă; *Rară* – Fecioreşte rar; *Banu Mărăcine* – Călușer; *Învârtită* – Învârtită șchioapă; *Hațegană* – Învârtită dreaptă deasă; *Jienească* – Învârtită dreaptă în grup mic.

Transilvania Centrală şi de Nord-Est[28]

(Mureş, Bistriţa-Năsăud, Cluj, Sălaj, Valea Someşului Mic şi Mare, Valea Şieului şi a Gurghiului)

Dansuri rituale, ceremoniale[29]

Dansuri semiculte[30]

Transilvania Centrală, de Nord-Vest, Bazinul Meseş-Vlădeasa[31]

(Valea Almaşului, Agrijului, Drăganului, Călăţii, Nadăşului)

Menţiuni: *Muiereasca* – dans de femei jucat în ritmul paşilor *Învârtitei dese sincopate.*

Dansuri rituale, ceremoniale[32]

Nordul Transilvaniei[33]

(Maramureş, Satu Mare, Zona Lăpuş, Chioar, Maramureşul istoric, Codru, Oaş)

Menţiuni: în unele sate din zona Codrului se joacă şi *Căluşerul, Căluşelul, Bătuta (*varianta Banu Mărăcine) – transmis prin şcoală, iar în Maramureşul istoric – *Sârba comună, Botoşanca din Bucovina, Alunelul* din

---

[27] *Danţul miresii, jocul miresii* pe bani sau *Jocul găinii* (la nuntă), *Jocul turcii, al caprei* (la Anul Nou).

[28] *Sârbă* – Sârbă la comandă; *Brâu moldovenesc* – Brâu; *Rarul* – Fecioreşte rar; *Bărbunc*; *Pe sărite des* – Fecioresc des; *Românește de-nvârtit* – Românește bătrânește; *De-a lungu*; *De-nceput, De-amăgit* – Învârtită dreaptă rară; *Învârtită iute* – Învârtită dreaptă deasă; *Căluşerul (Banu Mărăcine)* – Călușer; *Romană*; *Roată*.

[29] *Jocul banilor* (pe melodie de „De strigat"); cu acest dans se începea jocul în sat (jocul duminical) de către tinerii necăsătoriți. Îl începea „șeful jocului"(un fel de vătaf), care strângea într-o farfurie de lemn sau în clop (căciulă) banii de la cei care executau dansul pentru a-i da apoi țiganilor (ceteraşilor), apoi începea jocul propriu-zis (la nuntă); *Jocul crucii* – se juca cu ocazia „înfrățirii feciorilor" dintr-un sat cu lăturenii (feciorii din alt sat) (la șezătoare); *Roata, Șchioapa, A-mărului, Cățaua* (jocuri păstorești) (șezătoare).

[30] *Ofițeresca, Bozniceasca, Șapte pași.*

[31] *Apelul* – Românește fecioreşte (ceată ciobănească); *Răpăguș* – Fecioresc des; *Călușer* – Romană; *Împiedecată* – Învârtită șchioapă; *Învârtită deasă* – Învârtita deasă sincopată; *Scuturat* – Învârtita dreaptă deasă; *Mânioasa* – Roată.

[32] *Roata* (șezătoare); *Palțăul* din Aghireș, Cluj (se joacă la nuntă, pe drum, când se merge cu mireasa).

[33] *Roata femeilor* (însoțit de *cântec vocal*); *Jocu lui Vili* – De sărit peste băț; *Fecioresc* (ceată moldovenească); *Roata feciorilor*; *Codrănesc* – Românește pe ponturi; *Ardelean*a – P-a lungu; *De arăduit* – Învârtită dreaptă rară; *Scuturatu* – Învârtită dreaptă deasă; *Moara* – Învârtită dreaptă în grup mic; *Tropotită* – Învârtită bătută.

Sudul Țării, *Hora mare dreaptă, Hora în două părți.*

Dansuri rituale, ceremoniale[34]

Dansuri semiculte[35]

Transilvania de Vest[36]

(Bihor, Sălaj, Arad, Cluj, Alba, Timiș, Zona Bihor, Valea Barcăului, Țara Zarandului, Munții Apuseni)

Mențiuni: Tipuri secundare – *Hora mare dreaptă, Sârba comună; Ardeleana în roată (Roata prin casă), P-a lungu, Roata în patru* (dans de perechi în grup mic).

Dansuri rituale, ceremoniale[37]

Dansuri semiculte[38]

Banat[39]

(Timiș, Caraș-Severin)

Mențiuni: *Învârtita în ritm drept*, var. Dichița; *La pământ, Resteul sărit* – dansuri vechi de ceată (Banatul de câmpie).

Dansuri rituale, ceremoniale[40]

---

[34] *Roata femeilor* **(**nuntă, botez – Maramureș; *Roata feciorilor (Miresește, Hora miresii pri casă)*, *Jocul găinii, Jocul colacilor, Bărbătescul la țâpatul grâului* (nuntă); *Capra, Ursul* (de Anul Nou, cu măști); *Ursul*, *A oii* (fecunditate).

[35] *Roatele* (*de trei pași, de patru pași, de șapte pași*) de pe Valea Chioarului și Codru, *Jocul lui Vili, Șraier.*

[36] *Fecioreasca bihoreană* – Ardeleana Fecioreşte; *Pe picior* – Ardeleana sincopată; *Polcă* – Ardeleana dreaptă rară; *Mânânțălul* – Ardeleana dreaptă deasă; *Ardeleana pe doi pași* – Ardeleană bănățeană; *Joc de doi* – De doi bățean; *Sorocul mare, Lunga* – Soroc; *Banu Mărăcine* – Călușer.

[37] *Jocul miresii pe bani, dansuri cu măști* (nuntă); *Turca* (de Anul Nou); *Călușeru de la Șicula* (la Crăciun)

[38] *Ștraila, Închinata, Sfădita, Visa* (Jocul cu perina), *Șiru*.

[39] *Hora Mare, Hora Mică* – Horă bănățeană; *Sârbă bănățeană* – Sârbă comună; *Sărită* – Ardeleană; *Brâu bătrân* (pe doi, pe șapte) – Brâul bănățean; *Joc de doi* – De doi bănățean; *Sorocul* – Soroc; *Șchioapa* – Șchioapa; *Pre bât* – De sărit peste băț.

[40] *Fecioreşte* = *Călușerul* – subtip *Soroc* (la Crăciun); *Horă, Brâul socrilor* (la nuntă); *Horă de pomană* (înmormântare); *Brâu pădurenilor* (fertilitate); *Piperul, Mătura, Cureauan* (fecunditate); *Cornii* (Dans cu măști); *Dodoloaie* = *Paparudă* (invocarea ploii); *Druga Leuca* (nuntă)

INVENTARUL DANSURILOR TRADIȚIONALE ROMÂNEȘTI
(Criteriu de clasificare: ritm)

Dansuri în ritm binar (52): *Hora mare dreaptă*, *Hora în două părți*, *Hora pe trei*, *Hora pe bătaie*, *Hora iute*, *Hora macedo-română*, *Sârba la comandă*, *Sârba comună*, *Sârba pe bătăi*, *Sârba în cuplu*, *Brâu* (*Brâulețul*), *Brâu – Alunelul*, *Brâul muntenesc*, *Brâul transilvănean*, *Brâul moldovenesc*, *Bătuta moldovenească*, *Călușul*, *Polca roată*, *Drăgaica*, *De sărit peste băț*, *De sărit ciobănesc*, *Triliște – Ceată moldovenească*, *Învârtită moldovenească*, *Învârtită dreaptă în grup mic*, *Chiperușul* – la priveghi, *Roata femeilor*, *Roata*, *Fecioreşte rar* (*Plimbată*), *Bătută la fecioreasc*ă, *Fecioreasc*ă, *Ardeleană rară* (*sărită*), *De doi*, *Țigănească* – dans imitativ, *Haidăul*, *Fecioreşte rar*, *Fecioresc des*, *Purtată dreaptă*, *Învârtită dreaptă rară*, *Învârtită dreaptă deasă*, *Învârtită mixtă*, *Cingărică*, *Coconița*, *Bărbuncul*, *Românește fecioreşte* (*Bătută*), *Românește pe ponturi*, *Învârtită bătută*, *Ardeleana dreaptă rară*, *Ardeleana dreaptă deasă*, *Sorocul bănățean*, *Hora bănățeană*, *Sârba bănățeană*, *Brâu bănățean*.

Dansuri în ritm sincopat (11): *Breaza*, *Purtata* – sincopată, *Învârtita deasă* sincopată, *Fecioreşte rar*, *Fecioresc des*, *Roata feciorilor*, *Ardeleana fecioreşte*, *Ardeleana* sincopată, *Sorocul bănățean*, *Bătrânescu cu băț*, *Fecioresc* – ceată moldovenească.

Dansuri în ritm asimetric (13): *Geamparaua*, *Rustemul*, *Șchioapa*, *Drăgaica*, *Fecioreasc*ă *de bâtă*, *Romană*, *Țigănească* – dans imitativ, *Fecioreşte rar*, *Purtată*, *Purtata fetelor*, *De-a lungu*, *Brâul bănățean*, *Sorocul bănățean*.

Dansuri în ritm sincopat asimetric (2): *Învârtită șchioapă*, *Fecioreasca de bâtă*.

INDEX DE TERMENI

• ***ARDELEANA DREAPTĂ DEASĂ*** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală și pe orizontală din Bihor și Țara Zarandului, în șir, dar și liber cu elemente de învârtire, de tropot și pinteni ale bărbaților, bătăi pe cizmă, piruete ale fetelor pe vârfuri ca în Banat, dar și pe călcâi ca în Transilvania, ținuta – de umeri, ritmul binar, măsura de 2/4.
• ***ARDELEANA DREAPTĂ RARĂ*** – Dans de perechi în coloană cu desfășurare pe verticală din Bihor și Țara Zarandului. Structura cinetică conține: bătăi în podea cu ambele picioare, pași schimbați, învârtiri în

perechi urmate de piruete, paşi tropotiţi concomitent cu mişcarea sus în dreapta şi stânga a braţelor, ritm binar, măsura 8/8.

• ***ARDELEANA FECIOREŞTE*** – În cadrul dansului *Ardeleana sincopată* din Bihor bărbaţii evoluează solistic cu bătăi în sol, ponturi, pinteni, pocnituri din degete şi bătăi în palme în contratimp, sărituri pe verticală şi prin forfecare. Ritmul este sincopat, măsura de 8/8.

• ***ARDELEANA RARĂ* (*sărită*)** – Dans în coloană de perechi cu desfăşurare pe orizontală din Banat, Arad şi Hunedoara, de amplitudine mică cu deplasări mici, paşi bătuţi, învârtiri ale perechilor cu înlănţuire liberă a figurilor, ritm binar.

• ***ARDELEANA SINCOPATĂ*** – Dans de perechi în coloană cu desfăşurare pe verticală din Bihor şi Ţara Zarandului; partenerii sunt orientaţi faţă în faţă prinşi de umeri sau de umeri şi talie, se desfăşoară pe loc şi cu mici deplasări laterale. Ritmul – binar şi sincopat dohmiac, măsura 8/8.

• ***BĂRBUNCUL*** – În partea de nord-est a Transilvaniei, în localităţile cuprinse între Valea Lechinţei, Dipşei, Sieului, oraşele Bistriţa Năsăud şi până la Gherla se practică dansul Bărbuncul, jucat de demult în zonele grănicereşti la înrolarea recruţilor. Am putea spune că azi el se păstrează ca o dăinuire anacronică a vechiului dans cu numele de Werbung (recrutare) iniţiat în cadrul Imperiului austro-ungar către mijlocul sec. al XVIII-lea. Jucat fără bâtă, el abuzează de bătăi spectaculoase pe carâmbii cizmelor în felurite îmbinări cu mare efect scenic. Ostentaţia militară este prezentă, de altfel, la tot pasul, mascată prin finalurile bruşte, concretizate mai ales prin pinteni, ca la comanda „drepţi". Apoi se încheie dintr-o dată atât jocul, cât şi melodia, aceasta din urmă continuându-se doar prin pasaje arpegiate ale instrumentelor ce susţin acompaniamentul. Bărbuncul se joacă în formaţie de cerc, linie sau solistic şi ţinuta dansatorilor este liberă. Motivele sunt de construcţie complexă şi se succed într-un mod mobil, alternat. Din punct de vedere cinetic putem spune că mişcările combinate pe relaţia armonică braţ-picior sunt mai puţin frecvente decât la *Feciorescul rar* sau des din zonă. Remarcăm în special: balansurile picioarelor cu răsucituri, bătăi în acord cu răsucituri, pinteni din săritură de pe un picior cu cădere pe ambele picioare şi care este plasat întotdeauna pe primul timp al motivului final (pe valoarea de 1). Dansul este în general concordant cu melodia, care este de construcţie frazală şi în ritm binar; tempoul rapid 1 = 132 MM; măsura de 2/4. Motivele ritmice sunt un rezultat al jocului dintre celulele binare: anapestul (foarte frecvent), dipiricul şi spondeul. Bărbuncul este un dans rezultat prin adaptarea *Feciorescului* local. De aceea, acolo unde el nu există azi, există *Fecioresc* şi invers.

• ***BĂTRÂNESCU CU BĂŢ*** – Este printre cele mai vechi dansuri feciorești răspândit în Câmpia Transilvaniei care au ca element auxiliar, *bâta*, cu rol de sprijin în executarea amplelor mişcări. Feciorii dispuşi în cerc, fără priză, se deplasează în şir în sensul invers acelor de ceasornic. La variantele vechi

ale acestui tip de dans mișcările caracteristice constau din pași simpli, pași bătuți, sărituri, pași sincopați și în contratimp, bătăi cu bâta. Nu lipsesc nici bătăile pe sol, pașii glisați sau pintenii din motivele finale. Sunt specifici pintenii cu săritură de pe un picior și pe ambele picioare. Construcția dansului este dezvoltată, succesiunea figurilor de mod mobil alternat, iar forma-temă cu variațiuni. Dansul, în tempo rar, se scrie în măsura de 4/8; tipul de ritm binar și binar sincopat amfibrahic, spre deosebire de cel al melodiei, care este numai binar. Motivele ritmice sunt alcătuite din două măsuri. Remarcăm în mod deosebit dactilul din concluzia motivelor și figurilor coregrafice, apoi auftactul sincopat ca *fapt de stil*. Strigăturile sunt la comandă. În ritmul lor este prezentă și valoarea de ρ, fenomen mai puțin întâlnit în folclorul coregrafic românesc. Figurile de dans și frazele muzicale sunt concordante, acompaniamentul „du-va".

• ***BĂTUTA MOLDOVENEASCĂ*** – Dansul *Bătuta moldovenească* din Moldova de Vest și Est, este o variantă locală de Brâu. Dans de perechi în linie, cerc, semicerc, mișcări pe loc, rotiri spre stânga și spre dreapta, pe sub mână, multe bătăi în pământ, strigături comune și la comandă, ritm binar și binar sincopat.

• ***BĂTUTĂ LA FECIOREASCĂ*** – *Bătuta* din Sudul Transilvaniei urmează după *Plimbată* prin accelerarea tempoului. Astfel ritmul binar sincopat se transformă în ritm binar, ba chiar aksak. Structura cinetică conține: plimbări, bătăi pe sol, pinteni, bătăi în palme, pași simpli laterali, încrucișați în față și în spate (cârlige), sărituri drepte(pași săltați), fluturări de picioare, ridicări de picior în față și în spate, pași vârf-toc, bătăi cu călcâiul și cu vârful în acord, tempo moderat, concordant.

• **BRÂU – ALUNELUL** – Dans de grup, în lanț, răspândit aproape în întreaga țară. Este varianta cea mai populară a *Brâului*. Se dansează în linie, cu brațele încrucișate la spate sau în față, mai rar pe umeri, deplasări bilaterale, pe loc, înainte, înapoi, pași simpli, încrucișați în față sau în spate, pași bătuți pe sol, suprapunere neconcordantă și concordantă, strigături speciale, formă tripartită, ritm binar și binar sincopat.

• ***BRÂUL (BRÂULEȚUL)*** – Dans reprezentativ pentru aproape întreaga țară – dans bătrânesc pentru *bărbați*, mai nou și pentru femei, se desfășoară în formație de coloană, deplasându-se pe linia cercului spre dreapta, figurile rezultă din combinații de pași executați fie pe loc, fie în deplasări laterale. Tehnica pașilor cere multă virtuozitate. Brâul nu are mișcări de brațe, acestea fiind așezate pe umerii partenerilor sau la cingătoarea lor, iar mișcările corpului sunt reduse, suprapunere concordantă, strigături la comandă, ritm binar și sincopat.

• ***BRÂUL BĂNĂȚEAN*** – Dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală, brațele pe umăr ca la sârbă, se joacă pe timp în măsura de 7/16 și pe contratimp în măsura de 2/4.

• ***BRÂUL MUNTENESC*** – Dans vechi în formație de cerc și semicerc

răspândit în Muntenia, Oltenia de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, Transilvania de Sud, dansat de bărbați, mai nou și de femei, cu mâinile la curea sau pe umeri, pași simpli în față și spate, încrucișați, bătuți, ridicarea călcâielor, sărituri, pinteni pe pământ și în aer, balansarea picioarelor, flexiuni, îngenuncheri, amplitudine mică și mare, tempo vioi, forma de rondo, concordant și parțial concordant, motive coregrafice din 3 măsuri, strigături la comandă, ritm binar și sincopat.

• ***BRÂUL TRANSILVĂNEAN*** – Dans bătrânesc din Subcarpații meridionali ai Transilvaniei, preferat de feciori (printre care se prind și fetele) la hora duminicală. Cu mâinile pe umeri, în semicerc, se întrec în figuri voinicești pe când bătrânii îl joacă mai domol, mai nuanțat. Se desfășoară după comandă, fiecare figură repetându-se până ce concordă cu fraza muzicală, de obicei de 4, 6, 8, ori. Are melodie proprie. Ca formă este bitematic: 1) plimbarea spre dreapta, care formează figura de bază (laitmotivul), ea intercalându-se între celelalte figuri și 2) figurile de virtuozitate cu: pași în față, spate, încrucișați, bătuți, ridicarea călcâielor, sărituri, pinteni pe pământ și în aer, cârlige – concordant, la comandă, strigături proprii, melodie proprie, ritm binar sincopat.

• ***BREAZA*** – Dans răspândit în Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și Transilvania de Sud. Este un dans ce face parte din categoria dansurilor în coloană de perechi, formație de horă, semicerc de perechi sau perechi împrăștiate. Băiatul are fata în dreapta lui, indiferent în ce direcție a cercului se deplasează. Brațele încrucișate pe la spate(brațul drept al băiatului cuprinde talia fetei, iar brațul stâng al fetei cuprinde mijlocul băiatului)brațele libere se sprijină pe șold. Dansul se compune din diferite figuri cu bătăi și pinteni, pași vârf-toc, fiecare figură fiind legată de o *strigătură proprie*, monotematic, concordant, melodie proprie, ritm sincopat amfibrahic descendent: 2 1 2 1 1.

• ***CĂLUȘER*** – **ceată de juni** – *Călușerul* transilvănean, care în unele locuri se mai numește *Bătută* sau *Banu Mărăcine* are la origine aceeași semnificație ca și Călușul din sudul țării, se desfășoară la *Solstițiul de iarnă* (începe la Crăciun și se încheie la Bobotează – 12 zile și are 12 figuri) și la Rusalii. Călușerul transilvănean fiind asociat în majoritate cu cetele de colindători are și rol de fertilitate și belșug prin colindele cântate, prin urările adresate de sănătate, fertilitate și prosperitate, bogăție în anul care vine. Numărul dansatorilor este impar. Ceata este condusă de un vătaf. Este în ritm binar, celula ritmică de bază este spondeul: 1 1 și are ca element auxiliar bâta, cu rol de sprijin. *Banu Mărăcine* are și o melodie proprie. Se dansează în formație de cerc, în sensul invers acelor de ceasornic (plimbarea) și pe loc (ponturile). Ponturile, care au diferite denumiri, se succed unele pe altele într-un mod mobil, continuu, aducându-se de fiecare dată elemente noi. Forma este temă cu variațiuni sau rondo. Structura cinetică conține: balansuri de picioare, fluturări, bătăi pe sol în acord și cu

lăsarea greutății, pinteni pași săriți, pași încrucișați în față și în spate, pași vârf-toc, mai puține bătăi pe labă și gambă și foarte rar pe coapsă. Strigăturile sunt în general comune dar și la comandă, concordant și neconcordant (Romos și Romoșel – Hunedoara). Sub forma în care se cunoaște azi, dansul *Călușerul*, din Transilvania este după unii folcloriști un dans stilizat. Într-adevăr, el este în parte un rezultat al adaptărilor de dansuri feciorești de ceată locale, fenomen ce a avut loc pe la jumătatea sec. al XIX-lea cu scopul de a se realiza forme naționale de exprimare în cadrul diferitelor manifestări spectaculare.

• ***CĂLUȘUL*** – Suită de dansuri alcătuită din *Hore*, *Brâuri* și *Sârbe* în alternanță, dans de ceată cu funcție rituală (inițiere, fertilitate și prosperitate, vindecare și profilaxie), se desfășoară în cerc în coloană și semicerc, la Rusalii și la Crăciun, număr impar de dansatori care au un conducător – *vătaful* și un personaj comic – *mutul*, însemne principale: steagul iar secundare: bâta și veșmintele. În Căluș o mare frecvență o au pintenii pe sol sau în aer, ce conferă dansului un înalt grad de tehnicitate și o vigoare deosebită, apoi pași bătuți, sărituri mari, elemente executate din culcat pe spate sau în față, bătăi accentuate și în acord, deplasări mari pe linia cercului. Dans concordant și neconcordant, strigături la comandă, ritmul binar și binar sincopat. Este răspândit în Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

• ***CHIPERUȘUL*** – Este dans cu măști din Vrancea. Mascații joacă în jurul focului. Focul care se aprinde în mijlocul curții reprezintă focul purificator făcut din obiecte personale ale mortului sau porțiuni din gardul gospodăriei, resturi lemnoase ale sicriului. Cel care este în capul șirului (starostele) are în mână un ciomag, cu un cap cu două fețe reprezentând binele și răul, ziua și noaptea, viața și moartea. Dansatorii sunt așezați unul în spatele altuia și de obicei sunt legați cu un lanț – *lanțul vieții*. Cel din spate ține pe cel din fața lui. Cel din cap și cel din coada șirului sunt de obicei cei mai voinici. După ce s-au așezat încep să danseze alergând înainte, după muzică: pași simpli, săriți, pași adăugați, bătăi în acord. De la o vreme cei din spatele șirului încep să smucească în dreapta și în stânga – joacă neregulat –, căutând să facă astfel încât să-i trântească pe cei din capul șirului pe foc Când nu izbutesc cei din capul șirului o cotesc spre stânga, spre înapoi, vrând să ajungă cu tot șirul la cel din urmă. Dacă ajung acolo, încep să izbească cu ciomagul la cei din urma șirului. Aceștia negreșit caută să fugă și, neavând încotro, trebuie să sară peste foc. Se sugerează ideea nevoii de purificare prin foc și fum – *incinerație.* Ritmul este binar, cea mai frecventă celulă este cea binară – anapest – fapt de stil.

• ***CINGĂRICĂ*** – Dans țigănesc cu răspândire regională, dansat individual, cu o structură cinetică simplă: pași simpli și încrucișați, în plie, bărbatul – lanț de celule ritmice : anapest, pinteni și ponturi feciorești, femeia – lanț de celule dipirice, pocnituri din degete, ponturi ale bărbatului exhibiționiste,

formă monopartită și înlănțuită, melodii de stil țigănesc. Ritmul este binar.

• ***COCONIȚA*** – **dans însoțit de *cântec vocal*** – Este răspândit în zona Târnavelor și Podișul Secașului. Se desfășoară în formație de cerc închis, dansatoarele prinzându-se cu brațele încrucișate la spate. Când numărul lor este mai redus se folosește și ținuta de lanț de brațe. Direcția de deplasare, stânga, particularitate ce poate constitui un argument de vechime mare a acestor dansuri și originea lor rituală. Ca mișcare generală, *Coconița* are un aspect legănat, lent, reținut. Cele mai multe melodii se desfășoară în măsura de 2/4 și tempo moderat θ = 96 MM. Urmând îndeaproape accentele metrice ale melodiei, mișcările coregrafice sunt organizate, în majoritatea cazurilor, în formula ritmică: iamb + spondeu. Sunt și cazuri când dansatoarele execută primii pași de introducere (și între strofe), aproape neaccentuați, pe valori egale ca durată: s d. Între motivele coregrafice și frazele muzicale este neconcordanță. Fraza muzicală este formată din două măsuri, pe când motivul de bază al dansului este format dintr-o măsură și jumătate. Ca formă, dansul are două părți. Prima parte (strofă) ce are ca unitate de bază motivul principal amintit, are o dimensiune fixă, egală cu lungimea celor trei versuri, primul repetat, al doilea fără repetiție (șase măsuri). Cea de-a doua parte, ce are ca unitate de bază celula s d, este foarte variabilă dimensional. Aici nu se cântă și se grăbește tempoul. Această alternare în mișcare a dansului în sine măresc valențele expresive ale lui. Textele cântecelor reprezintă un act de creație spontan. Textul este mereu schimbător. În momentul când dansatoarele nu mai pot adăuga textului versuri noi, dansul se oprește. Femeia care cunoaște versuri mai multe și mai bine, începe a cânta prima unul sau două cuvinte. În acest caz, pașii intermediari cuprind două-trei celule, iar când nu, numărul repetărilor crește.

• ***DE-A LUNGU*** – *De-a lungu* este jucat numai de români. Dansat în toată amploarea lui la sărbători, el seamănă cu o paradă fastuoasă dintr-un ceremonial. Astfel, bărbații își poartă cu semeție femeile în coloană, etalându-și în același timp podoabele veșmântului de sărbătoare. Formația este de cerc, iar direcția de deplasare în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. În cazul unui joc în casă (unde jocul este mai restrâns) coloana s-a fracționat în mai multe linii de desfășurare bilaterală „de la ușă până la masă" – după explicația unui dansator. Următoarea etapă a evoluției a generat, ca și la *Purtată*, o secțiune de treceri pe sub mână în piruete cu perechile dispersate în spațiul de joc. Dar evoluția nu s-a oprit la trecerile pe sub mână, ci au apărut și rotirile perechilor ca la dansurile de-nvârtit. Construcția motivelor coregrafice ale acestui tip de dans este simplă sau dezvoltată. Ele se succed într-un mod uniform sau fix, continuu. Forma dansului este monopartită sau temă cu variațiuni. Structura cinetică a dansului *De-a lungu* este simplă. Menționăm în continuare cele mai frecvente motive și mișcări din dans: plimbări, ocoliri, bătăi pe sol cu picioarele, pinteni, lovituri pe labă sau gambă, mai ales la mijlocul și

sfârşitul frazelor (dar numai cu o mână, deoarece cu cealaltă se sprijină pe parteneră), paşi simpli, paşi încrucişaţi în faţă şi în spate, sărituri prin forfecare ridicări de picior în faţă şi spate, sărituri prin forfecare, ridicări de picior în faţă şi spate, pas vârf-toc. Ritmul dansului De-a lungu se bazează pe trei timpi inegali (ternar asimetric) în raport de 4:3 şi măsurile de 11/16 şi 10/16 în localităţile din Transilvania de Nord Est şi în raport de 3:2 în cazul măsurilor de 7/16 şi 9/16 din *P-a lungu* (zona Şimleu-Aleşd) şi *P-on picior* (Câmpia Aradului). Strigăturile comune din timpul dansului au un specific al lor. Pe ultima silabă se realizează un glissando coborâtor, ca şi în momentele *De strigat* din ceremonialul nunţii. Dansul este concordant cu melodia, care este de construcţie frazală şi în ritm ternar asimetric. Şuierăturile sunt şi aici mai mult în contratimp: acompaniamentul „du-va".

• ***DE DOI BĂNĂŢEAN*** – Dans de perechi în coloană cu desfăşurare pe orizontală din Banat, Arad şi Hunedoara, în ritm mai vioi, cu o structură a paşilor cu totul deosebită de cea a Ardelenelor şi Măzăricilor. Datorită pasului simplu, dansatorii pot realiza tempouri accelerate, creând diferite mişcări prin purtarea fetei în jurul băiatului, obţinându-se astfel o gamă diversă de împletituri de braţe şi piruete. Ritmul – binar.

• ***DE SĂRIT*** – **ceată ciobănească** – Este un dans de ceată ciobănească răspândit de-a lungul întregului lanţ carpatic. Se joacă în formaţie de ceată în cerc şi de cerc cu o desfăşurare de ocolire a spaţiului de joc. Structura cinetică conţine cu preponderenţă bătăi şi sărituri cu pinteni. Succesiunea figurilor este mobilă, construcţia motivică, suprapunere concordantă. Stilul execuţiei: viguros, sărituri cu amplitudine mică, paşi tropotiţi, mişcări pe verticală, forma – temă cu variaţiuni, ritmul – binar sincopat.

• ***DE SĂRIT PESTE BĂŢ*** – Dans de ceată, distractiv, răspândit în Oltenia de Nord, Moldova de Est, Transilvania de Sud, Transilvania centrală de Est, Nordul Transilvaniei(Maramureş) şi Banat. Se execută de bărbaţi în solo sau duet. Ei sar peste băţ, în paşi încrucişaţi, execută pinteni, de amplitudine medie, polidirecţional, tempo vioi; formă: temă cu variaţiuni, concordant, ritm binar, concordant cu muzica.

• ***DRĂGAICA*** – Se joacă în Muntenia de Sud ca prilej de petrecere (*funcţie rituală*) la sărbătorirea maturizării recoltei, a coacerii grâului. Obiceiul în sine se practică la 24 iunie. Un grup de fete (între 14 şi 16 ani), îmbrăcate într-un costum special, de culoare albă, împodobite cu coliere, bete, lenjerie de copil mic, batiste şi flori de drăgaică, merg cântând şi dansând prin sat. Din grupul de fete se alege „mireasa" (numită Drăgaică) şi „mirele" (Drăgan). Drăgaica poartă fluier şi o sabie de lemn. Şi aici ca la Căluş, steagul, împodobit cu usturoi, cereale, pelin, un ştiulete de porumb are aceeaşi semnificaţie magică. Această zi marchează începerea secerişului. Dansul se joacă pe o melodie vocală în ritm (de obicei) aksak. Forma dansului este de suită (temă cu variaţiuni). O melodie vocală este urmată de melodii instrumentale: A, B, C etc. Se joacă în formaţie de cerc, priza – ca

la horă, de amplitudine medie, polidirecțional. Structura cinetică conține: pași închiși, deschiși, bătuți tare, învârtiri, sărituri, țopăieli, bătăi din palme, concordant cu muzica.

• ***FECIOREASCA*** – **(*Fecioreasca de bâtă*)** din Sudul Transilvaniei urmează după *Bătută*. Se caracterizează prin mișcări virtuoase între care predomină bătăile cu palma pe picior – ponturile care au diferite denumiri – executate în săritură într-un tempo susținut. Dansatorii sunt distanțați unii de alții în formație circulară, executând mișcările pe loc sau în mici deplasări laterale. Ținuta dansatorilor este mândră, demnă, tempo rapid, ritm aksak și sincopat asimetric, auftact sincopat, strigături comune, interjecții pe auftact și contratimp.

• ***FECIORESC*** – **ceată moldovenească** – Este un dans bărbătesc vechi răspândit în câteva localități din jud. Maramureș, din categoria „ceată moldovenească". Se dansează în cerc închis și deschis, liber, unidirecțional – în mersul invers acelor de ceasornic, în tempo moderat, ritmul binar și binar sincopat. Structura cinetică conține: pași bătuți în acord și tare pe toată talpa, în contratimp sincopat, pinteni cu săritură laterală – dreapta și stânga, balans de picioare, călcâi ridicați, sărituri pe orizontală, pași încrucișați. În relația cu melodia și alte elemente adiacente există șuierături în ritm sincopat cu funcție de comandă, strigături comune în mod liber – încep cu interjecții, există interjecții și în interiorul strofei care are dimensiuni diferite, neconcordant cu melodia care este în ritm binar, motive ritmice indivizibile de diferite dimensiuni, iar toba execută un ritm ce se bazează pe celulele: dipiric și anapest. Ca particularități menționăm tropotul pe pământ și șuierăturile de comandă, motive ritmice indivizibile: 2 1 2 2 1 2 (amfibrah uniform) și 2 1 1 2 2 2 (dohmiac ascendent).

• ***FECIORESC DES*** **în ritm binar** – Din punct de vedere cinetic se aseamănă cu Fecioreștele rar în ritm binar din aceeași zonă – Câmpia Transilvaniei dar jucat mai repede.

• ***FECIOREȘTE RAR*** (***Plimbată***) – Dans foarte vechi, maiestos, jucat în primul rând de bărbați în formație de cerc (mai nou îl joacă și fetele – Crihalma) în sudul Transilvaniei. Structura cinetică conține: plimbare bilaterală mai mult spre dreapta, pinteni, pași simpli nedepășiți, încrucișați în față și în spate, pași în contratimp sincopat, pași vârf-toc, bătăi cu tocul în acord, fluturarea picioarelor, tempo rar, concordanță și necoincidență, șuierături pe timp și contratimp, strigături comune, amplitudine mică, ritm binar sincopat, auftact sincopat.

• ***FECIOREȘTE RAR*** **în ritm asimetric** – Este un tip de dans ce se află răspândit într-o zonă limitată ca teritoriu – centrul Câmpiei Transilvaniei (localitățile Soporu de Câmpie, Frata, Iacobeni, Ceanu Mare, jud. Cluj) sub denumirea de *Românește în ponturi* sau *Rupta*. Prin particularitățile lui considerăm că acest tip se dovedește a fi un dans distinct. Românește în ponturi se joacă mai întâi în cuplu, ca o continuare la Românețtele de-

nvârtit, dar pe o altă melodie interpretată într-un stil propriu, „rupt”, cu pauze, în contratimp. Elementele coregrafice se aseamănă cu cele de la *Româneşte de-nvârtit*. Mai departe însă, bărbaţii se desprind de femei şi încep să execute ponturi deosebite, în formaţie de cerc şi pe loc. Iniţial el s-a jucat cu sprijin pe bâtă. Ponturile au o construcţie dezvoltată, în succesiune de mod mobil, continuu. Forma dansului este „temă cu variaţiuni”. Elementele cinetice determinante sunt: balansul pe picioare, bătăi pe sol în contratimp urmate de paşi vârf-toc ce dau naştere unor sincope, pinteni, cârlige la spate, sărituri ample, concomitent cu lovirea labei în exterior, atât de pe piciorul drept, cât şi de pe piciorul stâng. Sub efectul rubatoului interior avem de-a face, pe plan orizontal, cu o heterometrie, adică o alternanţă de măsuri de: 11/8, 10/8, 9/8 şi 8/8. Ajungerea la măsura de 8/8, mai ales în cadenţă, este rezultatul grăbirii tempoului, în general moderat, vioi. Cea mai frecventă celulă ritmică în dans este anapestul, de cele mai multe ori de formă hemiolică. Este concordant cu melodia. Sincronizarea perfectă în toate compartimentele a ritmului „rupt”, la care se adaugă acompaniamentul sincopat ce conviețuiește aici cu ritmul asimetric din melodie și dans, dă noi valenţe dansului, îi creşte expresivitatea.

• ***FECIOREŞTE RAR*** **în ritm binar** – Ca dans vechi are funcţie comună, de petrecere. În Câmpia Transilvaniei i se spune *Târnăveană*. Se dansează în grup (ceată), fără priză, dar uneori la „plimbare” dansatorii se prind de umeri ca la sârbă. Desfăşurarea în spaţiu se face în cerc (în sensul invers acelor de ceasornic), în linie, bilateral şi pe loc (ponturile). Ca şi compoziţie are o structură dezvoltată sau complexă, iar figurile se succed în mod mobil alternat. Forma arhitectonică a dansului de acest tip este *cu refren*. Dintre structurile cinetice determinante menţionăm: balansuri cu răsuciri combinate şi rotirea gambei în afară sau înăuntru, din articulaţia genunchilor (*ronde de jambe en l'aire*) mai ales în motivele de introducere ale frazelor coregrafice; balansarea bilaterală a gambei cu piciorul ridicat şi genunchiul îndoit; balansuri cu răsuciri şi bătăi în acord, răsucirile fiind frecvente în plimbare; bătăi în pinteni pe sol şi în aer, pinteni din săritură de pe un picior pe ambele picioare pe durata de pătrime a ultimei celule dactilice. Se întâlneşte foarte frecvent bătaia segmentului trei (călcâiul) cu piciorul ridicat înapoi si genunchiul îndoit. În acelaşi timp se „încolăceşte” piciorul drept spre stângul şi se bate călcâiul pe partea pe partea exterioară printr-o arcuire a trunchiului spre spate. Bătăile din palme sunt în contratimp cu paşii de dans, pe când pocniturile din degete sunt în acelaşi ritm binar. Dansul se notează în măsura de 4/8, iar tempoul este moderat, θ = 84 MM. În unele cazuri melodiile de construcţie frazală sunt în ritm sincopat amfibrahic. Dansul este concordant. Cele mai vechi variante de *Fecioreşte rar* au, pe lângă strigăturile comune, şi numărători de comandă. Este dansul cel mai popular dintre dansurile fecioreşti.

• ***FECIOREŞTE RAR*** **în ritm binar şi sincopat** – Este răspândit în

localitățile dintre Câmpia Turzii și Târgu Mureș și poartă denumirea de *Roata mare*, *Bătuta în trei* sau *Chimitelnicul*. Dansul se desfășoară în formație de cerc și semicerc bilateral și pe loc. De construcție dezvoltată, ponturile se succed în mod mobil, alternat. Forma arhitectonică este înlănțuită sau cu refren. Motivele și mișcările determinante sunt: plimbările în ritm sincopat cu bătăi pe sol, cu toată talpa sau cu vârful piciorului, pinteni, bătăi în palme, pocnituri din degete după ritmul pașilor de dans, cârlige în față și în spate, pași vârf-toc, ponturi. Dansul se notează în măsura de 4/8, determinant fiind în acest sens acompaniamentul „du-va", tempoul moderat, dar variabil de la plimbare la pont. Strigăturile sunt în general comune, dar și la comandă. Ele încep și se sfârșesc cu interjecții. Se naște un dialog între vătaf și grupul de feciori. Este interesant, însă, că în ritmul strigăturilor executate de vătaf, pulsația de bază este ρ, pe când în ritmul grupului de feciori, ε. Celulele ritmice comune și pentru dans și pentru melodie sunt dipiricul, dactilul și amfibrahul. Între dans și melodie este o relație de concordanță. Melodia este de construcție frazală și ritm binar, doar în cadență apare amfibrahul. Instrumentiștii foarte buni, cunoscători ai dansului respectiv, urmăresc îndeaproape execuția lui și „rup" melodia acolo unde și bătăile scurte pe cizmă o impun. Astfel, expresivitatea dansului crește. Pe de altă parte, contrastul dintre ritmul sincopat și cel binar, unde este frecvent dactilul, îl individualizează ca stil față de celelalte jocuri fecioreşti rare numai în ritm binar. Am putea spune că, din acest punct de vedere, acest tip de Fecioreşte rar în ritm binar și sincopat este cel mai vechi.

• ***GEAMPARAUA*** – Dans ce se joacă mai ales la nuntă în Dobrogea, dar și în alte ținuturi apropiate. Face parte din categoria dansurilor de grup, în lanț bărbătesc și mixt în formație de cerc și semicerc, ținuta de mână jos, tempo vioi(în măsura de 7/16) și moderat (în măsura de 7/8), deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față prin săritură, bătăi pe sol în acord și accentuate, suprapunere concordantă, suprapunere neconcordantă, ritm asimetric (aksak).

• ***HAIDĂUL*** – **fecioreşte de bâtă –** Dans vechi local, variantă mai nouă din jurul Aiudului a *Bătrânescului cu băţ*. În această variantă dansatorii, sprijinindu-se pe bâtă, fac pași săriți, de dimensiuni spectaculare, lovituri „răstite" pe carâmbii cizmelor, mâinile și picioarele conlucrând de obicei simultan pentru a se integra mai adânc în ritmul dansului. Mai fac balansuri cu suciturи în motivele și frazele coregrafice executate pe loc, la introducerea sau încheierea figurilor. Lovesc cu un singur braț pe sol în față, lateral sau în spate. Este frecventă bătaia pe segmentul trei (călcâi), pe piciorul ridicat înapoi și cu genunchiul îndoit. Foarte rar se bate pe segmentele doi (gambă) și unu (coapsă). Remarcăm, în special, bătaia cu palma pe partea inferioară a labei (metatars) la o deschidere a picioarelor de

peste 135°, prin ridicare directă sau prin săritură cu forfecarea picioarelor, ca o mișcare de apogeu în motivele coregrafice finale. Pe alocuri se pare că unele variante au preluat o seamă de figuri din Călușerul ardelenesc căzut în desuetudine. De reținut că dansatorul se sprijinea la această săritură spectaculară pe bâta auxiliară, cum arată și numele dansului. Amplitudinea mișcărilor în *Fecioreasca de bâtă* este peste 90°. Ridicarea piciorului incubă o mișcare condusă, iar coborârea se produce lent, ceea ce comportă o dozare egală a forței, o contractare uniformă a musculaturii. La acest dans nu se pocnește din degete și nu se bate din palme. Construcția dansului este dezvoltată, succesiunea figurilor de mod mobil alternat, iar forma-temă cu variațiuni sau înlănțuită. Dansul, în tempo rar, se scrie în măsura de 2/4, ritmul fiind binar. Motivele ritmice sunt alcătuite din două măsuri. Este frecventă celula ritmică *dipiric* și contratimpul, concordant.

• ***HORĂ BĂNĂȚEANĂ*** **–** Dans mixt în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală, formație de cerc, ținuta – lanț de brațe jos, unidirecțional, spre dreapta. Ritmul acestora este binar. Forma – monotematică.

• ***HORA IUTE*** **–** Dans răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea – în formație de cerc și semicerc, lanț de brațe jos, cinci pași pe linia cercului în stânga și dreapta, pași mărunți, alergați înapoi sau pe loc, balansări de brațe, bitematic, concordant și neconcordant, ritm binar.

• ***HORA ÎN DOUĂ PĂRȚI*** **–** Dans răspândit în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și de Nord, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de Est și de Sud – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor cu perechi în mijlocul cercului, bitematic, de amplitudine medie, simultaneitatea motivelor coregrafice de două și trei măsuri, neconcordant, concordant, ritm binar.

• ***HORA MACEDO-ROMÂNĂ*** **–** Dans din Dobrogea însoțit de cântec vocal, dansat în cerc, spirală, lanț de bărbați sau de femei, bărbații se țin de curea. Execută pași închiși, deschiși, încrucișați, bătăi pe podea, balansuri cu mâinile pe verticală, sărituri, flexiuni, unidirecțional, amplitudine medie, tempo moderat, concordant, neconcordant (motive din 3 măsuri), ritm binar și aksak, are un lider care conduce jocul.

• ***HORA MARE DREAPTĂ*** **–** Dans răspândit în toată țara – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor, formă monotematică, deplasări bilaterale, bătăi pe sol în acord și pe toată talpa, concordant, ritm binar.

• ***HORA PE BĂTAIE*** **–** Dans răspândit în Muntenia de Sud și de Nord, Oltenia de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, de Est și de Nord. Este un dans ce face trecerea de la Horă la Brâu cu multe bătăi pe sol, pinteni, sărituri, balansări de mâini, amplitudine variată, concordant și neconcordant, ritm binar.

• ***HORA PE TREI*** **–** Dans răspândit în Oltenia de Sud, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea – în formație de cerc, lanț de brațe la înălțimea umerilor,

motivul coregrafic este de 2 ½ măsuri, paşi închişi, deschişi, încrucişaţi, bătuţi, neconcordanţă, ritm binar.

• ***ÎNVÂRTITĂ BĂTUTĂ*** **–** El se integrează în aria maramureşeană, dar o comparaţie mai în detaliu cu repertoriul coregrafic al Moldovei de nord surprinde unele similitudini. Ceea ce diferenţiază jocul maramureşean de cel transilvănean este acel tropotit insistent, mărunt şi sacadat. Acest tropotit apare însă în jocurile moldoveneşti *Corăbeasca*, *Ursăreasca* din specia *Brâurilor*. S-ar putea admite că acesta ar fi o rămăşiţă din vechiul joc românesc, odinioară comun Maramureşului şi Moldovei de nord, care a dăinuit ca un substrat coregrafic în formele ulterior evoluate. Un astfel de substrat se întrezăreşte şi în poziţia oarecum rigidă a bustului dansatorilor din jocurile maramureşene şi moldoveneşti. În mişcările de rotire a perechilor, picioarele tropotesc mărunt şi uniform în paşi încrucişaţi; bărbatul pe valori de pătrime, iar femeia pe valori de optime, ca şi cum s-ar strădui să nu deranjeze câtuşi de puţin poziţia bustului pe care-l poartă pe verticală. Acelaşi lucru se întâmplă şi în tropotul pe care-l face pe loc. Bărbatul prinde fata cu mâinile de talie, iar fata de umeri. Dansează, în general pe loc, într-un tempo accelerat impus de muzicanţi (formaţia instrumentală din zonă este vioara, toba şi zongora). Construcţia dansului este dezvoltată. El are îndeosebi trei părţi: o parte *de acomodare* în paşi simpli, laterali, în aceeaşi direcţie. Bărbatul ajută femeia în execuţia mişcărilor din talie, în funcţie de ritm; a doua parte este *tropotita* bărbatului în poziţie de plié mic, el imitând de multe ori galopul calului; a treia parte cuprinde *învârtirea* pe loc în paşi încrucişaţi. Se începe întotdeauna cu piciorul dinăuntru, fata mai mult pe vârfurile picioarelor. Învârtirea se încheie cu balansarea braţelor în stânga şi în dreapta, înainte şi înapoi, ca după aceea să se reia totul în mod variat. Pe paşii de acomodare, care după cum spuneam, sunt simpli, bărbatul strigă versuri comune într-un stil specific, *ad-libitum* sub formă de recitativ. Strigăturile încep şi se sfârşesc cu interjecţii. Ai impresia că cel care strigă vrea să povestească ceva. Interjecţiile sunt prezente şi în interiorul strofelor, care în mare parte cuprind trei versuri. Astfel de strigături nu se pot transcrie precis. Se realizează pe orizontală o heterometrie aleatorică. La baza structurii metro-ritmice a dansului stă măsura de 2/4, ritmul binar (mai rar cel sincopat amfibrahic în tropotul bărbaţilor). Dansul este neconcordant cu melodia, care de multe ori este de formă liberă impusă de stilul de interpretare al unor muzicanţi accentuează ritmul binar.

• ***ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ*** – Dans bătrânesc de largă popularitate mai ales în Transilvania, frecvent la toate ocaziile de joc, în coloană de perechi – variantele vechi şi perechi în rotire – variantele mai noi. Perechile sunt liber repartizate în spaţiu, priză: băieţii de umeri şi fetele de talie, paşi simpli, învârtiri (se începe cu piciorul dinăuntru), învârtirea fetei pe sub mână şi pe la spate, bătăi pe sol în acord şi cu talpa, paşi încrucişaţi în faţă

și spate, pași vârf-toc, mai nou și ponturi fecioreşti mai ales în cadență, tempo de la moderat la repede, formă bipartită, tripartită(plimbare, învârtire, ponturi) și liberă, concordant și neconcordant, necoincidență, ritm binar.

• ***ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ*** **în grup mic** – Dans vechi ciobănesc specific regiunii dintre izvoarele Jiului și pasul Turnul Roșu, întinzându-se pe ambele versante ale Carpaților sub diferite forme. Se cunosc variante în grup mic de 4-6 inși. Priză – cu mâinile pe umeri sau încrucișate la spate. Structură cinetică conține: plimbare, învârtire pe loc, bilateral, bătăi pe sol, pași simpli, nedepășiți, încrucișați, pași vârf-toc, pași bătuți. Tempo de la moderat la repede, strigături satirice în dialog, concordant, ritm binar.

• ***ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ*** – Acest tip de *Învârtită* se situează pe locul doi ca frecvență și arie de difuziune în Transilvania (după *Învârtita dreaptă deasă*), dar sub diferite denumiri.

Dansul în sine cuprinde două secțiuni: una introductivă, în care perechile dispuse în cerc se deplasează în sensul invers rotirii acelor de ceasornic, cu partenerii situați față în față, prinși inițial de umeri și bărbatul fiind orientat pe direcția traiectoriei (pe Valea inferioară a Someșului Mare, către Gherla și către zona Codru). Acest fapt amintește de dansurile de perechi în coloană mai vechi și a căror geneză sunt dansurile bărbătești de grup sau de ceată, dacă luăm în considerare și elementele cinetice determinante din evoluția bărbătească: pași tropotiți, bătăi în pinteni. După această introducere, ce durează uneori destul de mult, perechile încep să se învârtească și în același timp să se disperseze în spațiul de joc, fiecare evoluând în continuare autonom (ca în Câmpia Transilvaniei). Perechile execută o învârtire mai lungă al cărei număr de măsuri completează întotdeauna o frază muzicală de 8 sau 16 măsuri, după ce în prealabil se repetă câteva figuri (ponturi). Învârtirea lungă se face pe o singură direcție (în sensul rotirii acelor de ceasornic) și odată cu ea se schimbă și ținuta de brațe ale celor doi parteneri. Viteza de execuție a acestui tip de dans variază între moderat și rapid. Variază și construcția dansului, de la simplu la complex, iar motivele și mișcările se succed într-un mod, mai ales mobil, alternat. Cunoscut ca dans de forma „temă cu variațiuni", el a ajuns azi foarte mult simplificat, rolul principal revenindu-i partenerului, care excelează prin ponturile ce le execută mai ales la sfârșit de frază muzicală. În anumite zone (Codru), datorită numărătorilor de comandă s-a împământenit o anumită ordine a ponturilor. Între ponturi se mai plimbă fata dintr-o parte într-alta sau se execută învârtiri bilateral.

Predomină anapestul și apoi dactilul. Strigăturile sunt comune, uneori cvasimelodizate – acolo unde melodiile sunt frumoase. Conducătorii de joc întrebuințează și comenzi, mai ales sub formă de numărători. Acest tip de dans este în general concordant cu melodia, dar și parțial concordant acolo unde melodia are o formă lărgită. Ritmul melodiilor este binar și

sincopat amfibrahic, acompaniamentul „du-va” și sincopat. În general forma acestor dansuri este tripartită, ținând cont că au o introducere, apoi ponturi și învârtiri, dar de multe ori, prin caracterul improvizatoric, dansul capătă o formă liberă. Este un dans de intensitate mijlocie foarte expresiv în forma sa autentică. În ultimul timp acest dans are tendința să acumuleze și o parte din figurile celorlalte jocuri din ciclul local, reușind să sintetizeze elementele coregrafice caracteristice pentru zonele respective, el singur putându-se desfășura cu timpul sub forma unui „spectacol” unitar și reprezentativ.

• ***ÎNVÂRTITĂ mixtă*** – Răspândită în satele din jurul orașului Câmpia Turzii**,** este o învârtită în ritm binar și sincopat dohmiac descendent cu structura cinetic: plimbări bilaterale, ocoliri, învârtiri, piruete pe sub mână, bătăi pe sol, pocnituri din degete, ponturi, pași simpli, pași bătuți în acord și cu lăsarea greutății, pinteni pe sol, pași încrucișați în spate, sărituri, ridicări de picior în față, bătăi pe coapsă și labă, pași nedepășiți, sărituri prin forfecare, balansul brațelor, pași vârf-toc, pași glisați ce se joacă pe melodii de feciorească rară în ritm binar, șuierături în contratimp, strigături comune melodizate, parțial concordant,, motivele ritmice ale melodiilor sunt alcătuite dintr-un joc de celule ritmice binare, acompaniament „du-va”.

• ***ÎNVÂRTITA sincopată*** – Este răspândită compact în zona Huedin-Ciucea, jud. Cluj, zonă cuprinsă între Masivul Vlădeasa, Dealul Craiului, Meseș, Depresiunea Almașului și Dealurile Gilăului. În ultimele cercetări l-am identificat și la ceangăii de pe Valea Ghimeșului, jud. Harghita, sub denumirea de *Dubla*. Aici el este dansat în coloană de perechi pe orizontală ca și dansul *Breaza* (din Muntenia subcarpatică), dar în tempo rar, partenerii prinzându-se de mâini lateral și deplasându-se în cerc, în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. Se dansează apoi și în formație de perechi în rotire, dar în tempo rapid ca și în zona Huedin-Ciucea. În acest caz, partenerii se prind de talie, respectiv de umeri și sunt situați față în față. Totuși, în majoritatea cazurilor, motivul cinetic începe cu pas vârf-toc, impregnându-se astfel ritmul sincopat amfibrahic descendent în măsura de 8/8. Este prezent și pasul schimbat.

Învârtita sincopată este de construcție dezvoltată, iar motivele cinetice de dimensiunea unei măsuri de 8/8 se succed într-un mod liber. Astfel, și forma dansului este în general liberă. Totuși, se delimitează două părți: partea de învârtire a perechilor și o așa-numită „pauză”, când dansatorii continuă să execute pași de bază pe loc, înainte sau înapoi, bărbatul ținându-și partenera „pe după cap”. Nu există însă o ordine stabilită a alternanței celor două părți. Motivele cinetice determinante sunt: învârtirile bilaterale, în final partenerii răsucindu-și corpul în direcția de rotire; tot la sfârșit de fraze coregrafice, bărbatul execută pinteni în aer, mai rar lovituri cu palmele pe picior, iar femeia execută piruete. Dintre pașii de bază remarcăm: pași vârf-toc, pași de rotire (cu stângul spre dreapta și cu dreptul spre stânga), pași glisați și bătăi pe sol. În timpul dansului, bărbații

când nu strigă, șuieră, mai ales în contratimp. Strigăturile sunt comune și uneori declamate și cu interjecții pe auftact. Acest tip de dans este concordant cu melodia, care este frazală și în ritm sincopat amfibrahic descendent.

• ***ÎNVÂRTITĂ ȘCHIOAPĂ*** – Dans bătrânesc de largă popularitate mai ales în centrul și Sudul Transilvaniei, frecvent la toate ocaziile de joc. Îl joacă oameni de toate vârstele în perechi răspândite liber în spațiul jocului. Priza – bărbatul cuprinde femeia cu amândouă brațele mai sus de talie, iar aceasta își sprijină mâinile pe brațele bărbatului. Se joacă și cu două femei, prinși ca într-un cerc bine legat. Dansul are în primul rând două motive coregrafice: plimbarea și învârtirea. Structura cinetică conține: învârtiri, piruete pe sub mână (în final), bătăi pe sol în acord cu vârful și cu tocul, pași simpli, bătuți, nedepășiți, încrucișați în față și în spate, bătăi în acord, pași glisați, pași vârf – toc, pași de învârtire. Mai nou bărbații execută și ponturi. Strigăturile au o notă satirică și se strigă numai pe pașii de plimbare sau acomodare. Concordant cu melodia, necoincidență, ritm ternar asimetric(aksak).

• ***POLCA ROATĂ*** – Dans răspândit în Muntenia, Dobrogea, Moldova de Vest și de Est și Transilvania centrală de Est. Este un dans de perechi care merg în cerc în ambele sensuri, jucătorii sunt prinși de umăr și de talie; pași închiși, deschiși, roată, amplitudine medie, formă omogenă, concordant, ritm binar, dans adus din exterior, dar adaptat celui românesc.

• ***PURTATA dreaptă*** – Acest tip de dans aparține după toate indiciile celui mai vechi strat. Consemnările din secolul trecut atribuie acestui tip de purtată o arie de difuziune mult mai întinsă decât cea actuală, cuprinzând bazinul Mureșului Mijlociu, Țara Oltului, ținutul Târnavelor și o mare parte din Câmpia Transilvaniei. În zilele noastre zona acestui tip este mult mai restrânsă, mărginindu-se doar la satele dintre Dealul Feleacului, Valea Hășdății, cursul inferior al Văii Arieșului și cursul mijlociu al Mureșului (mai jos de Ocna Mureș până către Orăștie). Purtatei drepte în ritm binar i se spune în mod frecvent *Românească*.

- începe de obicei bărbații, ca și la suita Haidăului, care într-un mers asemănător celui al păunilor se deplasează în cerc, ca apoi să-și ia femeile, înșiruindu-se astfel pereche după pereche. ca într-o promenadă. După această introducere urmează, alternativ și pe loc, învârtiri cu piruete pe sub mână și ponturi fecioresti. Partenerii se țin de mână, respectiv de umeri. Construcția motivelor cinetice este complexă, iar dansurile din acest tip au de obicei o formă bipartită. Motivul ritmic fundamental este alcătuit întotdeauna din patru timpi egali, deci simetric, notat în măsura de 4/4. Semnalăm și aici auftactul sincopat. Strigăturile sunt comune și uneori melodizate. Dansul este concordant cu melodia, care la rândul ei este de construcție frazală în ritm binar, dar și sincopat amfibrahic descendent și ascendent în oglindă, în semicadențe și cadențe.

• ***PURTATA FETELOR*** – **dans însoțit de *cântec vocal*** – Este răspândit în zona Târnavelor și Podișul Secașului. Mai nou, melodia nu este cântată vocal. În general, *Purtata fetelor* poate fi considerată ca făcând parte din categoria dansurilor de grup în formație de cerc. Evoluția spațială a dansului se înscrie într-o deplasare lentă (dar și mai vioaie) spre dreapta sau stânga. Doar în plimbare există o discontinuitate. Aici alternează faze ce se execută aproape pe loc sau în spate, cu altele ce cuprind o amplă înaintare. Priza – brațe încrucișate la spate. Elementele coregrafice: combinații de pași simpli, pași bătuți și pași sincopați. Ne exprimăm rezerva față de unele afirmații că ar exista și pași de contratimp. Astfel, din lipsa unui material înregistrat sincron (dans și muzică) nu s-a sesizat la transcriere ritmul sincopat hemiolic, ce este determinant pentru acest tip de dans. Spre deosebire de melodie, care se încadrează în tipul de ritm ternar asimetric (aksak), jocul de accente din pașii sincopați creează impresia de contratimp. În fapt, nu avem de-a face cu o discontinuitate, ci cu o continuitate a mișcărilor (acestea se văd, dar nu se aud). Ca și compoziție, dansul *Purtata fetelor* are două părți: A. Introducere (plimbare) și B. Dansul propriu-zis, cu multe variații înlănțuite ca formă, concordanță totală, concordanță parțială, neconcordanță și necoincidență (Roșia de Secaș).

• ***PURTATĂ*** **în ritm cuaternar asimetric** – Este un dans în coloană de perechi cu desfășurare pe orizontală. Acest tip de *Purtată* are răspândire pe un teritoriu vast în Câmpia Transilvaniei, în zona Dealurile Clujului și Dejului, pe teritoriul dintre Târnava Mică și Mureș și cursul mijlociu al Mureșului (aici se joacă și cu două femei). Se joacă în formație de cerc, deplasarea coloanei de perechi cu partenerii prinși de mână lateral, se face spre dreapta, adică în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. Acest lucru nu mai este valabil în jocul liber, ca de exemplu la *Românești*e cu fete (*Românește bătrânește*) din zona Dealurile Clujului și Dejului. În această zonă, în ultimul timp, disciplina de ansamblu s-a diminuat, stimulându-se tendința de autonomie a cuplului. Construcția motivelor coregrafice este dezvoltată și complexă. Ele se succed într-un mod mobil, continuu, dar și alternat. Forma dansurilor este atât fixă, cât și liberă sau înlănțuită. Structura cinetică a *Purtatelor* este simplă, dacă ne referim la promenade – eventual cu balansări de brațe și fluturări de picioare – și complexă, cu o evoluție spectaculoasă a bărbatului: pași normali, înainte și înapoi, învârtiri pe sub mână a femeii (piruete), treceri pe sub mâna femeii a bărbatului, pinteni pe sol și-n aer cu un picior și cu ambele picioare, bătăi în acord, mișcări pe sol, pași vârf-toc combinați cu pași glisați, flexiuni, genuflexiuni, bătăi cu palmele pe picior, mai ales pe segmentele 2 față și 3 dreapta, pocnituri de degete în contratimp, mișcări de trunchi înainte sau lateral. În zona Dealurile Clujului și Dejului evoluția bărbatului se manifestă și de unul singur prin desprinderea de parteneră și executarea unor ponturi. În acest caz, *Românești*e*le de învârtit* (cu femei) se transformă în *Românește de sărit*

(jucat de bărbați). Referitor la structura metro-ritmică menționăm mai întâi că ritmul asimetric la acest tip de *Purtată* se bazează pe patru timpi inegali (cuaternar asimetric) în raport de 2:3 sau 3:2. Măsurile frecvente sunt: 9/8, 10/8, 11/8. Ritmul dansurilor este în strânsă concordanță cu ritmul melodiei (poate mai mult decât la alte tipuri de dansuri), cu ritmul de acompaniament și cu cel al strigăturilor. Astfel, sub efectul unuia dintre acestea, în interpretarea *Purtatelor* se naște o polimetrie rezultată din rubatizarea interioară (ce constituie fapt de stil în *Purtatele* asimetrice) și simetrizarea din semicadențe și cadențe. Strigăturile din dansuri au o interpretare aparte. Ele sunt melodizate. Formulele de acompaniament în ritm sincopat și cu auftactul sincopat din ritmul de dans, ne amintesc de ritmul sincopat specific românesc sau cel puțin carpatic. Este prezent în dans și contratimpul, care este evidențiat prin jocul de accente al bătăilor în sol și prin pocniturile din degete care urmăresc în general ritmul de dans. Lipsesc șuierăturile, ca de altfel în aproape toate dansurile lente.

• ***PURTATA*** – **sincopată** – Este varianta de perechi a *Plimbatei* locale din Sudul Transilvaniei, la care se adaugă deplasarea fetei în jurul băiatului, pași în contratimp și piruete.

• ***ROATA*** – Dansul *Roata* este răspândit în zonele folclorice unde se făceau șezători. În zona Pădurenilor el se numește *Spic de grâu*, pe Valea Sieului și Lăpuș, – *Roata* sau *Mânioasa*, iar în Munții Apuseni, *Baraboiul*, acesta având numele unei hore muntenești. Credem că dansul *Roata*, care se joacă nu numai la șezători, ci și la Jocul duminical a fost adus în Transilvania din Muntenia și Moldova subcarpatică și adaptat atmosferei respective. El este însoțit de strigături satirice și moralizatoare, care sunt elemente spirituale legate organic de joc.

Roata este un dans alcătuit din două părți ce alternează între ele:

- roata propriu-zisă ce se desfășoară în coloana de perechi pe orizontală, în formație de cerc și în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. În acest mers, bărbatul își schimbă partenera pe rând până o reîntâlnește pe cea inițială, eventual pe preferata lui;
- învârtita dreaptă rară (locală) cu desfășurare pe loc, dar numai în unele zone folclorice.

La *Roata* propriu-zisă bărbatul o ține pe femeie cu mâna dreapta pe după gât, susținându-i mâna dreaptă, care este îndoită din cot, iar cu mâna stângă pocnește din degete. În același timp, femeia ține bărbatul cu mâna stânga de talie la spate, mâna dreapta fiindu-i îndoită din cot și sprijinită pe șold. La partea de învârtită priza este de talie, respectiv de umeri. Viteza de execuție a dansului variază de la moderat la rapid. Construcția lui este dezvoltată și motivele cinetice se succed într-un mod fix. Strigăturile sunt de comandă și uneori cântate. Când nu se strigă, se șuieră în contratimp. Motivul cinetic determinant este pasul schimbat pe ritm de anapest. Alte celule ritmice frecvente sunt: dipiricul și spondeul. Ritmul dansului este binar și aksak.

Dansul *Roata* se suprapune concordant pe melodia de structură frazală. Anapestul este celula ritmică comuna și pentru ritmul dansului și al melodiei. În ultimul timp se joacă din ce în ce mai rar.

• ***ROATA FECIORILOR*** – În Oaș, feciorii au un dans al lor, *Roata feciorilor*, similar ca formă cu *Feciorescu* sau *Bărbătescu* din Maramureș și cu *Joc în sus* din Lăpuș. Feciorii se prind cu mâinile de umeri sau de mâini, ca la horă. În desfășurarea dansului ei execută figuri de virtuozitate, îndeosebi: bătăi în pinteni, sărituri spectaculare, bătăi în pământ, care conferă jocului o coloratură aparte. O sacadare pronunțată a corpului se transformă în tropot, creându-se o adevărată gamă de trepidații care par a se transmite și pământului, bătătorit cu atâta risipă de forță. Pașii se deplasează spre dreapta, tropăiturile fiind foarte mărunte încât, metaforic vorbind, de afară se aude ca o ploaie de grindină pe un acoperiș, adesea cu opriri, când dansatorii bat din palme într-un ritm felurit accentuat. Este ritmul sincopat comun cu al melodiei. Acest tropăit insistent, mărunt și sacadat, este de obicei uniform, fără ictusuri. Numai în Oaș se observă o condimentare anume în *danț*. Totul se joacă pe verticală. Sunt dansuri carpatice de ceată. Originalitatea lor constă în modul specific de „țâpurit", în Oaș, și „de strigat legănat", dar și cântat într-un ritm liber, în Maramureș. Construcția acestui tip de dans este dezvoltată, succesiunea motivelor de mod mobil, continuu, iar forma înlănțuită. Motivele cinetice determinante sunt bătăile pe sol sub formă de tropotit și pintenii în aer. Măsura ce stă la bază este de 8/8 și tipul de ritm binar sincopat (dohmiac descendent). Motivele ritmice sunt alcătuite din una sau două măsuri. În dansul *Roata feciorilor* șuierăturile au funcție de comandă. Ele au un farmec deosebit, mai ales atunci când sunt executate în contratimp. Contratimpul este prezent și în ritmul bătăilor din palme. Dansul este neconcordant cu melodia, care și ea este de cele mai multe ori de construcție motivică, o notă în plus pentru arhaismul său pronunțat.

• ***ROATA FEMEILOR*** – Diferite informații atestă prezența acestui dans în cadrul repertoriului de nuntă din Maramureș și Bucovina, dar și la șezători și hora satului. De asemenea, se dansa și la „moașă" acasă de către femei, într-o anumită zi din „câșlegi". Are o desfășurare liniștită, cu pași simpli, nelipsit de un anumit dinamism interior. Este un dans foarte vechi, care a intrat însă azi într-un proces de involuție. Mai nou, intră în joc și bărbații. Totuși, rolul principal îl dețin femeile, care bat din palme în ritmul pașilor din mersul ceremonios de la nuntă. Mâinile sunt întinse în față. Grupul de femei este secondat astăzi și de o formație instrumentală specifică zonei (vioară, zongoră, tobă). La tobă se bate în ritm ostinat formula de anapest. Melodia cântată instrumental poartă numele în Maramureș de „De beut". Dansul este concordant cu muzica.

• ***ROMANA*** – Dansul de tip *Romană* în ritm aksak și sincopat asimetric este răspândit aproximativ în aceleași zone cu *Călușerul*. Alte caracteristici: desfășurare în cerc, bilateral, construcție complexă, succesiunea figurilor în

mod fix, alternat, forma cu refren. Dintre motivele şi mişcările determinante amintim: săriturile prin forfecare, pintenii şi ponturile cu multe bătăi pe picioare. Dansul este concordant cu melodia, care este frazală în ritm aksak şi tempo moderat. Acest tip de dans este de proveniență mai nouă decât dansurile de tip *Fecioreşte de bâtă*, care îi este model, deci prototip. Acolo unde se joacă *Romană*, nu se joacă *Fecioreşte* (de bâtă) şi invers (n.n. – Z.D.)

• ***ROMÂNEŞTE FECIOREŞTE (BĂTUTĂ)*** **– ceată ciobănească** – Dansul se numeşte „*A mutului*" în localitatea Dumbrava, judeţul Mureş, „*Bătută*" în loc. Valea Drăganului iar în localitatea Dretea, comuna Mănăstireni, judeţul Cluj, „*Apelul*", denumire ce-i dezvăluie o oarecare funcţie iniţiatică. Prin acest dans se făcea „apelul" (chemarea „jucăuşilor") la joc. Necunoaşterea lui ştirbea foarte mult din prestigiul celui în cauză, iar o greşeală era penalizată: trebuia să plătească băutură celorlalţi feciori din joc. Ca tip, este vorba de dansul *Fecioreşte-româneşte*. În formele sale originale este neconcordant, iar din punct de vedere arhitectonic prezintă forme interesante şi variate. Neconcordanţa dimensională între motivele muzicale şi cele ale dansului, între fraza muzicală şi entitatea cinetică corespunzătoare, face ca finalul dansului să nu coincidă cu sfârşitul melodiei. Nici în organizarea internă figurile şi motivele coregrafice nu se sprijină pe semicadenţele sau cadenţele frazelor muzicale. Fenomenul este impus de strigăturile la comandă. Dansatorii joacă cu mâinile libere pe lângă corp în partea de plimbare şi pe şold, în timpul figurilor ce cuprind frecvente sărituri şi pinteni. Desfăşurarea în spaţiu a dansului este alternată, prin ocolirea locului de dans spre dreapta sau spre stânga, dar şi pe loc. Tipul de ritm este binar şi binar sincopat amfibrahic. Individualitatea dansului o dau însă bătăile-n pinteni cu săritură. Acest mod de transpunere plastică a formulelor ritmice este specific dansurilor de ceată cu sărituri. Şi, fiind dansuri cu desfăşurare alternată, bineînţeles că nu lipsesc nici paşii încrucişaţi. Încă de la prima vedere observăm că acest tip de dans are o formă compoziţională ce impune o temă cu variaţiuni. Conţinutul de idei este exprimat printr-o figură considerată figură de bază principală. Succesiunea figurilor este de mod mobil, tempoul moderat $\theta = 80$ MM, măsura 2/4. Caracteristica principală de dezvoltare treptată a figurilor, prin adăugarea sau amplificarea unor entităţi coregrafice în funcţie de numărătoare sau comenzi, ne face să credem că dansul are o structură intermediară între tipul *Ceata ciobănească* şi *Brâul mocănesc* cu un pronunţat caracter de virtuozitate. Pe la izvoarele Buzăului, precum şi în mocănimea Trascăului se juca o feciorească de alt tip, numit *Brânza*.

• ***ROMÂNEŞTE PE PONTURI*** **– fecioreşte des în ritm binar şi sincopat** – Este un dans din zona folclorică Codru. La prima vedere el s-ar încadra la dansuri de perechi. Privind în timp însă, el a fost mai întâi dans fecioresc de ceată la care, ca şi la *Haidăul* din centrul Transilvaniei, partenera are rol de

sprijin (în loc de bâtă). Astfel, bărbatul execută o gamă foarte complexă de mișcări cinetice: bătăile pe cizme cu o singură mână ce culminează cu salturi spectaculoase, chiar peste cap. La acestea se adaugă drept dovadă alte particularități morfologice, atât ale dansului cât și ale muzicii sau ale celorlalte elemente adiacente care concură în mod sincretic. În același timp cei doi parteneri realizează împreună un cuplu armonios, aducând în dans diferite momente, unde primează alte elemente cinetice, din Învârtită. Totuși acestea rămân pe plan secundar față de evoluția bărbătească. Prima parte începe cu o „plimbare", după care urmează „învârtiri" în perechi și „învârtirea fetei pe sub mâna băiatului". În a doua parte se succed figurile (ponturile) de virtuozitate în fața „ceatarâșului". El se desfășoară în cerc sau semicerc. Momentul spectacular al dansului îl constituie ponturile. Pontul de început în unele localități se numește „Vântul", deoarece partenerii execută grupul de pași legănându-și în mod accentuat corpul. Sprijinul realizat cu multă fermitate de femei dă lejeritate bărbaților în execuția rotărilor de picioare din încheietura lor (*ronde de jambe*), a săriturilor prin forfecare foarte înalte, ajungând uneori cu corpul pe verticală (cu capul în jos, ca o „lumânare" – de unde îi vine și numele figurii) și cu piciorul drept la 180° față de poziția de plecare. Concomitent, bărbatul bate cu palma pe gamba piciorului drept în față. Unii dansatori mai elastici, din inerție se întorc peste cap. Acest element coregrafic marchează apogeul mișcării în motivele finale. Mai menționăm aici și balansurile de picioare și bătăile cu palma stângă a segmentelor: coapsă și gambă în ordinea 2:1:2, după care piciorul bate cu toată greutatea solul. Efectul este deosebit, accentul fiind pe contratimp. Se mai execută pinteni pe sol și în aer, simpli și dubli. Ei pot constitui doar elemente de legătură, dar pot alcătui și motive principale ce se aseamănă foarte bine cu cele ale dansului din Oaș și Bihor în ritm sincopat dohmiac. Săriturile drepte în aer cu ambele picioare sunt urmate de obicei de bătăi în palme. O particularitate la dansul *Românește pe ponturi* sunt motivele ritmice ce includ în componența lor contratimpul. Acest contratimp ia naștere din bătăile pe sol, îndeosebi cu piciorul drept (numai stângacii bat cu piciorul stâng) și din bătaia în palme, când nu se execută ponturi sau pocnituri din degete și șuierături. Contratimpul este prezent chiar și numai când se accentuează pașii de pe timpii inițial neaccentuați. În acest caz este vorba de o deplasare a accentului. Strigăturile din dans sunt comune și uneori semicântate. Se folosesc și numărători de comandă. Dansul *Românește pe ponturi* este de construcție dezvoltată și formă liberă, iar ca dimensiune neconcordant sau parțial concordant. Melodiile sunt și ele de construcție motivică încheiate însă frazal. Se evidențiază în cadrul ei auftactul sincopat. Tempoul dansului este moderat spre rapid $\theta = 112$ MM.

• ***RUSTEMUL*** – Dans de grup, în lanț, răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea. Priza – brațele încrucișate pe la spate sau prin față; strigături la comandă, este alcătuit în general din patru

părți, îl joacă bărbații, dar și femeile, deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față, pași încrucișați în față prin săritură, bătăi pe sol în acord și accentuate, suprapunere concordantă, ritm asimetric (aksak).

• ***SÂRBA*** – **comună** – Dans răspândit în toată țara – variantă de *Sârbă* cu o structură bine stabilită, motivul coregrafic principal ce se întinde în general pe o măsură și jumătate, concordant și parțial concordant, ritm binar.

• ***SÂRBA ÎN CUPLU*** – dans cu funcție distractivă, prima parte se desfășoară în cerc mixt, iar partea a doua în perechi cu schimbarea partenerilor, combinație sârbă-învârtită, strigături la comandă, suprapunere concordantă, ritm binar.

• ***SÂRBA PE BĂTĂI*** – Dans din repertoriul păstoresc răspândit în Oltenia de Sud, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de Est. Este *Sârba* din cadrul suitei *Călușului*, dans de grup bărbătesc, mai nou și mixt, brațele pe umeri, desfășurare bilaterală, frecvența pașilor bătuți, strigături speciale, concordant și neconcordant, ritm binar. Jocul cuprinde 2 părți: prima are o singură figură „plimbarea", care se intercalează între celelalte figuri, cea de-a doua are trei figuri, desfășurate pe loc a căror ordine este indicată de strigături. Are melodie proprie.

• ***SÂRBĂ BĂNĂȚEANĂ*** – Dansatorii în ținută cu brațele pe umăr execută pași săltăreți, ritmul – binar.

• ***SÂRBĂ*** – **la comandă** – Dans bătrânesc de grup mixt răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Muntenia de Sud și de Nord, Dobrogea, Moldova de Vest, de Est și de Nord, Transilvania de Sud, Transilvania Centrală de est, Transilvania Centrală de Nord Est – în formație de coloană, dar și în cerc închis cu mâinile pe umeri, deplasări în dreapta cu alternarea pașilor executați pe loc, concordant și parțial concordant, înfloriturii de un mare efect datorită dinamismului și combinațiilor rezultate din mișcările de picioare, formă înlănțuită, strigături la comandă, ritm binar și binar sincopat.

• ***SOROCUL BĂNĂȚEAN*** – Dans bărbătesc d, dans de perechi în rotire în ritm aksak(10/16) unde bărbatul dansează și singur executând figuri la nivel jos, numite aici „forme".

• ***ȘCHIOAPA*** – Dans de grup, în lanț, răspândit în Oltenia de Sud și de Nord, Dobrogea, Transilvania de Sud (*Hodoroaga*) și Banat. Priza – de mână jos; deplasări bilaterale, deplasări cu ocolire, pași simpli, pași încrucișați în față, pași încrucișați în față prin săritură, bătăi pe sol accentuate și în acord, suprapunere concordantă și neconcordantă, tempo variat (în tempo rar se notează cu numitorul 8, iar în tempo mare cu 16), strigături la comandă, ritm asimetric (aksak).

• ***TRILIȘEȘTE*** – **ceată moldovenească** – Dans de grup bărbătesc, mai nou, și mixt, de o mare vechime, răspândit în Moldova de Est și Nord, în formație de cerc, semicerc, arc de cerc, priza – lateral, fata cu un braț pe umărul partenerului, celălalt pe șolduri, băiatul cu brațul drept pe talia fetei,

deplasare unidirecțională în sensul invers acelor de ceasornic. Motivele cinetice sunt formate din pași simpli, pași bătuți în acord și pe toată talpa, neconcordant, strigături la comandă, ritm binar.

• ***ȚIGĂNEASCA*** – **dans imitativ, solo** – Este un dans cunoscut astăzi numai de bătrâni (bărbătesc sau mixt) în Transilvania de Sud și Transilvania centrală de Est. Se joacă la nunți și petreceri. Provine probabil din Muntenia. Se caracterizează prin pași vioi executați pe loc sau în deplasare pe cerc și însoțiți de legănări de brațe și de răsucirea corpului în direcția pașilor. Uneori din cerc se desprind 2, 3, dansatori care execută solistic diferite mișcări grotești imitând potcovirea unui cal, suflatul în foale, ascuțirea uneltelor etc., totul însoțit de strigături. Are o singură parte care se compune din trei figuri ce se execută pe 12 măsuri. La reluarea jocului se execută numai măsurile 5-12. Jocul este concordant și are melodie proprie, ritm binar și aksak.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Baciu, Gheorghe: *Sistemul stenografic pentru notarea dansurilor*, București, Casa Centrală a Creației Populare, 1965.

Bîrlea, Ovidiu: *Eseu despre dansul popular românesc*, București, Editura Cartea Românească, 1982.

Bentoiu, Pascal: *Câteva considerațiuni asupra ritmului și notației melodiilor de joc românești*, în „Revista de Folclor", nr.1-2, București, 1956.

Bucșan, Andrei: *Ritmul sincopat în dansul popular românesc*, în „Revista de Etnografie și Folclor", nr. 3, București, 1965.

Bucșan, Andrei: *Jocuri din Ardealul de Sud*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957.

Bucșan, Andrei: *Clasificarea morfologică a dansurilor populare românești*, în „Revista de Etnografie și Folclor", nr. 3, București, 1967.

Bucșan, Andrei: *Probleme ale ritmului în dansul popular românesc*, în „Revista de Etnografie și Folclor", nr. 2, București, 1968.

Ciobanu, Gheorghe: *Înrudirea dintre ritmul dansurilor și al colindelor*, în *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, București, Editura Muzicală, 1979.

Ciortea, Vera Proca: *Jocuri populare românești*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.

Comișel, Emilia: *Folclor muzical*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.

Costea, Constantin: *Geneza și evoluția dansului de perechi în spațiul*

folcloric transilvănean, în „Memoriile comisiei de folclor”, tomul II, București, Editura Academiei Române, 1988.

Dobrescu, Alexandru: *Manual de dansuri naționale*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1966.

Flințiu, Ion G.: *Coregrafie românească*, Târgoviște, 1936.

Loneux, Jacques: *Rumänien : ein Land und seine Tänze*, Belgia, Stenbert, 1995.

Mârza, Traian: *Ritmul de dans, un sistem distinct al ritmicii populare românești*, în „Lucrări de muzicologie”, vol. 7, Cluj, 1971.

Negry, Gabriel: *Originea dansului și inițierea științifică a speții*, București, Tiparul universitar, 1941.

Negry, Gabriel: *Memoria dansului: breviar despre artă coregrafică*, București, Editura Muzicală, 1986.

Nicola, Ioan R; Ileana Szenik; Traian Mârza: *Curs de folclor muzical*, Partea I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963.

Niculescu Varone, G. T.: *Jocurile naționale românești* (cu 50 fotografii), București, Editura Ziarului „Universul”, 1938.

Nistor, Viorel: *Folclor coregrafic*, vol. I, București, Editura Muzicală, 1991.

Oprea, Gheorghe, Larisa Agapie: *Folclor muzical românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.

Popescu Județ, Gheorghe: *Jocuri populare românești*, București, Editura Muzicală a U.C. din R.P.R., 1959.

Vasilescu, Theodor, Sever, Tita: *Folclor coregrafic românesc*, București, C.I.C.P.M.A.M., 1969.

Referințe speciale:

Agopian, Petre, Marin Badea: *Dansuri populare din regiunea Hunedoara*, Casa regională a creației populare, Deva, 1963.

Bucșan, Andrei (coord.): *Dansuri și obiceiuri de pe Valea Hârtibaciului*, C.J.C.E.S. Sibiu, 1974.

Baciu, Gheorghe, Gavril Ghiur: *Jocuri populare din Țara Lăpușului și Chioarului*, vol. I, II, C.I.C.P.M.A.M., Baia Mare, 1973.

Balaci, Emanuela, Andrei Bucșan: *Jocuri din Transilvania de Sud (monografie coregrafică)*, Casa Creației Populare a Județului Brașov, 1969.

Ciornei, Aurelian, Mureș Gheorghe Rădășanu: *Jocuri populare bucovinene*, CÎCPMAM Suceava, 1981.

Costea, Constantin: *Folclor coregrafic din Bihor*, vol. I, Casa Creației Populare a Județului Bihor, Oradea, (vol. I, 1968; vol. II, 1972).

Costea, Constantin: *Structura jocurilor fecioresti transilvănene* (I), în „Memoriile Comisiei de folclor”, tomul IV, București, Editura Academiei Române, 1988.

Costea, Costea: *Purtatele și învârtitele în contextul folclorului coregrafic*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor”, Serie nouă, tomul III, București, 1992.

Dance, Iacob: *Jocuri populare codrenești*, vol. I, C.I.C.P.M.A.M. Satu Mare, 1978.

Dejeu, Zamfir: *Folclor muzical de pe Valea Drăganului*, C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1976.

Dejeu, Zamfir: *Folclor din zona Hășdate: Turda*, C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1983.

Dejeu, Zamfir: *Fecioreşte: românește, un dans distinct din zona Huedin*, în „Anuarul Arhivei de Folclor din Cluj”, XII: XIV, Editura Academiei Române, 1993.

Dejeu, Zamfir: *Structura metro-ritmică a acompaniamentului în muzica de joc, Rolul tempoului privind evoluția sau involuția (?) structurii metro-ritmice*, în *Centenar „Constantin Brăiloiu*”, București, Editura U.C.M. din România, 1994.

Domby, Emeric: *Dansuri populare din jud. Cluj*, CÎCPMAM Cluj, (vol. I, 1968; vol. II, 1971).

Domby, Emeric: *Dansuri fecioreşti din jud. Cluj*, CÎCPMAM Cluj, 1977.

Domby, Emeric: *Dansuri populare din jud. Sălaj*, CÎCPMAM, Zalău, (vol. I, 1976; vol. II, 1979).

Florea, Ioan T.: *Folclor muzical din județul Arad, 500 melodii de joc*, C.I.C.P.M.A.M. Arad, 1974.

Ghinoiu, Ion: *Călușul*, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2003.

Mârza, Traian: *Folclor muzical din Bihor*, București, Editura Muzicală, 1974.

Mârza, Traian, Szenik, Ileana, Petrescu, Gheorghe, Dejeu, Zamfir, Bejinariu, Mircea: *Folclor muzical din zona Huedin*, C.C.E.S. Cluj și Conservatorul de Muzică „G. Dima” din Cluj-Napoca, 1978.

Munteanu, Ion, Lațcu, Afilon: *Folclor coregrafic din văile Timișului și Bistrei*, C.Î.C.P.M.A.M. Caraș-Severin, 1971.

Munteanu, Ion, Lațcu, Afilon: *Folclor coregrafic din Almaj și Caraș*, C.I.C.P.M.A.M., Caraș-Severin, 1974.

Nicola, Ioan, Mârza, Traian, Domby, Emeric, Dejeu, Zamfir: *Datini și dansuri populare din județul Cluj*, C.I.C.P.M.A.M., Cluj, 1974.

Niculescu Varone, G. T.: *Folclor românesc din Ardeal (Com. Nadășu, Plasa Huedin, județul Cluj)*, București, 1935.

Popescu Județ, Gheorghe: *Jocuri populare din Oaș și Maramureș*, vol. I, Casa Regională a Creației Populare Maramureș, 1963.

Zamfir DEJEU

Jocuri de copii și tineret

Din perspectivă antropologică, jocul este o activitate proprie omului, definitorie chiar pentru ființa umană, o constantă a existenței sale, tot atât de importantă ca și religia sau arta; astfel, alături de alte formule prin care s-a încercat surprinderea concentrată a umanului, precum, să zicem, *homo religiosus* (Mircea Eliade) sau *homo aesteticus*, trebuie menționată și aceea de *homo ludens* (J. Huizinga).

Denumirea activității – substantivul *joc* – și a acțiunii – verbul *a juca* –, aparțin fondului principal lexical al limbii române, fiind moștenite din latină – *jocus*, respectiv *jocare*, din latina populară. Cei doi termeni au dezvoltat în limba română mai multe sensuri. Astfel, *joc* figurează în dicționare cu sensul „acțiunea de a se juca (1) și rezultatul ei; activitate distractivă (mai ales la copii)", dar și „acțiunea de a juca" = a dansa. *Joc* mai înseamnă și „dans popular, tradițional" precum *hora, sârba, învârtita, brâuleț*ul etc. (v. *Folclor coregrafic*). Dicționarele reține sub itemul *joc* și sensul de „întrecere sportivă, între doi indivizi sau două echipe, desfășurată după anumite reguli bine stabilite", de la jocul de șah până la jocurile cu mingea: fotbal, volei, baschet, rugby etc. Tot în categoria *jocului* intră și jocurile de noroc: de cărți, table, zaruri, la loterie, la curse, la bursă etc. La rândul său, verbul *a juca*, tranzitiv, are sensul de „a practica un anumit joc – sportiv, de noroc, de societate" sau de a interpreta un anumit rol într-un spectacol de teatru sau film.

Roger Caillois a sistematizat aceste tipuri de jocuri în patru categorii: *agôn* – competiție, echivalentul jocurilor sportive de astăzi; *alea* – jocurile de noroc, pariurile, în care alături de îndemânare intervine norocul, șansa; *mimicry* – bazate pe imitație, pe invenție, pe „disimularea realității, [pe] simularea unei realități secunde..", cazul jocurilor dramatice, travestiului, teatrului etc.; *ilinx* – „jocuri care se bazează pe urmărirea vertijului și care consistă în tentativa de a deregla, pentru o clipă, stabilitatea percepției și de a impune conștiinței lucide un fel de panică voluptoasă", cum sunt cele de învârtit până la amețeală, coborâtul pe tobogan, călușeii (Engl. *marry-go-round*) etc. (cf. Caillois: 1975, 258-277).

Să notăm aici că în celelalte limbi romanice verbul *a juca* tranzitiv are și sensul de a interpreta muzică la un anumit instrument („jouer le piano"), în timp ce în limba română se zice „a cânta la pian, vioară, chitară etc.". Varianta reflexivă a verbului *a se juca* acoperă aria semantică a jocului practicat de copii („Copiii se joacă în grădină, în parc, în pădure etc."; „Hai să ne jucăm!"; „De-a ce vă jucați?" – adică „ce joc ați ales, cum

se cheamă jocul pe care îl jucați?"; „Ne jucăm leapșa/pitita/ ascunselea" sau „Ne jucăm de-a hoții și vardiștii/ uliul și porumbeii etc.").

În fine, pentru a încheia aceste considerații, să notăm că pentru sensul (1) al lui *joc* există și termenul *joacă*, „distracție (copilărească)", „derivat regresiv din *a juca"*, după *DEX* 1975 (cf. și Șăineanu: 1929: „*joacă* f. joc: *La treabă și la joacă* [tras din *juca*]"). Exemplul lui Șăineanu este concludent pentru sensul special pe care îl dezvoltă *joaca*, acela de activitate gratuită, distracție, amuzament, în opoziție cu *treaba*, activitate productivă, ocupație, muncă. Asociat adesea cu vârsta copilăriei („joacă de copii"), substantivul *joacă* intră în expresii precum „e o simplă joacă", „nu-i o joacă", „în joacă" etc. Dar *joaca* nu este, totuși, *joc*, deși cei doi termeni se găsesc într-o relație de comutație liberă într-un proverb cu două variante: *Joaca rupe cojoaca* și *Jocul rupe cojocul*.

Din punctul de vedere al folcloriștilor, jocurile de copii au fost simțite, de la bun început, ca alcătuind un capitol separat de acela al adulților, criteriul elementar luat în considerație fiind cel al vârstei performerilor, ceea ce corespunde perfect definirii moderne a folclorului văzut ca o formă de „comunicare orală în grupuri mici" („artistic communication in small groups", (cf. Dan Ben-Amos), sau, în formularea noastră, „Comunicare [orală] [artistică] de grup în context". Un rol important în constituirea grupurilor îl are vârsta performerilor.

Folclorul copiilor este o categorie cu atestare universală, variante zonale sau locale ale acestuia fiind purtătoarele unui specific cultural prin care se identifică comunitățile. În cadrul acesteia, jocurile de copii ocupă un punct central în activitatea anumitor grupe de vârstă și împlinesc funcționalități diverse: mediază între copil și mediul înconjurător, pe care acesta caută să-l cunoască, să-l apropie sau să-l domine, sunt importante pentru dezvoltarea fizică și psihică, au un rol major în educarea civică, morală, artistică a practicanților. Fără a dispune de o vechime a atestărilor – în documente – echivalentă cu cea a cântecului, instrumentelor muzicale sau a patrimoniului material, jocurile de copii sunt privite ca argumente ale latinității și continuității locuirii romanice în România de Anton Maria del Chiaro care, în 1718, scria în *Storia delle moderne Rivoluzioni della Valacchia* următoarele: „Să nu pară de prisos cercetătorului că voi descrie jocurile copilărești ale valahilor, căci va vedea în ele încă o dovadă că ei sunt urmașii vechilor coloniști, lăsați de Traian după cucerirea Daciei și care au transmis generațiilor, până în ziua de astăzi, aceleași jocuri ca: mingea, titirezul, nucile, bâzâita, de-a caii, scrânciobul, baba-oarba și altele, toate întrebuințate la anotimpurile lor". Intelectualii români din secolul al XIX-lea, cel căruia disciplinele etnologice îi datorează configurarea științifică, au fost interesați de culegerea jocurilor de copii și de identificarea criteriilor după care categoria putea fi delimitată. Teama că jocurile tradiționale vor fi înlocuite cu structuri echivalente educative moderne și că cele dintâi vor fi

date uitării, i-a determinat pe cei mai activi să întreprindă culegeri în diferite zone, pe care să le popularizeze prin publicare. În periodice precum „Foaie pentru minte, inimă și literatură" (1859), „Columna lui Traian" (1883), „Educatorul" (1883), „Familia" (1883), „Tribuna" (1884), „Gazeta săteanului" (1885), „Revista nouă" (1889), „Gazeta de Transilvania" (1891) au apărut multe descrieri ale jocurilor de copii răspândite, la acea dată, la români, între cei mai activi culegători fiind: Petre Ispirescu, Iosif Hodoș, G.I. Pitiș, I. Pop-Reteganul. Două chestionare ample, lansate în a doua jumătate a sec. al XIX-lea de către B.P. Hasdeu (1884) și Nic. Densusianu (1895) furnizează cercetătorilor un material informativ bogat, privind numele unor jocuri de copii și tehnicile sau regulile după care acestea se organizează. În 1891 B.P. Hasdeu a ținut o prelegere despre *Jocurile și cântecele de copii* la Facultatea de Litere și Filozofie din București.

Instituția de prestigiu care s-a implicat în publicarea unor studii de mari dimensiuni asupra jocurilor de copii a fost Academia Română. P.N. Papahagi-Vurdună a elaborat *Jocuri copilăresci culese de la Românii din Macedonia de…*, pe care a publicat-o în 1893 în „Analele Academiei Române" (seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare). Activitatea de culegere, studiere și sistematizare a jocurilor de copii este continuată de Tudor Pamfile care a publicat, în 1906, tot în „Analele Academiei Române" (tom. XXVIII. – Memoriile Secției Literare, p. 273-423) studiul de mari dimensiuni *Jocuri de copii adunate din Satul Țepu (jud. Tecuci) de....* În același volum al Analelor a apărut și studiul dr. Alexandru Bogdan intitulat *Ritmica cântecelor de copii. Contribuiri la ritmica românească* urmat, în 1907, de *Jocuri de copii*. Memoriul al doilea de..., rezultat al strădaniilor aceluiași harnic autor Tudor Pamfile și publicat în „Analele Academiei Române" (tom. XXIX. – Memoriile Secției Literare p. 1-175).

Odată cu instituționalizarea cercetării culturii tradiționale, prin apariția institutelor și arhivelor multimedia de folclor și organizarea catedrelor de profil în învățământul superior, studiul jocurilor de copii s-a realizat dintr-o perspectivă academică, riguros și sistematic, fără a constitui, însă, un capitol de mare interes pentru specialiști. Dintre cei preocupați de studiul acestei secțiuni a culturii populare îi amintim pe: C. Brăiloiu, Emilia Comișel, I.C. Chițimia, I. Mușlea, N. Constantinescu, I. Evseev. Prin lucrările lui V. Medan (1980) și Emilia Comișel (1982) se oferă specialiștilor o tipologie a jocurilor de copii alcătuită pe criterii muzicale riguroase.

Criterii de clasificare a repertoriilor de jocuri tradiționale de copii și tineret

Funcții

Învățare; repetare prin imitație; stimularea atenției; inițiere (cu

substrat ritual); îmbogățirea și verificarea cunoștințelor.

Testarea abilităților fizice și intelectuale (jocuri solitare sau competiționale, cu cel puțin doi parteneri: învingători și învinși, stabilirea ierarhiilor, jocuri atletice).

Strategie și noroc.

Crearea stărilor emoționale speciale.

Vârsta practicanților: de la 0 la 1 an și jumătate, doi (cu implicarea vârstnicilor); de la 2 ani la 4-5 ani; de la 4-5 ani la 7-8 ani; de la 7-8 ani la 13-14 ani; după 14 ani.

Gen (sexul practicanților): băieți; fete; grupuri mixte.

Număr de participanți: un participant – jocuri solitare; grup – minimum doi participanți.

Contextul spațial

Înăuntru (în spațiu închis)[1].

Afară[2].

Context temporal:

Anotimpul.

Momentul zilei[3].

Sărbătoare/în afara sărbătorii: ritual, ceremonial, festiv.

Recuzită

Selectată de practicanți din mediul natural[4].

Confecționată de practicanți din materiale naturale[5].

Manufacturată de adulți sau produsă industrial și folosită pentru jocurile copiilor.

Repertoriul jocurilor de copii alcătuit după funcții

Învățare

Crearea deprinderilor – imitare (nediferențiat pe sexe):

- limbaj articulat – vorbire, mers, folosirea diferitelor unelte;
- categorie de vârstă între 0-4, 5 ani;

[1] Cameră, șură, hambar, sală de clasă etc.
[2] Ogradă, curte, uliță, câmp, pădure etc.
[3] Diurn/nocturn.
[4] Pietre, cioburi, crengi, frunze, fructe, semințe, lut etc.
[5] Lemn, lut, lână, păr, os, piele, cârpe etc.

- nediferențiat pe anotimp sau moment al zilei;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în locuință/în afara locuinței [6].

Stimularea atenției și creativității – imitare și inovare (nediferențiat pe sexe):

- categorie de vârstă între 4-7, 8 ani;
- după anotimp și moment al zilei;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei[7].

Îmbogățirea și verificarea cunoștințelor:

- nediferențiat și/sau diferențiat pe sexe;
- categorii de vârstă între 8-14 ani; după 14 ani;
- nediferențiat cadrul sărbătoresc/nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial[8].

Testarea abilităților

a) în competiție cu alți participanți, cu învingători și învinși; stabilirea ierarhiilor;
b) solitare

Jocuri fizice – sportive (cu regulamente generale – dominant băieți și adolescenți):

- între 8-14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial)[9].

---

[6] Identificarea părților corpului; alergatul; statul într-un picior (*Cocostârc*); mersul/alergatul într-un picior; *Prinsea*; *Leapșa*; *Ascunselea*; *Baba-Oarba*; *Fripta*; confecționarea de jucării din hârtie; modelarea din lut/plastilină etc.; *Cu păpușile*; *De-mama și copiii*; *De-a gospodina*; *De-a școala/grădinița* etc.

[7] Scăldatul, săritul în apa, aruncatul pietrelor în apă, urcatul în copaci, datul cu sania, datul pe gheață, călăritul bățului (*Cal și călăreț*), Cercul (*Dura*), înălțarea zmeului (*Balaurul, Dragonul, Încurarea cu zmeurile, Șarpele, Turcaleț*); aruncatul și prinsul bățului, căciulii etc.; proiectarea umbrelor pe pereți.

[8] Prindere: fluturi, greieri, gărăgrițe, păsări mici sălbatice; confecționarea capcanelor.

[9] *Brăzdița* – joc de băieți, uneori participă și fete*; De-a lițu*; *De-a pământ furat*; *Țurca*. (*Celichie; Clincea; De-a briciu; Drichea;Glința; Guia; Gula; Popicul)*; *Mișca*; *Lapte gros*; *Tumba*; *Trânta*, cu varianta *Tăvălug*; *Întrecerea cu cai*; *Oina*; *Trasul cu arcul*.

Jocuri intelectuale (nediferențiat pe sexe):

- între 8-14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/ în afara gospodăriei;
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial)[10].

Jocuri fizice și intelectuale – sportive, cu regulamente generale (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- între 8 și 14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv)/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/ în afara gospodăriei
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial[11].

De strategie și noroc (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

- între 8 și 14 ani; după 14 ani;
- cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv/cadrul nesărbătoresc;
- în gospodărie/în afara gospodăriei
- recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă industrial[12].

Crearea unei stări emoționale (diferențiat/nediferențiat pe sexe):

a) inițiere
b) mișcare ritmică pentru inducerea unei stări speciale
   - între 8 și 14 ani; după 14 ani;
   - cadrul sărbătoresc (ritual, ceremonial, festiv/cadrul nesărbătoresc;
   - în gospodărie/ în afara gospodăriei
   - recuzită selectată din mediul natural/recuzită confecționată de practicanți/ recuzită manufacturată de adulți sau produsă

---

[10] *Fazan*; *Țompan*; *Mima*; *Spânzurătoarea*; *Telefonul fără fir*; *Trenul* (joc didactic); *Ineluș învârtecuș*.

[11] *De-a pânza*, joc mixt (*Pânza-ncurcată*; *Pânza-ncâlcită*; *De-a iețele-ncurcate*; variantă: *Vamă-Cătărămă*); *Șotron* (*De-a clasele*; *De-a glasele*; *În clase*; *Labirintul; Țăncuș*; *Șodronul*); *Uliul și porumbeii* (*Puia-gaia*, *Baba-gaia*); *Hoții și vardiștii*; *Vânătorul și iepurele*.

[12] *Arșice* (*De-a arșice*; *Joc cu oscioare*; *Joc în armășie*; *Joc în armean*; *Joc în bei-bun*; *Joc într-a lui*; *Joc în sbenghi*; *Gioale*); *Moara* (*Țintar*); *Nu te supăra, frate!*; *X și 0*.

industrial[13].

c) formule ritmate, rimate[14] (v. *Arta cuvântului; Folclor muzical; Folclor coregrafic; Sărbători.)*

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Funcție:
Învățare – *nviță̆tură̆*.

Gen:
băieți – *ficiori*;
fete – *feate*;
grupuri mixte – *feate ș-ficiori amisticați*.

Context spațial:
în spațiu închis: cameră – *udă̆*, șură – *copă̆*;
câmp – *că̆mpu*;
ogradă – *uboru*;
pădure – *pâduri*;
uliță – *geadei*.

Context temporal:
diurn – *dzuuă̆*;
nocturn – *noapte*.

Recuzită:
cârpe – *peatițe*,
cioburi – *chelchi*;
crengi – *dă̆rme*;
fructe – *poame*;
frunze – *frundză̆*;
lână – *lă̆nă̆*;
lemn – *lemnu*;
lut – *loc*;
pietre – *cheț̆rî*;
semințe – *simințî̆*;

---

[13] *Vârte,* joc practicat de fete/de băieți; (*Ciclonul*; *De-a vârtea*; *Învârte-te, morișcă!*; *Uraganul*; *Vârtea casă*; variantă: *Toporașu'* – învârtirea copiilor prinși de mâna într-un cerc); *Învârtitul*; *Datul de-a-ndoaselea*; datul în scrânciob; datul în lanțuri (la bâlci); roata mare.

[14] Umoristice, critice, incantații, frămân̂tături de limbă etc.

păr – *peru*;
piele – *cheale*.

Jocuri:
Arșice – *mișic, ipu,nip,așic,ișic, vâșclie*;
Ascunselea – *Ascundearea*;
Baba-Oarba – *Cu funea, orbu-ghiani, cu ocl'il'i ligați*;
Capra – *Cu schinarea la cur*;
Fluture – *flitur, pirpirună*,
Gărgăriță, gânganie – *bubulică;*
Hoții și vardiștii – *A sclavea, cu sclaγii*;
Lapte gros – *Chichir-michir, cu câmila bâgată, de a bâgatalui*;
Leapșa – *Cucu-dan, Cucâli-Vicâli*;
Minge– *topă;*
Prindere – *acățarea*;
Prinsea – *Cu avinarea*;
Statul pe un picior – *Șidearea pi un cicior*;
Trânta – *Zdupinarea*;
Uliul și porumbeii – *Cu γiraclu (*v. *Din literatura poporană a aromânilor*);

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Caillois, Roger: *Teoria jocurilor*, în vol. *Eseuri despre imaginație*. În românește de Viorel Grecu, Editura Univers, 1975.

Chițimia, I. C.: *Problematica jocurilor și cântecelor de copii*, în *Folclor românesc în perspectivă comparată,* București, Editura Minerva, 1971.

Comișel, Emilia: *Folclorul copiilor*, în *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Editura Academiei R.S.R., 1964.

Comișel, Emilia: *Folclorul copiilor.* Studiu și antologie, București, Editura Muzicală, 1982.

Del Chiaro, Maria-Anton: *Revoluțiile Valahiei.* Veneția, 1715. Trad[ucere] de Cris. Cristian (prefață de Nicolae Iorga), Iași, Viața românească, 1929.

Evseev, Ivan: *Jocurile tradiționale ale copiilor*, Timișoara, Editura Excelsior, 1994.

Ionescu, Nelu: *Luci, soare, luci*, București, Editura Muzicală, 1981.

Medan, Virgil: *Folclorul copiilor,* Cluj-Napoca, Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1980.

Mușlea, Ion: *Problematica jocurilor noastre copilărești,* în *Cercetări*

de etnografie și folclor. Ediție îngrijită de Ion Taloș, București, Editura Minerva, 1972.

Neagu, Gh. I.: *Cântece și jocuri de copii*, Ediție îngrijită, prefață, bibliografie și index bibliografic de..., București, Editura Minerva, 1982.

Șăineanu, Lazăr: *Dicționar universal al limbei române*, A șasea ediție, Craiova, 1929.

Referințe particulare:

Bogdan, Alexandru: *Ritmica cântecelor de copii*, în „Analele Academiei", seria II, tom XXVIII, 1905-1906.

Cernea, Eugenia: *Contribuții la cercetarea folclorului copiilor*, în „Revista de etnografie și folclor", tom 18, nr. 14, 1973.

Constantinescu, Nicolae: *Folclor și literatură: jocurile de copii*, în „Limbă și literatură", revista Societății de Științe Filologice din România, vol. I-II, București, 2003.

Foarță, Maria: *Jocurile de copii. O definiție poetică*, în „Folclor literar", vol. IV, Timișoara, 1977.

Hoya A. Bogdan: *Cântece și jocuri de copii adunate și întovărășite de note de...,* Brașov, Editura Librăriei Ciurcu, 1905.

Ispirescu, Petre, culegător-tipograf: *Jucării și jocuri de copii adunate de...,* Sibiu, Editura și tiparul Institutului tipografic, 1885.

Lambrior, Al.: *Obiceiuri și credințe la români*, în „Convorbiri literare", IX, 1875.

Novacoviciu, Emilian: *Jocuri copilărești bănățene adunate de*..., Oravița, Tipografia Iosif Kaden, 1928.

Pamfile, Tudor: *Jocuri de copii adunate din satul Țepu, jud. Tecuci*, în „Analele Academiei Române", tom XXVIII, Memoriile Secțiunii Literare, 1906.

Pamfile, Tudor: *Jocuri de copii*. Memoriul al doilea de..., în „Analele Academiei Române", tom XXIX, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1907.

Papahagi-Vurdună, P. N.: *Jocuri copilăresci culese de la Românii din Macedonia de*..., în „Analele Academiei Române", seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare, București, Litotipografia Carol Göbl, 1893.

Tăzloanu, Gheorghe: *Jocuri de copii,* în „Comoara Neamului", VII, București, 1943.

Sabina ISPAS
Nicolae CONSTANTINESCU

Sărbători, obiceiuri și ritualuri

Pregnante pentru că ritmează viața socială, ca „mărci plasate între secvențele succesive ale vieții cotidiene, dincolo de cotidian, pentru a-i sublinia diferitele etape, pentru a-i da ritmul necesar unei trăiri în dinamism propriu" (Pop: 1976, p. 5) și pentru că, angrenând limbaje multiple și sincretice, sunt vizibile și, prin urmare, ușor de memorat, obiceiurile sunt una dintre componentele consistente ale patrimoniului cultural imaterial. De altfel, documentele UNESCO decupează ca secțiune semnificativă a acestuia *les pratiques sociales, rituels et événements festifs*.

În linia acestor documente, asumate de România prin *Legea nr. 410/29.12.2005* privind acceptarea *Convenției pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial, adoptată la Paris* în 17 octombrie 2003, am intitulat secvența de repertoriu pe care o propunem aici *Sărbători, obiceiuri și ritualuri*. Ca urmare, am luat în considerare drept realități patrimoniale din domeniul imaterial practicile cu o repetitivitate coerent justificată, printr-un gen de *savoir-faire* existent la nivelul memoriei sociale, atât în condițiile în care funcțiile, osificarea lor ca și relațiile strânse cu o serie de credințe de factură mitică le susțin caracterul ritual, cât și în cazurile în care apetența lor pentru sărbătoresc este tot mai evidentă.

În vederea alcătuirii acestui repertoriu am sintetizat, utilizând-o ca pe un set de analiză, în primul rând bibliografia etnografică românească clasică: informațiile obținute ca răspunsuri la chestionarele lui B. P. Hasdeu, Nicolae Densușianu sau efect al documentării și cartografierii materialului pentru *Atlasul Etnografic Român* (*Sărbători și obiceiuri*, 2001– 2003.)*;* respectiv marile monografii ale obiceiurilor redactate de părinții etnografiei românești, Simion Florea Marian, Tudor Pamfile, Artur Gorovei ori Elena Niculiță Voronca. În al doilea rând, pentru nuanțare și pentru echilibrare, am folosit ca set de comparație informațiile obținute ca urmare a cercetărilor personale în teren sau documentate prin recursul la materialele existente în arhivele de folclor din România, ceea ce ne-a permis o evaluare mai exactă a situației actuale a *sărbătorilor, obiceiurilor și ritualurilor*. Date fiind probitatea acestor surse și acuratețea informațiilor comunicate, am considerat realitățile patrimoniale pe care ele le prezintă drept valoroase prin ele însele, reprezentative pentru grupurile sociale care le practică și semnificative pentru ansamblul patrimoniului cultural imaterial românesc.

Clasificarea pe care o propunem se raportează și ea la o veche tradiție bibliografică, preluând din aceasta o anumită tipologie a obiceiurilor: cele care dau ritmurile calendarului, cele care punctează

principalele ocupații tradiționale, respectiv cele care însoțesc riturile de trecere din existența umană. Pentru a fi fideli realităților actuale ale terenului, am operat un singur adaos, inserând o a patra categorie de obiceiuri, pe care am numit-o *obiceiuri identitare*.

Am considerat, totodată, oportună sublinierea unei întregi serii de componente[1] diseminate pe parcursul amplului complex de obiceiuri, în măsura în care, privite mai atent, acestea pot constitui adevărate sisteme de a căror funcționare depinde întregul ansamblu al obiceiurilor. În aceste cazuri, lista pe care am alcătuit-o a interferat cu listele altor secțiuni ale patrimoniului cultural imaterial[2], semnalând insuficiența oricărui tip de demers care nu privește faptele patrimoniale din perspectivă holistă.

Nu ignorăm că repertoriul pe care l-am alcătuit este în același timp un *summum,* dar și o *listă deschisă*. În primul sens, avem în vedere faptul că, așa cum a fost structurat, el alătură fapte patrimoniale care nu se regăsesc întotdeauna în același areal geografic. În consecință, construiește un model extrem de bogat, nuanțat și sofisticat, plin de virtualități și variante, dar în raport cu care orice teren concret reprezintă doar un traiect posibil. Când subliniem caracterul de listă deschisă al acestui repertoriu, ne gândim în primul rând la lunga serie de practici, credințe, obiecte, personaje, roluri tradiționale ca și la termenii regionali și locali care le numesc și care a fost detaliată în subsoluri. Cum patrimoniul cultural imaterial este variabil prin definiție, este limpede că aceste liste se postulează, de la bun început, drept deschise.

Desigur că, așa cum se prezintă, repertoriul nostru se configurează ca model teoretic și ca vocabular exemplificativ. Alcătuit pe baza realităților de teren și bibliografice referitoare la cultura tradițională românească, modelul acoperă în mare parte și cultura grupurilor vorbitoare ale dialectului aromân, dar și sistemele de realități patrimoniale ale altor populații decât cea românească și care locuiesc, în prezent, în România. Denumirile sunt, evident, altele, accentele și reliefurile sunt distincte, specificitățile sunt diferite – căci diferențele marchează identitățile –, dar modelul poate fi utilizat ca punct de pornire și pentru aceste populații. În pofida acestor evidențe, constatate prin propria analiză și prin discuții cu alți specialiști[3], am inclus în listă și câteva obiceiuri practicate de diferite populații care

[1] *Credințe și legende; Instrumentar ceremonial; Practici divinatorii; Rituri orale; Mâncăruri învestite cu semnificații ; Manifestări coreice; Statute și roluri tradiționale.*

[2] Am marcat, de fiecare dată, între paranteze, aceste relații.

[3] Mulțumim, în acest sens, domnilor prof. dr. Pozsony Ferenc, prof. Letiția Mark și prof. dr. Mihai Radan, care ne-au consiliat cu privire la practicile patrimoniale ale maghiarilor, grupurilor rroma, sașilor, sârbilor și caraşovenilor.

locuiesc în România[4], convinşi fiind ca patrimoniul cultural imaterial naţional este amputat în lipsa acestor deschideri.

Obiceiuri calendaristice

A. Practici populare legate de date fixe din calendarul creştin: Sfântul Vasile (1 ianuarie)[5], Boboteaza (6 ianuarie)[6], Sfântul Ion (7 ianuarie)[7], Sfântul Trifon (1 februarie)[8], Întâmpinarea Domnului (2 februarie)[9], Mucenicii (9 martie)[10], Bunavestire/*Blagoveştenie* (25 martie)[11], Sfântul Gheorghe (23 aprilie)[12], Sfântul Ioan de Vară – *Sânzienele* (24 iunie)[13], Sânpetru de Vară (29 iunie), Sfântul Ilie (20 iulie), Sfântă Maria Mare (15 august)[14], Sfânta Paraschiva (14 octombrie)[15], Sfântul Dumitru (26 octombrie)[16], Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil (8 noiembrie)[17], Sfântul Andrei (30 noiembrie)[18], Sfântul Nicolae (6 decembrie), Ignatul (21

---

[4] V. secţiunea *Sărbători identitare: sărbători care marchează identitatea etnică.* O prezentare detaliată a repertoriului patrimoniului cultural imaterial al acestor populaţii urmează să fie publicată într-un volum separat.

[5] Uratul cu plugușorul (v. *Arta cuvântului*), plugul mare, veghea dintre ani/Revelionul, jocurile cu măşti: Capra, *Turca*, *Trezaia*, *Cerbuţul*, *Barza*, *Ursul*, *Căiuţii*, *Frumoşii* şi *Urâţii*, *Malanca*, *Vergelul*, *Sânvăsâitul blidelor*, divinaţii/vrăji şi farmece de aflare a ursitului şi a norocului (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*), prognoze pentru aflarea mersului vremii, *Sorcova*, *Semănatul*, *Vasilca*.

[6] Umblatul cu C*hiraleisa*, încuratul cailor, *Iordănitul*, *Ardeasca*, divinaţii/vrăji şi farmece de aflare a ursitului (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*), prognoze meteorologice.

[7] Iordănitul femeilor, masa moaşei, Păpuşa lui Sântion.

[8] Trifonul viermilor şi al omizilor, *Arezanul*/*Gurbanul viilor*.

[9] Ziua ursului – prognoze meteorologice (v. în prezenta listă *Practici divinatorii*), Filipii de iarnă, Martinii de iarnă, Târcolitul viilor.

[10] Sfinţişorii/mucenicii (v. *Alimentaţie*), focurile sfinţilor, pornirea plugului.

[11] Ziua cucului.

[12] Practici apotropaice şi de fecunditate din ajunul sărbătorii: rugul, ramura verde, Sângiorzul vacilor, măsurişul oilor, rituri de protecţie împotriva furtului manei laptelui şi holdelor, credinţe şi povestiri despre hoţi de mană, moroi şi strigoaice (v. *Arta cuvântului*), vrăji şi farmece de aflare a ursitului şi protecţia sănătăţii (cântăritul), împrouratul (spălatul cu rouă), strigarea peste sat, răscucăitul, moşii de Sângiorz, urzicatul, angajarea argaţilor şi plata datoriilor.

[13] Jocul Drăgaicei (v., în prezenta listă, *Manifestări coreice*), cununiţe de Sânziene, moşii de Sânziene, Boul înstruţat, Goţoii.

[14] Pelerinaje religioase.

[15]Nunta oilor, pelerinaje religioase, târguri de toamnă.

[16] Practici şi *savoir-faire* privitor la plata datoriilor şi angajarea argaţilor**,** moşii de toamnă, focul lui Sumedru, târguri, credinţe privitoare la previziunile meteorologice (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*).

[17] Moşii de Arhangheli, turta arieţilor.

[18] Ziua lupului, noaptea strigoilor (v. *Arta cuvântului*), vrăji şi farmece, păzitul usturoiului, umplutul covaşei, forţajul ramurii de pom roditor.

decembrie)[19], Crăciunul (25 decembrie)[20];

B. Practici populare legate de datele ciclului pascal (cu dată mobilă): Începutul Postului Mare[21], Prima săptămână din Postul Mare[22], Mijlocul Postului Mare[23], Floriile[24], Săptămâna Mare (Săptămâna Patimilor)[25], Paștele[26], Duminica Tomii[27], Mătcălăul[28], Ropotinul țestelor, Înălțarea Domnului (Ispasul), Rusaliile[29];

C. Alte sărbători populare: Dragobete, 1 martie[30], Armindenul[31], Ciurica, Filipii de Iarnă, Schimbarea la față /*Ovidenia*.

Obiceiuri care marchează ocupațiile tradiționale

A. Agricultură tradițională (viticultură și pomicultură): a. practici la

[19] Tăiatul porcului (v. *Alimentație*), pomana porcului, spunerea *Poveștii lui Ignat* (v. *Arta cuvântului*).
[20] Masa de Ajun cu alimente de post (v. *Alimentație*), colindatul copiilor, colindatul cetei (v. *Arta cuvântului, Folclor muzical*), *savoir-faire* privitor la darurile pentru colindători, mulțămita la colac, practicile de descolindat, *Capra*, *Turca*,*Brezaia*, *Irozii*, *Steaua*, *călușarii*, *Vicleimul*, *cloța*, bradul de Crăciun, alimente specifice de Crăciun: friptură de porc, colacul lui Crăciun, colaci speciali pentru colindători (v. *Alimentație*), credințe și practici de previziune meteorologică (v., în prezenta listă, *Practici divinatorii*).
[21] Moșii de iarnă/de piftii, în sâmbăta Lăsatului de sec de carne, focuri rituale: *Alimori*, *Hodăițe*, O*paiț*, baterea alviței, manifestări carnavalești (*săptămâna nebunilor*, C*ucii*, C*ornii, Făşancul, Moşii* etc.).
[22] lunea curată/lunea păsărilor, lunea păstorilor, spolocania, jujeul/tărbacul câinilor, marțea vaselor, Sântoaderul, înfârtățirea, felurile de mâncare pentru pomenile de Sântoader (v. *Alimentație*), credințe și povestiri despre caii lui Sântoader (v. *Arta cuvântului*).
[23] Interdicții pentru muncile textile feminine (țesutul).
[24] Sâmbăta lui Lazăr, Lăzărelul, culegerea și sfințirea mâțișorilor de Florii, moșii de Florii.
[25] Focurile de Joimari, *savoir-faire* și legende despre înroșirea și încondeierea ouălor, participarea la *Deniile* din Săptămâna Patimilor, practici, credințe și ritmuri specifice de batere a toacei (v. *Folclor muzical*).
[26] Veghea, sfințirea paștilor, brazda verde, alimente specifice mesei de Paști: ouă încondeiate, pască, drob (v. *Alimentație*), jocul, horele pentru morți, Udatul, Bricelatul, Serbarea junilor.
[27] Paștele Morților, pomeni pentru morți.
[28] Prinderea de surate, soruțe, fârtați, văruici, tize.
[29] Jocul Călușului (v. în prezenta listă, *Manifestări coreice*), credințe legate de jocul *Călușului*, sisteme de legende privitoare la *Iele* (v. *Arta cuvântului*), *savoir-faire* privitor la tipurile de boli vindecate prin *Căluș* (v. *Vindecarea bolilor*), însemne simbolice ale *Călușului* (v. *Meșteșuguri*), ieșirea la arie.
[30] *Babele*: prognoze meteorologice, practici divinatorii (v. în prezenta listă *Practici divinatorii*); *Mărțișorul*.
[31] Pomul de *Arminden*.

inaugurarea unui sezon de muncă[32]; b. practici de stimulare a condițiilor favorabile muncii și de protejare a rodului[33]; c. practici la primul consum al unui produs[34]; d. practici la încheierea unui sezon de muncă[35];

B. Creșterea animalelor (păstorit, creșterea vitelor, piscicultură, apicultură): a. practici la inaugurarea sezonului de muncă: a.1. întemeierea turmelor și urcarea lor la stâna din munte[36]; b. practici de menținere și protejare a șeptelului: b.1. zilele „ținute" pentru ca sălbăticiunile să nu atace turmele[37]; b.2. procedee magice de stimulare/protejare a lactației turmelor (de vite și oi) (v. *Vindecarea bolilor*)[38]; c. practici la încheierea unui sezon de muncă: c.1. practici la coborârea oilor în vale[39];

C. Muncile textile: zile „ținute" pentru ca munca textilă să nu eșueze[40].

Sărbători identitare:
a. sărbători care marchează identitatea zonală[41]; b. sărbători care marchează identitatea religioasă[42]; c. sărbători care marchează identitatea familială[43]; d. sărbători care marchează identitatea etnică[44].

Obiceiuri legate de viața omului

A. Obiceiuri care însoțesc **nașterea**: a. practici și credințe în perioada *prenatală*: a.1. practici și credințe privitoare la păstrarea și pierderea sarcinii

---

[32] Practici speciale la ieșirea plugului în brazdă; ceremonii de recunoaștere a primului plugar.
[33] Amenințarea pomilor care nu mai rodesc; Trifonul viilor; rituri împotriva secetei: paparudele, caloianul, ieșirea cu icoanele la câmp (ieșirea la arie); rituri pentru legarea ploilor prea abundente și îndelungate; la Sângiorz, rituri de protejare a manei câmpului.
[34] Consumul de pomană al primelor roade (ex. cireșe la Rusalii, pere la Sânziene, mere la Sânpetru, struguri la Schimbarea la Față, prune la Sântămăria Mică, nuci la Ziua Crucii).
[35] Cununa de grâu, surechiul viilor, șezătorile de la depănușatul și curățitul porumbului.
[36] Măsuratul oilor (măsurișul oilor, sâmbra oilor), focul viu.
[37] protecția de lupi (Filipii), protecția de urși (Martinii), protecția de șerpi (Măcinicii), protecția de insecte (Alexiile).
[38] Furtul laptelui (manei); întoarcerea izvorului laptelui (manei) (v. în prezenta listă *Practici populare legate de date fixe din calendarul creștin*).
[39] Arețul, nunta oilor, retezatul stupilor.
[40] *Sântoader* (urzit), *Miezul Păresimilor* (țesut), *Joimari* (tors), joile dintre Paști și Rusalii (cusut, spălat); personajele asociate acestor zile: caii lui Sântoader, Joimărița, Ielele.
[41] Nedei, rugi, târguri, bâlciuri.
[42] Pelerinaje la locuri acceptate drept sacre, hramuri.
[43] Praznice, sfinți, patroni.
[44] „Sfinții de gheață" ai maghiarilor (*Pongrác, Szervác, Bonifác, Orbán napja*), *Kirchwein*-urile bisericilor germane, *Slave-le* satelor sârbești, G*urbanul* rudarilor etc.

(v. *Vindecarea bolilor*); a.2. practici și comportamente magice[45]; b. *momentul nașterii propriu-zise*: b.1. s*avoir-faire* privitor la desfășurarea nașterii (v. *Vindecarea bolilor*); b.2. practici pentru *nașteri speciale*[46]; c. practici și credințe în perioada *postnatală*: c.1. practici și comportamente magice ale mamei[47]; c.2. rituri propițiatorii[48]; c.3. rituri apotropaice[49] (v. *Vindecarea bolilor*); c.4. rituri de reintegrare a mamei în comunitatea feminină[50]; c.5. *botezul*; c.6. ieșirea din starea tranzitorie asociată nașterii[51];

B. Copilăria și tinerețea: a. ritualuri de *marcare a etapelor vieții* copilului[52]; b. *practici apotropaice* în perioada copilăriei mici[53]; c. practici de integrare în clasa de vârstă a tineretului[54];

C. Nunta: a. etape ale perioadei *prenupțiale*: a.1. *practici divinatorii*[55]; a.2. p*eținea*[56]; a.3. *logodna*[57]; b. etape ale *nunții*: b.1.*comunicarea* momentului nunții[58]; b.2. *pregătirea* ospățului[59]; b.3. *rituri de separare a mirilor* de starea lor anterioară[60]; b.4. derularea *nunții propriu-zise*; b.4.1. *alaiul*

---

[45] Practici de influențare magică a înfățișării copilului, practici de ghicire a sexului copilului, practici de influențare magică a nașterii ușoare.

[46] Practici la *nașterea grea* (nașterea pe pământ, trasul cu pușca prin coșul casei etc.); nașterea în afara localității (jumătate de botez); nașterea unui *copil mort.*

[47] Prescripții și interdicții privind comportamentul mamei în perioada lăuziei; prescripții și interdicții privind alăptarea.

[48] Prima scaldă, masa ursitoarelor, trecerea copilului prin colac; urări (v. *Arta cuvântului*) și daruri aduse copilului cu ocazia primelor vizite.

[49] Protecția copilului împotriva spiritelor rele (amulete, descântece – v. *Vindecarea bolilor*, *Arta cuvântului*).

[50] Vizitele femeilor la lăuză după naștere (venitul în *rodini*).

[51] Înțărcatul copilului, spălarea mâinilor moașei, scalda nepoatei, molitva (sau *îmbisericirea*).

[52] Practici la apariția primului dinte, la primul pas, tăierea moțului; învățarea jocurilor copilăriei (v. *Jocuri*).

[53] Descântatul (v. *Vindecarea bolilor*); practici de înșelare a bolii (demonului): vânzarea copilului, schimbarea numelui.

[54] Învățarea jocurilor specifice diferitelor categorii de vârstă (v. *Jocuri*), intrarea în horă.

[55] V. în prezenta listă capitolul *Practici divinatorii.*

[56] *Savoir-faire* privitor la logica și retorica peținii.

[57] *Savoir-faire* referitor la relațiile dintre logodnă și nuntă (obligativitate, termen, dimensiuni, cine participă etc.); darurile de logodnă; masa de logodnă; petrecerea de logodnă; însemne specifice tinerilor logodiți (schimbarea inelelor, schimbarea năframelor etc.).

[58] Practici și texte speciale de invitare la nuntă.

[59] *Savoir-faire* legat de amenajarea spațiului ospățului; petrecerile prilejuite de pregătirea în comun a hranei pentru nuntă (mai ales a prăjiturilor).

[60] Petreceri speciale la casele mirelui, respectiv miresei; bărbieritul mirelui, iertăciunile miresei.

nupțial[61]; b.4.2. *riturile propițiatorii* din timpul nunții[62]; b.4.3. *cununia*[63]; b.4.4. *ospățul*[64]; b.4.5. *riturile verbale* din timpul nunții[65]; b.4.6. dansurile din timpul ospățului de nuntă[66]; b.4.7. practicile carnavalești din timpul nunții[67]; b.4.8. *darurile* de nuntă[68]; b.4.9 *savoir-faire* privitor la *zestre*; b.4.10. rituri propițiatorii[69]; b.5. rituri de trecere la starea de tineri căsătoriți[70]; b.6. ritualizarea relațiilor agonice dintre neamul mirelui și neamul miresei[71]; c. *obiecte simbolice* necesare nunții: c.1. însemne generale ale nunții[72]; c.2. însemne ale miresei[73]; c.3. însemne ale mirelui[74]; d. organizarea *nunților speciale*[75]; e. practici tradiționale *postnupțiale*: rituri de *reintegrare a tinerilor* căsătoriți în societate[76];

D. Înmormântarea: a. credințe privitoare la *iminența morții*[77]; b. credințe și practici privitoare la morți speciale: b.1. *moartea grea*[78]; b.2. moartea *fără*

---

[61] *Savoir-faire* privitor la traseul parcurs de alai și la ordinea celor care îl alcătuiesc, etapă de etapă.

[62] Gesturi și urări de bun augur (v. *Arta cuvântului*); gesturi și rituri orale obscene, menite să alunge spiritele malefice.

[63] Riturile augurale și divinatorii care se practică în paralel cu slujba cununiei.

[64] *Savoir-faire* privitor la etapele ospățului, alternanța dintre *dans* și mâncare; felurile de mâncare specifice ospățului de nuntă (v. *Alimentație*).

[65] V. în lista de față cap. *Rituri verbale*; întrecerea retorică (prin strigături) între reprezentanții neamului miresei și reprezentanții neamului mirelui.

[66] V. în lista de față cap. *Manifestări coreice.*

[67] Jocurile din dimineața ospățului (v. *Meșteșuguri*).

[68] *Savoir-faire* privitor la prescripțiile și interdicțiile de daruri, la valoarea acestora și la criteriile care determina oferirea unui anumit tip de dar.

[69] Prescripții și interdicții pentru a avea sau a nu avea copii, pentru a avea o căsătorie lungă și frumoasă, pentru a influența relațiile dintre mireasă și soacră, dintre mireasă și mire etc.

[70] Pieptănătura de nevastă a miresei, învelitul miresei etc.

[71] Încuratul cailor, întreceri fizice între reprezentanții celor două neamuri, întreceri retorice (la strigături) între reprezentanții celor două neamuri (v. *supra*), practici și *savoir-faire* despre sistemul de praguri pe care trebuie să le străbată reprezentanții neamului mirelui până la luarea miresei.

[72] *Brad*, *steag*, *decorațiuni* care marchează spațiul nunții, *găina* împodobită (v. în prezenta listă cap. *Instrumentar*).

[73] *Cunună*, vestimentația specială de nuntă (v. în prezența listă cap. *Instrumentar*).

[74] Pana, pălăria mirelui, vestimentația specială de nuntă (v. în prezența listă cap. *Instrumentar*).

[75] Fuga/răpirea miresei ca nuntă simplificată; ritualuri suplimentare în cazul când mirii au părinții morți de curând; nunta *la salcă/la brad* în cazul femeilor care nasc „copii din flori" fără să se fi căsătorit.

[76] Vizita la familia miresei în prima duminică după nuntă; vizita la nași.

[77] Semne prevestitoare ale morții, narațiuni care învestesc cu sens de semne prevestitoare ale morții evenimente neobișnuite (v. *Arta cuvântului*).

[78] Moartea pe pământ, moartea pe fierul plugului, rostirea *Numărătorii Mari* (v. *Arta cuvântului*), citirea *Visului Maicii Domnului* etc.

lumânare[79]; c. practici și credințe privitoare la clipa morții propriu-zise[80]; d. practici și credințe privitoare la *momentele care succed decesului*: d.1. credințe și *savoir-faire* privitoare la curățirea și pregătirea trupului defunctului[81]; d.2. credințe și *savoir-faire* privitoare la pregătirea sicriului[82]; d.3 credințe și *savoir-faire* privitoare la aranjarea spațiului domestic imediat după deces[83]; e. *etapele* înmormântării: e.1. prescripții legate de *segmentarea timpului*[84]; e.2. *rituri apotropaice* pentru menținerea prosperității gospodăriei; e.3. practici și *savoir-faire* privitoare la *pregătirea mormântului și a crucii*[85]; e.4. *înmormântarea propriu-zisă*: e.4.1. prohodul[86]; e.4.2. prescripții și restricții privitoare la drumul spre cimitir, *convoiul funerar*[87]; e.4.3. prescripții și restricții legate de introducerea sicriului în mormânt; f. obiecte simbolice necesare înmormântării[88]; g. *înmormântări speciale*[89]; h. practici *postfunerare*: h.1. *doliul*[90]; h.2. *pomenile*: h.2.1. *periodicitatea* pomenilor[91]; h.2.2. *tipuri de obiecte și*

---

[79] Rituri ulterioare pentru remedierea morții fără lumină (*pomana albă pentru morții în negură*).

[80] Asistarea (vegherea) mortului, interdicții și prescripții comportamentale (cine trebuie / nu trebuie să asiste mortul, interdicția strigătelor etc.), aprinderea lumânării etc.

[81] Prescripții și interdicții privitoare la *scalda mortului*; prescripții și interdicții privitoare la *conservarea trupului*; *rituri apotropaice* pentru ca mortul să nu se transforme în strigoi; prescripții și interdicții privitoare la *veșmintele mortului.*

[82] Credințe privitoare la sicriu (tipul de lemn, momentul construirii sale etc.); prescripții și interdicții privitoare la *obiectele care se așează în sicriu*; *rituri apotropaice* pentru ca mortul să nu se transforme în strigoi.

[83] Credințe privitoare la dispunerea obiectelor din casă; prescripții și interdicții privitoare la prezența în casă a anumitor obiecte în zilele în care trupul decedatului e în casă; aranjarea curții; formele specifice de marcare a doliului.

[84] Timpul diurn *versus* timpul nocturn (*priveghiul*); marcarea momentelor zilei (strigatul *zorilor*, *stâlpii*); jocurile carnavalești din timpul priveghiului; povestitul la priveghi (v. *Arta cuvântului*).

[85] Cine participă la facerea gropii, unde se face groapa, când se sapă groapa, cât este de adâncă etc.

[86] Prescripții privitoare la comportamentele membrilor familiei: când, cine, ce bocește; rituri apotropaice derulate în paralel cu slujba religioasă pentru separarea definitivă a mortului de familie.

[87] Prescripții privitoare la ordinea convoiului; stările/podurile; *cântecul mare de petrecut* (v. *Arta cuvântului*).

[88] *Lumina mortului*, *statul mortului*, *brad*, *pomul mortului*, *steagul*, *punțile*, *traista*, *toiagul* (v. În prezenta listă cap. *Instrumentar*).

[89] Pentru copii nebotezați; la naștere mor deopotrivă mama și copilul; pentru tineri morți necăsătoriți (moartea – nuntă); pentru tineri (înmormântarea cu bradul); pentru gemeni; pentru persoane născute în aceeași zi/în aceeași lună; pentru persoane despre care se presupune că au fost strigoi vii sau vrăjitori.

[90] Practici corporale și vestimentare speciale; jelirea periodică; respectarea unor prescripții și interdicții comportamentale de către familie și apropiați.

[91] *În raport cu înmormântarea*: în ziua înmormântării (*comândarea*), la o săptămână/la nouă zile, la șase săptămâni, la șase luni, la un an, la șapte ani; la anumite *sărbători din*

manifestări de pomană[92]; i. *credinţe legate de moarte şi lumea de dincolo*[93].

Credinţe şi legende legate de ansamblul obiceiurilor tradiţionale (v. *Arta cuvântului*)

Instrumentar ceremonial

A. Obiecte care au *permanent* funcţie ceremonială: a. în cadrul obiceiurilor calendaristice[94]; b. în cadrul obiceiurilor vieţii omului[95];

B. Obiecte care au funcţie ceremonială în mod *temporar*: a. în cadrul obiceiurilor calendaristice[96]; b. în cadrul obiceiurilor vieţii omului[97].

Practici divinatorii

A. În contextul obiceiurilor calendaristice: a. *prognoze meteorologice*[98]; b. prognoze privitoare la *viitorul personal*[99];

---

cursul anului, numite *moşi*: în sâmbăta lui lazăr, la joimari, la paşti, la rusalii, la sâmpetru, la sântilie, la sântămărie, la crăciun (v. În prezenta listă, cap. *Practici populare legate de calendarul creştin*); *în mod aleatoriu*, după reguli familiale; ca ritual reparator, în caz că se interpretează anumite semne ca dorinţă a sufletului defunctului de a primi ceva.

[92] Pomeni cu: lumină, apă (purtarea paosului, slobozirea apei), cu alimente (pâine – v. În prezenta listă cap. *Instrumentar, hrană dulce, hrană de post, fructe*), cu haine, cu alte obiecte (punţi, obiecte din mobilier, vase, tacâmuri etc.); *hora de pomană* (v. În prezenta listă cap. *Manifestări coreice*).

[93] Credinţe privitoare la topografia lumii de dincolo, la organizarea sa, la im/posibilitatea comunicării dintre vii şi morţi, credinţe despre strigoi etc. (v. *Arta cuvântului*).

[94] *Alimentele* destinate special şi exclusiv unei sărbători (brăduleţi, mucenici, ouă roşii/încondeiate, pâini speciale de crăciun); *măşti* păstrate în mod tradiţional (turcă, brezaie etc. – v. *Meşteşuguri*).

[95] *Alimente* destinate în mod exclusiv unui moment din viaţa omului: colacul de ursitori, colacul de nuntă, colacii mortului (pentru *pomul mortului*, colaci cu forme speciale); *vase* care au exclusiv funcţie ceremonială: urcior de nuntă, tămâielnic (v. *Meşteşuguri*); *veşminte* sau însemne vestimentare exclusiv ceremoniale: veşmintele de mire şi mireasă, cununa miresei; *sicriul.*

[96] *Plante*: cu funcţie strict ceremonială (nuieluşe de alun, boz, ramuri de salcie, mâţişori; ramuri de tei, flori de sânziene), cu funcţie propiţiatorie (popilnic, iederă, iarbă mare, flori de corn); cu funcţie apotropaică (urzică, pelin, usturoi etc.).

[97] Obiecte utilizate drept *dar*: bani, fructe, haine (metraj), animale; obiecte aşezate în sicriu în cadrul riturilor apotropaice.

[98] Calendarul de ceapă (noaptea *Sfântului Vasile*), *Ziua Ursului* (2 februarie), *Mucenicii* (9 martie), *Florii*, *Paşti*, *Rusalii*, *Sfântul Dumitru*, *Sfântul Nicolae*, *Crăciunul*.

[99] *Noaptea Sfântului Vasile*, *noaptea Bobotezei*, *noaptea Sfântului Gheorghe*, *noaptea Sfântului Andrei*.

B. În contextul obiceiurilor vieții omului: a. în *perioada prenupțială*[100]; b. în cazul *căsătoriilor ratate*[101].

Rituri orale (v. secțiunea *Arta cuvântului, Folclor muzical*)

A. În contextul obiceiurilor calendaristice[102];

B. În contextul obiceiurilor vieții omului[103].

Mâncăruri învestite cu semnificații în obiceiurile tradiționale (v. *Alimentație*)

Manifestări coreice (v. *Folclor muzical*, *Folclor coregrafic*):

A. În contextul obiceiurilor calendaristice[104];

B. În contextul obiceiurilor vieții omului[105].

Statute și roluri tradiționale:

A. *Statute tradiționale*[106];

B. *Roluri temporare*: a. în cadrul practicilor calendaristice[107]; b. în cadrul obiceiurilor legate de ocupațiile tradiționale[108]; c. în cadrul obiceiurilor vieții omului[109].

---

[100] Practici de stimulare a frumuseții și atracției; vrăji de aruncare a *urâtului* pe rivala în căsătorie.
[101] Practici magice de aducere a iubitului/de legare a iubitului.
[102] Colindatul cetei de feciori, colindatul copiilor, pluguşorul, sorcova, semănatul, chiraleisa, lăzărelul, paparudele, caloianul, cântecul cununii.
[103] Formule de urare pentru nou-născut; orațiile de nuntă (cântecul de despărțire a miresei, iertăciunile, conăcăria, oraţia găinii), strigăturile; Numărătoarea Mare, bocete, cântece rituale funerare (Cântecul Zorilor, Cântecul mare de petrecut, Cântecul bradului, Buhaşul), verşurile.
[104] Căiuții, jocul turcii (brezaiei, caprei), călușul, paparudele, drăgaica, călușarii.
[105] Nunească, jocul miresei pe bani, hora de pomană.
[106] Moaşă de neam (moaşă, babă de buric), nepoată, naș/naşă; prescurăriță (căpitănească); fârtați, soruțe, văruici, tiz/tiză; descântătoare, vrăjitoare (bosorcoaie, bosoarcă, moroinița).
[107] Pițărăi, colindători, vătaf, iapă; urători; călușari; mascați (turcaș, făşanci, cuci, mut, goțoi, paparude, drăgaică).
[108] Baci, băciță; vraci.
[109] Nuntași, peţitor/peţitoare, chemători (pălăscași, dolieși, vătăjițe), mireasă/mire; staroste (vătaf, vătăjel, vornic, vornicel, colăcer, đivăr, gudă), stegar, domnișoare de onoare (druște), bucătărese (socăcițe, colăcerițe); femeia care pregătește trupul mortului; bocitoare, zoritoare.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Obiceiuri calendaristice

A. Practici populare legate de date fixe din calendarul creştin: (Sfântul Vasile) A*γiu Vasil*[110]*,* (Boboteaza) *Pităgiunea ali api;* (Sfântul Ion) *Aγiu Yana;* (Întâmpinarea Domnului) *Papandia*[111]*,* (Mucenicii)[112], (Bunavestire) *Vanγilismolu;* (Sfântul Gheorghe) *Aγiu Yioryi*[113], (Sânzienele) *Taγiani*[114]*;* (Sânpetru de vară) *Sumchetru*[115]*;* (Sfântul Ilie) *Aγiu Pruftulia;* (Schimbarea la faţă) *Aγiu Sutir;* (Sfânta Maria) *Stămăria*[116]*;* (Sfânta Paraschiva) *Aγia Paraşchevia*[117], (Sfântul Dumitru) *Aγiu Dimitri*[118]*;* (Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril) *Aγiu Mihail,* (Sfântul Andrei) *Aγiu Andreu;* (Sfântul Nicola) *Aγiu Nicola;* (Crăciunul) *Cărciunu*[119].

B. Practici populare legate de datele ciclului pascal (cu data mobilă): (Lăsatul secului) *Aprindu preasini*[120], (prima săptămână din post) *trimeru*, *stâmăna di trimer*[121], (Sfântul Teodor) *Aγiu Θeodoru*[122], (mijlocul Postului Mare) *giumiticarea preasinilor*; (Floriile) *Sta Vestire*[123]; (Săptămâna Mare) *Stâmăna mari*; (Joia Mare) *Gioia mari*[124]; (Paştele) *Paştili*[125], (Duminica

---

[110] (uratul cu plugușorul) *cântiți di anlu nou;* (sorcova) *surva, (*mascații) *arachi, aliguciarii, babugearii, liguciari,* (divinații/vrăji și farmece de aflare a ursitului și a norocului) *măyii di videari a tihiei*; (plăcinta cu semen) *pita cu seamni.*

[111] Sărbătoarea femeilor.

[112] (*savoir faire* și credințe despre hrană rituală) *nauț di marț, măcări cu naoă luyii*.

[113] (rugul) *foclu di aγiu Yioryi*, (*savoir faire* despre ramura verde) *bărden*e sau *praşlu a ursălei*.

[114] (obiceiul împodobirii găleții) *găleata;* (jocul găleții) *giocu ali găleatii*, (cununa de Sânziene) *căruna di Taγiani.*

[115] (pelerinaje religioase) *hagilâc.*

[116] (logodne) *semuri, isozmati, bâșeri*; (nunți) *numț*.

[117] (târguri de toamnă) *pâzări.*

[118] (focul lui Sumedru) *foclu di Sumedru;*(coborârea oilor) *turnarea oilor;*(târgul de toamnă) *pâzare di toamnî.*

[119] (tăierea porcului) *tăl'area porcului*; (focul viu) *babnic*; (colindatul) *alăgarea cu culinda*; (colacii) *culaț: culacu al Hristolu a fumeal'ei / a taifei, a nimailor*.

[120] (iertarea) *l'ertarea, mintăn'i* (carnaval) *carnavil*; (prinderea alviței) *harahasca, harța – vurți.*

[121] (spălatul vaselor) *marsinarea vasilor;* (pâinea de pomană) *pănea di trimer;* (grâul dat de pomană) *gârnu di trimer.*

[122] (feluri de mâncare pentru pomenile de Sf. Teodor) *culaț di ampârțari la aγiu Θeodoru.*

[123] (Sâmbăta Floriilor) *tră Vaiu,* (colindatul cu Lazărul) *Lazaru*, (păpușa utilizată) *Lazaru;* (culegerea și sfințirea mâțișorilor de Florii) *alâdzearea dărmilor di Tră Vaiu.*

[124] (încondeierea ouălor) *muiarea oaulilor;* (tunsoarea simbolică a oilor) *sursearea nimailor,* (restricții de muncă pentru protecția animalelor) de *vimtu slab*, (inaugurarea unui ciclu de șapte joi finalizat cu) *Analipsea.*

Tomii sau Paştele Morţilor) *Paştili a morţâlor*[126], (Rusaliile) *tră Râsali*[127].

C. Alte sărbători populare: (1 martie) *cap di veara*[128], (Paparudele) *Pirpiruna*; (1 mai) *cap di maiu*, *s-acaţâ mailu*; obiceiuri legate de păstorit: (măsuratul oilor) *misurarea nimailor*, (focul viu) *focul aţel γiu*, (protecţia de lupi) *avigl'area di luchi*, (furtul laptelui) *furarea laptilui*.

Obiceiuri legate de viaţa omului

A. Obiceiuri care însoţesc **naşterea**: practici din perioada sarcinii[129], (prima scaldă) *prota lari*, (banii primiţi pentru anunţarea veştii) *sâhârichea*, (masa ursitoarelor) *pugunic*, *masa ali Stămării*, *atriadza*, *triseara*, (urările) *ncl'inăciun'i la n'ic*, (daruri aduse copilului la prima vizită) *doarili a natului*; (protecţia copilului împotriva spiritelor rele) *arădz (mâγii) di ascâpari di urâteanţî/ginţî*[130] , (înţărcatul copilului) *curmarea di la sin*; practici de protecţie a copilului după naştere[131].

B. Nunta: (intrarea în horă) *alăchirea tu coru*; (darurile de nuntă) *amaneţi*, *doarili di numtă*; (masa de logodnă) *misalea di semnu n'ic*, *isozmata*, (petrecerea) *moabetea di la semnu n'ic*, *di la isozmatî*, (logodna mare) *bâşearea, semu mari, marea isozmatî*; (însemne specifice tinerilor logodiţi) *arâvoana sau semnu*, (plătirea miresei) *miştearea*, (zestrea) *paia*, *doarî*; (vestimentaţie specială de nuntă a miresei) *niviştesţî*[132], (vestimentaţia specială de nuntă a mirelui) *γrâmbeatiţi*, (bărbieritul mirelui) *sursearea γrambolui*, (binecuvântarea mirelui) *hirtisearea γrambolui,* (îmbrăcatul mirelui) *alâxearea γrambolui*, (iertăciunile miresei) *mintăn'ili nveastil'ei*; (gesturi şi urări de bun augur) *ncl'inăciun'i di numtă*; (steagul de nuntă) *hlambura*; practici şi *savoir-faire* privitor la daruri[133], (**ridicarea voalului**) *pişchirusearea nvestil'ei*, (mersul miresei la apă) *nveasta ntreapî*, (spălarea

---

[125] (veghea) *avigl'earea;* (sacrificarea mieilor) *tăl'earea n'ieilor;* (alimente specifice mesei de Paşti) *culacu di Paşti.*
[126] (pomeni pentru morţi) *misăli di morţ.*
[127] (pomenirea morţilor) *carti di morţ.*
[128] (mărţişorul) *marţu.*
[129] *Arădz (mâγii) di aflari a prosoplui a natului/tecnului; arădz (mâγii) di ghivăsiri ică i feată, ica ficor;arădz (mâγii) di năşteari/amintari / fitari licşoară;arădz di archiuşirari licşoară a tecnului, arădz la năştearea/amintarea/fitari greauî, arădzâli ali lihoanâl'ei; arădzâ ca ali lihoanâl'ei sâ-l'i dipunî laptili*.
[130] (amulete) *hamailii*, (descântece) *discântări*.
[131] (descântatul) *discântarea,* (vânzarea copilului) *vindearea natlui/tecnului,* (schimbarea numelui) *alâxirea a numilui.*
[132] (cunună) *căruna,* (voalul miresei) *zăvon.*
[133] (oferirea cadourilor) *arcarea doarâloru*, (plătirea cadourilor) *miştearea doarâloru,* (jucarea cadourilor) *giucarea a pail'ei/doarâloru.*

pe mâini) *larea măn'iloru*, (schimbarea hainelor de nuntă) *dislâxearea*, (desfacerea steagului) *aspârdzearea hlamburl'ei*; (vizita familiei miresei în prima duminică după nuntă) *turarea nveastâl'ei la pârinţâ tu prota dumănică dupî numtă*, **vizita naşilor** – *nâdzearea la nun'i.*

C. Înmormântarea: *seamni di moarti*; *avigl'area mortlui*, (aprinderea lumânării) *aprinderea ţearl'ei, arădz la spilarea a mortlui*, (prescripţii şi interdicţii referitoare la pregătirea trupului mortului)[134] (credinţe privitoare la sicriu) *pistupseri ligati di sfinduchi*, (credinţe privitoare la dispunerea obiectelor din casă)[135] *pistupseri ligati di lucărili dit nuntru* (casă); (formele specifice de marcare a doliului) *seamni di lăieţi*; (cântecul funebru) *cântic di mortu*[136], prescripţii privitoare la facerea gropii[137], obiecte simbolice[138], pomeni[139], (credinţe privitoare la topografia lumii de dincolo,credinţe despre strigoi) *mindueri ligati di lumea alantă, ligati di vurcolaţ*.

Statute şi roluri tradiţionale:
(moaşa de neam) *baba*, (nepoata) *nipoată*, (naş/naşă) *nun/nună*, (descântătoare) *discântâtoari*, (vrăjitoare) *mâyistrî*; (baci) *picurar, cărarlu*; (colindători) *culindari*, (mascaţi) *arachi, liguciari, aliguciari*; (urători cu Lazărul) *lazarine şi lazarini*; (nuntaşi) *numtari*, (peţitor/peţitoare) *pruxunit/pruxunită*, (chemători) *călisari*, (mire /mireasă) *yrambo/nveastă*, (stegar) *furtat*, (domnişoara de onoare) *surată*, (bucătăreasă) *ahcioni*, (colăcar) *hâsâvyearu*, (bocitoare) *vaie*.

---

[134] *Arădz di ţăneari a mortlui, arădz ca mortlu s-nu s-facă vurcolacu, arădz la stran'ili mortlui*.

[135] *Arădz la aţeali lucări cai s-ţăn nuntru în dzălili căndu mortlu easti n-casâ*; *ndrâdzearea uborului*.

[136] (bocetul) *mâryiro;* (prescripţii privitoare la comportamentul membrilor familiei: când, cine, ce boceşte) *arădzâli fumeal'ei mortlui : căndu, cai, ţi arabdiseaşti.*

[137] *cai easti căndu s-faţi guva, iu s-faţi guva, căndu s-faţi guva, căt di ahândoasă easti guva.*

[138] (lumina mortului) *lun'ina mortlui*, (toiag) *cârig*, (steagul) *hlambura*, (punţile) *punţâli*, (traista) *trastu.*

[139] (în ziua înmormântării) *tu dzua di-ngrupari*, (la trei zile) *tu treili dzăli*, (la o săptămână) *tuună stămănă,* (la nouă zile) *tu nauăli dzăli*, (la douăzeci de zile) *tu yinyiţ dzăli*, (la şase săptămâni) *tu şasili stămăn'i*, (la trei luni) *tu trei meşi,* (la şase luni) *tu şasi meşi*, (la un an) *tru an* , (la un an şi jumătate) *tru un an ş-giumitati,* (la şapte ani) *tu şapti an'i*, (la anumite sărbători din cursul anului) *tră Vaiu*, *la Gioia mari*, *la Paşti, la ayiu Θeodoru, tră Râsalii.*

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu), *Sărbători și obiceiuri*, Corpus de documente etnografice, București, Editura Enciclopedică, I-IV, 2001–2003.

Andreesco, Ioana, Mihaela Bacou: *Mourir à l'ombre des Carpathes*, Paris, Payot, 1986.

Ciubotaru, Ion H.: *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova*, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1986.

Cuisenier, Jean: *Le feu vivant, La parenté et ses rituels dans les Carpathes*, Paris, PUF, 1994.

Ispas, Sabina: *Cultură orală și informație transculturală*, București, Editura Academiei Române, 2003.

Ispas, Sabina, Constantin Brăiloiu: *Sub aripa cerului, Comentarii etnologice asupra colindei și colindatului, Colinde și cântece de stea*, Antologie de Sabina Ispas, Mihaela Șerbănescu și Otilia Pop-Miculi, București, Editura Enciclopedică, 1998.

Kligman, Gail: *Nunta mortului*, Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania, [trad. rom.] Iași, Polirom, 1998.

Kligman, Gail: *Călușul*, *Transformări simbolice în ritualul românesc*, [trad. rom.] București, Univers, 2000.

Mușlea, Ion: *La morte – mariage, une particularité du folklore balkanique*, în *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I, București, Minerva, 1971.

Panea, Nicolae: *Gramatica funerarului*, Craiova, Scrisul Românesc, 2003.

Panea, Nicolae, Mihai Fifor: *Cartea românească a morții*, Drobeta-Turnu Severin, Editura Centrului Creației populare al județului Mehedinți, 1998.

Pop, Mihai: *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

Știucă, Narcisa: *În pragul lumii albe*, București, Centrul Național de Conservare și Valorificare al Tradiției și Creației Populare, 2001.

Referințe particulare:

Bernabé, Jean: *Le symbolisme de la mort*, Gant, 1980.

Buhociu, Octavian: *Folclorul românesc, ziorile și poezia păstorească*, București, Minerva, 1979.

Burada, T.T.: *Datinile poporului român la înmormântări*, Iași, Tipografia Națională, 1882.

Cântecele cununii, Antologie, prefață, note, indice de culegători de Nicolae Bot, București, Minerva, 1989.

Colindatul tradițional românesc, *Sens și simbol*, Prefață, antologie și glosar de Sabina Ispas, București, Saeculum vizual, 2007.

Comănici, Germina, Alexandru Popescu, Lia Stoica–Vasilescu: *Focurile de peste an*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, an XVI, nr. 1, 1971.

Constantinescu, Nicolae: *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie*, București, Univers, 2000.

Crețu, Vasile Tudor: *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Editura Facla, 1989.

Dascălu, Doina, Teodor Pleșa: *Date inedite cu privire la structura și semnificațiile obiceiurilor de primăvară tocma și nunta cornilor*, în „Tibiscus", 1978.

Filip, Vasile: *Universul colindei românești*, București, Saeculum I. O., 1999.

Gherman, Traian: *Tovărăşiile de Crăciun ale feciorilor din Ardeal*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, V, 1939.

Ghinoiu, Ion: *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999.

Gorovei, Artur: *Ouăle de Paşti*, București, Editura Paideia, 2001.

Herseni, Traian: *Colinde și obiceiuri de Crăciun*, Cetele de feciori din Țara Oltului, București, Grai și Suflet – Cultura Națională, 1997.

Larionescu, Sanda: *Apa în riturile legate de moarte*, București, Editura Univers, 2000.

Lorinczi, Marinella: *Il giorno del giudizio, Croci pictae ed epitaffi ritmici in un cimitero rurale romeno*, Università di Cagliari, Edizioni dell'Orso, 2002.

Mazzoni, Bruno: *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Sapanta*, Edizioni ETS, 1999.

Marian-Bălașa, Marin: *Colinda – sacrament și epifanie*, București, Editura Minerva, 2000.

Mohanu, C.: *Obiceiul colindatului în Țara Loviștei*, în „Revista de Etnografie și Folclor", nr. 3, 4 și 6, 1970.

Mușlea, Ion: *Materiale pentru cunoaşterea răspândirii focului viu*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, IV, 1937.

Nicoară, Toader: *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997.

Nicolau, Irina: *Ghidul sărbătorilor românești*, București, Humanitas, 1998.

Oprișan, Horia Barbu: *Călușarii*, 1969.

Pavelescu, Gheorghe: *Pasărea-suflet. Contribuții pentru*

cunoaşterea cultului morţilor la românii din Transilvania, în „Anuarul Arhivei de Folklor”, an VI, 1942.

Pop, Mihai: *Căluşul, lectura unui text*, în *Folclor românesc*, II, Bucureşti, Grai şi Suflet – Cultura Naţională, 1998.

Stahl, Henri H.: *Comentarii etnografice pe tema Pluguşorului*, în „Revista de Etnografie şi Folclor”, an X, nr. 2, 1965.

Stoica-Vasilescu, Lia: *Câteva consideraţii asupra focului de Sâmedru*, în „Revista de Etnografie şi Folclor”, nr. 5, 1969.

Stoica-Vasilescu, Lia: *Paparuda*, în „Revista de Etnografie şi Folclor”, an XV, nr. 5, 1970.

Şeuleanu, Ion: *Nunta în Transilvania* (în contextul ceremonialului nupţial românesc), Bucureşti, Viitorul Românesc, 2000.

Ştiucă, Narcisa Alexandra: *Povestirile lui Ilie Martin*, în *Folclor literar*, IX, 1999.

Ştiucă, Narcisa Alexandra: *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (vol. I, *Sfârşit de an, început de an*, 2002; vol. II, *Sărbători în cinstea primăverii*, 2003), Bucureşti, Editura Cartea de buzunar.

Vasiliu, D.A.: *Focul viu în datinile poporului român în legătură cu ale altor popoare*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1943.

Otilia HEDEŞAN
Doina IŞFĂNONI

Practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor

Arta vindecării omului și a animalelor cu ajutorul unor remedii naturale este atestată, în spațiul românesc, încă din antichitate. Lucrări precum *De materia medica* a lui *Pedanios Dioscoride din Anazarba* (sec. I e.n.) și *De medicaminibus herbarum* (sec. II e.n.) a lui *Pseudo-Apuleius* cuprind denumiri dacice de plante medicinale comercializate în cetățile Tomis și Callatis. Un aspect important în evoluția cunoștințelor etnoiatrice, a însemnat stadiul în care practicile empirice erau însoțite de invocațiile magice și de asocierea unor reprezentări ale divinităților protectoare. *Preoții daco-geți*, care practicau medicina empirică, aveau o *viziune integralistă* despre care Platon scria în *Charmides* că exprimă principii asemănătoare celor ale școlii lui Hipocrate din Cos (Crișan: 1972, p. 27-43).

Mai târziu, prin secolul al XV-lea, o serie de călători străini pe meleaguri românești inserează, în scrierile lor, utilizarea plantelor de leac de către populația autohtonă în tratarea diferitelor boli la om și la animale. Francesco Massaro din Veneția menționează, în premieră, organoterapia tradițională din zona Apusenilor: „copitele negre de cerb sunt foarte bune împotriva epilepsiei" (*Călători străini despre țările române*: 1968, p. 169). Papai Pariz Ferenc – medic ardelean, recomanda la 1690, balneoterapia, utilizând bozul (*Sambucus ebulus*), salvia (*Salvia officinalis*), mușețelul (*Matricaria chamomilla*) și sulfina (*Mellilotus officinalis*).

Însemnări de medicină populară apar tot mai des începând cu secolul al XVIII-lea: manuscrisul preotului Ioan P. Coman din Maramureș (*Verșuri*, *sfaturi*. *Doctorii*, *învățături despre semnele vremurilor*), mențiunile de pe marginea unor cărți bisericești datând din 1820-1821 ș.a.

Cu timpul, în etnoiatrie au apărut „experții" – vindecători ori vrăjitori care au ajuns să dețină un rol important în viața comunităților tradiționale. Balansând între vrăjitorie și cunoaștere, *descântătorii – tămăduitori*, au îmbrăcat, de la o etapă istorică la alta, o aură aproape legendară, cochetând, nu odată, cu duhurile malefice, dar și cu investigația practică a organismelor vii. Prin gest, prin cuvânt și folosind o serie de obiecte cu semnificație magică (amulete, cingători, coliere etc.) erau invocate forțele benefice protectoare. Că omul tradițional credea în „gestul suficient", în încercările de *profilaxie magică*, o demonstrează obiceiul (semnalat de S. Mangiuca) purtării la brâu a mănunchiului magic, din cele trei plante cu valențe terapeutice (*Petasites hybridus, Atropa belladonna* și *Ackantus longifolius*) în timp ce se trasa „cercul magic" – brazda, în jurul

satului, în fața forțelor malefice (Mangiuca: 1874, p. 548). Amintim, în același context, credințele populare despre efectul terapeutic al *jocului călușarilor*.

Secolul al XX-lea a marcat un interes special pentru etnoiatrie din partea *medicilor* (Bologa: 1970, p. 9-19), *botaniștilor* (Butură: 1979) și *etnologilor* (Candrea: 1944; Pavelescu: 1998, p. 277-298; Bocșe: 1995, p. 235-336). Ultimii au cercetat medicina populară urmărind, deopotrivă, valoarea profilactică, terapeutică și psihologică a acesteia. Toți cercetătorii, indiferent de orientare, au ajuns la concluzia că acest domeniu al spiritualității populare constituie, în final, *primul capitol al istoriei medicinii românești*.

Principalele practici tradiționale de prevenire, combatere și vindecare a bolilor

Fitoterapie[1] **–** mijloace tradiționale de prevenire și combatere a bolilor prin tratamente bazate pe preparate – infuzii, tincturi, unguente – din plante medicinale. (v. *Sărbători*).

Organoterapie[2] **–** tratarea bolilor cu ajutorul unor extracte, pulberi sau organe de animale pornind de la principiul *similia similibus curantur*.

Opoterapie[3] – vindecarea bolilor prin folosirea diferitelor remedii de origine animală sau chimică. În opoterapie funcționează și principiul *contraria contrariis curantur* (tratarea cu ajutorul remediilor total opuse bolii).

Homeopatie[4] **–** sistem terapeutic care constă în administrarea, în

[1] Rețete, practici și remedii bazate pe puterea de vindecare a plantelor (afine, busuioc, calapăr, fasole, gălbenele, hrean, măselariță, odolean, rostopască, soc, spânz, varză etc.); pentru tratarea reumatismului se freacă zona bolnavă cu tinctură preparată din rădăcină de brei (*Bryonia alba L.*), dospită în pălincă; pentru boli de ochi se recomandă spălarea cu rouă adunată pe frunza scaiului (*Dipsacus laciniatus L.*); pentru tratarea durerilor de urechi se recomandă zeama de prescureauă (*Semipervivum tectorul L.*).

[2] Rețete și practici organoterapeutice: pentru mușcătura de șarpe se spală zona cu apă de piele de șarpe uscat; la înțepătura de viespi se utilizează faguri de viespi; pentru mușcătura de nevăstuică se recomandă spălarea cu apă de blană de nevăstuică uscată la streașină sau se freacă locul mușcat cu blana.

[3] Rețete și practici opoterapeutice: „pe rană se pune zilnic var (stins), dar nu se leagă"; în amigdalită, petrol amestecat cu ceară, spirt și săpun; sulful cu unsoare și cenușă se folosește pentru scabie; pentru bube la vite, se spală cu *murătoare* (apă de varză).

[4] Rețete și practici homeopatice: pentru tratarea variolei la oi, se luau de la oaia bolnavă pustule infectate și se înfigeau în carnea oii sănătoase; pentru tratarea pestei la găini, carnea de găină bolnavă era scufundată în apă clocotită, apoi administrată găinilor.

doze mici, a substanțelor care în cantități mari ar putea produce omului sănătos o afecțiune analogă cu aceea care este combătută. (v. *Arta cuvântului).*

Diatermie[5] **–** metodă terapeutică constând în ridicarea temperaturii unor organe interne cu ajutorul unor infuzii sau preparate tradiționale.

Hidroterapie[6] **–** tratament medical care constă în întrebuințarea apei sub formă de băi, dușuri, aburi. (v. *Sărbători*).

Ortopedie tradițională[7] **–** tratament medical care constă în „trasul și legatul" oaselor.

Chirurgie tradițională[8] **–** metodă de tratare a bolilor cu ajutorul intervențiilor chirurgicale.

Aromaterapie[9] – mijloace tradiționale de prevenire și combatere a bolilor prin tratamente bazate pe diverse arome.

Psihoterapia sau descântecul terapeutic[10] – suportul verbal și magico-simbolic al etnoiatriei. (v. *Arta cuvântului*).

Instrumentar etnoiatric[11] – ceremonial. (v. *Sărbători, Meșteșuguri)*.

Statute și roluri tradiționale[12] (v. *Sărbători*).

Principii specifice medicinii tradiționale[13]

---

[5] Rețete și practici diatermice: pentru tratarea otitei se toarnă ulei cald în ureche; pentru tratarea amigdalitei se recomandă învelirea gâtului cu mămăligă caldă.
[6] Rețete și practici hidroterapeutice bazate pe: apă de la trei izvoare, apă neîncepută, apă sfințită, apă vie, apă moartă, apă întoarsă, rouă etc.
[7] Rețete și practici pentru *trasul* și *legatul* oaselor: pentru scrântitul (luxația) piciorului „se moaie" zona cu *unsură* și se înveleşte cu o cârpă îmbibată în *otcă* (țuică slabă); pentru ruptură (fractură) se *aiaptă* (se așează) oasele, se leagă cu scândurele (atele) și se înghite aramă (pilitură de cupru).
[8] Rețete și practici pentru: tăierea sub limbă, crestatul în frunte, trepanație.
[9] Rețete și practici bazate pe aromele emanate de: rășini, esențe de lemn, plante etc.
[10] Descântece terapeutice și practici magico-simbolice: de desfăcut, de bube, de spăriat, de scrântit, de soare sec, de albeață, de brâncă, de măritat, de dragoste, de deochi, de dat cu bobii etc.
[11] Bani, blide, coasă, cuțite, foarfece, furculițe, fuse, linguri, piaptăn, seceră, topor, ulcele
[12] Babă, descântătoare, doftoroaie, meșteroaie, vraci, vrăjitoare

boală – *lângoarea, dor;*
boala de burtă – *lângoarea di păntică;*
boala de ochi – *lângoarea di ocl'i;*
boala de ochi și dinți – *lângoarea di vazmo;*
boala de reumatism – *lângoarea di dor tu oasi;*
boala de ureche – *lângoarea di ureacl'e;*
deochiul – *diucl'earea;*
mușcătura de albină – *muşcâtura di alghinî;*
mușcătura de nevăstuică – *muşcâtura di şuricoan'e;*
mușcătura de șarpe – *muşcâtura di şarpi;*
remediu – *γitrie;*
scuipatul – *ascuchiarea.*

Boli la animale:
antrax – *dălacă;*
boala la vite, când li se umflă picioarele şi fac puroi la încheieturi – *culeandză;*
foca – *duşmana;*
gălbează – *gălbeadza;*
otrăvire – de la o plantă asemănătoare cu trifoiul – *fărmacu (*v. *Românii nomazi...);*
tusea – *dzâpi;*
vărsat – *mălteadza.*

Plante şi obiecte vindecătoare (*γialopetra*):
busuioc – *vasileac*;
ienupăr – *giuneapini*;
lăptucă – *gălăţidă;*
nalbă sălbatică – *muloahă;*
pătlagină – *pindanică;*
piersic – *hierhic;*
smoc de iarbă smulsă din rădăcini – *zvol;*
smochin – *hic;*
varză acră – *moare;*
usturoi – *aγiu.*

---

[13] S*imilia similibus curantur* (cui pe cui se scoate), *signatura rerum* (totu-i scris în lucruri), toată buruiana-i de leac

Rețete și practici homeopatice:

Rețete și practici hidroterapeutice bazate pe:
apa de la trei izvoare – *apa di la treili șopati;*
apa întoarsă – *apa turată;*
apa moartă – *apa moartă;*
apa neîncepută – *apă mută;*
apa sfințită – *ifcheiu;*
apa vie – *apă γii;*
rouă – *arauă.*

Rețete și practici pentru:
crestatul în frunte – *tăl'earea tu frămti;*
tăierea sub limbă – *tăl'earea sum limbî.*

Descântec (*discântic*)*:*
de bube – *di gârnuți;*
de blestemat de iele – *di agudit di albe, di dzâni;*
de deocheat – *di diucl'eare;*
de dragoste – *di vreari;*
de friguri – *di hiavră;*
de gâlci – *di plăscari;*
de măritat – *di mărtari;*
de sminteală periodică – *di hali ;*
de spăriat – *di aspărari;*
de tăiere – *di tăl'eari.*

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Călători străini despre țările române, vol. I, București, Editura Academiei..., 1968.

Blaga, Lucian: *Despre gândirea magică,* București, Editura Minerva, 1972.

Blaga, Lucian: *Gândire magică și religie, Trilogia valorilor II,* București, Editura Humanitas, 1996.

Bologa, Valeriu: *Despre vrăji, doftoroaie și leacuri băbești*, București, Editura pentru răspândirea științei și culturii, 1961.

Brătescu, Gheorghe (sub redacția): *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural,* București, Editura Medicală, 1973.

Burghele, Camelia: *Studii de antropologie a sănătății (Note pentru*

legitimarea magică, religioasă și medicală a actului terapeutic), Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2004.

Butură, Valer: *Enciclopedie de etnobotanică românească,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Candea, I.A.: *Iarba fiarelor,* București, Editura Cultura Națională, 1928.

Canianu, Mihail*: Studii și culegeri de folclor românesc*, București, Editura Minerva, 1999.

Crișan, I.H.: *Medicina în comuna primitivă și la geto-daci,* în „Istoria medicinei românești", București, Editura Medicală, 1972.

Eliade, Mircea: *De la Zalmoxis la Genghis-han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

Eliade, Mircea: *Ocultism, vrăjitorie și modele culturale. Eseuri de religie comparată,* București, Editura Humanitas, 1997.

Frazer, James George: *Creanga de aur,* vol. I-V, București, Editura Minerva, 1980.

Gorovei, Artur: *Botanica poporului român*, în „Șezătoarea", an XV, 1915.

Grecescu, D., V. Bartolomeu: *Plante indigene din România*, București, (f. e.), 1900.

Hedeșan, Otilia: *Pentru o mitologie difuză*, Timișoara, Editura Marineasa, 2000.

Malinowski, Bronislaw: *Magie, știință și religie*, Iași, Editura Moldova, 1993.

Marian, Simion Fl.: *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, Tip.-Litografie Carol Göbl, 1893.

Marienescu, Athanasie M.: *Cultul păgân și creștin*, Tom I, București, Academia Română, 1884.

Mauss Marcel, Henri Hubert: *Teoria generală a magiei,* Iași, Editura Polirom, 1996.

Pamfile, Tudor, Mihai Lupescu: *Cromatica poporului român,* București, Librăriile & Socec Comp., 1914.

Vulcănescu, Romulus: *Mitologie română,* București, Editura Academiei R.S.R., 1985.

***Referințe particulare*:**

Bocșe, M., L. Mihaiu: *Medicina populară, argument al științei și al spiritualității românești,* în „Marisia", nr. XXIII-XXIV, Fasc. 2, Târgu-Mureș, 1995.

Bologa, Valeriu: *Etnoiatrie-iatrosofie,* în vol. *Despre medicina populară românească*, București, Editura Medicală, 1970.

Bujoreanu, George: *Boli, leacuri şi plante de leac cunoscute de ţărănimea română*, Biblioteca Asociaţiunii Astra, Sibiu, 1936.

Candea I.A.: *Folclor medical român comparat*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944.

Caraman, Petru: *Magia ca sursă pentru poezia cultă,* în *Elogiul folclorului românesc,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969.

Drăgulescu, C.: *Botanica populară în Ţara Făgăraşului*, Sibiu, Editura Constant, 1995.

Eliade, Mircea: *Ierburile de sub cruce,* în „Revista fundaţiilor", nr. 11, an. IV, 1939.

Lupaşcu, D.: *Medicina babelor. Adunare de descântece, reţete, doftorii şi vrăjitorii băbeşti*, în „Anuarele Academiei Române", Seria II, tom. XII, Memoriile Secţiunii Literare, Bucureşti, 1889-1890.

Lupescu, Mihai: *Medicina populară. Boalele principale cunoscute de popor şi cum se lecuiesc boalele*, în „Şezătoarea", 1892-1895.

Mangiuca, Simeon: *De însemnătatea botanicei româneşti*, în „Familia", an X, nr. 44-48, 1874.

Pamfile, Tudor: *Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări după datinile şi credinţele poporului român, adunate din comuna Ţepu (Tecuciu),* Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., 1911.

Pavelescu, Gh.: *Studii privind magia şi medicina populară,* în „Ethnos I", Sibiu, 1998.

Petrean, Anamaria: *Studii etnobotanice în Munţii Apuseni,* Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001.

Petrean Lisovschi, Anamaria: *Etnoiatria, magia şi descântecul terapeutic,* Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.

Popescu, M.: *Galenoterapia (vindecarea bolilor prin ierburi), iarăşi la loc de cinste*, Bucureşti, (f.e.), 1943.

Pop-Câmpeanu, I.: *Pricinuitorii boalelor. Plante de leac,* Bucureşti, (f.e.), 1921.

Săndulescu, C.: *Despre raportul dintre raţional şi iraţional în folclorul medical,* în volumul „Despre medicina populară românească, Bucureşti, Editura Medicală, 1970.

Stanciu, V.: *Comparaţie între întrebuinţarea populară şi cea oficială a câtorva plante folosite în medicina populară românească,* Cluj, (f.e.), 1933.

Vulcănescu, Romulus: *Contextul etnologic al iatrosofiei,* în vol. *Probleme de etnologie medicală,* Cluj, (f.e.), 1974.

Ilie MOISE

Meșteșuguri artistice

Meșteșugurile, definite în general ca îndeletniciri speciale, au suscitat atât interesul cercetătorilor din domeniul complex al culturii și civilizației tradiționale, cât și al istoricilor și criticilor de artă, al sociologilor și chiar al filosofilor.

Acestea sunt dovada unei etape din istoria și civilizația umanității, a unui popor, comunități, etnii.

Termenul de *meșteșug artistic* relevă interdependența dintre rezultatul activității practice, generat de răspunsul la satisfacerea necesităților zilnice, și rezultatul unei gândiri creatoare, inventive, cu disponibilitate către estetic.

Analiza aprofundată a obiectelor considerate ca relevante pentru practicarea meșteșugurilor artistice ne dă posibilitatea de a decodifica relațiile ce ne permit să abordăm acest domeniu al civilizației tradiționale în cadrul problematicii *Patrimoniului Cultural Imaterial:*

- *Relația forma obiectului – unealtă – funcția/finalitatea obiectului*
- *Relația dintre obiect și tehnica de execuție*
- *Relația dintre tehnică și reprezentarea/performarea artistică*

Cea de-a treia relație implică, în mod deosebit, gândirea speculativă. Sistemul de ornamentare, maniera de reprezentare a motivelor, care deseori se conturează din tehnică și capătă expresivitate datorită materiei folosite. Semantica acestora demonstrează elementul decorativ al unuia sau altuia dintre obiecte, care nu era executat întâmplător. Decodificăm în multitudinea de ornamente transfigurarea artistică a realității, într-o manieră proprie mentalității arhaice și tradiționale, diverse relații cu societatea, religia și magia.

Având în vedere aceste aspecte, am considerat că se impune ca în stabilirea **Listei de elemente reprezentative pentru patrimoniul cultural imaterial**, să menționăm și să selectăm *piese, forme, dar și materiale utilizate, unelte, structuri ornamentale și motive, valori și funcții*.

Numai în urma unei analize complexe, care evident este redată sintetic, se poate surprinde actul de creație care a generat, în cele din urmă, obiectul în sine.

Ca urmare, am avut în vedere următoarele criterii:

- *Funcția, necesitatea creării și folosirii obiectului respectiv*
- *Materia primă folosită*
- *Tehnica de prelucrare artistică*
- *Structura și compoziția artistică a unui ansamblu*

- *Valorile şi funcţiile obiectului (de la cea utilitară, în activităţile zilnice, la cea ceremonială/ritualică)*

Menţionăm faptul că la întocmirea listei elementelor reprezentative din domeniul meşteşugurilor artistice s-a operat cu termeni generali, problematica termenilor zonali/regionali constituind obiectul unuia din capitolele viitorului volum destinat de asemenea repertorierii patrimoniului cultural imaterial din România. Totodată, alcătuirea ei a avut în vedere *elementele patrimoniului cultural imaterial dispărute*, *elementele patrimoniului cultural imaterial aflate în pericol de dispariţie*, precum şi *elementele vii care alcătuiesc patrimoniul cultural imaterial existent pe teritoriul României.*

Listele pe care le propunem pentru fiecare meşteşug în parte rămân deschise completărilor; ele reprezintă o etapă în stadiul actual al cercetărilor, fiind de fapt o treaptă în ceea ce altădată au întocmit şi alţi specialişti din domeniul etnologiei (Elena Secoşan, Tancred Bănăţeanu, Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Gheorghe Iordache, Romulus Vulcănescu, colectivul de specialişti care a colaborat la realizarea Atlasului Etnografic al României), ale căror lucrări sunt de altfel cuprinse în bibliografia pe care o prezentăm la finalul acestui capitol.

Întocmirea acestor repertorii reprezintă o întreprindere pe cât de complexă şi dificil de realizat, pe atât de importantă din punctul de vedere al valorilor inestimabile conţinute – o sinteză a elementelor etnice reprezentative fără de care ar fi greu de înţeles ce reprezintă patrimoniul cultural imaterial şi de ce trebuie cercetat, conservat, promovat, salvgardat.

PORT POPULAR ŞI PODOABE

PORTUL POPULAR FEMEIESC

Pieptănătura femeilor
Purtatul părului[1]
Montatul părului
Păr montat pe creştetul capului[2]
Păr montat pe părţile laterale ale capului[3]
Păr montat în jurul urechii[4]

[1] Păr purtat pe frunte, retezat, coadă, păr purtat pe spate, despletit (strâns la mijloc cu fundă), împletit, păr strâns la ceafă, cozi legate, coadă îndoită, coc din cozi, coc în cozi, coc din păr răsucit, coc pe suport.
[2] Una, două cozi aduse cunună pe cap.
[3] Păr cu „sucituri", „coarne" din păr împletit, „coarne" plasate pe suport.
[4] Tăiat, tuns, legat.

Materialul din care este confecționat suportul pieptănăturii femeiești[5]

Valori/Funcții
În viața cotidiană
Valoare ceremonială[6]

Acoperământul capului (legători de cap)

Tipuri categoriale
Ștergar de cap, maramă, tulpan, basma, bonetă, vălitoare, pălărie femeiască, broboadă, piese anexe pentru găteala capului[7], acoperitori compuse[8]

Materiale[9]

Tehnici de realizare[10]

Structuri ornamentale
Amplasare[11]
Organizare[12]

Ornamentica
Motive geometrice propriu-zise
Motive florale stilizate/geometrizante[13]

Cromatica[14]

Valori/Funcții
În viața cotidiană[15]

---

[5] Lemn, fier, sârmă, dimie, pânză, lână și cârpe, împletit din cânepă, os, păr căzut și cârpe, tulpină de porumb.
[6] Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.
[7] Conci, fes, fruntar, legătură cu mărgele.
[8] Fes cu ștergar/maramă, căiță cu ștergar, fes cu gear/broboadă, ceapsă cu ștergar.
[9] Cânepă, bumbac, lână, borangic, bumbac și borangic, postav, ciucuri, franjuri.
[10] Țesut în două ițe, nevedit, ales, cusut, imprimat.
[11] La extremități (la una sau la amândouă extremitățile), pe anumite părți, pe toată suprafața.
[12] Lineară, ordonat în registre.
[13] Dungi/vrâste dispuse la extremități, dungi/vrâste dispuse pe tot câmpul, dungi, alesături, cusături la unul din capete, cusături la extremități, cusut pe margini, cusut la colțuri, imprimat într-un colț, imprimat pe colțuri, imprimat pe margini, imprimat pe margini, imprimat pe toată suprafața.
[14] Alb, galben, negru, roșu, vânăt.
[15] Utilizate la muncă.

Ceremoniale[16]
Valori în viața socială[17]

PIESE DE PODOABĂ

Podoabe de cap[18]

Materiale[19]

Tehnici de realizare[20]

Cromatica[21]

Valori/Funcții
Funcții ceremoniale[22]

Podoabe pentru gât și piept[23]

Materiale [24]

Tehnici de realizare[25]

Valori/Funcții
Valoare ceremonială[26]

Podoabe pentru urechi[27]

Materiale [28]

---

[16] Utilizate în zilele de sărbătoare, în obiceiurile de nuntă, înmormântare.
[17] Utilizare în raport de sex, vârstă, categorie socială.
[18] Cununa, ac decorativ, panglica.
[19] Pânză, lână, mărgele, monede de argint, oglinzi, sârmă, frunze și flori naturale, flori artificiale de hârtie, de ceară sau de lână, catifea, ciucuri.
[20] Croșetat, asamblat, montat.
[21] Negru, vișiniu, roșu, albastru, verde.
[22] Utilizate în ceremonialul de nuntă (marchează momentul căsătoriei), utilizate în costumul de sărbătoare.
[23] Mărgele, zgardă, salbă, cruciuliță, zale, lănțișor, baier cu bani, taler prins la gura cămășii.
[24] Os, piatră, lemn, sticlă, sticlă de Murano, oglinzi, monede de aur, monede de argint, monede de aramă, sârmă, panglică, panglică de catifea.
[25] Ciocănit, ștanțat, turnat, presat, răsucit, vopsit/colorat, asamblat.
[26] Utilizare în costumul de sărbătoare.
[27] Cercei.
[28] Aur, argint, alte metale, sticlă, os, mărgele, flori artificiale.

Tehnici de realizare[29]

Valori/Funcţii
Funcţii ceremoniale[30]

Podoabe de şold şi brâu[31]

Materiale [32]

Tehnici de realizare[33]

Valori/Funcţii
Valoare rituală[34]

Valoare estetică[35]

Podoabe de mână[36]

Materiale [37]

Tehnici de realizare[38]

Motive[39]

Valori/Funcţii
Funcţie ceremonială/ritualică[40]
Valoare estetică

Cămaşa femeiască

Tipuri categoriale[41]

---

[29] Ciocănit, ştanţat, turnat, presat, răsucit, vopsit/colorat, asamblat.
[30] Se purtau, în genere, la costumul de sărbătoare; în ceremonialul obiceiurilor de nuntă (vezi secvenţa logodnei).
[31] Zale cu inele, zale cu chei, paftale.
[32] Sârmă, cataramă de cositor, nasturi coloraţi.
[33] Ciocănit, turnat, răsucit.
[34] Simboluri ale fecundităţii.
[35] Prin desacralizare.
[36] Inel, brăţară.
[37] Aur, argint, alte metale, os, mărgele, sticlă, mărgele din sticlă.
[38] Ciocănit, ştanţat, presat, încrustat.
[39] Geometrice, simbolice (ex.: forma de cap de şarpe).
[40] Obiceiurile de nuntă; utilizate în costumul de sărbătoare.

După croi[42]

Materiale[43]

Tehnici de realizare[44]

Structuri ornamentale
Amplasare[45]
Organizare[46]

Ornamentica[47]

Motive[48]

Cromatica[49]

Valori/Funcții
Funcție cotidiană[50]
Funcție ceremonială/ritualică[51]

Piese care acoperă poalele

Tipuri categoriale[52]

Materiale[53]

---

[41] Cămașă fără poale, cămașă cu poale, poale femeiești.
[42] Cu stanul drept și mânecile prinse din umăr, cu stanul și mânecile unite și încrețite la gât, cu platcă în partea superioară, la piept și spate.
[43] Cânepă, in, borangic, cânepă și in, cânepă și bumbac, in și bumbac, bumbac și lână, bumbac și borangic, pânză industrială.
[44] Țesut în două ițe, cusut cu găurele, cusut în punct de cruce, cheiță, încheiat cu acul, încheiat cu croșeta, încheiat cu mașina, tighel, tivit, brodat la fir, ornamente realizate cu acul.
[45] Pe toată suprafața – ordonat în registre, la extremități, pe anumite părți.
[46] Lineară, axială.
[47] Ornamente rezultate din țesătură, ornamente rezultate din alesătură, ornamente rezultate din neveditură, ornamente rezultate din aplicații (cu materiale), ornamente rezultate din broderii.
[48] Abstracte, cosmice, fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe, skeomorfe (reprezentări de unelte), simbolice (mitologice folclorice, religioase, emblematice), litere, cifre, inscripții, semne de meșter.
[49] Alb, roșu, negru, galben.
[50] Piesa purtată în activitățile zilnice.
[51] În ceremonialul obiceiurilor.
[52] Catrință, opreg cu ciucuri, șorț, fotă, vâlnic.

Tehnici de realizare[54]

Structuri ornamentale
Amplasare[55]
Organizare[56]

Motive[57]

Cromatica[58]

Valori/Funcții
Funcție cotidiană[59]
Funcție ceremonială[60]

Cingătorile femeiești[61]

Materiale[62]

Tehnici de realizare[63]

Structuri ornamentale
Amplasare[64]
Organizare[65]

Motive[66]

Valori/Funcții
Funcție cotidiană[67]
Funcție ceremonială/ritualică[68]

---

[53] Bumbac, lână, fir metalic auriu, fir metalic argintiu, fluturi.
[54] Țesut în două ițe, țesut în patru ițe, ales, cusut, năvădit, decor aplicat.
[55] Pe toată suprafața, pe anumite părți, la extremități.
[56] Lineară, axială.
[57] Vrâste/dungi/vergi, geometrice, fitomorfe stilizate.
[58] Negru, roșu, vânăt, roșu – vișiniu, albastru, galben, verde, alb.
[59] Utilizare în activitățile zilnice.
[60] Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.
[61] Bete, brâu, baieră, cingătoare împletită, curea.
[62] Bumbac, lână, piele, mărgele, ținte, țesătură industrială.
[63] Țesut în două ițe, țesut în patru ițe, ales cu speteaza, ales cu mâna.
[64] Pe toată suprafața – ordonat în registre, la extremități, pe anumite părți.
[65] Lineară.
[66] Dungi/vrâste, motive geometrice.
[67] Utilizate în costumul de muncă, purtate zilnic.

Funcție simbolică[69]

PORTUL POPULAR BĂRBĂTESC

Acoperitori de cap pentru bărbați[70]

Materiale[71]

Tipuri de acoperitori[72]

Cromatica[73]

Valori/Funcții
Funcție cotidiană[74]
Funcție/valență ceremonială[75]

PODOABE PURTATE DE BĂRBAȚI

Podoabe de atașat la pălărie[76]

Materiale[77]

Valori/Funcții
Funcție ceremonială[78]

Podoabe de picior[79]

---

[68] Utilizate în costumul de sărbătoare; în obiceiurile de nuntă.
[69] Ex: curea cu balți.
[70] Căciulă, pălărie, clop, glugă.
[71] Lână, pănură, fetru, postav, pâslă, mătase, pluș, paie, blană de miel, astrahan, blană de oaie, ied, iepure, mărgele, ciucuri de lână, șireturi de fir auriu, pene de păun sau fazan, buchete de flori, lănțișoare de aramă.
[72] Căciulă înaltă, căciulă rotundă, căciulă mocănească, pălărie (de pâslă) cu borul ridicat și calota sus dreaptă, pălărie (de pâslă) cu borul mare, întins și calota mică, rotundă, pălărie de paie confecționată din împletitura paielor (în gospodăria țărănească sau de meșteri specializați din mediul rural), clopul cu boruri mici, clopul cu calota cilindrică, înaltă.
[73] Negru, alb, cafeniu, brumăriu, flori multicolore, pene multicolore.
[74] Utilizare în desfășurarea activităților zilnice.
[75] Utilizare în costumul de sărbătoare.
[76] Ciucuri, pană, păuniță.
[77] Ciucuri de lână și mătase colorate, ciucuri de mărgele, zgărzi de mărgele, pene de păun și fazan.
[78] Utilizare în costumul de sărbătoare; în ceremonialul de nuntă.
[79] Pinteni, ciucuri, zurgălăi.

Materiale[80]

Valori/Funcţii
Funcţie ceremonială[81]

Podoabe-accesorii ale costumului bărbătesc

Tipuri categoriale[82]

Materiale[83]

Tehnici de realizare[84]

Valori/Funcţii
Valoare funcţională[85]
Funcţie ceremonială[86]

Cămaşa bărbătească

Tipuri categoriale[87]

Materiale[88]

Tehnici de realizare[89]

Structuri ornamentale
Amplasare[90]
Organizare[91]

---

[80] Metal, ciucuri.
[81] Utilizare în costumul de sărbătoare.
[82] Corn de praf de puşcă, corn de vânătoare, traistă sau geantă din piele, baltag, toporişcă, topor de june.
[83] Coarne de cerb, alamă, piele, ţinte şi butoni din metal.
[84] Gravat, ştanţat, aplicaţii de ţinte şi butoni din metal.
[85] Generată de împrejurări – ex.:vânătoare.
[86] Utilizare în costumul de sărbătoare, în ceremonialul de nuntă.
[87] Cămaşă bătrânească, cămaşă scurtă, cămaşă cu „barburi", cămaşa cu platcă.
[88] Cânepă, lână, borangic, in, bumbac, cânepă cu in, cânepă cu bumbac, in cu bumbac, bumbac cu lână, lână cu borangic, cânepă cu in şi cu bumbac, bumbac cu borangic.
[89] Ţesut în două iţe, tivit cu găurele, cusut în drug, festonat, încheiat cu acul, încheiat cu croşeta, ales în şabac, cusut în punct de cruce.
[90] Pe anumite părţi – ordonat în registre, la extremităţi.
[91] Lineară.

Motive[92]

Cromatica[93]

Valori/Funcţii
Funcţie cotidiană[94]
Funcţie ceremonială[95]

Pantalonii

Tipuri categoriale[96]

Materiale[97]

Tehnici de realizare[98]

Structuri ornamentale
Amplasare[99]
Organizare[100]

Motive
Rezultate din:[101]

Valori/Funcţii
Funcţie cotidiană[102]
Funcţie ceremonială[103]

---

[92] Motive geometrice, vrâste/dungi, motive fitomorfe.
[93] Alb, galben, negru, roşu, policromie.
[94] Piesă componentă în costumul de muncă, purtat în timpul desfăşurării activităţilor zilnice.
[95] Piesă componentă a costumului de sărbătoare sau a celui purtat în ceremonialul obiceiurilor.
[96] Izmene, gaci, iţari, cioareci, nădragi, pantaloni cu croi orăşenesc.
[97] Bumbac, cânepă, in, bumbac, bumbac şi in, bumbac şi cânepă, lână şi in, lână şi bumbac, pănură, postav.
[98] Ţesut în două iţe, ţesut în multe iţe, bătut la gratie, bătut la piuă, aplicaţii de găitane şi bârnaşe, cheiţa, tiv cu şabac (ajur), croşetat.
[99] Pe anumite părţi, la extremităţi.
[100] Lineară.
[101] Aplicaţii de găitane şi bârnaşe, din tehnica de ţesut (ex: din năvădeală), tivurile cu şabac (ajur), elemente decorative realizate cu croşeta şi dispuse la tivuri.
[102] Piesă componentă în costumul de muncă, în activităţile zilnice.
[103] Piesă componentă în costumul de sărbătoare, în ceremonialul obiceiurilor.

Cingătorile[104]

Materiale[105]

Tehnici de realizare[106]

Structuri ornamentale
Amplasare[107]
Organizare[108]

Motive[109]

Cromatica[110]

PIESE COMUNE AMBELOR COSTUME

Hainele de deasupra

Tipuri categoriale[111]

Materiale[112]

Tehnici de realizare[113]

Structuri ornamentale
Amplasare[114]
Organizare[115]

Motive[116]

---

[104] Brâu, bete, chimir sau curea lată, curea îngustă.
[105] Bumbac și lână, piele, meșină colorată, bumbi de metal, cataramă.
[106] Țesut în patru ițe, ales cu mâna, ales cu speteaza, prelucrarea pieilor, aplicații de meșină colorată și bumbi de metal.
[107] Pe toată suprafața, pe anumite părți, la extremități.
[108] Lineară.
[109] Vrâste/dungi, motive geometrice, motive fitomorfe.
[110] Alb, sein (culoarea naturală a lânii), roșu, albastru, brun, negru, vânăt.
[111] Pieptar, cojoc, șubă, sarică, suman, manta.
[112] Blană, piele, pănură, postav, lână, meșină, găitane, mătase, ciucuri, nasturi.
[113] Prelucrarea pieilor, țesut în patru ițe, bătut la gratie, bătut la piuă, brodat după desen, aplicații, cusut.
[114] Pe toată suprafața, pe anumite părți.
[115] Lineară.

Cromatica[117]

Valori/Funcţii
Funcţie cotidiană[118]
Funcţie ceremonială[119]

Încălţămintea

Tipuri categoriale[120]

Materiale[121]

Elemente decorative[122]

Cromatica[123]

Valori/Funcţii
Funcţie cotidiană[124]
Funcţie ceremonială[125]

ŢESĂTURI DE INTERIOR

ŢESĂTURI DE ACOPERIT

Tipul de suport al ţesăturii
Patul[126], peretele[127], podeaua[128], culmea[129], masa[130], lada[131], hainele[132]

---

[116] Geometrice, fitomorfe, cosmice, simbolice, aplicaţii de găitane, aplicaţii piele, aplicaţii postav colorat.
[117] Alb, negru, brun, brumăriu, sein, vânăt, verde, roşu, albastru, cenuşiu, galben.
[118] Piese componente ale costumului de muncă, utilizare în desfăşurarea activităţilor zilnice.
[119] Piese componente în costumul de sărbătoare; utilizare în ceremonialul obiceiurilor de nuntă, a obiceiurilor de înmormântare.
[120] Obiele, ciorapi, opinci, ghete, cizme, pantofi, sandale, papuci, târlici.
[121] Pânză, pănură, piele de vită, piele de porc, lână, postav.
[122] Împletituri de piele, aplicaţii de ţinte, motive rezultate din împletituri, dungi, motive florale.
[123] Alb, negru, roşu, albastru, verde, castaniu, bleumarin, galben.
[124] Piese componente ale costumului de muncă, utilizare în desfăşurarea activităţilor zilnice.
[125] Piese componente în costumul de sărbătoare; utilizare în ceremonialul obiceiurilor de nuntă.
[126] Aşternut de pat; cearşaf; cergă.
[127] Covor/scoarţă; păretar; cearşaf.
[128] Preş.

Materiale[133]

Tehnici de realizare [134]

Structuri ornamentale
Amplasare[135]
Organizare[136]

Ornamentica
Interpretarea plastică a ornamentelor[137]
Motive[138]

Cromatica
Culori naturale[139]
Culori vegetale și chimice[140]

Valori/Funcții
Pentru uz casnic
Valoare decorativă
Valoare ceremonială[141]

ȚESĂTURI PENTRU ÎNVELIT

Tipuri categoriale[142]

---

[129] Ștergar; foaie de culme.
[130] Față de masă.
[131] Așternut de ladă; cearșaf.
[132] Cearșaf.
[133] Lână, bumbac, cânepă, in, păr de capră, borangic, lânică, bumbac mercerizat, mătase, fir metalizat, paiete, fluturi, mărgele.
[134] Țesut în două / patru ițe, țesut în trei /cinci ițe, ales legat, ales curb, ales karamani, ales printre fire, ales peste fire, ales buclat, ales cu speteaza, ales în șabac, țesut cu oglinda, bătut la gratie, bătut la piuă, cusut cu găurele, cusut în punct de cruce, năvădit, răsucit.
[135] Pe toată suprafața (neordonat; ordonat în registre sau în rețea), la extremități, pe anumite părți.
[136] Lineară, axială, centrală, radială.
[137] Decor geometrizant, decor naturalist (realist).
[138] Geometrice, vegetale (fitomorfe; florale), zoomorfe, avimorfe, antropomorfe, cosmice, scheomorfe.
[139] Alb, negru, sein, gri, brun.
[140] Alb, gri, brun, roșu, negru, bleumarin, albastru închis, albastru-deschis, verde închis, verde deschis, portocaliu, galben, violet.
[141] Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.
[142] Cergă, iorgan.

Materiale[143]

Tehnici de realizare[144]

Structuri ornamentale
Amplasare[145]
Organizare[146]

Ornamentica
Interpretarea plastică a ornamentelor[147]

Motive[148]

Cromatica[149]

Valori/Funcții
Pentru uz casnic
Funcție decorativă
Funcție ceremonială[150]

ALTE CATEGORII DE ȚESĂTURI DE INTERIOR[151]

Materiale [152]

Tehnici de realizare [153]

Structuri ornamentale
Amplasare[154]
Organizare[155]

---

[143] Lână, lână și bumbac, cânepă, cânepă și bumbac, cânepă și lână, păr de capră, lână și păr de capră.
[144] Țesut în două ițe, țesut în trei ițe, țesut în patru ițe, năvădit, matlasat, ales printre fire, ales buclat, răsucit.
[145] Pe toată suprafața(ordonat în registre).
[146] Lineară, axială.
[147] Decor geometrizant.
[148] Fără decor, vrâste/dungi, carouri, geometrice, fitomorfe, motiv conturat din năvădeală.
[149] Alb, roșu, verde, albastru, maro, galben, negru, vișiniu, grena.
[150] Obiceiuri de nuntă; obiceiuri de înmormântare.
[151] Foaie de țesătură, saltea, față de saltea, față de pernă.
[152] Cânepă, lână, bumbac, borangic, bumbac și lână, bumbac și borangic, cânepă și lână.
[153] Țesut în două ițe, țesut în trei ițe, țesut în patru ițe, năvădit, ales peste fire, ales printre fire.
[154] Pe toată suprafața (ordonat în registre sau în rețea), la extremități, pe anumite părți.

Ornamentica
Interpretarea plastică a ornamentelor[156]

Motive[157]

Cromatica[158]

Valori/Funcţii
Pentru uz casnic
Funcţie decorativă
Funcţie ceremonială[159]

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A PIELII ŞI A BLĂNII
(v., în această listă, „Port popular şi podoabe")

Tehnici de lucru, procedee[160]

Categorii funcţionale
Îmbrăcăminte şi accesorii[161]
Harnaşament[162]

Ornamentica
Crearea de elemente ornamentale prin anumite operaţiuni[163]
Ornamente simbolice[164]
Motive fitomorfe[165]

---

[155] Lineară, centrală.
[156] Decor geometrizant, decor stilizat.
[157] Fără decor, geometrice propriu-zise, carouri, fitomorfe, avimorfe, antropomorfe.
[158] Alb, negru, galben, roşu, albastru, maro, portocaliu, verde.
[159] Obiceiuri de nuntă, obiceiuri de înmormântare.
[160] Aplicarea de alte materiale (ciucuri, lână, mărgele, meşină), brodatul, croitul, croitul după tipare, cusutul cu maşina, cusutul cu mâna, decupatul, găurirea pieilor, prelucrarea pieilor (argăşitul, curăţitul, tăbăcitul), presarea pieilor (şi în scop decorativ), vopsirea pieilor.
[161] Bunde, burdufuri, căciuli, chimire, cingători, cizme, cojoace, curele, haine, opinci, pieptare (desfundate, despicate, înfundate), pungi de piele pentru păstrarea amnarului/banilor/pipei/tutunului, şerpare (chimire), traiste (tolbe).
[162] Bice, hamuri, şei.
[163] Ataşare/aplicare de bucăţi de piele colorate de lână, de altă culoare decât cea a cojocului propriu-zis sau de bucăţi de blană de dihor, jder, vidră, vulpe; „înflorare" cu ciucuri de lână sau de fir de metal, fluturi, mărgele, oglinjoare, şnururi (găitane).
[164] Cercul (roata), cârlige, coarnele de berbec, floarea mare, floarea mică, funia, inima, luceferii, meandrul, ochii, pana mare, pana mică, peştii, pomul vieţii, prescura, roata sau cercul, rozeta solară, spirala, stelele, vârtejul.

Motive zoomorfe[166]

ÎMPLETITURILE

Tehnici de lucru, procedee[167]

Materiale[168]

Categorii funcționale

Elemente de arhitectură[169]
Mobilier[170]

Piese de port/vestimentație[171]
Piese/obiecte pentru uz casnic/cotidian[172]
Piese/obiecte utilizate în obiceiuri/ceremonii agrare[173]
Piese/obiecte utilizate în practicarea ocupațiilor
- Agricultură, viticultură și pomicultură[174]
- Apicultură[175]
- Culesul din natură și vânătoarea[176]
- Industria casnică textilă[177]
- Pescuitul[178]

Piese utilizate în domeniul transportului[179]

---

[165] Boboci, brăduleți, bujori, frunza stejarului, ghindă, muguri, panseluțe, spini, struguri.
[166] Creasta cocoșului, gura de lup, pana de păun – erau, de regulă, stilizate până la geometrism.
[167] Așchiat, bătut cu „piepteni" de lemn, crăpat, decojit, despicat, fierbere (în instalații speciale), finisaj (prin băițuire), împletirea liberă a firelor umede, împletit pe calapoade, lustruit, răsucit, tăiat cu cuțitul, tras la „cuțitoaie".
[168] Coajă de brad, coajă de mesteacăn, coajă de nuc, nuiele de alun, nuiele de răchită, nuiele de trestie, nuiele lipite cu pământ, paie de grâu, papură, pănuși de porumb, stuf.
[169] Garduri, învelitori, pereții caselor, pereții construcțiilor anexe.
[170] Leagăne pentru copii, lingurare, platforme pentru pat.
[171] Papuci, pălării de paie de diferite forme.
[172] Coșuri înalte (purtate pe spate pentru greutăți de toate felurile), coșuri pentru dospit pâinea, coșuri pentru piață, panere (pentru transportat diferite materiale, mărfuri), rogojini.
[173] Cununi împletite din primele sau ultimele paie cu spice de grâu secerate („buzduganul", „barba popii", „barba lui Dumnezeu").
[174] „Coșul" pentru bătut porumbul, coșuri pentru cărat fructe, coșuri pentru cărat strugurii, grapa de mărăcini, „gratia" de la loznițele de afumat prune, hambare pentru de păstrat cereale, lăzi/hambare-lăzi pentru păstrat cereale, linurile pentru tescuit strugurii.
[175] Stupii primitivi.
[176] Capcane pentru animale mici, coșulețe pentru strâns fructe, pungi pentru strânsul rășinei, recipiente pentru praf de pușcă.
[177] „Gratia" pentru îndesit postavul.
[178] Coșuri de diferite tipuri utilizate la prinsul peștelui, garduri, lese.

Ornamentica[180]

Valori/Funcţii
funcţie cotidiană[181]
funcţie ceremonială[182]

OLĂRITUL

Tehnici de lucru, procedee
Frământarea lutului[183]
Prepararea lutului[184]

Modelarea vaselor[185]
Smălţuirea[186]
Arderea[187]

Unelte şi instalaţii folosite la modelarea şi ornarea vaselor de lut[188]

Cuptoarele de ars vase

Tipologia
Poziţia faţă de sol[189]
Tipul construcţiei[190]

---

[179] Balustrade la punţile de peste apa pâraielor de munte, „coşurile" pentru căruţe (împletitură cu o concavitate mare, utilizată pentru a căra pleavă).
[180] Se conturează din forma elementelor arhitecturale (plan rectangular, elipsoidal, circular) şi a obiectelor (de con, jumătate de elipsă în secţiune, sferică, cilindrică, paralelipipedică, tronconică); se conturează din împletirea/întretăierea fibrelor (motive geometrice, motive fitomorfe geometrizante).
[181] Utilizare în desfăşurarea activităţilor zilnice, gospodăreşti.
[182] În obiceiurile agrare; trimit spre străvechi practici magice legate de cultul fertilităţii.
[183] Bătut cu maiul (ciocan), călcat de animale, cu malaxorul, cu mâna, cu piciorul, tăiat cu cuţitul (coasă).
[184] Formarea de turte şi de bulgări de pământ (gogoloaie, cocoloaşe), din care urmează să se modeleze vasele.
[185] Cu tipare (forme), din bulgări de lut (la roată), din suluri de lut (cu mâna).
[186] Aplicarea smalţului cu pensula, aplicarea smalţului prin scufundarea vasului în zeama de smalţ, aplicarea smalţului prin turnare cu lingura pe pereţii interiori sau exteriori, măcinarea smalţului.
[187] O singură ardere, două arderi, trei arderi//ardere în tipar, ardere înăbuşită (înfundată), ardere liberă.
[188] Aţă (sârmă), corn de vită, fus (ţepuşă) de găurit, gaiţă, lingură (căuc, polonic) pentru turnat smalţ, pană (de gâscă), pensulă de scris motive, perie de înflorat, pieptene, plotog, râşniţa de smalţ, roata olarului, rotiţă pentru incizarea motivelor, scândură.
[189] De suprafaţă, îngropate, semiîngropate.

Camera de ardere[191]
Vatra cuptorului[192]
Tipuri de ardere[193]

Categorii funcționale

Vase și ustensile pentru gospodărie și bucătărie
Vase pentru păstrarea alimentelor[194]
Vase de vatră, de foc, de fiert, de gătit mâncarea[195]
Vase din care se consumă alimentele și băuturile[196]

Vase cu rol magic-ceremonial și religios[197]
Obiecte de lut cu alte întrebuințări[198]
Materiale de construcție și elemente arhitectonice lucrate din argilă (lut)[199]

---

[190] Circular, median, circular şi median.
[191] Cu bolți zidite, cu două semicercuri de pământ, cu grătar perforat, cu placă zidită, cu șanț circular, cu șanț median acoperit, cu șanț median neacoperit; forme (cu pereți aproape drepți, formă eliptică, semisferoidală – ovoidală, tronconică-ovoidală).
[192] Organizată sau neorganizată; guri de foc: una, două, trei, patru (mai rar).
[193] Ardere oxidantă (ceramica roșie), ardere reducătoare – înăbușită (ceramică neagră), prima ardere = rușitul oalelor, a doua ardere = ardere de smalț (ceramica smălțuită).
[194] Blide de piftii, borcane, cănți (oluri) pentru lapte – lăptare, chiupuri, hârdău, oală cu mănușă (baieră), oale mari pentru cereale, oale mari pentru păstrat făina, oale mari pentru untură, magiun, murături, solnițe, ulcioare pentru băutură, ulcioare pentru oțet, untdelemn, lapte.
[195] Castroane (blide) pentru copt, ceaune, cratițe, forme de cozonaci, oale de vatră cu o toartă (mănușă) sau cu două toarte (mănuși), oale pentru fierberea hranei la nunți, botezuri, nedei, pomeni, oale sau ibrice de fiert băutura, tăvi, tigăi, tipsii pentru fript, țeste (țăste) pentru copt pâinea și mălaiul – rareori le făceau olarii, în ziua numită „răpotinul țăștelor”).
[196] Căni, cănițe, căuce, cești, farfurii (taiere, talgere), oale cu toartă (mâner) pentru dus mâncarea la câmp, oale (oluri) de lapte, pahare, străchini (blide), ulcele, ulcioare cu țâță pe mâner, ulcioare cu țâță pe burtă, ulcioare fără țâță.
[197] Borcane pentru „datul de văr” sau „datul de surată”, căldărușe pentru apă sfințită, joimărele (olcuțe de Joimari), oale de leac sau de „făcut”, oale de vrăjit, ploști plate sau bombate pentru cinstirea celor chemați la nuntă, sfeșnice, tămâiernițe, ulcele care se dau de pomană/oale de moși, ulcioare, căni, ulcele date de pomană la hramuri, ulcioare de nuntă împodobite cu motive menite să ocrotească și să provoace fertilitatea, ulcioare (oluri) de nănaș.
[198] Blide mari de frământat aluatul, capace pentru cazanele de țuică, capace pentru oale, fluierici pentru atras animalele (ustensile pentru vânătoare), fluierici, ocarine (instrumente muzicale), ghivece (sacsâi), jucării, măști (reclame pentru olari), miniaturi ale obiectelor de uz casnic și gospodăresc, pâlnii, pipe, pușculițe, putineie, scrumiere, solnițe, strecurători, stropitoare, vase de muls.
[199] Burlane pentru sobe, cahle pentru sobe, cărămidă arsă, cărămidă nearsă, olane pentru canalizare, pentru sobe, pentru acoperișul caselor, ornamente de pastile aplicate, plăci de vatră, scocuri, țepe sau borduri pentru împodobirea caselor, țigle.

Ornamentarea

Tehnici de ornamentare[200]

Structuri ornamentale
Motive geometrice[201]
Motive fitomorfe[202]
Motive avimorfe și zoomorfe[203]
Motive simbolice[204]
Motive antropomorfe[205]

Dispunerea motivelor[206]

Cromatica[207]

Valori/Funcții
Pentru uz casnic

Valoare ceremonială[208]
Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A LEMNULUI

Tehnici de lucru, procedee[209]

---

[200] Imprimare, incizare/impresiune, îmbrânare, lustruire, pictare, picurarea culorilor, reliefare, stropirea sau turnarea culorilor cu lingura, cu pensula sau cu degetul, ștanțare.
[201] Cercuri simple sau concentrice, linia continuă (simplă sau în benzi), linia frântă, linia frântă în zig-zag, linia punctată, linii paralele verticale, linii paralele orizontale, linii vălurite, romburi, spirala, valul, zimți (triunghiuri repetate).
[202] Boboci de flori, ciorchinele de strugure, creanga de brad, floarea cu patru petale, floarea de colț, floarea-soarelui, flori, frunza de viță, frunze, garoafa, laleaua, margareta, mărgăritarul, mușcata, mușețelul, ochiul-boului, pomul vieții, spicul de grâu.
[203] Aripa fluturelui, aripa vrabiei, barza, cloșca cu pui (v. ulcioarele de nuntă), cocoșul, cucul, fluturele, melcul, păunul, pânza păianjenului, peștele, porumbelul, pupăza, șarpele.
[204] Frânghia, funia răsucită, ochiul, soarele (imaginea antropomorfizată a soarelui), steaua.
[205] Ulcioare antropomorfe (de obicei cu chipuri feminine), figurine.
[206] Circulară, radială.
[207] Culorile decorului: cobalt (albastru), din boabe negre de pământ prelucrat (negru), din pământ roșu (rușeală, rușală), din piatră albă de munte arsă și pisată (albu), din zgura produsă prin arderea în cuptor a sârmei de aramă (verde), humă de Medgidia amestecată cu rușală (galben).
[208] Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.
[209] Aplicarea metalică, băițuirea, cioplirea, cojirea, crăparea, crestarea, fasonarea, geluirea, incizarea, îmbinarea (tâmplărească, în cep, în „coadă de rândunică", în „nut și feder"), împletirea de nuiele, încastrarea de alte esențe de lemn sau alte materiale, încheierea în cerc

Categorii funcționale

elemente arhitectonice[210]
fântâni[211]
garduri
instalații tehnice prelucrătoare[212]
instrumente muzicale din lemn[213]
mici industrii gospodărești[214]
mobilier[215]
obiecte legate de credințe, superstiții, magie, cult[216]
obiecte pentru ceremonii, obiceiuri, rituri[217]
porți
piese pentru practicarea albinăritului[218]
unelte pentru păstorit[219]
unelte pentru vânătoare[220]
unelte pentru viticultură și pomicultură[221]
unelte și construcții pentru agricultură[222]
unelte și ustensile pentru gospodărie și bucătărie[223]

---

metalic/în cerc de lemn/în cuie de lemn/în cuie de fier, încovoierea de nuiele sau scoarțe, încrustarea, îndreptarea, înfășarea cu fâșie de scoarță, înnegrirea, perforarea (găurirea), pictarea (tempera, ulei), pirogravarea, scobirea, sculptarea, strunjirea, ștanțarea, tăierea, traforarea, turnarea de metal, vopsirea.

[210] Ancadramente de fereastră și ușă, balustrade, brâie, brânci, capete de grinzi, ciocârlani, cosoroabe, încuietori, meșter grindă, pardoseală de scânduri, prichiciuri de vatră, pridvoare, stâlpi, țepe, undrele, uși.

[211] Ciuturi, cumpănă, roată de fântână.

[212] Cal pentru șindrile, pive, prese, roată de fântână, roți pentru mori de apă (pive), oloinițe, vâltori.

[213] Buciume, buhai, cavale, cimpoaie, fluiere, naiuri, ocarine, tulnice.

[214] Brâgle, furci de tors, fuse, melițe, piepteni, prâsnele, războaie de țesut, roată de tors, scripeți, sucale, suveici, tăblie de țesut, tindeici.

[215] Bănci, blidare (podișoare), colțare, culmi (rude), cufere, dulapuri, dulăpașe, etajere, lavițe, lăzi de zestre, lăzi dulgherești, lăzi tâmplărești, leagăne, lingurare, mese (înalte, joase), paturi, păretare, pendule, polițe, proțapuri, rame de oglinzi, rudă, scaune (înalte, joase), scrinuri, urechi de rudă.

[216] Cruci de cimitir, cruci de drum, icoane pe lemn, negative de xilogravuri, „pasărea de suflet", prescurare (pristornice), stâlpi de mormânt, troițe.

[217] Buzdugan, măști.

[218] Bârcuri, știubeie.

[219] Bâte, bărbânțe, căuce, crinte, cupe de muls, donițe, linguri mici, linguroaie, răbojuri, tipare de caș (cruciforme, dreptunghiulare, rotunde cu mâner, rotunde fără mâner).

[220] Cozi de furci pentru prins lupi.

[221] Coșuri, prese.

[222] Codirișteă de bici, coșare, coșuri de zdrobit semințe, furci, hambare, îmblăcie, mânere de coasă și seceră, piesele de lemn ale plugului, grapelor, rariților, semănătorilor, pive de mână, ploști, tocuri pentru piatră de ascuțit coasa.

vase pentru lapte și produse din lapte[224]
vase pentru lichide[225]
vase pentru măsurat[226]
vase pentru uz gospodăresc[227]

Ornamentica[228]
Amplasare[229]
Organizare/Dispunere[230]

Valori/Funcții
Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială[231]
Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A METALULUI

Tehnici de lucru, procedee[232]

Categorii funcționale

credințe, superstiții, magie, cult[233]

---

[223] Căuce, ciubăre, cleşte de spart alune, coveți, cutii de acte, cutii de brici, găvane, linguri, maiuri de rufe, negative de turtă dulce și de unt, pipernițe, ploști, răvare, sărărițe.
[224] Berbințe, bote, crinte, donițe, găleți, putineie, scofe, untiere.
[225] Albii, bărdace, budâie, butoaie, cadă, căuce, ciubere, ciuturi, cofe, coveți, fedeleşuri, găleți, putini, tocitoare, vane.
[226] Banițe, duble.
[227] Blide, capace, farfurii, linguri, pâlnii din doage.
[228] Cercul, crucea, dintele de lup (linia frântă), linia dreaptă, meandrul, pătratul, pomul vieții, roata, rombul, rozeta (vârtejul), steaua, șarpele, triunghiul ;prin combinarea elementelor ornamentele ia naştere o nesfârşită varietate de motive decorative cu caracter geometrizant.
[229] Pe toată suprafața, pe anumite părți.
[230] În registre, în panouri („în casete"), echilibru între „fond" (liber) și suprafața decorată.
[231] Obiceiuri de naştere, nuntă, înmormântare.
[232] Prelucrarea la rece (pentru piese subțiri din sârmă, tablă și șină): ciocănire, găurire, încovoiere, răsucire, tăiere; prelucrarea la cald: călire, „fierberea" fierului – înroşirea la foc, forjare, găurire, incizare, încovoiere, lovire, răsucire, strunjire, sudare, tăiere, turnare.
[233] – baierul zmeilor, crucile de mormânt, crucile de pe biserici;
– în Oltenia femeile cărora le mureau copiii recurgeau la descântece pentru curmarea răului: se rosteau formule magice însoțite obligatoriu de gante (fiare pentru copii sau fiarele strigoiului, adică nouă unelte metalice miniaturale – topor, sapă, lingură de scobit butucul roții, seceră, vătrai, sfredel, lopată, bardă, cazma) legate toate pe un cerc;
– vrăji de dragoste, de ursită (potcoavelor sau altor obiecte metalice găsite li se atribuiau puteri miraculoase în determinarea binelui; cu ajutorul lor erau răpuse puterile „necuratului").

elemente arhitectonice[234]
instrumente muzicale[235]
îmbrăcăminte și podoabe[236]
jucării[237]
mijloace de transport[238]
obiceiuri, ceremonii, rituri[239]
obiecte de uz casnic și gospodăresc[240]
obiecte și instrumente pentru animale[241]
piese de harnașament[242]
piese de metrologie[243]
produse destinate potcovirii animalelor de tracțiune[244]
unelte de fierar[245]
unelte de zidar[246]

---

[234] Balamale, broaște, cruci de ferestre, cuie cu floare, feroneria porților, țâțâni, gratiile ferestrelor.
[235] Trâmbiță.
[236] Ace de păr, brățări, chei, cruci, lanțuri, inele (în portul popular pădurenesc din Hunedoara), inele, paftale, părțile metalice ale pieselor de port popular (coarnele conciurilor purtate de femei în regiunea Pădurenilor), ținte de curele și chimire, zale.
[237] Clopoței din tablă de aramă.
[238] Aplicarea șinelor pe roțile carelor, căruțelor, docarelor, șaretelor, cabrioletelor (tragerea șinei pe roată sau încălțarea roatelor), bucșe, feroneria carelor și a săniilor, garnituri metalice ale butucului roții de la căruță.
[239] Baltage, buzdugane.
[240] Amnare, andrele, bricege, capre (mâțe) pentru vatră, castroane, căldări, cântare, cârlige de tăiat nutreț (fân), cârlige pentru împletit obiecte de lână, cercuri de fier pentru găleți și butoaie (buți), chei, clește pentru jar, colțari pentru gheață, cosoare, cuie, cuie cu cap și floare pentru prins dranița (șița, șindrila), cuiere, cuțite, fărașe, fiare de coș sau lanțuri pentru vetre de care se agățau căldări, ceaune, frigări mari, grătare, ibrice, încuietori (ivăre, zăvoare), lacăte și verigi (belciuge), lame de brici, lanțuri pentru agățarea vaselor de metal deasupra focului, lighene, mâțe (crampoane) care se atașau cu ajutorul curelelor de talpa încălțămintei pentru a împiedica alunecarea, nituri, opaițe, părțile metalice ale daracului, pânze de fierăstrău, piepteni de tras lâna, cânepa, inul, piroaie (cuie foarte mari), piroane, pirostrii, răzoare de aluat, satâre, scoabe pentru uși/ferestre, șuruburi, tigăi, tindechi (bucăți înguste de metal, cu dinți la ambele capete, cu ajutorul cărora se ținea întinsă pânza la război când se țesea manual), tipsii de aramă și alamă, toarte de găleți, vătraie, verigi de țest.
[241] Cârlige la cațele pentru agățarea picioarelor oilor, clopoței pentru vite și cai, colțari de pus la gâtul câinilor ciobănești, curse pentru capturarea animalelor sălbatice, fiare pentru însemnat vite, foarfece de tuns oile, pinteni, scări de șa, tălăngi, țesale, zăbale.
[242] Butoni, pinteni, zăbale.
[243] Fragmente de balanțe, piese de fier ale cântarului.
[244] Caiele, clești, cuțite, cuțitoaie, descăilător, jug de potcovit, nicovală, potcoave.
[245] Burghie, ciocane, clești, dălți, dornuri, fragmente din foalele de la fierărie, nicovale mari și mici, pile.
[246] Mistrii.

unelte pentru agricultură[247]
unelte pentru dulgherie[248]
unelte pentru lucrul la pădure[249]
unelte pentru pescuit[250]
unelte pentru prelucrarea pietrei[251]
unelte pentru viticultură[252]
unelte proprii altor grupe de meseriași (tâmplari, dogari)[253]

Ornamentica
motive ornamentale geometrice[254]
motive ornamentale vegetale[255]
motive ornamentale zoomorfe[256]

Valori/Funcții
Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială[257]
Valoare decorativă

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A PIETREI

Tehnici de lucru, procedee[258]

[247] Brăzdare de plug, coase și inele pentru coase, cosoare pentru vie, cuțite de plug, furci de fier, greble, hârlețe, oticuri, părțile metalice ale îmblăcielor, ale prășitoarelor și rariților, sape, săpăligi, seceri, târnăcoape.
[248] Compasuri, cuțitoaie, dălți, fierăstraie, sfredele, topoare.
[249] Barde, fierăstraie, topoare.
[250] Cârlige pentru undiță, furci, ostii, undițe.
[251] Ciocane, ciocane cu două brațe, clești, custuri, cuțitoaie drepte sau rotunde, dălți, fierăstraie, horjuri, toporașe.
[252] Cosoare.
[253] Bărzi, dălți, securi, scoabe pentru făcut linguri, sfredele, tesle pentru coveți, topoare.
[254] Cercuțe continue, cercuțe din puncte, linii drepte și oblice, simple sau încadrate de zimți, puncte, romburi.
[255] Brăduțul stilizat, flori, frunza bradului.
[256] – cap de pasăre, cap de șarpe, coadă de rândunică, coarne de berbec, inimă (în special la balamale);
– semne cu diferite semnificații – marcă a meșterului (de multe ori apăreau inițialele numelui acestuia), semn de proprietate sau alt înțeles (magic);
– X-uri , V-uri, rozete cu cinci lobi, cruci cu cercuțe la capete, butoni în relief, cruci mărginite de butoni, motive florale și zoomorfe (dintele de lup).
[257] Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.
[258] Forare, tăiere, săpare, perforare, cioplire/sculptare, netezire, șlefuire, finisare.

Categorii funcționale

albinărit[259]
elemente arhitectonice[260]
monumente, credințe, cult[261]
părți de instalații[262]
unelte[263]
unelte și obiecte pentru gospodărie și bucătărie[264]

Ornamentica
însemne heraldice cu caracter de simbol
motive avimorfe și zoomorfe cu valoare de simbol[265]
motive fitomorfe[266]
motive geometrice[267]
ornamente cu funcții simbolice[268]
personaje biblice[269]

Valori/Funcții
Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială[270]
Valoare decorativă

---

[259] Știubeie.
[260] Ancadramente de fereastră, balustrade, bănci cu spătare, chenare pentru uși și ferestre, coloane de susținere, fațade, fruntare la vatră, lespezi de piatră pentru pardosirea încăperilor (bisericilor), mese de piatră, podețe, poduri de piatră, portaluri, scocuri pentru canalizarea apei care se scurgea pe burlanele de la case, stâlpi pentru porți, stâlpi pentru pridvoarele caselor, trepte de scară.
[261] Cișmele, cruci de cimitir, cruci de drum, pisanii, prescurare, statuete, statui, vase de piatră pentru botez (cristelnițe).
[262] Colaci la fântâni, ghizduri de fântâni, jgheaburi pentru adăparea vitelor, linuri, pietre de moară, recipiente pentru zdrobitul semințelor.
[263] Ciocane, ferecători, harpoane, lame de cuțit, măciuci șlefuite, pietre de ascuțit (cute, gresii), pisălog, răzuitoare, râșnițe, străpungătoare, topoare.
[264] Cutii, mojare, prichiciuri (prepchiciuri) de vatră, scrumiere, tăvi, tigăi, tipare de pictură pentru turnarea unor piese metalice de port și podoabe (ținte, catarame, chei, cruci, broșe, bumbi, bolduri), tocile, trocuțe, țeste (țăste), vase de flori.
[265] Acvilă, leu, scene de vânătoare ș.a.
[266] Flori, ramuri de stejar cu ghindă, vița de vie cu struguri, vrejuri vegetale.
[267] Cercul, linia frântă, punctele, semicercul, triunghiul.
[268] Luna, pasărea suflet, pomul vieții, rozeta, soarele, steauaș.
[269] Arhangheli, Duhul Sfânt, Fecioara Maria, Iisus Hristos răstignit.
[270] Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.

CREAȚII ARTISTICE DIN STICLĂ (v., în această listă, „Port popular și podoabe")

Tehnici de lucru, procedee[271]

Categorii funcționale[272]

Credințe, cult[273]

Materii prime pentru obținerea sticlei[274]

Tehnici de lucru, procedee[275]

Tehnici de lucru, procedee pentru icoanele pe sticlă[276]

Tematica picturii pe sticlă[277]

Subiecte predilecte ale icoanelor pe sticlă[278]

Valori/Funcții
Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială
Valoare decorativă

---

[271] Asamblare, brodat, cusut, pictură, țesut.
[272] Mărgele de sticlă aplicate prin tehnicile amintite pe diferite piese de port (brâie, cămăși, cepse, chimire, conciuri, cununi, curele, pălării); podoabe – zgărdane (lătițare).
[273] Icoane pe sticlă: sticla sau glaja icoanelor pe sticlă = suportul pictural și strat protector al icoanelor pe sticlă; fabricată în „glăjerii" răspândite în întreaga arie românească, după o tehnologie veche și rudimentară.
[274] Nisip cuarțos, piatră de var (sau marmură) și carbonat (sau sulfat) de sodiu.
[275] Amestecarea materiilor prime, topirea acestora, „suflarea" unor forme cilindrice, tăierea acestora de-a lungul generatoarei, întinderea plăcilor obținute pe cărămida de șamotă a unui cuptor încălzit, răcirea lentă, tragerea în foi a sticlei folosite ca suport al stratului de pictură (se făcea manual, pe piatră, de aceea ea includea adesea bule de gaze sau aer, care măreau farmecul icoanelor pe sticlă).
[276] 1. realizarea desenului pe dosul sticlei cu ajutorul șabloanelor desenate pe hârtie (izvoade, tipare); 2. urzeala compoziției (trasarea liniilor de contur cu tuș sau emulsii de tip tempera colorate cu negru de fum); 3. pictarea compoziției în culori tempera (emulsii obținute din clei, gălbenuș de ou, ulei de in, fiere de bou sau oțet); 4. aplicarea foiței de aur pentru redarea strălucirii nimburilor; 5. ungerea stratului de culoare uscat cu terebentină pentru rezistența la umezeală.
[277] Simboluri ale lumii reale sau religioase conform credinței și obiceiurilor.
[278] Figura Maicii Domnului și scene din viața sa, sfinții patronimici și sfinții protectori.

PRELUCRAREA ARTISTICĂ A CORNULUI ŞI A OSULUI

Tehnici de lucru, procedee[279]

Categorii funcţionale

ceremonialuri[280]
credinţe[281]
instrumente muzicale[282]
mobilier[283]
podoabe, jucării[284]
unelte de albinărit[285]
unelte de pescuit[286]
unelte de vânătoare[287]
unelte/obiecte pentru gospodărie, pentru uz personal şi alte întrebuinţări[288]

Ornamentica[289]

Valori/Funcţii

---

[279] Înmuierea prin fierbere în apă a coarnelor şi oaselor, afundarea lor în leşie fierbinte, tăierea în lung şi în lat, crestarea, despicarea, fasonarea, incizarea, excizarea, întinderea, netezirea, perforarea, presarea, săparea cu dăltiţa, sculptarea, şlefuirea, trasarea modelelor cu compasul.
[280] Cornul aplicat la măşti, cornul pus la carul de nuntă.
[281] Cruci, troiţe.
[282] Fluiere (cobuze, în Vrancea) din oase de pasăre.
[283] Cuiere, diverse suporturi.
[284] Amulete, brăţări, broşe, cercei, jucării pentru copii, mărgele, mânere pentru bastoane, podoabe pentru pungile de piele, tipare pentru turnat obiecte de podoabă.
[285] Bârcuri.
[286] Harpoane.
[287] Cornuri de suflat, fluieraşe pentru amăgit păsările, piese de arc, tocuri (cornuri) de praf de puşcă, tocuri pentru alice.
[288] Ace din os, aplice, cârlige pentru agăţat, cornuri pentru decorat vasele de lut, cornuri pentru depozitarea prafului de aur rezultat din spălarea nisipurilor aurifere, cute de ascuţit coasa, cutii pentru păstrarea leacurilor, lopăţele pentru curăţirea sapelor, mânere pentru bâte, mânere pentru scule de fier (cosoare, cuţite), mânere pentru sule de fier, patine de gheaţă, piepteni de pieptănat părul, piepteni pentru ornamentat ceramica, prâsnele, schimbătoare de iţe, scule pentru curăţat pipa, scule pentru curăţat rănile animalelor, solniţe portative sau solniţe de perete (sărăriţe), sule, tocuri pentru păstrat sarea, tuburi pentru păstrarea acelor, vârfuri ascuţite pentru coarnele furcilor de lemn, vârfuri de răşchitoare.
[289] Benzi oblice din linii incizate, brâuri incizate în formă de reţea, crenguţa de brad stilizată, decor „în ochiuri” (cercul simplu şi două cerculeţe concentrice cu un punct la mijloc), gruparea de linii verticale şi orizontale, linia frântă (dublă sau triplă), motive fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe (compuse din triunghiuri isoscele cu „capete” din cercuri concentrice), rozeta simplă, cu raze curbate, simbolul solar, X-uri.

Pentru uz casnic/gospodăresc
Valoare ceremonială[290]
Valoare decorativă

OUĂ ÎNCONDEIATE

Tehnici de lucru, procedee[291]

Categorii funcționale[292]

Instrumente și materiale[293]

Culori[294]

Ornamentica

Sisteme de ornamentare[295]

Motive ornamentale
Motive avimorfe și zoomorfe[296]
Motive cosmice[297]
Motive fitomorfe[298]

---

[290] Obiceiuri de naștere, nuntă, înmormântare.
[291] Împărțirea câmpurilor ornamentale; încondeierea (scrierea) cu ceară, cu ajutorul chișiței (condeiul; o țeavă scurtă de tablă cu diametrul foarte mic, având un orificiu foarte subțire, prin care curge ceara caldă, prinsă de un mâner de lemn); vopsirea prin introducerea oului în băi succesive de culoare; pictarea; împodobirea cu mărgele; aplicarea de frunze; desenare cu „apă tare".
[292] Credințe, superstiții, magie, cult: în Sărbătoarea pascală (ziua Paștelui, cele trei zile de sărbătoare – împărțirea ouălor, colindele pentru colectarea lor, jocul cu ouăle colorate); în zilele premergătoare (valori magice – vopsirea ouălor); după trecerea sărbătorii (Paștele Blajinilor, practicile de însurățire); în ritm de fertilitate, propițiere; medicina magică.
[293] Ac, apă tare, ceară de albine (încălzită), coajă de ceapă, coajă de tei, condei (chișiță), frunze, lumânare, pai, pană de gâscă, pensulă, periuță, vopsele chimice, vopsele naturale.
[294] Albastru, galben, maron, negru, portocaliu, roșu, verde, violet.
[295] 1. tratarea oului în planuri, nu volumetric, oul fiind împărțit în fațete ovale, compoziția ornamentală se repetă identic pe fiecare fațetă, învârtind oul pe axul său vertical; 2. tratarea oului în câmpuri ornamentale orizontale; registre orizontale ce înconjoară ovoidal volumul; 3. delimitarea volumului ovoidal în patru suprafețe prin trasarea a două axe: una (verticală și cealaltă orizontală sau diagonala); se creează astfel patru sferturi pe care se desfășoară de obicei același element sau compoziție ornamentală; 4. crearea sistemului decorativ raportat direct la volum, tehnică de ornamentare ce relevă un ansamblu volumetric continuu, care poate fi continuat astfel la infinit.
[296] Albina, broasca, greierele, melcul, peștele, porumbița, racul, rața, șarpele, vulturul, zmeul.
[297] Luna, soarele, stele.

Motive simbolice[299]
Motive skeomorfe[300]
Reprezentări ale unor părți din corpul animalelor[301]

Valori/Funcții
Valoare ceremonială
Valoare decorativă

MĂȘTILE POPULARE

Prilejul/contextul folosirii măștilor[302]

Materiale folosite pentru confecționarea măștilor[303]

Tehnici de lucru, procedee[304]

Unelte întrebuințate la confecționarea măștilor[305]

Categorii de măști populare
Măști integrale[306]
Măști-costume zoomorfe[307]
Măștile-costume antropomorfe[308]

---

[298] Flori, fructe, frunze.
[299] Brâul popii, calea rătăcită, coroana regală, crucea Paștelui, heruvimi, îngeri.
[300] Cârja ciobanului, fierul plugului, furculița, grebla, hârletul, lopata, sapa, vârtelnița.
[301] Coarnele berbecului, creasta cocoșului, dinții leului, laba gâștii, ochiul boului, unghia caprei.
[302] Cea mai impresionantă prezență a măștilor, împreună cu alte accesorii, este prilejuită de desfășurarea obiceiurilor de Anul Nou; cu ocazia anumitor sărbători calendaristice; în desfășurarea unor datini și obiceiuri familiale; în perioada solstițiului de vară; în timpul priveghiului (Vrancea); la anumite sărbători calendaristice de primăvară.
[303] Boabe de fasole, de porumb, coajă de copac, coarne de animale, coji de nucă, fuior sau câlți de cânepă, hârtie și carton colorat, lemn cioplit, lut ars, mărgele, monede vechi, nasturi, pănușe de porumb, păr de cal, de porc, pene de păsări, piele și blană de animale, plăci de cupru, postav, resturi de obiecte: doage, cofe, funduri de putini ș.a., sfoară groasă, sticlă, stuf, țesături de pânză, vase uzate.
[304] Croit, tăiat, lipit, cusut, asamblat.
[305] Ciocanul, cleștele, cuțitul, foarfeca, scoaba, sfredelul, tesla.
[306] Măștile-costume fitomorfe, masca de bozi, masca de câlți, masca de frunze, masca de paie, masca de stuf.
[307] Masca de boriță, masca de bour, masca de brezaie, masca de cal, masca de capră, masca de cămilă, masca de cerb, masca de girafă, masca de lup, masca de oaie, masca de pasăre, masca de urs, masca de vier, masca turcii.
[308] Măștile ciclului familial (masca de bocitoare, măștile de corni, măștile de fârșang, masca de unchieș, masca morții, măștile de înmormântare, măștile de moașe, măștile de naștere, măștile de nuntă); măștile epocii mitice (cușmele de draci, măști de călușari, măști de cuci

Măștile ciclului profesional[309]
Măștile reductive[310]
Măști extracorporale[311]

Valori/Funcţii
Valoare ceremonială
Valoare decorativă

BIBLIOGRAFIE

Referinţe generale:

Arta populară românească, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969.

Bănăţeanu, Tancred: *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Bâtcă, Maria: *Însemn şi simbol în vestimentaţia ţărănească*, Bucureşti, Casa Abeona, 1997.

Dima, Alexandru: *Arta populară şi relaţiile ei*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară*, Bucureşti, 1939.

Evseev, Ivan: *Simboluri folclorice*, Timişoara, Editura Facla, 1987.

Godea, Ioan: *Ceramica (Tehnologii tradiţionale)*, Timişoara, Editura de Vest, 2007.

Iordache, Gheorghe: *Ocupaţii tradiţionale pe teritoriul României. Studiu etnologic*, vol. III, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.

şi cucoaice, măşti de demoni, măşti de drăgaică, măşti de moşi şi babe, măşti de păcălici, măşti de Sântoaderi, măşti de sfinţi şi sfinte, măşti de urâţi şi frumoşi).

[309] Măşti de arnăuţi, măşti de cioban, măşti de dascăli, măşti de doctori, măşti de doftoroaie, măşti de împăraţi, măşti de jandarmi, măşti de meşteşugari (fierari, căldărari, spoitori, olari), măşti de negustori, măşti de ostaşi, măşti de popi, măşti de primari, măşti de regi, măşti de ursari, măşti de vraci, măşti etnice (greci, turci, evrei).

[310] Măştile de cap (măştile-tigve crestate, măştile-tigve împănate, măştile-tigve zugrăvite, sluga strigoiului, tigvele de bostan, traistele de cap); măştile de faţă sau obrăzare (măşti simple, măşti complexe – duble/triple); obrăzarele care figurează categoriile profesionale săteşti (boierul, cărturarul, ciobanul şi ciobăniţa, haiducul, jandarmul, medicul, mirele şi mireasa, negustorul, oşteanul, plugarul şi plugăriţa, popa, primarul, vraciul); mascheta de mădular (mascheta mâinii, mascheta piciorului, mascheta sexului); mascheta de mireasă; mascheta de ursar.

[311] Mascoidele (mascoida de capră, mascoida de căiuţi, mascoida de lup, mascoida de vier, mascoida sexuală, mascoidele de bătut, mascoidele de cai ale căluşarilor, mascoidele de pasăre, mascoidele umane); mascaroanele – ornamente arhitectonice de interior sau exterior în construcţiile săteşti (mascaroane de animale – măşti de capete de animale – cai, mascaroane de oameni – măşti de capete de oameni).

Moutsopoulos, Evanghelos: *Categoriile estetice* (ed. rom.), București, Editura Univers, 1976.

Pârâu, Steluța: *Interdependențe în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1989.

Petrescu, Paul: *Creația plastică țărănească*, București, Editura Meridiane, 1976.

Petrescu, Paul; Cornel Irimie: *Meșteșuguri artistice în România*, București, Editura Meridiane, 1967.

Slătineanu, Barbu: *Ceramica românească*, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1937

Stahl, Paul, Paul Petrescu: *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica*, București, 1958.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta; Paul Petrescu: *Dicționar de artă populară românească*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Stoica, Georgeta; Paul Petrescu: *Arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1981.

Stoica, Georgeta, Olga Horșia: *Meșteșuguri artistice tradiționale*, București, Editura Enciclopedică, 2001.

Tzigara-Samurcaș, Al.: *L'art du peuple roumain*, Geneva, 1925.

Vlăduțiu, Ion: *Creatori populari contemporani din România*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Wolski, Wanda: *Moșteniri preistorice în arta populară românească*, în „Apulum", VII-II, 1969.

Referințe particulare:

Aldea, Gheorghe: *Sculptura țărănească în piatră*, București, Editura Meridiane, 1969.

Alexianu, Al.: *Mode și veșminte din trecut*, vol. I, București, Editura Meridiane, 1971.

Apolzan, Lucia: *Portul și industria casnică textilă din Munții Apuseni*, București, 1944.

Bănățeanu, Tancred: *Portul popular din Țara Oașului*, ESPLA, București, 1955.

Blaj, Violeta; Elena Grigorescu: *Zona etnografică Făget*, București, Editura Sport-Turism, 1985

Bratiloveanu-Popilian: Marcela: *Zona etnografică Plaiul Cloșanilor*, București, Editura Sport-Turism, 1990.

Bucur, Corneliu: *Civilizația poporului român – etape și concluzii ale unei cercetări interdisciplinare*, în „Revista de Etnografie și Folclor", tom 32, 1987.

Cioară, Maria: *Zona etnografică Rădăuți*, București, Editura Sport-Turism, 1979.

Cioară Bâtcă, Maria; Vlad Bâtcă: *Zona etnografică Teleorman*, București, Editura Sport-Turism, 1985.

Dăncuș, Mihai: *Zona etnografică Maramureș*, București, Editura Sport-Turism, 1986.

Dunăre, Nicolae: *Arta populară din Valea Jiului (Regiunea Hunedoara)*, București, Editura Academiei, 1963.

Dunăre, Nicolae: *Portul popular din Bihor*, București, ESPLA, 1957.

Dunăre, Nicolae: *Textilele populare românești din Munții Bihorului*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.

Dunăre, Nicolae; Marcela Focșa: *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, București, ESPLA, 1957.

Enache, Ștefan; Teodor Pleșa: *Zona etnografică Dolj*, București, Editura Sport-Turism, 1982.

Florescu, Florea Bobu: *Portul popular din Țara Vrancei*, ESPLA, București, 1958.

Florescu, Florea Bobu; Paul Stahl; Paul Petrescu: *Arta populară de pe Valea Bistriței*, București, 1969.

Florescu, Florea Bobu; Paul Stahl; Paul Petrescu: *Arta populară din zonele Argeș și Muscel*, București, Editura Academiei, 1967.

Focșa, Gheorghe: *Evoluția portului popular din zona Jiului de Sus*, ESPLA, 1957.

Formagiu, Hedwig-Maria: *Portul popular din România*, București, Muzeul de Artă Populară al R.S.R., 1974.

Gaga, Lidia: *Zona etnografică Almăj*, București, Editura Sport-Turism, 1984.

Godea, Focșa: *Ceramica din Gorj*, București, Editura Grai și suflet – Cultura națională, 2006.

Godea, Ioan: *Zona etnografică Beiuș*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Goia, Ioan Augustin: *Zona etnografică Meseș*, București, Editura Sport-Turism, 1982.

Gorovei, Artur: *Ouăle de Paști*, București, 1939.

Horșia, Olga: *Zona etnografică Buzău*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Ichim, Dorinel: *Zona etnografică Trotuș*, București, Editura Sport-Turism, 1983.

Iordache, Gheorghe: *Unitate și diversitate socio-etnografică*, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1977.

Iordache, Gheorghe: *Mărturii etnoligvistice despre vechimea meseriilor populare românești, Studiu cu privire specială la Oltenia,*

Craiova, Editura Scrisul românesc, 1980.

Irimie, Cornel: *Portul popular din Țara Oltului. Zona Făgăraș*, ESPLA, București, 1956.

Irimie, Cornel: *Portul popular din zona Branului*, București, Editura Meridiane, 1960.

Marinescu, Marina: *Arta populară românească – Țesături decorative*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Mihăescu, Corina: *Cartea Slătioarei – Pagini de mărturii și considerații etnologice*, București, 2002.

Mózes, Tereza: *Portul popular din nord-vestul României. Țara Crișurilor*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2002.

Nicolescu, Corina; Paul Petrescu: *Ceramica românească tradițională*, București, Editura Meridiane, 1974.

Nistoroaia, Gh.*: Ștergare populare*, București, Muzeul de Artă Populară, 1975.

Oprescu, G.: *Probleme românești de artă țărănească*, Academia Română, „Memoriile secțiunii literare", seria III, tom IX, mem. 7, București, 1940.

Pârâu, Steluța: *Lumină și culoare în amenajarea estetică a spațiului țărănesc tradițional de locuit la români*, Galați, Editura Fundației Universitare „Dunărea de Jos", 2001.

Petrescu, Paul: *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1968.

Petrescu, Paul: *Imaginea omului în arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1969.

Roșu, Georgeta: *Jucării de lut*, București, Editura Editis, 1992.

Roșu, Georgeta: *Ulcioare de nuntă*, Muzeul Țăranul Român, București, 1997.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, București, Editura Meridiane, 1984.

Stahl, Paul, Paul Petrescu: *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica*, București, 1958.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare românești*, București, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta; Rada Ilie: *Zona etnografică Câmpia Boianului*, București, Editura Sport-Turism, 1990.

Stoica, Georgeta; Olivia Moraru: *Zona etnografică Bran*, București, Editura Sport-Turism, 1981.

Tzigara-Samurcaș, Al.: *Izvoade de crestături ale țăranului român*, București, 1928.

Vuia, Romulus: *Portul popular din Țara Hațegului*, București, Editura Meridiane, 1926.

Vulcănescu, Romulus: *Măștile populare*, București, Editura

Științifică, 1970.
Zahacinschi, Maria, Nicolae Zahacinschi: *Ouăle de Paști la români*, București, Editura Sport-Turism, 1992.
Zderciuc, Boris: *Covorul din Maramureș*, București, 1973.

Corina MIHĂESCU
Steluța PÂRÂU

Alimentație tradițională

Secțiunea „Alimentație tradițională” este concepută ca o tipologie cu grad mare de generalizare, un cadru care rămâne deschis atât includerii de noi elemente, cât și glisărilor pe verticală (de la preparate uzuale, la preparate păstrate doar în memoria comunităților) și pe orizontală (de la răspândirea zonală a unor rețete, la generalizarea acestora sau la restrângerea lor). În alcătuirea listei preparatelor alimentare tradiționale incluse în patrimoniul imaterial din România am avut în vedere următoarele criterii:

1) criteriul funcțional, înțelegând prin acesta contextul preparării (momentul, actanții, sistemul de prescripții, restricții și interdicții religioase și magico-rituale) și pe cel al consumului (cadrul temporal festiv – comunitar și familial – și cel cotidian), precum și valențele simbolice ale preparatelor (ofrandă, jertfă, dar oblativ sau ceremonial, preparat cu valențe magice, profilactice, curative sau divinatorii);

2) aria de răspândire (generală, zonală, locală) și frecvența actuală a preparării, respectiv, a consumului;

3) reprezentativitatea și valoarea identitară (gradul de specificitate din punct de vedere ocupațional și etnic);

4) tehnica tradițională (rețeta-tip) și stilul de execuție (variantele zonale și locale de preparare și consum, precum și denumirea acestora plasată în subsolul capitolului);

5) vechimea atestării documentare, păstrarea, înlocuirea sau scoaterea din uz a unor ingrediente sau preparate alimentare.

Așa cum se poate observa, alimentația tradițională din România este strâns legată de sărbătorile religioase și de calendarul ocupațional, pe de o parte, dar și de evenimentele existenței umane (naștere, căsătorie, moarte), ceea ce impune nu numai păstrarea riguroasă a rețetelor purtătoare de semnificații multiple, ci și o anumită conduită în privința preparării și consumului. Se poate vorbi, în unele cazuri, de o specializare rituală (moașa pregătește turta sau azima Ursitoarelor la nașterea unui copil, iar baba de capete sau prescurărița este desemnată de familie și, respectiv, de comunitate, să pregătească pâinea destinată riturilor post-funerare). În anumite contexte beneficiarul actului alimentar este cel care prepară anumite alimente cu valențe magico-rituale, supunându-se unor prescripții și restricții cu finalitate bine precizată (e.g. prepararea și consumul turtei de Sfântul Andrei de către tinerele nubile). Din corelarea listei preparatelor

alimentare cu cea în care sunt incluse obiceiurile și riturile, precum și cu cea a formelor de artă a cuvântului rezultă interesante reflectări ale procesului de preparare – cu întreaga suită de norme și impuneri –, precum și semnificațiile culturale ale alimentelor în contexte consacrate.

Se poate vorbi, spre exemplu, despre pâine – sub multiplele ei forme – ca fiind nelipsită din toate contextele tradiționale festive religioase, comunitare și familiale, dar și din cel cotidian, ca aliment fundamental, sacralizat și sacralizant, dar și despre alte alimente și preparate care sunt consacrate de anumite zile de sărbătoare (e.g. carnea de porc, la Crăciun, oul fiert, pasca și carnea de miel, la Paști, fierturile de cereale cu lapte, la Ispas, fructele de sezon, la Sfinții Apostoli Petru și Pavel – 29 iunie – și la Sfântul Ilie – 20 iulie). În acest fel, actul alimentar transcede necesitățile fiziologice, devenind unul cu încărcătură simbolică (religioasă, magico-rituală, socială), iar acest lucru îl găsim reflectat nu numai în acte și gesturi ritualizate, ci și în tradiții orale foarte vechi (de la narațiuni cu caracter mitic și religios, la forme poetice de tipul orațiilor și colindelor).

Rigorile religioase își spun cuvântul și în ritmarea consumului de proteine animale: românii ortodocși respectă patru posturi anuale (cel al Paștilor, de șapte săptămâni, cel al Crăciunului, de șase săptămâni, cel al Sfintei Marii, de două săptămâni și cel al Sfinților Apostoli, variind între zece și treizeci și cinci de zile); acestora li se mai adaugă zile care preced anumite sărbători (ajunuri) și cele de miercuri și vineri de peste an. Postul ortodox se corelează cu restricții comportamentale (nu se fac petreceri, nunți și botezuri) și exclude complet consumul de lactate și ouă, ba chiar și de ulei și vin, fiind în schimb punctat de perioade de renunțare treptată însoțite de prescripții de consum și de gesturi ceremoniale. Pentru aceste considerente am inclus în această listă și tipurile de preparate exclusiv vegetale pe care, de altfel, le socotim puternic amprentate identitar din două puncte de vedere: mai întâi, fiindcă pun în evidență relația cu natura (o serie dintre acestea sunt realizate pe baza cunoașterii profunde a florei spontane), iar în al doilea rând, fiind o componentă esențială a comportamentului religios, beneficiază de bogate tradiții narative care le consacră în context cotidian și festiv acordându-le valori simbolice recunoscute datorate plasării în proximitatea Sacrului.

Ordinea subcapitolelor este dictată de importanța patrimonială și de complexitatea relaționărilor. Prin urmare, am acordat un loc primordial preparatelor cu funcții ritual-ceremoniale, urmate de cele intim legate de natură (creșterea animalelor, exploatarea florei spontane și cultivarea legumelor). Așa cum tradițiile gastronomice și cutumiare legate de pâine sunt definitorii pentru civilizația românească, un alt segment al alimentației și gastronomiei tradiționale ce definește patrimoniul imaterial românesc este cel legat de una dintre cele mai vechi ocupații: păstoritul. Acestuia i-am acordat un subcapitol special precizând nu numai tipurile de rețete, ci și

răspândirea teritorială, fără însă a insista, mai ales din lipsa datelor etnografice, asupra contextului preparării și consumului. Am acordat de asemenea un loc distinct rețetelor de conservare și celor de obținere a băuturilor, precum și alimentelor ieșite din uz, toate acestea deținând, în opinia noastră, valențe identitare. Într-un segment final și sintetic, am prezentat elementele de specificitate privind actul alimentar, cele câteva trăsături detaliate putând să se constituie într-un veritabil profil etnogastronomic.

Rețetele preparatelor din cereale (caracter ritual și ceremonial)[1]

Ciclul familial

Fierturi din grâu
Context funerar și postfunerar[2]

Aluaturi nedospite, coapte din făină de grâu
Contextul nașterii[3]
Context premarital festiv[4]

Aluaturi dospite, coapte sau prăjite din făină de grâu
Context nupțial[5]
Contextul nașterii[6]
Context funerar și postfunerar[7]

Aluaturi coapte din făină de grâu și de porumb
Context funerar și postfunerar[8]

Ciclul calendaristic

Fierturi din făină de cereale și lactate
Moșii de Rusalii[9]
Înălțarea la Ceruri (Ispasul)[10]

---

[1] V. *Sărbători.*
[2] Colivă (toate zonele, mai puțin Transilvania și Banat).
[3] Azimă, turtă sau pogace (Muntenia și Oltenia).
[4] Turtă *(turta de Indrei* cu sare și mac, Transilvania).
[5] *colaci* (toate zonele), *gogoși* (*pogace*, fripte în ulei, N și V Transilvaniei), *colac* (*țâpău:* umplut cu brânză, Maramureș) (v. *Arta cuvântului, Folclor muzical* și *Folclor coregrafic*).
[6] Colaci, colaci de nănaș, colaci de cumetri (toate zonele); pupăza moașei (Moldova).
[7] Colaci (forme diferite, denumiri distincte în funcție de context; toate zonele).
[8] Turtă de mălai, mălai dospit (toate zonele).
[9] *Colarez*, preparat din lapte îngroșat cu făină (Muntenia).

Aluaturi din făină nedospită de grâu
Fierte:
Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)[11]
Coapte:
Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)[12]
Prima săptămână a Postului Mare[13]
Sf. Mare Mucenic Gheorghe (23 aprilie)[14]
Postul Sec (intervalul 29 august – 14 septembrie)[15]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil (8 noiembrie)[16]
Ajunul Crăciunului (24 decembrie) şi al Sf. Andrei (29 noiembrie)[17]

Aluaturi dospite, coapte din făină de grâu
Sf. Atanasie şi Chiril (18 ianuarie)[18]
Prima sâmbătă a Postului Mare (Sâmbăta lui Toader, Sântoaderul)[19]
Sf. 40 de Mucenici din Sevastia (9 martie)[20]
Ultima sâmbătă a Postului Mare (a lui Lazăr, a Floriilor)[21]
Învierea Domnului[22]
Naşterea Domnului (Crăciunul, 25 decembrie)[23]
Moşii de Toamnă (14 septembrie)[24]

---

[10] *Păsat sau pâsat* – preparat din boabe de porumb sfărâmate, cu adaos de ceapă prăjită în ulei sau untură (Muntenia şi Oltenia).
[11] *Mucenici, măcinici, sfinţi, sfinţişori* – preparat din aluat fiert în apă cu adaos de zahăr, nucă şi scorţişoară (Muntenia).
[12] *Turta de Sâmţi* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (Transilvania).
[13] *Turta furnicilor* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (Muntenia).
[14] *Năprool, năproor, turta de Năprool* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (mediul păstoresc, V Olteniei).
[15] *Pogace sau turtă* – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (consumată ritual în de cei care ţineau post negru pentru rudele moarte năpraznic).
[16] *Turta arieţilor (*berbecilor) – preparat din aluat nedospit copt pe vatră (mediul păstoresc, N Munteniei).
[17] *Joflă, juflă jolfă, pelincile Domnului* – preparat din foi de aluat umplut cu sămânţă de cânepă zdrobită şi fiartă, ulterior, cu nucă (Moldova).
[18] *Colac* – pâine de formă circulară unsă cu unt şi miere (ofrandă împotriva molimelor: Muntenia şi Moldova).
[19] *Bradoşi, brăduleţi, brânduşei* – pâine cu aspect fitomorf (Banat şi Mărginimea Sibiului); colac cu ornamente skeomorfe (potcoavele cailor lui Sântoader, Moldova).
[20] *Sfinţi, sâmţi sau mucenici* – pâine cu aspect antropomorf unsă cu miere şi presărată cu nucă (Moldova).
[21] *Colac* – pâine de formă circulară (ofrandă a femeilor cărora le-au decedat copii mici: Muntenia).
[22] *Paşti* – pâine rituală (Transilvania).
[23] *Bobârnac, piţărău, pup, colindeţ, covrig, colac* – pâine de formă circulară şi de dimensiuni variabile, eventual, înnobilată sau unsă cu lapte, zahăr şi ou (toate zonele); stolnic (Maramureş).
[24] *Colac, covrig* – pâine de formă circulară (Muntenia).

Sf. Mare Mucenic Dimitrie (26 octombrie)[25]
Sf. Spiridon (12 decembrie)[26]

Preparate din făină de grâu, cu diferite umpluturi
Nedospite (foietaj):
A cincea sâmbătă din Postul Mare (a Ursului)[27]
Ultima sâmbătă a Postului Mare (a lui Lazăr, a Floriilor)[28]
Dospite:
Învierea Domnului[29]

Aluaturi dospite, coapte sau fripte, din făină mixtă (grâu și porumb)
Prima săptămână a Postului Mare[30]
Sf. Apostoli Petru și Pavel (29 iunie)[31]

Rețetele preparatelor din ouă (caracter ritual și ceremonial)

Preparate din ouă
Începutul Postului Mare[32]
Sâmbăta lui Lazăr[33]
Învierea Domnului[34]

Rețetele preparatelor din carne (caracter ceremonial și festiv, răspândire cvasi-generală)[35]

Preparate din carne conservate prin metode diverse
Preparate din carne conservate cu sare, uscate[36]
Preparate din carne conservate prin afumare[37]

---

[25] *Colac, covrig* – pâine de formă circulară (Muscel).
[26] *Colac* – pâine de formă circulară, ofrandă sfințită dusă la biserică (Muntenia).
[27] Plăcintă – preparat din foi de aluat cu umplutură de ou și brânză (toate zonele).
[28] Plăcintă – preparat din foi de aluat cu umplutură de ou și brânză (toate zonele).
[29] *Pască sau nafura de Paști* – pâine de formă circulară și ornamente de aluat (Moldova și Bucovina, extindere, Muntenia).
[30] *Turta Sf. Luni* – pâine de formă circulară (Maramureș, mediul păstoresc).
[31] *Alivenci* – preparat cu adaos de ouă, lapte și vegetale, fript în ulei (Moldova).
[32] *Alviță, halviță* – preparat din albuș de ou cu zahăr și adaos de nuci, alune și stafide (Muntenia și Dobrogea).
[33] *Păpăraie sau papară* – (omletă) pregătită din ouăle primite ca dar de la gospodari, consumată de participantele la colindatul cu Lăzărița ca semn de însurățire (Oltenia, Muntenia, Dobrogea).
[34] Ou fiert și vopsit prin metode și cu ornamente și cromatică diverse (înroșit sau merișoare; împistrit, închistrit, încondeiat, muncit, trudit, potcovit, toate zonele) (v. *Meșteșuguri*).
[35] V. *Sărbători.*
[36] Pastramă: de vită, de porc, de oaie, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată.

Preparate din carne fiartă
Preparate din carne fiartă și condimentată[38]
Preparat din carne fiartă supusă conservării anaerate[39]
Preparate din carne fiartă cu aspic și condimente[40]
Preparate din carne fiartă cu legume ± paste făinoase[41]
Preparate din carne fiartă cu legume, acrită cu diferite ingrediente[42]
Preparate din carne fiartă cu legume, verdețuri și grăsimi vegetale sau animale sau cu sos[43]

Preparate din carne friptă, prăjită sau coaptă
Friptură[44]

Preparate din carne tocată
Preparate din măruntaie tocate, condimentate, ± afumate, fierte sau coapte[45]
Preparate din carne și grăsime tocate, condimentate, ± afumate, fripte sau prăjite[46]
Preparate din carne și grăsime tocate, condimentate, ± zarzavaturi, legume și orez/bulgur (boabe de grâu zdrobite)[47]

Rețetele preparatelor din lapte (caracter cotidian și festiv, specific ocupațional)

Lactate
Lapte nefermentat, fiert sau nefiert[48]
Lapte fermentat[49]

---

[37] Pastramă: de vită, de porc, de oaie, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată; jambon de porc; șuncă și slănină, slană sau clisă de porc.
[38] Rasol: de vită; de porc, de pește; saramură de pește de apă dulce și sărată; raci, melci și scoici.
[39] *Sloi de oaie*, preparat specific pastoral obținut prin fierberea, urmată de conservarea anaerată în recipiente de lemn a cărnii de oaie.
[40] *Piftii, aituri sau cătărigi: de porc*; *răcituri* de pasăre (cocoș sau curcan), *piftie* de pește de apă dulce (Dobrogea) (carne fiartă, servită în aspic).
[41] *Supă, zeamă dulce*: de vită, de pasăre.
[42] *Ciorbă, borș, zeamă acră*: de vită; de porc, de miel, de pește.
[43] *Tocană*: de vită, de porc, de pasăre, de vânat; *ostropel* de pasăre; *plachie* de pește; *ciulama*: de vită, de pasăre; *tochitură*; *tuslama*, *stufat* de miel.
[44] La grătar, la tigaie, la cuptor: de vită, de porc, de oaie, de miel, de pasăre, de vânat; pește de apă dulce, pește de apă sărată; la țiglă, de pasăre.
[45] Porc: *tobă, dobă; caltaboș, caldaboș, bundărete; sângerete; lebăr, maioș*; miel: *drob.*
[46] Cârnați: de porc, din carne mixtă de porc, vită, oaie; *mititei; chiftele, pârjoale.*
[47] *Sarmale, sarme, varză umplută sau găluște*: de vită, de porc, de oaie, din carne mixtă; musaca și varză clujenească: de porc, din carne mixtă; legume umplute (ardei, dovlecei, cartofi, pătlăgele roșii și pătlăgele vinete.
[48] Dulce: de vacă, de bivoliță, de capră.

Lactate fermentate și fierte rezultate din prelucrarea pe etape a laptelui de vacă și de oaie[50]
Lactate rezultate din mixarea laptelui fermentat[51]

Brânzeturi[52]
Brânzeturi din lapte fermentat și fiert[53]
Brânzeturi fermentate și conservate cu sare[54]
Brânzeturi fermentate, topite și omogenizate, conservate prin uscare ± afumare[55]

Preparate pastorale pe bază de lactate și brânzeturi
Preparate din legume fierte cu lactate[56]
Preparate din cereale fierte cu lactate cu adaos de brânzeturi[57]

Procedee de conservare

Uscare[58]
Sărare și uscare[59]
Afumare la rece (fructe)
Sărare și afumare la rece[60]
Conservare pe termen lung în saramură ± ferment natural și condimente[61]
Conservare pe termen lung în grăsimi animale[62]
Conservarea pe termen lung în sirop diluat sau concentrat de zahăr[63]

---

[49] Lapte acru/*broștioi, bătut, prins*: de vacă, de bivoliță, de oaie; învechit, *chișleag.*
[50] *Zară; zer.*
[51] Smântână, unt.
[52] V. *Meșteșuguri.*
[53] Brânză dulce, proaspătă, *sămătișă; urdă; jintiță, ligurt, fudurei, bămburi; scopt.*
[54] *Acră, frământată; zburată*; *caș* dospit; caș frământat; brânză de burduf; brânză murată, de Brăila; brânză bulgărească, *telemea.*
[55] Caşcaval (conservat în recipiente din lemn de conifere).
[56] *Sârbușcă.*
[57] *Balmoș, halmoș; bulz; păpăraie.*
[58] Fructe, legume, verdețuri, plante aromatice.
[59] Pește de apă dulce și de apă sărată; carne de vită, de porc, de oaie, de vânat (pastramă).
[60] Pește de apă dulce și de apă sărată; carne de vită, de porc, de oaie, de vânat; brânzeturi fermentate.
[61] Legume, zarzavaturi, brânzeturi fermentate.
[62] Carne și preparate din carne de porc.
[63] Fructe.

Metode și procedee de obținere a băuturilor

Băuturi nealcoolice sau slab alcoolizate obținute din
Fructe fermentate[64]
Miere fermentată[65]
Fructe sau plante cu adaos de zahăr[66]

Băuturi mediu alcoolizate din cereale fermentate[67]

Băuturi alcoolice din struguri obținute prin fermentare
Procedeul macerării-fermentării pe boștină (în tescovină)
Procedeul tescuirii și fermentării mustului ravac

Băuturi alcoolice din distilarea reziduurilor de struguri[68]

Băuturi alcoolice din fructe fermentate și distilate[69]

Băuturi alcoolice din cereale fermentate și distilate[70]

Băuturi alcoolice din fructe/sirop de fructe cu adaos de distilate[71]

Rețetele preparatelor arhaice (ieșite din uzul alimentar)

Azimă (pâine moartă, nedospită/preparat cotidian și ritual, înlocuit de aluatul dospit)

Bere din orz, din secară

Bulgur (preparat festiv și ceremonial, liant-bază pentru tocăturile din carne rezultat din zdrobirea grâului; înlocuit de orez)

Chișcă (caltaboș cu păsat sau crupe – Transilvania și Moldova)

Covașă (preparat obținut din fermentarea făinei de grâu și a celei de mălai – ofrandă rituală consumată în ajunul Sfântului Andrei – Moldova)

Crupe (boabe de porumb zdrobite, utilizate ca liant-bază pentru tocăturile de carne)

---

[64] *Must, mere pritocite, ciuderi, livej, alivej; must de mere.*
[65] *Mied.*
[66] *Socată*, vin de măceșe.
[67] Bere de orz și de secară.
[68] *Rachiu de tescovină; rachiu de drojdie.*
[69] *Țuică* de prune, de corcodușe, de dude, din amestec de fructe; rachiu de sfeclă; *horilcă*; *rachiu, răchie; vinars, jinars* de prune, de pere, de piersici, de căpșuni, din amestec de fructe; pălincă.
[70] *Horincă, horincă de bucate, pălincă.*
[71] *Vișinată, cireșată, cornată, afinată, caisată.*

Mămăligă de mei, de orz, de secară (preparat cotidian, înlocuit de mămăliga de porumb)

Merdenchiu (mâncare de dovleac îndulcită cu miere – Moldova)

Meşniţă (fiertură din păsat de porumb sau mei cu apă şi lapte dulce – Transilvania)

Mied (băutură fermentată din miere; ofrandă rituală la Moşii de Toamnă)

Muhalbei (preparat din must de vin fiert şi îngroşat cu făină şi miez de nucă – Dobrogea)

Mursă (băutură foarte slab alcoolizată obţinută din miere şi apă)

Mustăreaţă (băutură nefermentată obţinută din seva cojii de mesteacăn)

Pacele (preparat din genunchi de viţel dres cu ou, oţet şi iaurt – Dobrogea, Dunărea de Jos, Oltenia)

Şuşoi (pâine muiată amestecată cu sare şi brânză)

Terci din orz, ovăz sau secară, mixt (preparat cotidian; utilizat magico-ritual profilactic la Sfânta Varvara, 4 decembrie, pentru protejarea copiilor de bube – „îmbărburare")

Zabic (turte de mălai fierte sau coapte – Oltenia)

Reţetele Preparatelor de post (Caracter cotidian, impuneri confesionale)[72]

Preparate din verdeţuri crude cu adaos de grăsimi vegetale, ferment natural şi condimente

Verdeţuri de sezon provenite din flora spontană[73]

Verdeţuri de sezon cultivate[74]

Fierturi + ferment natural ± făinoase[75]

Verdeţuri de sezon provenite din flora spontană[76]

Verdeţuri cultivate[77]

---

[72] V. *Sărbători.*

[73] Usturoi sălbatic sau leurdă (*Allium montanum*), măcriş sau dragavei (*Rumex acetosa*), păpădie (*Taraxaeum officinale*), ştevie (*Astrantia major*), untişor (*Ficaria verna*).

[74] Castraveţi, hrean, lăptuci sau marole (*Lactuca sativa*), salată verde, sfeclă roşie, spanac, tomate, usturoi, varză albă şi roşie.

[75] Ciorbă sau zeamă acră, supă; se poate acri cu: borş (ferment natural obţinut din tărâţe de grâu şi porumb), zeamă de fructe crude (corcoduşe, zarzăre sau aguridă), tomate proaspete sau conservate, chişleag (lapte acru) sau zer; se pot adăuga pentru mărirea consistenţei paste făinoase sau orez. Se serveşte ca prim fel principal.

[76] Măcriş sau dragavei (*Rumex acetosa*), urzică de câmp (*Lamium maculatum*), ciuperci comestibile.

[77] Lobodă albă şi roşie (*Atriplex hortensis*), praz, spanac, ştevie de grădină (*Rumex patientia*), urzică de grădină (*Coleus blumei*).

Din verdețuri și legume[78] (cu zarzavaturi și condimente vegetale)
Din fructe proaspete, uscate sau afumate[79]

Mâncăruri scăzute (cu zarzavaturi, grăsime vegetală și condimente)[80]
Din verdețuri provenite din flora spontană[81]
Din verdețuri cultivate[82]
Din legume sau combinații de legume[83]
Din verdețuri sau legume cu adaos de paste făinoase[84]

Fierturi din cereale
Din boabe[85]
Din făină de porumb[86]

Elemente specifice ale rețetelor alimentare

Interdicții de consum privind carnea și alimentele de origine animală (lapte, ouă și derivatele acestora) în perioada celor patru posturi anuale impuse de Biserica Ortodoxă, precum și în zilele de miercuri și vineri; *restricții* și prescripții impuse în zile consacrate pentru consumul băuturilor și utilizarea unor ingrediente (ulei, anumite verdețuri sau legume), precum și a unor operații și procedee (fierbere, tăiere, zdrobire, condimentare).

Prepararea pâinii (atât cea cotidiană, cât și cea rituală și ceremonială) se face cu adaos de ferment natural – obținut prin înmuierea plămadei sau a aluatului, conservate prin uscare, sau din drojdie de vin ori cu utilizarea fermentului industrial. Pâinea nedospită (azima sau turta) a ieșit din uzul cotidian, păstrându-se numai în puține contexte rituale.

Consumul cărnii de: vită, porc, oaie (miel), capră (ied), pasăre (găină, cocoș, gâscă, rață, curcă), pește (de apă dulce și de apă sărată), vânat

[78] Cartofi, fasole verde sau boabe, napi, praz, tomate, varză cu adaos de zarzavaturi: ceapă, morcovi, țelină, pătrunjel, păstârnac și condimente: leuștean (*Levisticum officinale*), cimbru, frunze de pătrunjel sau de țelină.
[79] *Chisăliță* sau zeamă de poame: coarne, caise, mere, porumbe, prune și vișine.
[80] *Tocană, iahnie, ghiveci*, mâncare; se servește ca al doilea fel principal.
[81] Urzică de câmp (*Lamium maculatum*).
[82] Praz, spanac, ștevie de grădină (*Rumex patientia*), urzică de grădină (*Coleus blumei*).
[83] *Iahnie sau tocană:* cartofi sau fasole; ghiveci (călugăresc sau de post) sau tocană din combinarea cartofilor, fasolei verzi sau boabe, napilor, pătlăgelelor vinete, tomatelor, verzei cu adaos de zarzavaturi: ceapă, eventual, zarzavat și condimente: usturoi, piper, cimbru, mărar, frunze de pătrunjel sau de țelină; varză tocată prăjită în untdelemn (călită).
[84] *Pilaf sau plachie*: orez fiert cu ciuperci, măsline, ștevie, spanac sau urzici; pilaf cu zarzavat și ardei gras (sârbesc); ardei umpluți cu orez, ceapă și zarzavat; sarmale de post (frunze de varză umplute cu orez, ceapă și zarzavat); varză călită cu tăiței de casă.
[85] Grâu, porumb cu zahăr sau sare.
[86] *Mămăligă sau coleașă; terci.*

(mare și mic, cu pene și cu blană), rar, a cărnii de cabaline și bubaline.

Baze alimentare: aluaturile și fierturile de cereale, legumele (fierte și cele conservate în saramură ± oțet), cărnurile prăjite, fripte sau fierte, produsele lactate.

Grăsimi: animale (untură de porc și de pasăre, osânză de porc și seu de oaie, în special, la prepararea aluaturilor); vegetale (ulei de sămânță floarea-soarelui, de dovleac, de germeni de porumb).

Combinații predilecte: legume cu uleiuri vegetale, fierturi de cereale și aluaturi cu lactate (sărate sau îndulcite), carne cu legume (fierte și cele conservate în saramură ± oțet), preparate elaborate din carne cu condimente (± afumare).

Elemente de specificitate:

a) prepararea fierturilor de carne și de legume cu adaos de ferment vegetal (borș, oțet de vin sau ferment de fructe crude, fierte și pasate) sau de proveniență lactată (zer, zară, chișleag);
b) înnobilarea fierturilor de legume și a celor cu carne cu amestec de ou crud și smântână (dreseală);
c) prepararea sosurilor cu bază de făină ± ceapă prăjită în grăsime vegetală sau animală;
d) utilizarea condimentelor vegetale din flora cultivată (boia de ardei, cimbru, hrean, leuștean, măgheran, mărar, frunze de pătrunjel, tarhon, usturoi) și cea spontană (cimbrișor – *Thymus pulegioides*, hasmațuchi sau pur – *Allium ascalonicum*) la preparatele de legume, carne și la cele combinate;
e) utilizarea condimentelor de proveniență exotică la unele preparate cotidiene și festive (piper, pentru mâncăruri de carne și legume; scorțișoară, cuișoare, nucșoară, vanilie, pentru deserturi);
f) utilizarea verdețurilor specifice florei spontane (urzici, știr, untișor, leurdă) și de cultură (lobodă, ștevie, spanac) la prepararea felurilor principale de mâncare destinate perioadelor de post.

Dominante de gust și combinații predilecte: acru + sărat, acru + amărui, sărat + picant, dulce + acrișor, dulce + aromat.

TERMINOLOGIA ÎN DIALECTUL AROMÂN

Pentru preparate aromânești echivalente:

Rețetele preparatelor din cereale:

Fierturi:
colarez – *culeașu*;
colivă – *găru.*

Aluaturi:
azimă – *turtă*, *pisnică*;
colac, ofrandă sfințită în biserică – *luturyie*;
colaci – *culaț*;
colac umplut cu brânză, țâpău – *bucuvală*;
colaci de nănaș – *culacu a nunlui*;
colaci de cumetri – *culacu a cuscrâl'ei*;
gogoși – *tiyăn'i*;
paști, pâine de Paști – *culacu di paști*;
pâine – *păni*;
plăcintă cu brânză – *pită di caș*;
plăcintă cu făină de porumb – *pită di bubotă*;
plăcintă cu mai multe foi – *pitărоan'e*;
plăcintă cu spanac, brânză, carne cu multe foi – *colbureca*;
plăcintă cu urzici proaspete – *pită de vearză, urdzâcoan'i;*
plăcintă cu urzici uscate – *pită di uscati;*
plăcintă cu verdețuri – *virdzarea*;
plăcintă de lapte – *pită di lapti*;
plăcintă din cocă frământată cu unt și cu brânză – *cucumbișă*;
plăcintă dulce cu mere și cu migdale – *ghiulvaraca*;
plăcintă făcută din făină de porumb – *pispilită*;
plăcintă înfoiată – *pită de peturi;*
turtă de grâu – *grânată*.

Rețetele preparatelor din carne:
carne fiartă cu orez – *cară cu urizu/arizu*;
cârnați – *culicanits, culeu*;
jumări – *țâyâridz, cumăț di seu tuchit*;
pastramă – *păstrâmă*;
pește prăjit – *pescu țâynâsit*;
pește rasol – *pescu hiertu*;
piftie – *pâce*;
tocană – *ghelă rămănească, cară hiartă tu oală, făr zarzavati cu apă și*

umtu.

Rețetele preparatelor din lapte:

Lactate:
colastră – *culastru*;
lapte acru – *străγiat*;
lapte bătut – *θală*;
urdă – *ghiză*;
zer – *dzăru.*

Brânzeturi:
brânză – *caşu*;
brânză dulce – *caşu dulți*.

Rețetele preparatelor de post:
chisăliță, saramură de prune – *cuşafi;*
iahnie (de cartofi, de fasole) – *ghelă (di patati, di fisul'iu)*;
pilaf (cu ciuperci, măsline, ştevie, urzici) – *ghelă (di urizu/arizu cu bureț, marsini, şteγii, urdzăț)*;
urzici fierte – *burane*.

Băuturi alcoolice din fructe fermentate şi distilate:
țuică de prune – *răchii di purî*.

Pentru preparate specific aromânești:

Rețetele preparatelor pe bază de cereale şi lactate:
bulgur fiert în lapte – *târhână*;
mălai fiert cu apă, untdelemn şi bucățele de pâine – *culeaşu alb*;
mălai fiert cu brânză – *pilificu*;
mălai fiert cu apă, sare şi unt – *tarapaşu*;
mămăligă cu unt – *căciumacu*;
pâine dumicată în unt încins – *bucuvală*;
pâine uscată dumicată în apă şi unt – *dzamă*;

Aluaturi cu diferite umpluturi:
foi de plăcintă sfărmate fierte cu lapte şi brânză – *peturi*;
plăcintă de foi cu unt – *pitoan'e*;
plăcintă de mălai cu unt şi brânză – *cămbăcuki*;
plăcintă de târhână cu jumări de osânză – *târhânoan'i*;
plăcintă de legume – *pită de veardză*.

Rețetele preparatelor pe bază de carne:
friptură din ficat și acoperită cu intestine – *arumani;*
melci cu orez – *zmelgi cu urizu/arizu*;
carne friptă pe țepușă – *cară friptă pi sulă* (cu precădere de oaie);
măruntaie cu orez – *ianomati*;
măruntaie tăiate mărunt și introduse în mațe – *cucurudz;*

Rețetele preparatelor pe bază de brânzeturi:
brânză cu ardei prăjiți și roșii – *pipiriți/piperchi țâynisiti*;
brânză la capac – *caşu țâynâsit*;
zer cu urdă – *zâyârdiş*.

Rețetele preparatelor de post:
mâncare de post cu dovleac – *chicurichea*.

BIBLIOGRAFIE

Referințe generale:

Conea, Ion (coord.): *Clopotiva, un sat din Hațeg (Monografie sociologică întocmită de echipa regală studențească 19/935 sub conducerea lui...)* (vol. I), București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Cristescu-Golopența, Ștefania: *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940.

Morariu, Tiberiu: *Viața pastorală în Munții Rodnei*, Societatea Regală Română de Geografie, 1937.

Știucă, Narcisa Alexandra (coord.): *Roșcani, un sat pentru mileniul III*, Deva, Editura Emia, 2000.

Știucă, Narcisa Alexandra: *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (I, 2003; II, 2004), București, Editura Cartea de buzunar.

Referințe particulare:

Chelcea, Ion: *Cu privire la hrana de bază a poporului român*, în „Studii și cercetări, Muzeul Satului și de Artă Populară", 1981.

Constantinescu, Ioana: *O lume 'ntr-o carte de bucate***,** București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ion: *Din etnologia cumpătării. Palinca, țuica și vinarsul la români*, București, Editura Coresi, 2005.

Lévi Strauss, Claude: *Mitologice I. Crud și gătit,* București, Editura Babel, 1995.

Lévi-Strauss, Claude: *Mitologice II. Miere şi cenuşă*, Bucureşti, Editura Babel, 1997.

Lupescu, Mihai: *Din bucătăria ţăranului român*, Bucureşti, Editura Paideia, 2000.

Kogălniceanu, Mihail, Costache Negruzzi: *Carte de bucate boiereşti* (*200 de reţete cercate de bucate, prăjituri şi alte trebi gospodăreşti),* Cluj Napoca, Editura Dacia, 1998.

Marin, Sanda: *Carte de bucate* (ediţia a VII-a), Bucureşti, Editura Tehnică, 1969.

Montanari, Massimo: *Foamea şi abundenţa (O istorie a alimentaţiei în Europa),* Iaşi, Editura Polirom, 2003.

Roman, Radu Anton: *Bucate, vinuri şi obiceiuri româneşti,* Bucureşti, Editura Paideia, 2001.

Roşu, Georgeta: *Bucate încercate*, Muzeul Ţăranului Român, 1997.

Strasman, Iosif, Ion Radu: *Preparate de artă culinară*, Bucureşti, Editura Tehnică, 1981.

Văduva, Ofelia: *Paşi spre Sacru. Din etnologia alimentaţiei româneşti,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.

Văduva, Ofelia: *Magia darului,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Teodoreanu, Al.O.: *Gastronomice***,** Bucureşti, Editura pentru Turism, 1973.

Narcisa Alexandra ŞTIUCĂ

Bibliografie generală

Dicționare:

Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti": *Dicționarul limbii române (DLR)*, București, 1907-2006.

Dicționarul Enciclopedic Român, București, Editura Politică, 1962.

Bîrlea, Ovidiu: *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

Boldan, Emil (coordonator): *Dicționar de terminologie literară*, București, Editura Științifică, 1970.

Borza, Alexandru: *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și în alte limbi ale plantelor din România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

Candrea, Ion Aurel: *Dicționar de proverbe și zicători*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1912.

Candrea, Ion Aurel, Gheorghe Adamescu: *Dicționarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească". Partea I., Dicționarul Limbii Române din Trecut și până Astăzi* de I.-Aurel Candrea; *Partea II., Dicționarul Istoric și Geografic Universal* de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, f.a.

Cihac, A. de: *Dictionnaire d'Etymologie daco-romane,* I, *Éléments latins, comparé avec les autres langues romanes* și II, *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfurt s/M., Rudolphe St. Goar, vol. I, 1870; vol. II, 1879.

Datcu, Iordan: *Dicționarul etnologilor români: autori, publicații periodice, instituții, mari colecții, bibliografii, cronologie* (ed. III revizuită și adăugită), București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Datcu, Iordan, Sabina C. Stroescu.: *Dicționarul folcloriștilor. Folclor literar românesc*, cu o prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

Evseev, Ivan: *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească,* Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

Ghinoiu, Ion: *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997.

Godea, Ioan: *Dicționar etnologic român*, București, Editura Etnologică, 2007.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu: *Etymologicum Magnum Romaniae.*

Dicționarul Limbei Istorice și Poporane a Românilor, lucrat după dorința și cu cheltuiala M.S. Regelui Carol I, București, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1886-1898.

Kernbach, Victor: *Dicționar de mitologie generală,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Papahagi, Tache: *Mic Dicționar Folkloric. Spicuiri folklorice și etnografice comparate*, ediție îngrijită, note și prefață de Valeriu Rusu, București, Editura Minerva, 1979.

Pușcariu, Sextil: *Dicționarul limbii române întocmit și publicat după îndemnul și cu cheltuiala Majestății Sale regele Carol I*, tomul I, partea I A-B, București, Librăriile Socec &Comp. și Sfetea, 1913.

Pușcariu, Sextil: *Dicționarul Academiei Române*, București, Cultura Națională, 1926.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Dicționar de artă populară*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

Șăineanu, Lazăr: *Dicționarul universal al limbei române*, a doua edițiune cu totul prelucrată și adăugită, Craiova, Institutul de editură SAMITCA, 1908.

Tiktin, Hariton: *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, ediția 2, uberarbeitete und erganzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985-1989.

Vulcănescu, Romulus: *Dicționar de etnologie*, București, Editura Albatros, 1979.

Bibliografii:

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu": *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc* II (1892-1904). Coordonare și cuvânt înainte de Adrian Fochi. Ediție îngrijită și prefață de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2002.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu": *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1956-1964*. Redactori și coordonatori Dan Bugeanu, Elena Dăncuș, Adrian Fochi, Ion Taloș. Ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2004.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu": *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1965-1969*. Redactor coordonator Elena Dăncuș. Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2005.

Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu": *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc 1970-1995* (autori: I. M. Băieșu, Maria Florica-Bufnea, Stelian Cârstean, Adrian Codescu, Ion Hangiu, Tiberiu Mihail, Flavia Oșianu, Romulus Oșianu,

Rodica Raliade). Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I. O., 2006.

Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc I (1800-1891). Cuvânt înainte de Mihai Pop. Prefață de Adrian Fochi, [București], Editura pentru Literatură, 1968.

Cârstean, Stelian: *Creația populară românească. Lucrări editate de centrele județene ale creației populare 1954-2002*, București, C.N.C.P.C.T., 2003.

Mușlea, Ion: *Bibliografia folclorului românesc 1930-1955*. Ediție îngrijită și cuvânt înainte de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum I. O., 2003.

Tipologii:

Amzulescu, Al.I.: *Cântecul epic eroic.* Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981 (Colecția Națională de Folclor).

Amzulescu, Al.I.: *Balada familială.* Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983 (Colecția Națională de Folclor).

Brătulescu, Monica: *Colinda românească. The Romanian Colinda* (Winter-Solstice Songs), București, Editura Minerva, 1981.

Brill, Tony: *Tipologia legendei populare românești*, Prefață de Sabina Ispas. București, Ediție îngrijită și studiu introductiv de I. Oprișan, Editura. Saeculum I.O., vol., 1*, Legenda etiologică*, 2005, vol. 2, *Legenda mitologică. Legenda religioasă. Legenda istorică,* 2007.

Brill, Tony: *Tipologia legendei populare românești*. 2. *Legenda mitologică, legenda religioasă, legenda istorică*, București, Editura Saeculum I.O., 2006. (Colecția Națională de Folclor).

Călin, Cornelia: *Jurnal oral.* Index tipologic și motivic, antologie de texte, București, Editura Erasmus, 1993 (Colecția Națională de Folclor).

Coatu, Nicoleta: *Structuri magice tradiționale*, București, Editura ALL, 1998.

Cuceu, Ion, Maria Cuceu: *Vechi obiceiuri agrare românești*. Tipologie și corpus de texte. I, Cluj-Napoca, Editura Minerva, 1988.

Dejeu, Zamfir: *Dansuri tradiționale din Transilvania (Tipologie)*, IAFA, Cluj Napoca, Editura Clusium, 2000.

Fochi, Adrian: *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976.

Formagiu, Hedwig-Maria: *Portul popular din România*, Muzeul de Artă Populară al R.S.R., București, 1974.

Georgescu, Corneliu-Dan: *Jocul popular românesc*. Tipologie

muzicală și corpus de melodii instrumentale, București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Georgescu, Corneliu-Dan: *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium*. Tipologie muzicală și corpus de melodii, București, Editura Muzicală, 1987 (Colecția Națională de Folclor).

Herțea, Iosif: *Colinde românești*. Antologie și tipologie muzicală, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională", 2004.

Ispas, Sabina, Doina Truță: *Lirica de dragoste.* Index motivic și tipologic, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1988, vol. IV, 1989, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana: *Doina vocală din Oltenia*. Tipologie muzicală. Lucrare îngrijită de Marian Lupașcu, București, Editura Academiei Române, 2007 (Colecția Națională de Folclor).

Kahane, Mariana, Lucilia Georgescu-Stănculeanu: *Cântecul zorilor și bradului* (Tipologie muzicală), București, Editura Muzicală, 1988 (Colecția Națională de Folclor).

Moldoveanu, Elisabeta: *Cântecele de seceriș ale poporului român*. Tipologie muzicală și literară, București, Editura Academiei Române, 2000 (Colecția Națională de Folclor).

Mușlea, Ion, Ovidiu Bîrlea: *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970.

Popa, Steluța: *Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor.* Tipologie muzicală. Colecție de cântece, București, Editura Muzicală, 1981.

Rădulescu, Speranța: *Taraful și acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, București, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Rădulescu, Speranța: *Cântecul*. Tipologie muzicală. I. Transilvania Meridională, București, Editura Muzicală, 1990 (Colecția Națională de Folclor).

Schullerus, Adolf: *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammengestellt von A. Schullerus [*Catalogul basmelor românești, După sistemul tipologiei basmelor al lui Antti Aarne,* Întocmit de …] Helsinki, F.F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Secoșan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, București, Editura Meridiane, 1984.

Stroescu, Sabina-Cornelia: *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, I-II, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1969. (Colecția Națională de Folclor).

Stroescu, Sabina Cornelia: *Snoava populară românească.* Tipologie bibliografică și corpus de texte, Ediție critică de..., prefață de Mihai-

Alexandru Canciovici, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 1984, vol. II, 1986, vol. III, 1987, vol. IV, 1989.

Sulițeanu, Ghizela: *Cântecul de leagăn*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1986 (Colecția Națională de Folclor).

Șăineanu, Lazăr: *Basmele române* în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ de..., Bucureşti, [Editura] Göbl, 1895.

Vicol, Adrian: *Recitativul epic al baladei românești*. Tipologie muzicală, Bucureşti, Editura Arvin Press, 2004.

Studii de sinteză:

Bănățeanu, Tancred: *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Bernea, Ernest: *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985.

Bîrlea, Ovidiu: *Folclorul românesc*, Bucureşti, Editura Minerva, (vol. I, 1981, vol. II, 1983).

Brăiloiu, Constantin: *Opere, I,* Bucureşti, Editura muzicală, 1967.

Brăiloiu, Constantin: *Opere, V*, Studiu introductiv, traducere și îngrijire de Emilia Comișel, Bucureşti, Editura Muzicală, 1981.

Breazul, George: *Patrium Carmen. Contribuții la Studiul Muzicii Românești*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

Bucșan, Andrei: *Specificul dansului popular românesc*, Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

Butură, Valer: *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Butură, Valer: *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Bucureşti, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară*, Bucureşti, 1939.

Dima, Alexandru: *Arta populară și relațiile ei*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

Dunăre, Nicolae: *Ornamentică tradițională comparată*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1979.

Ghinoiu, Ion: *Vârstele timpului*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1988.

Giurchescu, Anca, Sunni Bloland: *Romanian Traditional Dance*, "Mill Valley, California", Wild Flower Press, 1995.

Hedeșan, Otilia: *Lecții despre calendar (curs)*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005.

Iordache, Gheorghe: *Ocupații tradiționale pe teritoriul României,* Craiova, Editura Scrisul Românesc, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1989,

vol. IV. 1996.

Iorga, Nicolae: *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1923.

Işfănoni, Doina: *Interferenţe dintre magic şi estetic*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002.

Ivănescu, Gheorghe: *Etnolingvistica*, în „Introducere în etnologie", Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980.

Mangiuca, Simeon: *Calendar Iulian Gregorian Popolar* pe anul 1883, Oraviţa.

Mesnil, Marianne, Assia Popova: *Etnologul între şarpe şi balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, Bucureşti, Editura Paideia, 1997.

Niculiţă-Voronca, Elena: *Datinile poporului român (adunate şi aşezate în ordine mitologică)*, Cernăuţi, Tipografia Izidor Wiegler, 1903.

Olteanu, Antoaneta: *Calendarele poporului român*, Bucureşti, Editura Paideia, 2001.

Oprescu, George: *Arta ţărănească la români*, Bucureşti, 1922.

Pavelescu, Gheorghe: *Mana în folklorul românesc. Contribuţii pentru cunoaşterea magicului*, Sibiu, 1944.

Petrescu, Paul: *Motive decorative celebre*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1971.

Pop, Dumitru: *Obiceiuri agrare tradiţionale româneşti*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.

Pop, Mihai: *Obiceiuri tradiţionale româneşti*, Bucureşti, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, 1976.

Prut, Constantin: *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare româneşti*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1991.

Stoica, Georgeta, Olga Horşia: *Meşteşuguri artistice tradiţionale*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Arta populară românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1981.

Şeuleanu, Ion: *Poezia populară de nuntă*, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Vlăduţiu, Ion: *Etnografia românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973.

Vulcănescu, Romulus: *Măştile populare*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

Studii monografice:

Butură, Valer: *Străvechi mărturii de civilizaţie românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989.

Cantemir, Dimitrie: *Descrierea Moldovei,* Traducere de pe originalul latinesc de G. Pascu, professor la Universitatea din Iaşi. Ediţia II-a revizuită şi completată cu indice, Bucureşti, Editura Tipografiile Române Unite S.A.,

1938.

Caraman, Petru: *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983.

Caraman, Petru: *Descolindatul în Orientul și Sud-estul Europei,* Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1997.

Ciubotaru, Ion H.: *Marea trecere, Repere etnologice în ceremonialul funerar din Moldova*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională", 1999.

Ciubotaru, Ion H.: *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, Iași, Editura Presa Bună, vol. I, 1998, vol. II, 2002.

Diaconu, Ion: *Ținutul Vrancei. Etnografie – Folklor – Dialectologie*, I, București, f. a.

Herseni, Traian: *Forme străvechi de cultură poprană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Ionică, Ion: *Dealu Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, București, Tipografia Bucovina I. E. Torouțiu, 1943.

Marian, Simion Florea: *Nunta la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1890.

Marian, Simion Florea: *Naşterea la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea: *Înmormântarea la români*, București, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea: *Sărbătorile la români*, I-III, București, Socec-Sfetea, 1898-1901.

Moise, Ilie: *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Sibiu, Editura Imago, 1999

Pamfile, Tudor: *Sărbătorile la români*, (*Sărbătorile de vară la români, Sărbătorile de toamnă și Postul Crăciunului, Crăciunul*), București, Socec-Sfetea, 1910-1914.

Pamfile, Tudor: *Mitologie românească,* București, Editura All, 1997.

Pavelescu, Gheorghe: *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni,* București, Institutul de Cercetări Sociale ale României, 1945.

Corpusuri de texte:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu), *Sărbători și obiceiuri*, Răspunsuri la chestionarele *Atlasului Etnografic Român*, Corpus de documente etnografice, București, Editura Enciclopedică, (vol. I: Oltenia, 2001; vol. II: Banat și Crișana, 2002; vol. III: Transilvania, 2003; vol. IV: Moldova, 2004).

Gorovei, Artur, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, Socec-Sfetea, 1915.

Gorovei, Artur: *Descântecele românilor*, București, Editura Academiei Române, 1931.

Atlase:

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu): *Atlasul Etnografic Român*, (vol. I: Habitatul, 2003; vol. II: Ocupațiile: Cultivarea pământului, Creșterea animalelor, Sericicultura, Apicultura, Vânătoarea, Pescuitul și Transportul, 2004), București, Editura Academiei.

Bibliografie – Terminologie în dialectul aromân:

Burileanu, Constantin N.: *De la Românii din Albania*, București, Lito-Tipografia Motzătzeanu, 1906.

Capidan, Theodor: *Meglenoromânii. Istoria și graiul lor,* vol. I, 1925-1935; *Literatura populară la meglenoromâni,* vol. II, 1928; *Dicționarul meglenoromân,* vol. III, București, (Academia Română. Studii și cercetări VIII), 1935.

Capidan, Theodor: *Românii nomazi, studiul din viața românilor din sudul Peninsulei Balcanice,* Cluj, f. edit., 1926.

Capidan, Theodor: *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, București, Cartea Românească, 1931.

Capidan,Theodor: *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu Lingvistic,* București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1932.

Capidan,Theodor: *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, București, Biblioteca enciclopedică, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942.

Caraiani, Gh. Nicolae, Nicolae Saramandu: *Folclor aromân grămostean,* București, Editura Minerva, 1982.

Caranica, Ioan: *130 de melodii populare aromâ*nești, *culese și notate de Ioan Caranica,* Cluj, Tipografia Ziarului Universul, 1937.

Constantinescu-Mircești, C.D.: *Un sat dobrogean Ezibei,* București, Editura Bucovina, I. E. Torouțiu, 1939.

Cosmulei, Dumitru: *Datini, credințe și superstiții aromânești*, București, Noua Tipografie Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1909.

Găluşcă-Crâşmariu, Tatiana, Emilia Milicescu, Nicolae Saramandu, Tudor Nae: *Miorița la dacoromâni și aromâni,* București, Editura Minerva, 1992.

Iroaie, Petre: *Alte cântece populare istroromâne,* Iași, (extras din Arhiva, anul XLVII), 1940.

Marcu, George: *Folclor muzical aromânesc*, București, Editura Muzicală, 1977.

Nenițescu, Ioan: *De la Românii din Turcia Europeană, studiu etnic și statistic asupra armânilor,* București, f. edit.,1895.

Nicolau, Irina: *Aromânii. Credințe și obiceiuri*, Bucureşti, Societatea Culturală Aromânească, 2001.

Papahagi, Pericle, P.N. Vurdună: *Jocuri copilăresi culese dela Românii din Macedonia*, (extrasu din Analele Academiei Romane, seria II, tom XV, Memoriile Secțiunii Literare), București, Lito-Tipografia Carol Gobl, 1893.

Papahagi, Pericle: *Din literatura poporană a aromânilor,* f. l., f. edit., 1900.

Papahagi, Pericle: *Basme aromâne și glosar,* București, Inst. de Arte Grafice Carl Gobl, 1905.

Papahagi, Tache: *Antologie aromânească*, București, f. edit, 1922.

Papahagi, Tache: *Mic dicționar folkloric. Spicuiri folklorice și etnografice comparate*, București, 1979.

Papahagi, Tache: *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.

Avant propos

La publication du *Répertoire national du patrimoine culturel immatériel* représente un geste essentiel dans l'espace culturel roumain actuel. Le titre proposé initialement – *Inventaire du patrimoine culturel immatériel* – était trop restrictif à notre sens, évoquant l'image d'un voyage achevé, d'un document officiel. C'est loin d'être le cas du présent *Répertoire*, et voici pourquoi. Il représente avant tout une première historique, un geste fort, une réponse à une urgence naturelle à une époque d'urgences souvent fausses, mais un geste en accord avec les transformations en chaîne qui ont lieu au niveau de la société, des mentalités et de la tradition. Ensuite, le *Répertoire* est une grande réussite non seulement parce qu'il pose des repères combien nécessaires, mais surtout parce qu'il présente la tradition comme un phénomène vivant et comme une source d'inspiration, et non plus comme un système opaque, pétrifié, définitivement classé et rangé. Par là, la Roumanie rejoint les démarches entreprises par l'UNESCO ces dernières années pour la sauvegarde du patrimoine mondial, et en l'occurrence, pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. En effet, celui-ci demande, par sa nature même, des stratégies qui dépassent l'espace physique, qui affectent les couches profondes des manifestations humaines, luttant contre la disparition de certains comportements, de certaines mentalités et conséquemment de leurs produits. Dans ces conditions, il était devenu nécessaire d'enregistrer les éléments qui forment le langage, la manifestation de tout un univers, mais aussi de les organiser selon des critères axiologiques qui permettent d'inscrire le patrimoine culturel immatériel dans un espace-temps de valeurs trop souvent relatives et sans repère véritable.

Le *Répertoire* est le résultat de ces démarches : un livre document rendu possible par le travail harmonieux, acharné et visionnaire d'un groupe de spécialistes, membres de la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. Leur expérience polyvalente a permis au *Répertoire* de couvrir une vaste aire qui, sans vouloir être exhaustive, est toutefois représentative de la culture immatérielle roumaine ; enfin, le Répertoire représente un bon repère bibliographique et scientifique. Le présent volume témoigne d'un travail d'analyse et de classement des éléments du patrimoine culturel immatériel qui n'est d'ailleurs pas fini et qui a impliqué toutes les institutions roumaines de spécialité. La conception du *Répertoire* a largement bénéficié de l'expérience acquise lors de réunions internationales organisées par l'UNESCO concernant la sauvegarde du

patrimoine immatériel, expérience doublée d'une analyse objective de l'individualité de la culture et de la tradition roumaines, de leur évolution et de leurs besoins actuels.

Le présent volume, le premier de trois volumes censés refléter la réalité du patrimoine roumain, témoigne également du souci de conserver les conditions nécessaires à la sauvegarde des éléments du patrimoine culturel immatériel. Dans cette perspective, le *Répertoire* représente, à côté de l'engagement de l'Etat roumain devant la communauté internationale et devant lui-même, une importante mesure de sauvegarde et le premier pas dans un processus fait d'initiatives et de recherches impliquant la communauté concernée, la société et ses institutions. Ce processus demandera un changement dans les conceptions et dans l'éducation de la population, car il fera appel à une faculté encore endormie chez nous : la conscience de l'identité propre, de sa quête et de sa reconstruction. Nous espérons que le présent document servira de point de départ et d'instrument dans cette démarche, à cette époque caractérisée par le changement, par le besoin d'analyse et de régénération perpétuelle des cadres de survie de la valeur.

Enfin mais pas en dernier lieu, il est important de souligner le rapport bénéfique qu'établit le *Répertoire* entre son contenu scientifique et la subtilité parfois fruste des éléments du patrimoine immatériel y enregistrés ; ce rapport a une expressivité *sui generis*, rarement présente dans les autres textes de spécialité.

La formule du présent volume représente la synthèse harmonieuse de la rigueur des critères, de la répartition précise des domaines, de l'historique des éléments et des bibliographies de spécialité, à laquelle ont contribué le Ministère de la culture et des cultes, des institutions académiques et universitaires, des organismes culturels et de recherche roumains (musées, centres culturels, bibliothèques) comme l'Institut d'ethnographie et de folklore « Constantin Brăiloiu », possesseur de l'une des plus importantes archives européennes dans ce domaine.

Le présent livre constitue donc la preuve de la préoccupation de l'Etat roumain, des institutions et des spécialistes roumains dans le domaine du patrimoine culturel immatériel de marquer l'étape – tellement nécessaire – de l'identification du patrimoine roumain, dans le contexte actuel d'uniformisation. Nous considérons que l'esprit et le corps des traditions roumaines constituent un tout organique vivant et personnel, dont la survie dépend en grande partie des repères axiologiques de la génération d'aujourd'hui.

Dr. Virgil Ştefan NIŢULESCU
Secrétaire général,
Ministère de la culture, des cultes et du patrimoine national

Introduction[1]

Dans sa Leçon inaugurale à la Faculté de lettres de l'Université de Bucarest, le 9 novembre 1909, le grand philologue et folkloriste Ovid Densusianu constatait qu'un peuple « ne vit pas seulement de son héritage, mais aussi de ce qu'il ajoute, jour après jour, dans son cœur [...]. C'est pourquoi le chercheur se doit d'étudier en égale mesure le présent et le passé [...], car aucun sujet ne peut être compris correctement hors du temps et de l'espace [...]. Il ne faut pas oublier que l'imagination populaire n'est jamais inerte ; au contraire, elle est sans cesse stimulée par les événements qui se déroulent autour d'elle ». Ses observations sont aujourd'hui plus actuelles que jamais, dans notre société postindustrielle où l'on assiste à d'immenses mutations dans les modèles culturels qui règlent la vie des communautés. Mais ces observations renferment également deux visions qui doivent guider la démarche et la méthodologie d'une étude des cultures traditionnelles. La première, prioritaire pour l'approche des phénomènes, concerne la culture traditionnelle sous son aspect « ensemble de survivances » : les formes, les représentations, les significations, les structures rituelles présentes dans le système actif des cultures orales d'un peuple ou d'un ensemble de peuples, et qui apparaissent comme des résidus anachroniques par rapport au monde moderne. De cette première vision découle le fait que le recueil, la publication, la conservation des phénomènes se font sous la pression d'une « ethnologie d'urgence » dont le principal souci est de sauvegarder les formes de manifestation du folklore représentatives de la créativité humaine qui sont en train de sombrer dans le fonds passif. (Nous employons ici le terme de *folklore* dans son sens technique, c'est-à-dire l'ensemble de la culture spirituelle d'une communauté, transmise en général oralement : littérature, musique, danse, croyances, médecine, normes juridiques, règles de comportement, mais aussi la forme orale du savoir populaire concernant les occupations, l'artisanat, l'organisation de l'espace, les techniques de construction, etc. Les savants roumains ont parfois employé ce mot dans son sens restreint, de création spirituelle, traditionnelle ou contemporaine, qui s'exprime dans la littérature, dans la musique et dans la danse populaires. Dans d'autres traditions scientifiques européennes, par contre, le *folklore*

[1] Les idées présentées dans l'Avant propos sont une synthèse du volume *Cultură orală şi informaţie transculturală* [Culture orale et information transculturelle], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003.

désigne généralement le spectacle ou le festival qui met en valeur les textes traditionnels par le biais de la littérature, de la musique ou de la danse. Dans le présent *Répertoire*, nous avons employé le terme de *folklore* dans un sens plus général et plus proche du sens premier, celui qui, dans la seconde moitié du XIXe siècle, signifiait simplement 'le savoir traditionnel'. « Le folklore est un système traditionnel interpersonnel de connaissance » qui « se manifeste lorsqu'une information du fonds collectif et expressif de connaissances est transmise par l'acte singulier de l'interprétation.» (Ispas 2003 : 23).

La seconde vision sur l'approche et l'étude de la culture orale traditionnelle (profonde ut intangible) trouve son point de départ dans l'observation du phénomène actif, d'un processus dont la dynamique est commandée par divers contextes : historique, social, politique, etc. et où interagissent deux forces contraires : la tradition et l'innovation. La tradition consiste en l'existence, tout au long de l'histoire et à l'intérieur même de l'histoire, de structures et de formes d'expression d'origine plus ancienne, qui sont conservées si la situation exige leur conservation, et qui englobent des éléments nouveaux si la situation exige leur renouveau. C'est en effet dans la nature de ce rapport entre tradition et innovation que se manifeste la dynamique du phénomène folklorique, la qualité de ce segment de la culture – universellement attesté – d'être une « culture vivante » qui évolue, s'enrichit et se perfectionne sans cesse. Cette culture profonde est un système à l'intérieur duquel les changements ne sont ni chaotiques, ni gratuits. C'est pourquoi nous devons sauvegarder cette tradition constamment soumise aux chocs de l'innovation et qui représente la synthèse culturelle d'une ou de plusieurs étapes historiques importantes dans la vie d'une communauté (communauté ethnique, socioprofessionnelle, groupe d'âge, etc.).

L'identité d'une société est faite, entre autres, des principaux symboles reconnus et acceptés par ses membres, des croyances, traditions et normes qui règlent leur vie commune, qui les aident à se reconnaître dans la masse des individus et à partager une destinée commune : « Le folklore exprime l'identité culturelle des communautés familiales, professionnelles, religieuses, ethniques, locales, etc. » Il s'agit d'un phénomène authentique, à distinguer du folklore de consommation présenté dans les spectacles, dans les festivals ou dans les publicités touristiques et commerciales.

L'intérêt pour l'étude et la description du fait folklorique roumain remonte au XVIIIe siècle et suit depuis une trajectoire ascendante parallèle aux tendances similaires des autres pays européens. Après la période d'effervescence aux nombreux accents romantiques qui a marqué le XIXe siècle, le siècle dernier a vu l'institutionnalisation des préoccupations ethnologiques : dans les grands centres culturels roumains apparaissent des archives multimédia de folklore et des musées ethnographiques, dans les

universités sont créées des chaires d'ethnographie et de folklore, l'Académie roumaine fonde des instituts de recherche et les ministères de la culture développent des réseaux locaux et régionaux qui veillent à la mise en place des stratégies nationales concernant la culture populaire. Enfin, sur la base des recherches multidisciplinaires de terrain qui couvrent un siècle et demie, ont été élaborés les catégories de la culture traditionnelle orale, catégories sur lesquelles est également fondé le présent *Répertoire*.

Si les technologies modernes sont d'un grand secours pour le chercheur, pour le modèle « traditionnel » il s'agit d'une agression : la culture « industrialisée », surtout celle que transmettent les médias, érode le folklore authentique et crée de nouvelles stéréotypies. Ce phénomène de la mondialisation (ou de la globalisation culturelle) est un phénomène qui suscite de nos jours de grands débats ; il ne faut toutefois pas perdre de vue le fait que le mouvement, à condition de ne pas être chaotique, est un facteur de progrès, dès lors que les responsables agissent avec attention et discernement : « le folklore a aujourd'hui des repères transcontinentaux et transculturels ». Une communauté folklorique utilisera, adaptera et, ultérieurement, abandonnera des biens culturels dans la mesure où ces biens lui sont ou non nécessaires à tel ou tel moment de son évolution. C'est dans ce cadre que se manifeste la relation entre l'individu, sa culture, la culture du « petit groupe » et l'information planétaire ; c'est également à ce niveau qui doit intervenir, au moment opportun, les organismes chargés d'identifier et de sauvegarder les biens culturels en voie de disparition de la vie quotidienne. Cette sauvegarde doit jouer au niveau du système des valeurs, au niveau des composantes de ce « système des systèmes » qu'est le folklore, non pas *au niveau* des individus mais *au moyen* d'individus représentatifs.

« Toutes les sociétés se créent une image de leur passé dans le cadre d'un processus dont le but est d'actualiser l'histoire en l'ouvrant vers les nouvelles générations qui doivent se retrouver dans ce processus historique. Il s'agit d'une restructuration, d'une reformulation, une revalorisation et une réorganisation des données et valeurs qui composent l'existence sous tous ses aspects et qui donnent à un groupe ou à un segment de la population son identité et ses normes communes, acceptées de l'intérieur comme de l'extérieur. Ces données ont par là une fonction référentielle et en même temps sociale. » (Ispas 2003 : 75). Parmi les valeurs traditionnelles des cultures du monde, celles qui relèvent de la partie « intangible » du folklore sont d'une grande profondeur et complexité ; ce sont également celles qui transmettent les marques identitaires acceptées en tant que normes par la communauté.

Des générations successives d'hommes de culture ont identifié, analysé, systématisé et transmis ce que nous appelons d'un terme trop général *la tradition*. Nous dirons même que cet effort d'identification,

d'évaluation et d'inscription des catégories de la culture profonde dans l'ensemble identitaire de référence constitue une démarche consciente des intellectuels, l'offre de valeur sélectionnée et proposée par les savants, librement validée, acceptée et assimilée ensuite par la communauté. C'est ainsi qu'apparaissent et se définissent les catégories de valeurs qui constituent une partie du patrimoine culturel, c'est ainsi que se forme cet ensemble de structures et d'objets immatériels si importants pour les communautés, auxquels elles s'identifient et dont elles évoquent les circonstances d'apparition et les significations. Le patrimoine est par là étroitement lié à la mémoire collective, en sa qualité de repère identitaire. Dans ses « Niveaux d'interprétation et d'application de la notion de patrimoine culturel » (*Parcours anthropologiques*, Université Lumière – Lyon 1, 2001) Gabor Sonkoly définit le patrimoine comme un inventaire d'objets ou d'entités immatérielles symbolisées par des objets significatifs pour la communauté. Ces objets sont collectionnés, inventoriés, analysés et exposés au public, ils sont conservés et restaurés par les institutions de spécialité et au besoin, déchiffrés pour dévoiler leur codes secrets. Cette démarche a pour résultat d'enrichir le contenu d'origine avec un nouvel élément : l'interprétation qu'en font les institutions qui prennent possession de l'objet. Le patrimoine s'associe ainsi à la mémoire collective, les deux faisant partie intégrante de l'identité qui a analysé, redécouvert et conservé le patrimoine (cf. *supra*, p. 21). A partir de la notion de patrimoine matériel – avant celle de patrimoine intangible/immatériel – les organismes intéressés par la sauvegarde des valeurs culturelles de l'humanité, au premier rang desquels l'UNESCO, ont démarré des programmes et des projets qu'ont rejoint ensuite de nombreux pays. La Roumanie y prend part depuis la Loi n° 410/2005 qui ratifie la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel (Paris, 2003) ; par la Loi n° 26/2008, le Parlement roumain a ensuite établi « le cadre général nécessaire à l'identification, à la documentation, à la recherche, à la protection, à la conservation, à la promotion, à la mise en valeur et à la transmission des éléments du patrimoine culturel immatériel, qui constitue une caractéristique définitoire des communautés humaines en tant que facteur de cohésion sociale et de développement économique ». Enfin, par l'Arrêté n° 2236/12 avril 2008 est créée la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. Cet organisme est formé de spécialistes chercheurs, académiciens, enseignants et conservateurs de musée qui se sont fixé comme premier objectif d'identifier les domaines qui doivent figurer dans la catégorie des biens du patrimoine immatériel.

Vu la diversité et la complexité de la culture traditionnelle, qui recouvre presque tous les domaines de la vie humaine et de ses relations au monde, au cosmos et à l'au-delà, nous avons décidé d'organiser le présent Répertoire national du patrimoine culturel immatériel par chapitres

thématiques qui s'étendent sur trois volumes. Le premier volume comprend le domaine spirituel : formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles, musique folklorique, danse folklorique, jeux d'enfants et d'adolescents, fêtes, rituels et traditions, médecine traditionnelle (pratiques de prévention, de traitement et de guérison des maladies), artisanat traditionnel, cuisine traditionnelle, langue roumaine. Le deuxième volume contiendra les chapitres consacrés aux professions et métiers, aux techniques de construction, à la métrologie, etc. Le troisième volume enfin est dédié au patrimoine immatériel des communautés minoritaires de Roumanie (mentionné également dans le présent volume, là où les auteurs l'ont cru nécessaire). Ce troisième et dernier volume comprendra également un index des notions avec leur explication.

Dans le présent volume, nous avons intégré les phénomènes qui sont déjà entrés dans le fonds passif des biens culturels, mais qui peuvent être restitués aux communautés par des programmes spéciaux ; nous y avons également inclus les phénomènes « à la limite de la survie » et les phénomènes vivants. Notre *Répertoire* est en effet une liste ouverte qui peut être complétée au vu des réalités du terrain ; c'est pourquoi nous avons dressé nos inventaires sous la forme de notes de bas de page. Là où cela a été possible, nous avons également fourni les termes et dénominations en dialecte aroumain.

« Aujourd'hui, quand l'Europe et le monde entier participent à l'élaboration de modèles communs pour la culture de l'avenir, nous croyons nécessaire de reformuler et de mettre à jour les valeurs de la culture profonde immatérielle, de les protéger, de les conserver et surtout de les présenter au public dans un système moderne et ouvert. Nous considérons également qu'il faut se préoccuper de « l'offre emblématique » que doit représenter la culture roumaine traditionnelle et actuelle pour le patrimoine culturel européen. » (Ispas 2003 : 79).

Sabina ISPAS

Note du traducteur

Traduire le *Répertoire du patrimoine culturel immatériel roumain* a été une entreprise exigeante, qui a souvent imposé des choix difficiles. Pour les notions culturelles spécifiques et pour certains noms propres, nous avons préféré conserver le mot roumain en italiques, suivi d'une glose (entre guillemets simples) et parfois d'une brève explication entre parenthèses. Les gloses (traduction littérales) étaient nécessaires, puisque c'est surtout le nom de l'objet, du chant, de la fête, etc. qui est révélateur de ces correspondances et associations caractéristiques du patrimoine immatériel en tant que tout organique. Ces gloses et explications sont à compléter par le Lexique qui paraîtra à la fin du troisième et dernier volume du *Répertoire*.

Cristiana-Monica Papahagi

Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles

La présente section du patrimoine culturel immatériel roumain porte le nom de *Formes de l'art du récit et expressions orales traditionnelles* au lieu de *Folklore littéraire*, le terme employé dans la bibliographie roumaine de spécialité. Le premier titre nous paraît préférable, car notre inventaire comprend, à côté des formes littéraires proprement dites (contes, légendes, oraisons), des textes d'expression orale sans valeur esthétique ou poétique, mais qui constituent des documents essentiels pour la compréhension du système de la culture populaire roumaine en son ensemble (rites et superstitions, récits mettant en scène la mythologie autochtone, etc.).

L'inventaire de la présente section est organisé selon les critères suivants :

1. critère principal : la fonction (textes rituels *vs.* textes non rituels) ;
2. critères secondaires :
   a. le contexte (textes rituels liés au calendrier, textes rituels liés à la vie familiale, etc.) ;
   b. le genre (textes épiques *vs.* textes lyriques) ;
   c. le moyen d'expression (textes en vers *vs.* textes en prose).

Lors de l'élaboration du présent inventaire, nous avons tenu compte du fait que, conformément aux articles 12.2. et 15 de la Loi n° 26/29.02.2008, la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel a l'obligation de dresser trois inventaires, à inclure ensuite dans le *Répertoire national du patrimoine immatériel* : 1) inventaire des éléments du patrimoine culturel immatériel déjà disparus ; 2) inventaire des éléments en danger ; 3) inventaire des éléments vivants. Toutefois, ne disposant pas d'une quantité suffisante de données pour confirmer l'état de tous les éléments de la liste, nous proposons dans un premier temps un seul inventaire pour les trois catégories. Le statut des éléments sera établi ultérieurement, après examen sur le terrain réalisé par le réseau national des institutions habilitées dans le domaine du patrimoine culturel immatériel.

Le *Répertoire national du patrimoine culturel immatériel* se doit de refléter le caractère syncrétique et contextuel des éléments de la culture populaire traditionnelle ; c'est pourquoi le présent inventaire renvoie souvent aux autres sections, au moyen de sigles établis par les membres de la commission.

La présente section inclut aussi le théâtre de marionnettes, qui n'est pas un art exclusivement oral, mais qui contient néanmoins des éléments

artistiques oraux ; de plus, aucune autre section du patrimoine culturel immatériel ne lui aurait mieux convenu.

L'inventaire proposé ci-dessous est un inventaire ouvert, susceptible d'être revu et complété en fonction des sources documentaires et des réalités du terrain. De même, les spécifications contenues dans les 52 notes n'épuisent pas l'ensemble des éléments du patrimoine culturel immatériel d'une certaine sous-catégorie (I.1, I.2, etc.) ni ne supposent une quelconque prééminence axiologique des éléments mentionnés sur les éléments omis. C'est pourquoi nous employons l'expression *etc.* à la fin de la plupart de ces notes.

Le présent inventaire est accompagné d'un index de termes et leur explication, autant pour éviter les confusions possibles lors de la rédaction de l'inventaire au niveau local, que pour faciliter l'accès à cet inventaire après sa traduction dans une langue de circulation internationale. Pour ne pas nuire à la cohérence du présent volume, l'index des termes fera l'objet d'une publication ultérieure.

L'inventaire comprend également, en annexe, une bibliographie rédigée après consultation des membres de la Commission nationale pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. Cette bibliographie – minimale – est complétée par la bibliographie générale à la fin du volume. Cette bibliographie n'est pas exhaustive, elle ne contient que les grands corpus et les typologies reconnues par les instituts de recherche de l'Académie roumaine et par les Universités.

Notre inventaire veut refléter la variété du patrimoine culturel immatériel roumain dans le domaine des traditions et expressions orales, domaine qui comprend des éléments communs à toutes les cultures européennes, mais aussi des éléments spécifiquement balkaniques et des synthèses interculturelles originales, le tout s'exprimant dans une forme artistique unique.

I. Textes rituels liés au calendrier

Le répertoire poétique des textes et formules rituelles à la veille de Noël, les chants d'enfants, les chants à l'étoile et les noms locaux associés[1].

Le répertoire poétique des chants proprement dits et les noms locaux

[1] Textes interprétés le 24 décembre : *Cu Moş Ajunul* (Munténie), *Piţărăii* (Olténie et Banat), *Colindeţi*, *Bună dimineaţa* (Munténie et Moldavie), *Colindiţa* (Transylvanie), *Colindişu* (Munténie), *Neaţălaşu* (Munténie), etc. Par l'expression « et les noms locaux associés » nous entendrons dorénavant les noms des textes eux-mêmes et les noms locaux qui renvoient au contexte spécifique d'interprétation de ces textes (les acteurs, le moment, le lieu, les accessoires, la manière d'interprétation, etc.).

associés[2].

Le répertoire poétique des textes de remerciement pour les dons et les noms locaux associés[3].

Le répertoire poétique des textes pour le théâtre populaire rituel et les noms locaux associés[4].

Le répertoire poétique des textes des danses à masques et les noms locaux associés[5].

Le répertoire poétique des textes du *Pluguşor* des enfants et les noms locaux associés[6].

Le répertoire poétique des textes du *Pluguşor* et les noms locaux associés[7].

Le répertoire poétique des vœux de la *Vasilca* et les noms locaux associés[8].

Le répertoire poétique des formules rituelles lors des Semailles d'hiver et les noms locaux associés[9].

Le répertoire poétique des vœux de la *Sorcova* et les noms locaux associés[10].

Le répertoire poétique des vœux de l'Epiphanie et les noms locaux

---

[2] Textes interprétés dans la nuit du 24 au 25 décembre : vœux collectifs chantés à sujet mythologique (textes cosmogoniques, eschatologiques, etc.), vœux individuels chantés à sujet allégorique (*vânarea monstrului, peţitul eroic*, etc.), chants à sujet religieux (*magii, naşterea lui Hristos*, etc.), chants protocolaires (*de fereastră, de ieşire din casă, de zori*).

[3] Textes de remerciement interprétés lorsque les chanteurs sont récompensés en argent et en aliments par le destinataire du chant : *Mulţămita la colac*, *Alduita colacului*, etc. (Transylvanie).

[4] Textes associés au cycle festif d'hiver : chants à sujet religieux (*Irozii* etc.) ou chants à sujet laïque (*Banda lui Jianu, Banda lui Bujor*, etc.).

[5] Textes interprétés tout le long du cycle festif d'hiver : *Turca*, *Boriţa* (en Transylvanie), *Brezaia* (en Munténie), *Ursul*, *Căiuţii* (en Moldavie), *Capra* (sur tout le territoire), etc.

[6] Textes interprétés le plus souvent le 31 décembre : *Pluguleţ* (Moldavie), etc.

[7] Textes interprétés la nuit de l'an (31 décembre au 1er janvier) ou dans la journée du 1er janvier : *Plugul, Plugul mare*, *Cu buhaiul* (en Moldavie), etc.

[8] Textes interprétés le 1er janvier.

[9] Textes interprétés le matin du 1er janvier.

[10] Textes interprétés par les enfants, le matin du 1er janvier.

associés[11].

Le répertoire poétique des formules rituelles lors du *Strigatul peste sat* et les noms locaux associés[12].

Le répertoire poétique des textes du *Lăzărel* et les noms locaux associés[13].

Le répertoire poétique des textes et formules rituelles du cycle pascal et les noms locaux associés[14].

(V. *Fêtes, Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux, Cuisine*)

II. Textes rituels liés aux occupations

Le répertoire poétique des textes pour invoquer la pluie et les noms locaux associés[15].

Le répertoire poétique des textes des chants du fauchage et les noms locaux associés[16].

Le répertoire des formules lors des cérémonies professionnelles et les noms locaux associés[17].

(V. *Métiers artistiques , Fêtes, Cuisine*)

III. Textes rituels liés au cycle de la vie et familial

Le répertoire poétique des textes et formules rituelles lors de la

[11] Textes interprétés le 6 janvier : *Kiraleisa*, *Ciuraleisa*, *Ţuraleisa*, etc.

[12] Textes interprétés le plus souvent le soir du dernier samedi avant le Grand Carême : *Alimori, Alemare, Moroleuca* (en Transylvanie), *Oleo, moleo* (en Olténie), etc.

[13] Textes interprétés le plus souvent par les filles Lazarites, le samedi avant le dimanche des Rameaux (en Munténie).

[14] *Toconelele* ou *Mironosiţele* – théâtre rituel pascal, les vœux *cu Joimărica*, le théâtre rituel lié aux cérémonies du *Căluş*, etc.

[15] Textes interprétés lors des périodes de sécheresse, sans date fixe : *Caloianul, Scaloianul, Paparuda* (en Munténie), *Păpăluga* ou *Muma ploii* (en Moldavie), etc.

[16] Textes interprétés à la fin des travaux de fauchage du blé : *Buzduganul*, *Dealu Mohului*, *Cântecul cununii* (en Transylvanie), etc.

[17] Les noms renvoient aux opérations de constitution des troupeaux de moutons avant le départ vers les pâturages alpins : *Măsuratul laptelui*, *Împreunişul oilor*, *Răscol* (en Transylvanie), etc.

naissance et les noms locaux associés[18].

Le répertoire des formules rituelles lors de l'initiation des frères et sœurs et les noms locaux associés[19].

Le répertoire des formules rituelles de noces et les noms locaux associés[20].

Le répertoire poétique des textes des chants rituels de noce et les noms locaux associés[21].

Le répertoire poétique des oraisons aux noces et les noms locaux associés[22].

Le répertoire poétique des vœux aux noces et les noms locaux associés[23].

Le répertoire des formules rituelles funéraires et les noms locaux associés[24].

Le répertoire poétique des chants rituels funéraires et les noms locaux associés[25].

Le répertoire poétique des textes des complaintes et les noms locaux associés[26].

Le répertoire poétique des textes en vers et les noms locaux

[18] Textes interprétés le plus souvent par la sage-femme à l'intention du nouveau-né : conjurations contre le mauvais œil, formules censées assurer la fortune à l'enfant, textes poétiques comme la *Oraţia de cumetrie*)en Moldavie), etc.
[19] Textes interprétés le plus souvent au printemps, dans le cadre des cérémonies d'initiation à l'adolescence : *Prinsul verilor şi al văruţelor* (en Olténie), *Înfârtăţitul* (au Maramures), etc.
[20] Formules par lesquelles le futur époux demande pardon de séparer la mariée d'avec sa famille, formules de demande du cadeau de mariage, etc.
[21] *Cântecul lăcăţii* (Bihor), *Cântecul miresei*, *La bărbieritul ginerelui*, *Zorile* etc.
[22] *Oraţia de peţit*, *Oraţia schimburilor*, *Oraţia bradului*, *Oraţia de colăcărie* etc.
[23] Les annonces pour les parents de l'époux, pour les parrains, l'annonce du poulet, etc.
[24] *Numărătoarea Mare* (au Banat), les formules prononcées devant la tombe, le témoignage de l'eau (40 jours après les funérailles, en Olténie), etc.
[25] *Cântecul Zorilor*, *Cântecul bradului*, *Cântecul de despărţire*, *Cântecul Mare* (en Olténie, au Banat, en Transylvanie), etc.
[26] La complainte de la mère, du père, du frère, de la sœur, etc.

associés[27].

(V. *Fêtes, Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux, Cuisine*)

IV. Textes rituels magiques

Le répertoire poétique des conjurations et les noms locaux associés[28].

(V. *Médecine traditionnelle*)

V. Textes populaires religieux chrétiens

Le répertoire poétique des chants religieux et les noms locaux associés[29].

VI. Textes épiques non rituels

Le répertoire poétique des textes des chansons épiques et les noms locaux associés[30].

Le répertoire des contes et les noms locaux associés[31].

Le répertoire des légendes et les noms locaux associés[32].

Le répertoire des histoires et les noms locaux associés[33].

Le répertoire des fables et les noms locaux associés[34].

---

[27] En Transylvanie.

[28] Conjurations thérapeutiques : contre le mauvais œil, contre les maux de cœur, contre les insolations, pour les vaches sans lait, etc. ; textes magiques pour influencer favorablement ou défavorablement le destin : pour presser un mariage, pour qu'une personne soit désagréable à sa communauté, etc.

[29] Textes interprétés à l'église, surtout lors des fêtes de Pâques.

[30] Chansons héroïques épiques (fantastico-mythologiques, héroïques, des *haïducs*, chansons de la cour féodale, chansons historiques), chansons épiques liées à la vie des bergers, balades familiales (cycle des fiancés, cycle des parents et des enfants, cycle des frères, des époux, des parrains), journaux oraux.

[31] Contes d'animaux, contes merveilleux, contes-nouvelles.

[32] Légendes étiologiques, mythologiques, historiques et hagiographiques.

[33] *Întâmplare, păţanie*: histoires de rencontres surnaturelles (avec des personnages mythiques ou avec des démons), histoires de trésors, histoires d'expériences traumatisantes (guerres, déportations, collectivisations), histoires liées aux occupations (histoires de chasse), etc.

[34] Séries de fables mettant en scène un personnage traditionnel, fables sur l'altérité ethnique, professionnelle ou confessionnelle, fables sur les défauts de caractère (bêtise, paresse, alcoolisme), etc.

(V. *Musique folklorique, Jeux*)

VII. L'art du récit dans la culture orale traditionnelle

Les ressources de l'expressivité narrative orale (formules de début, d'enchaînement, formules finales, stratégies rhétoriques orales, répertoire stylistique, etc.).

VIII. Textes lyriques non rituels

Le répertoire poétique des textes des chansons lyriques et des *doïna* et les noms locaux associés[35].

Le répertoire poétique des appels dans les danses et les noms locaux associés[36].

(V. *Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux*)

IX. Textes aphoristiques

Le répertoire des proverbes et dictons et les noms locaux associés.

X. Textes énigmatiques

Le répertoire des devinettes et les noms locaux associés.

(V. *Fêtes, Jeux*)

XI. Textes des jeux d'enfants et d'adolescents

La terminologie des jeux d'enfants et d'adolescents[37].

Les comptines.

Textes poétiques des jeux sur les éléments de la nature ou sur les animaux[38].

Textes normatifs[39].

---

[35] Chansons sur la chanson, chansons d'amour, de séparation, de chagrin et d'ennui, chansons sociales (de l'étranger, du brigand, du soldat), berceuses, etc.

[36] Appels érotiques, satiriques, etc.

[37] Noms des jeux (*Baba-oarba*, *De-a v-aţi ascunselea*, *Puia gaia* – jeu collectif où un enfant doit protéger un groupe contre un autre enfant, etc.), noms des personnages, des règles de jeu, des objets utilisés dans ces jeux, etc.

[38] Poésie à la nouvelle lune, la chanson de l'hérisson, la chanson de l'escargot, la chanson de la coccinelle, etc.

[39] Textes qui décrivent en vers les règles d'un jeu (par exemple dans le jeu *cloşca cu puii*, sorte de colin-maillard), textes des interdictions dans les jeux (par exemple le texte qui

Textes de plaisanteries, à fonction éducative et divertissante[40].

Textes cumulatifs, à fonction d'exercice de mémoire ou d'imagination[41].

Textes à fonction de documentation sociale et historique[42].

Exercices de diction et de prononciation.

La langue des oiseaux[43].

(V. *Musique folklorique, Danse folklorique, Jeux*)

XII. Textes à fonction identitaire et de documentation sur la mentalité des communautés qui détiennent le patrimoine culturel immatériel sur le sol national

Le corpus des croyances et superstitions ayant une expression verbale et les noms locaux associés[44].

Les récits concernant des personnages mythiques et les noms locaux associés[45].

Les récits qui racontent les fêtes, les cérémonies et les rituels traditionnels et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles

---

défend de regarder quand les joueurs se cachent, dans le jeu de cache-cache), formules de commandes des jeux, etc.

[40] « Je grimpai au cerisier,/ Le maître du mûrier me vit,/ Il demanda ce que je faisais dans le pommier/ A manger ses prunes », etc.

[41] Dialogues absurdes entre deux joueurs, qui se poursuivent jusqu'à ce que l'un ne peut plus répondre, etc.

[42] Textes poétiques qui évoquent l'histoire médiévale de l'espace roumain (évocation de la domination turque, par exemple), etc.

[43] Langue inventée des enfants, où après chaque syllabe du mot on ajoute une syllabe supplémentaire formée du son [p] (premier son du nom roumain pour 'oiseau') et de la même voyelle que la syllabe précédente : *casă* 'maison' devient *ca-pa-să-pă*, etc. (*maison* deviendrait ainsi *maipaisopon*)

[44] Croyances liées à la bonne ou mauvaise qualité du temps et de l'espace (bon et mauvais jours, bons et mauvais endroits), prévisions météorologiques et superstitions à partir de l'observation de la nature (le chant de certains oiseaux, l'explosion d'un charbon dans la cheminée, etc.), croyances aux esprits, aux vampires, aux démons, à la perle des serpents, aux herbes magiques, aux trésors enfouis, à la fin du monde, etc.

[45] Le Père Noël, le Père la Veille (frère cadet du Père Noël), Les Fées Aubes, *Dochia* (bergère légendaire, censée s'être métamorphosée en pierre, avec tous ses moutons), *Dragobete* (le fils de *Dochia*), les fées des jours de la semaine, *Sântoader* (divinité mi-cheval, mi-homme), *Ielele* (fées tentatrices qui errent l'été dans les forêts et les bocages), *Vâlvele* (divinités téluriques, sortes de déesses-mères qui volent au-dessus du sol), *Rusaliile* (esprits féminins des morts), les saints populaires (Saint Foca, Saint Marina, Saint Pantelimon), La Fille de la Forêt, L'homme des ténèbres, La Fée des Eaux, les Salomon, la sorcière *Samca*, les esprits des morts, la Mort, etc.

spécifiques[46].

Les récits qui racontent les professions traditionnelles et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques[47].

Les récits qui racontent les professions et les arts traditionnels et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques[48].

Les récits qui racontent les pratiques médicales traditionnelles et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques[49].

Les récits qui racontent la vie sociale et les institutions

---

[46] La veille de Noël, les chants à l'étoile, les chants de Noël, les Hérode, les danses à masques, *Pluguşorul*, le théâtre populaire à Noël et au Nouvel An, *Căluşerul, Căluşul de iarnă* (célébration du dieu-cheval populaire), *Vasilca* (veille du Nouvel An, célébrée par une procession autour d'une tête de porc décorée de rubans), les fêtes des semailles, *Sorcova* (au Nouvel An, vœux dits/chantés par les enfants, en frappant les adultes d'un bâton décoré de rubans et de papier coloré), la course des chevaux, la pêche de la croix dans les rivières à l'Epiphanie, le Baptême des Jean, diverses pratiques divinatoires (voyance), les feux follets, l'Appel dans le village, le Mardi Gras, le Charretier, *Tânjaua* (cérémonie mettant en scène la mort et la renaissance de la divinité agraire, le jour de la fête de Saint Georges), *Înstruţatul boului* (Fête du bœuf, au printemps, où l'on glorifie cet animal, auxiliaire indispensable du paysan), *Arezanul viilor* (Rite viticole du Sud du pays), *Caloian* (poupée d'argile enterrée pour conjurer la pluie), *Paparuda*, la Mère des pluies, la Semaine de *Sântoader*, *Lăzărel*, la signification de la branche de saule lors des Rameaux, le Jeudi saint, les pratiques liées aux Pâques (la motte de terre herbée, la peinture des œufs), le Jeudi après Pâques, les Pâques des Bienheureux (1er dimanche après Pâques), *Ispas* (Ascension), *Armindeni* (le 1er mai, fête du dieu populaire du même nom, correspondant de Saint Jérémie), *Drăgaica* (divinité agraire protectrice du blé mûr et des femmes mariées), *Sânziene*, Le lavement des pieds, les Rameaux, le *Căluş*, les fêtes « furieuses » (Saint Ilie, Saint Foca, Saint Marina, Saint Pantelimon), les *Philippes* (divinités populaires, patrons des loups, fêtées entre le 14 et le 30 novembre), les pratiques liées à la nuit de Saint André, les histoires à fonction magique liées au calendrier (histoire de la préparation du pain, de la préparation du fromage, de la fabrication du chanvre, etc. à rôle magique et de conjuration), la « vente à la fenêtre » du nouveau-né, le transport de la mariée sur l'araire, l'exorcisation aux funérailles, etc.

[47] Agriculture, élevage du bétail, pâturage, tissage et travaux d'aiguille, pomiculture, viticulture, culture de légumes, apiculture ; travail du bûcheron, du porteur, du mineur ; chasse, pêche, sériciculture, panification, travaux ménagers, préparation des plats et des boissons traditionnels, etc.

[48] Le travail du maçon (y compris les rites liés à la construction), du charpentier, du menuisier, du roturier, du pelletier, du tanneur, du cordonnier, du forgeron, du potier ; le tressage des paniers et le travail des fibres dures, le travail du briquetier, du poêlier (y compris la fabrication de poteries pour le four), la taille et la décoration des croix, la taille de la pierre et du bois, le travail du métal précieux, la fabrication des instruments de musique, la peinture des œufs, etc.

[49] Récits à propos de plantes médicinales, de guérisseurs fameux, de guérisons miraculeuses, de rituels de guérison, etc.

traditionnelles des communautés détentrices du patrimoine culturel immatériel et qui en évoquent la terminologie et les pratiques culturelles spécifiques[50].

Le théâtre de marionnettes populaire[51].

Les répertoires de textes poétiques ou de documents oraux représentatifs pour l'identité des communautés ou des groupes ethniques du territoire roumain autres que les Roumains[52].

(V. *Fêtes, Médecine traditionnelle*, *Métiers, Cuisine, Jeux, Musique folklorique, Danse folklorique*)

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Textes rituels liés au calendrier :
chants de Noël : – *colinde* – texte : *Colinde, melinde*;
Le petit Lazare : – *lazaru* – texte : *Lazare, pazare;*
Paparuda – *pirpirună* – texte : *Pirpirună, sarandună;*
Sânziene – *Tayiani* – texte : *Tayiani, yanizmata.*

Textes rituels liés au cycle de la vie :
complainte – *mărγiro, cănticu di mortu ;* pour la mère – *la dadă*, pour le frère – *la frati;*
chant au rasage de l'époux – *cănticu la sursearea yrambolui;*
le chant de la mariée – c*ănticu nveastil'ei;*
l'appel des moutons au sel – *Mărşinare;*
la constitution des troupeaux – *Sălaghirea areslor;*
la mesure du lait – *Misurarea laptilui;*
l'oraison du sapin – *cănticu di la hlambură;*
l'oraison du *colac* – *cănticu buγgeadziloru*;

[50] Récits de veillées, de corvées, de foires, de la ronde du village, de *nedeie* (fêtes champêtres), descriptions de jeux aujourd'hui disparus, récits sur la communauté elle-même, sur le conseil des vieux, sur l'église, l'école ou l'auberge locaux, sur le commerce rural, etc.
[51] Formes médiévales du théâtre de marionnettes (*Vasilache şi Mărioara*, *Karagözul*, etc). La foire des *Moşi* (lors des grandes fêtes) est l'un des contextes traditionnels pour la présentation des pièces de théâtre pour marionnettes. Certaines de ces pièces ne comportaient pas de texte.
[52] Le sous-chapitre XII.9. sera développé dans un inventaire ultérieur, à réaliser en collaboration avec les représentants des communautés détentrices du patrimoine culturel immatériel, autres que roumaines : communautés bulgares, tchèques, juives, grecques, italiennes, hongroises, polonaises, tziganes, russes du Dobroudja, allemandes de Transylvanie, sicules, serbes, slovaques, tatares, turques, ukrainiennes, etc.

l'oraison de l'échange des cadeaux – *cănticu cându s-agioacă doarili.*
Nota : les Aroumains n'ont pas d'oraison, les textes sont chantés.

Textes rituels magiques :
incantations – *discăntiți;*
contre le mauvais œil – *di diocl'u* etc.

Textes épiques non rituels :
balades – *cântiți vecl'i;*
contes, légendes – *părmiθi;*
chants d'amour – *căntiți di vreari;*
de l'étranger – *di xeani;*
berceuse – *di n'iți, di culcari, di leagân;*
chants épiques pastoraux – *căntiți picurăreşti;*
chants épiques héroïques ou de brigands – *căntiți fureşti, căpităneşti;*
anecdotes, sagesse – *părăvulii.*

Textes énigmatiques :
Proverbes – *cuvendzî, zboari, părmiθi;*
Dictons – *ngălcitori.*

Textes à rôle documentaire/identitaire :
La veille de Noël – *aprea Crăciun;*
Noël – *Crăciunu*;
l'herbe du fer – i*arba di nâpăticî*;
les *iele – albili*;
danses à masques – *arachi, liguciari;*
le Jeudi saint – *gioia mari;*
Mardi gras – *alăsarea preasinilor*;
Le petit Lazare – *lazaru;*
Paparuda – *pirpiruna;*
les Pâques des Bienheureux – *paştili morțâlor;*
la branche de saule aux Rameaux – *dărmili di tră vaiu;*
Pentecôte – *tră Răsali, Rusale;*
Sânzienele – *Taɣani;*
fantômes – *vărcolacu, vombiru*;
la vente à la fenêtre – *vindearea pi firidî.*

église – *bisearică;*
briquetterie – *chiramarɣio,*
transport – *chiragilâchi;*
tannerie – *cujucărie*;
élevage du bétail – *acriştirea nimailoru;*

charpenterie – *duγramagialiche;*
auberge – *hani;*
la ronde du village – *coru aţel mari, coru a hoaril'ei;*
travaux ménagers – *huzmetea ali casi;*
travail à la mine – *cărbunărliche;*
travail à la forêt – *lucuru tu pâduri;*
pâturage – *picurărliche;*
plantes médicinales – *ierburi di vindicari;*
école – *sculie;*
foire – *păzare;*
chasse – *avinarea.*

BIBLIOGRAPHIE

Alecsandri, Vasile : *Poezii populare ale românilor*, adunate şi întocmite de ..., [*Poésies populaires des Roumains*, recueillies et adaptées par...] Bucureşti Tipografia Lucrătorilor asociaţi, 1866.

Alexici, Gh. : *Texte din literatura poporană română* Adunate de ..., tom. I, *Poezia tradiţională,* Budapesta; Editura culegătorului, 1899, tom II, cu un studiu introductiv, note şi glosar de Ion Muşlea, [*Textes de la littérature populaire roumaine* recueillis par..., vol. I : *La poésie traditionnelle*, vol. II : étude, notes et glossaire par Ion Muşlea], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.

Bîrlea, Ovidiu : *Antologie de proză populară epică*, [Anthologie de la prose épique populaire], 3 vol., Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.

Cătană, George : *Basme, poveşti şi balade* (culese din Banat de George Cătană şi publicate la sfârşitul secolului al XIX-lea), ediţie îngrijită de Doina Comloşan şi Vasile Şerban, [*Contes, histoires et balades*, recueillis au Banat par... et publiés à la fin du XIXe siècle, édition de D. Comloşan, V. Şerban], Timişoara, Editura Facla, 1985.

Gorovei, Artur : *Cimiliturile românilor*, [Les devinettes des Roumains], Bucureşti, Editura Academiei Române, 1898

Ispirescu, Petre : *Legende sau basmele românilor* Adunate din gura poporului de..., [*Les légendes ou les contes des Roumains*, recueillis du peuple par...], culegător-tipograf, Bucureşti,Tipografia Academiei Laboratorii români, 1882.

Jarník, Jan Urban, Andrei Bârseanu : *Doine şi strigături din Ardeal* date la iveală de..., [*Les Doïna et les appels de Transylvanie*, édités par...], Bucureşti, Editura Academiei Române, 1885.

Pauleti, Nicolae : *Cântări şi strigături româneşti de cari cântă fetele şi ficiorii jucând, scrise de Nicolae Pauleti, în Roşia, în anul 1838*, ediţie

critică cu un studiu introductiv de Ion Muşlea, [*Chants et appels roumains chantés en dansant par les jeunes filles et les garçons, écrits par N. Pauleti de Roşia en 1838*, édition critique et introduction par Ion Muşlea], Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1962.

Reteganul, Ion Pop : *Poveşti ardeleneşti*, Culese din gura poporului de ..., prefață de Alexiu Viciu, [*Histoires transylvaines*, recueillies du peuple par..., préface d'Alexiu Viciu], Braşov, Editura. N.I. Ciurcu, 1888.

Schott, Artur, Albert Schott: *Basme valahe. Cu o introducere despre poporul valah şi o anexă destinată explicării basmelor*, traducere din lb. germană de Viorica Nişcov, [*Contes de Valachie. Avec une introduction sur le peuple de Valachie et une notice explicative des textes*, traduit de l'allemand par Viorica Nişcov], Bucuresti, Editura Saeculum I.O., 2003 (ediție princeps 1845).

Schullerus, Adolf : *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammengestellt von A. Schullerus, Helsinki, F.F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928

Stăncescu, Dumitru : *Basme culese din gura poporului* de ..., cu o prefață de G.I. Ionescu-Gion, [*Contes recueillis du peuple par...*, préface de G.I. Ionescu-Gion], Bucureşti, Ed. I.G. Haimann, 1892.

Teodorescu, G. Dem : *Poezii populare române* culegere de ..., [Recueil de poésie populaire roumaine], Bucureşti, Tipografia modernă, 1885.

Tocilescu, Grigore G: *Materialuri folcloristice*, [Textes folkloriques], Bucureşti, Tipografia Corpului Didactic C. Ispasescu & G. Bratanescu,1900.

Zanne, Iuliu A. (1895 – 1903) 2003–2004 : *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria şi Macedonia. Proverbe, zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme şi cimilituri*. Cu un glosar româno-frances de ..., [*Les proverbes des Roumains de Roumanie, de Bessarabie, de Bukovine, de Hongrie, d'Albanie et de Macédoine. Proverbes, dictons, conseils, sagesse, comparaisons, idiotismes et jeux de mots*. Avec un glossaire roumain-français], Bucureşti, Editura librăriei Socec & comp., 12 volume: 1895–1903

Nicolae CONSTANTINESCU
Ioana Ruxandra FRUNTELATA

Musique folklorique

L'étude scientifique du folklore comprend plusieurs étapes essentielles : recueillir les données, les organiser, les transcrire, les analyser, les organiser enfin dans une typologie. Ces étapes s'organisent pour former une méthodologie d'étude, aujourd'hui unitaire.

Les premières attestations des mélodies roumaines remontent au XVIe et au XVIIe siècles ; il s'agit de pièces largement répandues à l'époque, qui faisaient partie du répertoire de protocole des cours féodales et qui ont été transcrites de mémoire. La plupart sont des mélodies de danses qui figurent dans la Tablature de Jan de Lublin, dans les manuscrits de Dresde et dans les recueils de Daniel Speer. Le *Codex Caioni* et le *Codex Vietoris* comprennent également des chansons. Au XVIIIe siècle, Franz Joseph Sulzer transcrit en système de notation occidental huit danses et deux chansons. Au XIXe siècle, plusieurs intellectuels, dont Eftimie Murgu, Anton Pann, Johan Andreas Wachmann, Henri Ehrlich, Alexandru Berdescu et Carol Miculi recueillent, adaptent et publient des morceaux de la musique populaire. L'académie roumaine soutient, à partir de 1885, les personnes qui recueillent la musique populaire, et c'est ainsi qu'elle décerne un prix à Dimitrie Vulpian, l'auteur d'une collection monumentale, parmi d'autres. Ce sont ensuite Nicolae Filimon, Titus Cerne, Teodor T. Burada, Dumitru Georgescu Kiriac et Béla Bartók qui posent les repères d'une véritable étude scientifique de la musique folklorique. Par la suite, en 1906, deux intellectuels de Bucovine, Vasile Burduhos et Victor Morariu, enregistrent sur cylindres de cire 50 chansons de Suceava, pour les transcrire ultérieurement. A la même époque, Pompiliu Pârvescu enregistre au Dobroudja 63 danses dont les transcriptions par le pr. C. M. Cordoneanu sont publiées en 1908 dans la collection *Din viața poporului român* 'Aspects de la vie du peuple roumain' sous le titre *Hora din Cartal* 'La ronde de Cartal'.

C'est également au début du XXe siècle que naissent les institutions de spécialité : George Breazul fonde en 1927 *Les archives phonographiques* et Constantin Brăiloiu, considéré aujourd'hui le père de l'ethnomusicologie roumaine, fonde en 1928 *Les archives de folklore de la Société des compositeurs roumains*. Enfin, en 1949 voit le jour l'Institut de folklore. Alexandru Voevidca, Sabin Drăgoi, Tiberiu Brediceanu, Gheorghe Fira, Nicolae Ursu, Nicolae Lighezan, Harry Brauner, Ilarion Cocişiu, Tiberiu Alexandru, Gheorghe Ciobanu, Emilia Comişel, Mariana Kahane, Ghizela Sulițeanu en sont quelques-uns des plus connus spécialistes.

Critères d'identification et d'organisation des répertoires de musique folklorique :

Le critère fonctionnel[1]
Le critère du cycle[2]
Le critère formel des genres et des catégories[3]
L'interprète[4]
Le sexe[5]
Le type d'émission[6]
Le type d'exécution[7]

Critères de classement des mélodies par types et par variétés :

Selon le système sonore[8]
Selon le système rythmique[9]
Selon l'architecture[10]
Selon le style d'interprétation[11]

A l'intérieur de chaque type sont évalués :

Les formules mélodiques[12]
Les sons de la cadence[13]
Les césures ;
L'ambitus ;
Le contour de la mélodie.

RÉPERTOIRES RITUELS ET CÉRÉMONIELS

Le répertoire de Noël et du Nouvel An[14]

---

[1] Musique rituelle/cérémonielle *vs.* musique non rituelle.
[2] Cycle du calendrier et des saisons, cycle biologique, cycle de la vie ou familial : naissance, enfance, adolescence, mariage, mort.
[3] Musique lyrique, épique ou dramatique
[4] Amateur (paysans), semi-professionnel ou professionnel (musiciens, orchestres).
[5] Musique essentiellement féminine ou masculine ou mixte.
[6] Vocale, instrumentale ou vocale et instrumentale.
[7] Individuelle – homophone ou en groupe – antiphonique ou polyphonique.
[8] Ré-pentatonique – à deux, trois ou quatre tons, pentatonique, hexa- et heptatonique.
[9] *Parlando rubato*, *giusto* syllabique, asymétrique, divisionnaire ou rythme des enfants.
[10] Libre – improvisée ou fixe – standard.
[11] Syllabique ou mélismatique.
[12] Initiales, médianes, finales.
[13] Internes, finaux.
[14] *Colinda*, *Zicala dubei*, *Cântecul de stea*, *Sorcova*, *Kiraleisa, Piţărăii*, *Căluşerul*, *Pluguşorul*, *Semănatul*, *Vasilca.*

Le répertoire des bergers[15]

Les incantations et invocations[16]

Le répertoire de Pâques[17]

Le répertoire des Rameaux[18]

Le répertoire de la Pentecôte[19]

Le répertoire du fauchage[20]

Le répertoire d'initiation des sœurs, des cousines, des frères, des cousins

Le répertoire des veillées[21]

Le répertoire nuptial[22]

Le répertoire funéraire[23]

Le répertoire des appels[24]
(V. *Art du récit*)

RÉPERTOIRES NON RITUELS

Répertoire lyrique
Répertoire des incantations et invocations enfantines[25]

---

[15] *Când urcă oile la munte*, *La măsurat*, *La făcutul caşului*, *A oilor*, *Cântec ciobănesc*, *Când coboară oile de la munte*, *Signaux* et *appels* au boutchoum.
[16] *Homanul (Popelnic); Paparuda (*autres noms : *Păpărugă, Păpăruţă, Mămăruţă, Dodolă, Dodoloaie); Scaloianul (*autres noms : *Mumuliţă de ploiţă, Tatăl soarelui şi mama ploiii*, *Ududoi, Ene, Momâie); Sulul*, *Lazărul*.
[17] *Toconelele*
[18] *Savalia*
[19] *Căluş*.
[20] *Cântecul cununii*, *Buzduganul*, *Dealul Mohului*, *Drăgaica.*
[21] *Înroştat*
[22] *Cântecul miresei*, *Cântecul ginerelui*, *Cântecul soacrei*, *Cântecul zestrei*, *Nuneasca*, *Danţu miresei*, *Cântecul găinii*, *Îmbroboditul miresei*, *Busuiocul*, *Zorile*, *Marşuri*, *Perinița*.
[23] *Zorile*, *Bradul (Al suliţii)*, *De petrecut*, *Ăl mare*, *De priveghi*, *Al drumului*, *Al gropii*, *Al ţărânii*, *Al lemnului* ', *Bocet*, appels au boutchoum.
[24] Aux noces, à la fête du village, dans le village.

Répertoire de la *doïna*
Répertoire amoureux
Répertoire des chansons proprement dites[26]
Répertoire des berceuses
Répertoires des chansons pour danses[27] (V. *Danse foklorique*)
Chansons des *mahala* (des faubourgs)
Répertoire des chansons patriotiques[28]
Répertoire des chansons militaires
Répertoire des chansons de la prison
Répertoire des chants religieux[29] (V. *Fêtes*)
Le répertoire des romances
Vers chantés[30]

Répertoire épique
Le répertoire des chants des ancêtres[31] (V. *Art du récit*)
Le répertoire des poèmes musicaux pastoraux[32]

Répertoire des danses (V. *Danse folklorique*)

Répertoire dramatique
Répertoire des danses à masques[33] (V. *Art du récit, Danse folklorique, Fêtes, Métiers*)

LE THÉÂTRE POPULAIRE
Le théâtre païen[34]
Le théâtre religieux[35]
Le théâtre de marionnettes[36]

APPELS INSTRUMENTAUX
Répertoire des appels vocaux[37]

---

[25] Pour les éléments (pluie, soleil), pour les animaux (coccinelle, escargot).
[26] Deux couches : chansons dialectales et chansons modernes.
[27] *Sârba vocală* 'La Serbe vocale', *Hora vocală* 'La ronde vocale', *Purtata de fete*.
[28] Répertoire semi-culte ou foklorisé.
[29] Hymnes, chansons de pélerinage.
[30] Répertoire semi-culte, folklorisé.
[31] Chant épique héroïque, balade familiale, journal oral.
[32] *Când şi-a pierdut ciobanul oile*.
[33] *Capra* 'La chèvre' (variétés : *Turca*, *Cerbul*, *Brezaia, Ursul); Căiuții*, *Malanca (Frumoşii*, *Mascații*, *Bumberii, Nunta*).
[34] *Haiducii*, *Jienii*, *Banda lui Bujor*, *Anul Nou şi Anul Vechi*.
[35] *Irozii (Vicleim, Viclei, Vertep).*
[36] si accompagné de mélodies instrumentales (cornemuse, violon) ; dans ce cas, l'instrument participe aux mouvements de la marionette.

Répertoire des appels instrumentaux[38]

INSTRUMENTS MUSICAUX

Selon la production du son

Les pseudo-instruments – le son est produit par la vibration de matériaux naturels élastiques sous l'effet d'une pression d'air[39]. La hauteur du son peut être modifiée : a. en faisant varier la pression de l'air ; b. en tendant ou en relâchant le matériau.

Les idiophones – le son est produit par les vibrations obtenues en frappant, en frottant ou en pinçant divers matériaux. Le son a en général une hauteur fixe, à l'exception du tocsin, où la hauteur et la tonalité des sons varie en fonction de la force du coup et de l'endroit frappé.

Les instruments à vent – le son est produit par les vibrations régulières d'une colonne d'air dans un tube. La hauteur du son varie en fonction de : a. la pression de l'air[40] et/ou le bouchage total ou partiel de la partie inférieure du tube sonore[41] ; b. la modification de la forme et de la dimension de l'émission sonore à l'aide de plusieurs trous pour les doigts[42] et/ou pour des soupapes[43] ; c. la dimension des tubes[44] ; d. la dimension des lamelles métalliques qui font vibrer la colonne d'air[45].

Les instruments à cordes – le son est produit par la vibration régulière obtenue en pinçant[46] ou en frappant[47] les cordes ou en les frottant avec un archet[48]. On fait varier le son en raccourcissant la corde à l'aide des doigts.

---

[37] *Hăulit (Huhurezat)*.
[38] *A găinilor*, *a porcilor*. Les pépiements des oiseaux, le cri du coucou, le chant du coq, le bruit du pivert (dans la mélodie *Ciocârlia*).
[39] Ecorce de bouleau, brin d'herbe, feuille d'arbre, écaille de poisson.
[40] Boutchoum (variétés : clairon, toulnik), corne.
[41] *Tilinka*.
[42] *Caval*, caval bulgare, *cornemuse*, flûte populaire, *flûte*, flûte du Dobroudja, flûte à bec double, grande flûte de Modavie, *ocarina*, *piculine*, *fifre*.
[43] *Clarinette*, *euphonium*, *bugle*, *saxophone*, *táragató*, *trompette*, *tuba*.
[44] Flûte de Pan.
[45] *Accordéon*, *harmonica*.
[46] *Guitare*, *kobza*, *contrebasse*, *cithare*, parfois *violoncelle*.
[47] *Cymbalum*, parfois violoncelle.
[48] *Violon* (noms locaux : *ceteră, diblă, higheghe, lăută, scripcă, ţibulcă*), violon à pavillon, *viole* (noms locaux : *braci, contralaucă*), *violoncelle*, *contrebasse* (noms locaux : *bas, broancă, gordună*)

Les membranophones – le son est produit par les vibrations régulières obtenues en frappant[49] et/ou en frottant[50] une membrane naturelle. Le son varie selon la pression exercée à divers endroits de la surface de l'instrument.

Jouets musicaux (V. *Métiers*)

ORCHESTRES

Ensemble *taraf :*
Composition[51] :
Noyau : violon-kobza (guitare)[52]
Interprètes : artistes *lăutari* (semi-professionnels ou professionnels) :
Primaş 'Le soliste'
Statut : chef d'orchestre/premier violon
Rôle : soliste ; il joue au violon, il chante aussi parfois, décide du répertoire, dirige l'interprétation, prend les engagements et distribue la paie.
Contraş, contralău 'Le second'
Statut : second du chef d'orchestre
Rôle : il accompagne le premier violon en jouant les temps secondaires à la viole.
Gurist 'chanteur', *cântăreaţă* 'chanteuse', *solist vocal* 'soliste vocal'
Statut : subordonné
Rôle : chante la partie vocale, fait les annonces, prend les engagements.

Fanfare
Composition[53] :
Noyau : euphonium, bugle, tambour, trompette, tuba[54]
Interprètes : artistes *lăutari* (semi-professionnels ou professionnels) :
Şef 'Le chef'
Statut : chef d'orchestre.
Rôle : soliste ; il joue de la trompette, décide du répertoire, coordonne l'interprétation, prend les engagements et distribue la paie.

---

[49] *Tambour* (noms locaux : *dobă, dubă, tobă*).
[50] *Dayré*, *bouchaï*.
[51] 2 à 12 instrumentistes et un ou plusieurs chanteurs.
[52] Peuvent s'y ajouter : le second violon ou la violle, une kobza ou un cymbalum, un violoncelle ou une contrebasse et suivant les régions : un accordéon, une clarinette, une dayré, une flûte, un saxophone, un tárogató, un tambour, une trompette.
[53] 5 à 12 instrumentistes.
[54] Peuvent s'y ajouter : une clarinette, un saxophone, divers types de bugles. Les instruments solitaires (trompette, clarinet) peuvent être doublés.

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

complainte – *măryiro*;
le chant/la danse de la dot – *cântarea/giucarea pail'ei/doarâloru*;
chant des bergers – *cântic picurărescu*;
le chant de l'époux – *cănticu yrambolui*;
le chant de la mariée – *cănticu nveastil'ei*;
le chant de la belle-mère – *cânticu ali scoacri*;
cornemuse – *gaida*;
clarinette – *clărnetă*;
cloches – *clopute*;
chant de Noël – *culindă*;
dayré – *daire, tâmbâră*;
la danse de la mariée – *coru nveastil'ei*;
Drăgaica – *Tayiani;*
émission vocale – *cântiti piună boaţi, di pade*;
flûte – *fluir, fluiară*;
la toilette de la mariée – *alâxearea nveastil'ei*;
Le petit Lazare – *lazaru*;
Paparuda – *pirpiruna*;
Pluguşor – *cântiţi di anu nou*;
polyphonie – *cântiţi cu e, cântiţi greali*, *fărşiroteşti, auşeşti*;
Sorcova – *surva*;
tambour – *tămpănă*;
trompette – *trumbetă*.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Alexandru, Tiberiu : *Instrumentele muzicale ale poporului român* [Les instruments musicaux du peuple roumain], ESPLA, Bucureşti, 1956.

Alexandru, Tiberiu : *Folcloristică, Organologie, Muzicologie, Studii* [Etudes de folklore, d'organologie et de musicologie], I, Bucureşti, Editura Muzicală, 1978.

Bartók, Béla : *Melodien der rumänischen Colinde (Weihnachtslieder)*, Universal-Edition A.G., Wien, 1935.

Bartók, Béla : *Însemnări asupra cântecului popular* [Notes sur le chant populaire], E.S.P.L.A., Bucureşti, 1956.

Bartók, Béla : *Rumanian Folk Music*, I–V, Martinus Nijhoff, The

Hague,1967–1975.

Brăiloiu, Constantin : *Opere* [*Œuvres*], I–V, Bucureşti, Editura Muzicală,1967–1981.

Carp, Paula, Alexandru Amzulescu: *Cântece şi jocuri din Muscel* [Chants et danses de Muscel], Bucureşti, Editura Muzicală, 1964.

Carp, Paula, Adrian Vicol: *Cântecul propriu-zis din Muscel* [Le chant proprement dit de Muscel] I, Bucureşti, Editura Muzicală, 2007.

Comişel, Emilia : *Folclor muzical* [Musique folklorique], Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1967.

Friedwagner, Matthias : *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. I Band: Liebeslieder, mit 380 von Alexander Voevidca aufgezeichneten Melodien*, Würzburg, Konrad Triltsch Verlag, 1940.

Georgescu, Corneliu Dan : *Jocul popular românesc. Tipologie muzicală şi corpus de melodii instrumentale* [La danse populaire roumaine. Typologie musicale et corpus de mélodies instrumentales], Bucureşti, Editura Muzicală, 1984.

Georgescu, Corneliu Dan : *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium. Tipologie muzicală şi corpus de melodii* [Le répertoire des bergers. Les signaux au boutchoum. Typologie musicale et corpus de mélodies], Bucureşti, Editura Muzicală, 1987.

Herţea, Iosif : *Colinde româneşti: Antologie şi tipologie muzicală* [*Chants de Noël roumains : anthologie et typologie musicale*], Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet – Cultura Naţională", 2004.

Ionescu, Constantin A. : *Colinde din Transnistria* [Caroles de Transnistrie], Chişinău, Editura Ştiinţa, 1994.

Kahane, Mariana : *Doina vocală din Oltenia. Tipologie muzicală* [La doïna vocale d'Olténie. Typologie musicale], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007.

Kahane, Mariana, Georgescu-Stănculeanu, Lucilia : *Cântecul Zorilor şi Bradului. Tipologie muzicală* [Le chant de l'aube et Le chant du sapin. Typologie musicale], Bucureşti, Editura Muzicală, 1988.

Moldoveanu, Elisabeta : *Cântecele de seceriş ale poporului român. Tipologie muzicală şi literară* [Les chants de fauchage du peuple roumain. Typologie musicale et littéraire], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2000.

Oprea, Gheorghe : *Folclorul muzical românesc* [Folklore musical roumain], Bucureşti, Editura Muzicală, 2002.

Pârvescu, Pompiliu : *Hora din Cartal* [La ronde de Cartal], Bucureşti, 1908.

Rădulescu, Speranţa : *Taraful şi acompaniamentul armonic al muzicii de joc,* [L'orchestre taraf et l'accompagnement harmonique de la musique pour danse], Bucureşti, Editura Muzicală, 1984;

Rădulescu, Speranţa : *Cântecul. Tipologie muzicală I. Transilvania*

meridională, [Le chant. Typologie musicale I. La transylvanie méridionale], Bucureşti, Editura Muzicală, 1990.

Sulițeanu, Ghizela : *Cântecul de leagăn* [Les berceuses], Bucureşti, Editura Muzicală, 1986.

Vicol, Adrian : *Recitativul epic al baladei româneşti* [Le récitatif épique de la balade roumaine], Bucureşti, Editura Arvin Press, 2004.

Zinveliu, Gemma : *FR.J. Sulzer în Dacia Cisalpină şi Transalpină* [FR.J. Sulzer en Dacie cisalpine et en Dacie transalpine] Bucureşti, Editura Muzicală [...],1995.

Études spécifiques :

Chiseliță, Vasile : *Melodii tradiționale la fluier din nordul Bucovinei* [Mélodies traditionnelles pour flûte du Nord de la Bucovine], Chişinău, Editura Ştiința, 1993.

Ciobanu, Gheorghe : *Studii de muzicologie şi bizantinologie* [Etudes de musicologie et de byzantinologie], Vol. III, Bucureşti, Editura Muzicală, 1992.

Comişel, Emilia : « Colindele religioase (Încercare de tipologie literară-muzicală) » [Les chants religieux de Noël : essai d'une typologie mittéraire et musicale], in *Imagini şi permanențe*, Chişinău, Editura Ştiința, 1992.

Comişel, Emilia : « La musique de la balade populaire », dans *Les Colloques de Wégimont* IV/1958–1960 (Paris–Brussels–Liège: Université de Liège), 1964.

Cristescu, Constanța : « Pelerinajul şi cântecul de pelerinaj din Transilvania » [Le pèlerinage et le chant de pèlerinage en Transylvanie], dans *SCE*, VIII (1994).

Giurchescu, Anca : « Danse et transe : les Căluşari (Interpretation d'un rituel valaque) », dans *Dialogues* 12–13/1984.

Giurchescu, Anca : « The Dance discourse. Dance Suites and Dance Cycles of Romania and [?Elsewere in Europe] Some other European Dance Cultures », dans *Dance Studies* (éd. Roderyk Lange, London/Jersey: Centre for Dance Studies), 11/1988.

Herțea, Iosif : *Romanian Carols*, Bucharest, The Romanian Cultural Foundation Publishing House, 1999.

Kahane, Mariana : « Observații asupra melodicii maramureşene » [Observations sur la mélodie de Maramures], dans *Imagini şi permanențe*, Chişinău, Editura Ştiința, 1992.

Lupaşcu, Marian : « Romanian Music between Orient and Occident », dans *Urban Music in the Balkans, Papers of the International Symposium*, ASMUS, Tirana, 2006.

Papană, Ovidiu : *Studii de organologie. Instrumente tradiționale*

româneşti [*Etudes d'organologie. Instruments traditionnels roumains*], Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2006.

Sulițeanu, Ghizela: « Eléments archaïques dans la chanson de la mariée chez le peuple roumain », dans *Rad XII KSFJ* (Celje 1965), Ljubljana 1968.

Tomescu, Vasile : *Musica daco-romana*, [*La musique daco-roumaine*], tom II, Bucureşti, Editura Muzicală, 1982.

Marian LUPAŞCU

Danse folklorique

L'inventaire des danses traditionnelles, rituelles et semicultes du patrimoine culturel immatériel roumain s'organise selon plusieurs critères, car les confusion sont nombreuses quant au nom de certaines danses (la plupart de ces noms sont impropres). Pour identifier correctement leur origine et leur appartenance à une catégorie morphologique, historique ou géographique, il est en effet nécessaire de fixer des critères rigoureux d'identification et de classification, car une danse peut avoir plusieurs noms, dont l'origine ne se justifie pas toujours. Nous avons donc considéré *l'ensemble* comme étant l'élément caractéristique le plus stable (la structure de l'ensemble change en effet très rarement) et nous l'avons pris comme point de départ de notre classification. D'autre part, la danse est une manifestation artistique essentiellement collective et il faut donc la décrire selon ce qui fait la cohésion du groupe des danseurs. La structure de *l'ensemble* est intimement liée au type de danse ; modifier la structure de l'ensemble signifie modifier le caractère de la danse, même si les éléments morphologiques restent les mêmes. Pour les types de danses toutefois, ce qui est important dans une classification, c'est le critère morphologique, les aspects spatiaux et temporels, les entités chorégraphiques et rythmiques spécifiques, les variations de tempo, de sexe et de contexte – dans le cas des danses rituelles. Nous espérons avoir ainsi délimité des types réels, les plus proches possibles de la plupart des danses concernées, y compris de celles des minorités. Un grand nombre de danses sont pourtant des formes intermédiaires, des croisements hybrides ou des variétés dégradées d'un type.

Nous avons donc dressé un inventaire des danses traditionnelles, rituelles et semicultes selon les régions folkloriques (17) et une classification selon le rythme : danses de rythme binaire (52), danses syncopées (11), danses de rythme asymétrique (13) et danses syncopées de rythme asymétrique (2).

INVENTAIRE DES DANSES TRADITIONNELLES, RITUELLES ET SEMI-CULTES

Types de danses selon les régions :

Olténie du Sud[1]

(départements du Sud-est : Mehedinți, Dolj et Olt)

Remarques : Aujourd'hui, *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' peuvent être aussi exécutées en couple. *Hora* 'la ronde' est aussi exécutée en solitaire.

Danses rituelles et cérémonielles[2]

Munténie du Sud[3]

(départements de Teleorman, Giurgiu, Călăraşi, Ialomița et Brăila ; Sud du département d'Argeş)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde', *Sârba* 'la serbe' et *Brâul* 'la ronde de ceinture' peuvent être exécutées en couple. La *Hora* 'la ronde' peut être exécutée en solitaire.

Danses rituelles et cérémonielles[4]

---

[1] *Hora dreaptă* – type : grande ronde droite ; *Trandafirul*– ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora iute* – ronde rapide ; *Sârba bătrânească* – Serbe sur commande ; *Sârbă* – Serbe commune ; *Sârba la bătaie* – Serbe cadencée ; *Ungurica* – Serbe en couple ; *Galaonul* – ronde de ceinture ; *Alunelul* – ronde de ceinture ; *Geamparaua*; *Rustemul*; *Țăpuşul*– Aksak ; *Căluşul* – Danse du Căluş.

[2] *Vârtelnița* – lors des veillées, *Dansuri cu măşti* – le 1er janvier (danses qui imitent l'acte sexuel), *Hora bradului, Hora miresei, Sârba socrilor* – lors des noces, *Hora la apă* – pour la fertilité du sol, *Horă (de pomană), Sârbă* – lors des funérailles, en signe de vénération, *Paparuda* – pour invoquer la pluie, Sauts par dessus le feu – rôle de purification.

[3] *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora bătută* – ronde cadencée ; *Crăițele* – ronde rapide ; *Lăzeasca* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Brâul bătrân* – Ronde de ceinture de Munténie ; *Alunelul* – ronde de ceinture ; *Rustem*; *Geamparaua*; *Leasa* – Aksak à 9/8 ; *Ca la Breaza* – Breaza ; *Ciobănaşul* – polka en rond ; *Drăgaica* – Drăgaica ; *Căluşul*.

[4] *Babindeni, Jocul ciurului, Rachiul roşu, Brezaia* (danses divertissantes à masques, qui imitent l'acte sexuel) ; *Hora belelei, Hora miresei, Nunească* (aux noces) ; *Hora la apă, Brezaia, Vasilica, Gurbanul* (sauts par-dessus le feu)*, Cucii mascați* (pour fertilité) ; *Ariciul, Mituleasca, Bribina, Belitoreanca* (pour fécondité) ; *Paparuda* (invocation de la pluie).

Olténie du Nord[5]
(Mehedinți, départements de Gorj et Vâlcea)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' sont aussi exécutées en couple.

Danses rituelles et cérémonielles[6]

Munténie du Nord[7]
(départements d'Argeş, Dâmbovița, Prahova et Buzău)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' sont aussi exécutées en couple. *Brâul* 'la ronde de ceinture' est aussi exécutée en solitaire.

Danses rituelles et cérémonielles[8]

Dobroudja[9]
(départements de Tulcea et Constanța)

Remarques : Aujourd'hui, les danses *Hora* 'la ronde' et *Sârba* 'la serbe' sont aussi exécutées en couple. *Hora* 'la ronde' est aussi exécutée en

---

[5] *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Hora la bătaie* – Hora pe bătaie; *Crăițele* – ronde rapide ; *Boitănească* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Galaonul* – petite ronde de ceinture d'Olténie ; *Brâul bătrân* – ronde de ceinture de Munténie ; *Alunelul* – ronde de ceinture ; *Rustemul*; *Ciobăneasca peste băț* – danse au bâton ; *Hațegană* – aksak rapide à pirouettes ; *Învârtită* – aksak à pirouettes ; *Jienească*– danse droite à pirouettes, petits groupes ; *Căluşul* – Căluş .

[6] *Hora bradului, Hora miresii* (aux noces) ; *Hora la apă* (pour fertilité) ; *Ariciul, Ciocârlanul, Mătura, Cățeaua* (pour fécondité) ; *Slobozirea horei* (danse funéraire) ; *Paparuda* (invocation de la pluie).

[7] *Hora mare* – grande ronde droite ; *Leleasca* – ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora la bătaie* – ronde cadencée ; *Crăițele* – ronde rapide ; *Lăzeasca* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Brâul muntenesc* 'la ceinture de Munténie' – ronde de ceinture de Munténie ; *Brâul drept* – petit noisetier ; *Rustemul* – Rustem ; *Geampara* – Djeampara ; *Brânza* – danse à sauts (groupes de bergers) ; *Ca la Breaza* – Breaza ; *Ciobănaşul* – polka ronde ; *Căluşul* – Căluş .

[8] *Hora miresii, Nunească* (aux noces) ; *Hora la apă* 'la ronde de l'eau', danses à masques : 'la chèvre', 'l'ours' (pour fertilité ou divertissement) ; *Spoitoreasa, Perinița, Refuzata, Cățeaua* (divertissement).

[9] *Hora mare*– grande ronde droite ; *Hora în două părți* – ronde à deux parties ; *Hora pe trei* – ronde à trois pas ; *Hora la bătaie* – ronde cadencée ; *Cârligul* – ronde rapide ; *Corlu* – ronde macédo-roumaine ; *Rața* – Serbe sur commande ; *Ciuleandra* – serbe commune ; *Brâul şchiop* – ronde de ceinture de Munténie ; *Alunelul înfundat* – petit noisetier ; *Slănicul* – ronde de ceinture de Transylvanie ; *Rustemul sucit* – Rustem ; *Pătlăgica* – Djeampara ; *Cadâneasca* – aksak ; *Ungureasca* – Breazǎ ; *Ciobănaşul* – polka ronde ; *Căluşul* – Căluş .

solitaire. La *hora* connaît aussi une version tzigane, sous le nom de *Ca la uşa cortului* ‘comme devant la tente’, *Cadâneascâ* ‘à la houri’*, Ciocek*.

Danses rituelles et cérémonielles[10]

Moldavie de l’Ouest[11]

(départements de Vrancea, Bacău et Neamț)

Remarques : Aujourd’hui, les danses *Hora* ‘la ronde’ et *Sârba* ‘la serbe’ sont aussi exécutées en couple. La ronde de ceinture de Munténie connaît une version ‘forte’. *Hora* ‘la ronde’, *Alunelul* et *Geampara* sont des danses de construction ternaire, asymétrique.

Danses rituelles et cérémonielles[12]

Moldavie de l’Est[13]

(départements de Galați, Vaslui et Iaşi)

Remarques : Aujourd’hui, les danses *Hora* et *Sârba* sont aussi exécutées en couple. La Geampara connaît une version secondaire, en couple.

---

[10] *Hora din Casă, Nuneasca, Hora târgului* (aux noces) ; *Păpuşelele* (aux veillées) ; *Ariciul, Căţeaua, Piperul* (danses divertissantes); *Ursul*, danse à masques (fertilité) ; *Drăgaica, păpuşelele* (fertilité).

[11] *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora* – ronde à deux parties ; *Hora la bătaie* – ronde cadencée ; *Coasa*– Serbe sur commande ; *Chindia* – serbe commune ; *Corăgheşte* – ronde de ceinture de Moldavie ; *Munteneşte* – ronde de ceinture de Munténie ; *Bătuta* – cadencée ; *Crucea* – danse au bâton ; *Nătânga* – danse à sauts (groupes de bergers) ; *De Doi* – Breaza ; *Ţărăneasca* – ronde à pirouettes ; *Polca pe furate* – polka ; *Chipăruşul*.

[12] *Chipăruşul, Danţul, Hora* – ronde spéciale jouée par les jeunes garçons et les jeunes filles avant de partir pour l’église, lors des cérémonies de mariage. Au centre de la ronde on place un vase rempli d’eau. L’orchestre joue, la ronde tourne, et la mariée, à chaque fois qu’elle passe en dansant devant ce vase, feint de le frapper sans le renverser, à trois reprises. La ronde est finie après le troisième coup. A ce moment-là, la mariée prend le vase d’eau, en menace par deux fois son futur époux et ensuite le jette dans sa direction. Si celui-ci ne s’esquive pas, il est mouillé. En même temps, le futur époux menace à deux reprises la mariée d’un fouet, et la troisème fois il frappe. La mariée s’esquive elle aussi si elle le peut ou elle s’enfuit. Si c’est l’homme qui arrive à atteindre la jeune fille, c’est un signe que c’est lui qui commandera dans le ménage. Si, au contraire, c’est la jeune fille qui arrose son futur époux avec l’eau du vase, le présage signifie que c’est elle qui commandera. (aux noces) ; *Ursul, berbecul, capra, cerbul, calul, Arnăuţii*; *Irozii* (au Nouvel An).)

[13] *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hangul* – ronde cadencée ; *Coasa* – Serbe sur commande ; *Sârba studenţilor* – serbe commune ; *Bătuta* – ronde de ceinture ; *Ciobăneşte* – danse au bâton ; *Trilişeşte* – groupe moldave ; *Bătuta* – ronde à pirouettes ; *Rusească, ţărănească* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Polca dreaptă* – polka.

Danses rituelles et cérémonielles[14]

Moldavie du Nord[15]

(départements de Suceava et Botoşani)

Remarques : Les danses *Hora*, *Sârba* et *Geamparaua* peuvent être exécutées en couple de nos jours. Les danses *Bătuta, Corăbeasca , Trilişeşti, Ţărăneasca* peuvent être aussi exécutées de nos jours en solo, surtout quand il s'agit de danseurs de grand talent.

Danses rituelles et cérémonielles [16]

Transylvanie du Sud[17]

(départements de Hunedoara, Sibiu, Braşov, Covasna et Sud du département d'Alba)

Remarques : *Hora, Sârba, Brâul* peuvent être dansées aujourd'hui en couple ou en solo par les Tsiganes. Rarement, on danse encore la *Hora pe bătaie* (*Sălcioara*) – le petit saule' et la Geampara (*Năframa*).

Danses rituelles et cérémonielles [18]

---

[14] *Danţul miresei, Jocul zestrei* (aux noces) ; *Jupânii şi căiuţii*, *ursul, cerbul*, *berbecul*, *moşnegii, arnăuţii* (au Nouvel An, pour fertilité et protection) ; *Rândurile, Arnăuţii* (danses divertissantes).

[15] *Jocul babelor*– ronde féminine (danse accompagnée de chansons vocales) ; *Hora din Bucovina* – grande ronde droite ; *Sălcioara* – ronde à deux parties ; *Răzeasca* – ronde cadencée ; *Arcanul* – Serbe sur commande ; *Botoşanca* – serbe commune ; *Corăgheşte* – ronde de ceinture de Moldavie ; *Trilişeşte* – groupe de Moldavie ; *Coşnencuţa* – ronde à pirouettes ; *Ţărăneasca* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Ciobănaşul* – ronde.

[16] *Jocul zestrii, Nunească, De trei ori pă după masă*, *Jocul de după amiază* , *Jocul îmbrobodirii*, *Jocul ăl mare*, *Polobocul(cu cântec)*, *Busuiocul*, *Hoboiu*, *Hobotul*, *Danţul miresii*, *Bătrâneasca ca pe laiţă = Moldovenească* (aux noces) ; *Căiuţii*, *ursul*, *capra (Malanca* – nom régional de la chèvre en Bukovine), *moşnegii*, *Jocul cerbilor*, *Jocul împăraţilor*, *Bumbiereasca*, *Arnăuţeasca*, (au Nouvel An, pour fertilité, protection ou pour divertissement).

[17] *Hora mare* – grande ronde droite ; *Hora în două părţi* – ronde à deux parties ; *Sârba bătrânească* – serbe sur commande ; *Chindia* – serbe commune ; *Căţeaua* – serbe cadencée ; *Brâu nou* – ronde de ceinture de Munténie ; *Brâu ăl mare* – ronde de ceinture de Transylvanie ; *Hodoroaga* – aksak ; *Ciobăneasca peste băţ* – danse au bâton ; *Brânza*, *Războiul*– danse à sauts (groupes de bergers) ; *Plimbata* – danse lente des garçons ; *Bătuta la fecioreasca* – danse cadencée des garçons ; *Fecioreasca de bâtă* – danse des garçons ; *Mocăneasca* – Breazã ; *Ardeleană* – transylvaine lente ; *De doi în roată* – danse en couple ; *Pe sub mână* – danse portée syncopée ; *Haţegană* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Jiană* – ronde à pirouettes pour petits groupes ; *Învârtită* – aksak ; *Banu Mărăcine* – Căluş ; *De bâtă* – danse roumaine ; *Muşamaua* – ronde ; *Ţigănească* – danse d'imitation (en solo).

Danses semicultes[19]

Transylvanie Centrale et de l'Est[20]

(Est du département de Mureş, département de Harghita)

Remarques : *Sârba* est aujourd'hui dansée aussi en couple. Dans certains villages sur le cours supérieur de la rivière Mureş on danse aussi *Târnăveancă* (danse lente des garçons) et *De-alungu*.

Danses rituelles et cérémonielles[21]

Danses semicultes[22]

Transylvanie Centrale[23]

(S-O du département de Mureş, Ouest de Bistriţa-Năsăud, Sud de Cluj, Nord d'Alba, Nord de Hunedoara, la plaine transylvaine, la vallée de l'Arieş)

Danses rituelles et cérémonielles[24]

Danses semicultes[25]

---

[18] *Surăţia feciorilor* (prosperité – danse autour des arbres récemment plantés ; au printemps) ; *Hora la nuntă, Hora miresii, Jocul miresii pe bani* (aux noces) ; *Ariciul*, *Capra*, *Căţeaua* (pour fécondité) ; *Căluşerul*, *Romana* (à Noël) ; *Turca* (au Nouvel An) ; *Ţigănească*, *Fiertul fierului* (danse d'imitation) ; *Udatul Ionilor* (à la Saint-Jean).

[19] La serbe-valse, la polka droite (à sept pas).

[20] *Ţărăncuţa*– ronde à deux parties ; *Brustureanca* – ronde cadencée ; *De doi* – serbe sur commande ; *Floricica* – serbe commune ; *Lăzeasca* – serbe cadencée ; *Rusca* – ronde de ceinture de Moldavie ; *Ardeleanca* – ronde de ceinture de Transylvanie ; *De-a bota* – danse au bâton ; *A mutului* – danse à sauts (groupes de bergers) ; *Dubla rară şi deasă* – aksak ; *De-nvârtit* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Roata stelelor* – ronde ; *Ştraier* – polka en ronde ; *Ariciul* – danse d'imitation.

[21] *Roata*, *Cseptanc* (à la récolte du blé), *Molnaroktanca* (la danse des meuniers).

[22] la polka, le Streier.

[23] *Bătrânescu cu băţ* – danse des garçons au bâton ; *Haidăul* – danse des garçons au bâton ; *Târnăveana, Roata Mare*, *Româneşte în ponturi* – danse lente des garçons ; *Fecioresc* – danse rapide des garçons ; *Românească* – ronde droite portée ; *Româneşte de purtat* – danse portée ; *În două laturi* – ronde droite à pirouettes lente ; *Hărţag* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Cioarsă* – ronde à pirouettes syncopée ; *Mureşană*– aksak à pirouettes ; *Româneşte de-nvârtit* – ronde mixte à pirouettes ; *Cingărică* – Cingărică.

[24] *Purtata* est dansée aux noces, devant l'église. C'est également en contexte nuptial qu'on danse *Danţul miresii*, *Jocul miresii pe bani* ou *Jocul găinii*; *Jocul turcii*, *a caprei* (au Nouvel An) ; *Sucitoarele* de Feleac (danse des jeunes garçons et jeunes filles, aux noces).

[25] *Şapte paşi* (aussi appelée *Poarcă, Wälzer)* – danse d'origine occidentale.

Transylvanie centrale et du Sud[26]

(Alba, Mureş, Sibiu, vallées des Târnave et plateau des Secaşe)

Danses rituelles et cérémonielles [27]

Transylvanie centrale et du Nord-Est[28]

(Mureş, départements de Bistriţa-Năsăud et Sălaj, Cluj, vallées du Petit Someş et du Grand Someş, vallées du Şieu et de Gurghiu)

Danses rituelles et cérémonielles [29]

Danses semicultes [30]

Transylvanie centrale et du Nord-Ouest, région de Meseş-Vlădeasa[31]

(vallées de l'Almaş, de l'Agrij, du Drăgan, de la Calata, du Nadăş)

Remarque : *Muiereasca* est une danse réservée aux femmes, sur le rythme des pas de la *Învârtita deasa sincopata.*

---

[26] *Purtată de drăguţ* – danse portée des jeunes filles (danse accompagnée de chant vocal) ; *Cătinel* – Coconiţa (danse accompagnée de chant vocal) ; *Hora în două părţi* – ronde à deux parties ; *Sârba ardelenească* – serbe commune ; *Feciorească de bâtă* – danse des garçons au bâton ; *Rară* – danse lente des garçons ; *Banu Mărăcine* – Căluş ; *Învârtită* – aksak à pirouettes ; *Haţegană* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Jienească* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes.

[27] *Danţul miresii*, *Jocul miresii pe bani* ou *Jocul găinii* (aux noces) ; *Jocul turcii, a caprei* (au Nouvel An).

[28] *Sârbă*– serbe sur commande ; *Brâu moldovenesc* – ronde de ceinture ; *Rarul* – danse lente des garçons ; *Bărbunc* – Bărbunc ; *Pe sărite des* – danse rapide des garçons ; *Româneşte de-nvârtit* – danse roumaine à l'ancienne ; *De-a lungu* – tout au long ; *De-nceput*, *De-amăgit* – ronde droite à pirouettes lente ; *Învârtită iute* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Căluşerul (Banu Mărăcine)* – Căluş ; *Romană* – danse romaine ; *Roată*– ronde.

[29] *Jocul banilor* (sur le rythme de « De strigat ») ; cette danse ouvrait jadis la danse du dimanche ; danse reservée aux jeunes célibataires. La danse était ouverte par le 'chef de danse' (sorte de maître de cérémonies) qui recuillait dans une assiette en bois ou dans son chapeau l'argent que devaient payer les danseurs ; cet argent était ensuite offert aux Tsiganes violonistes. Ce n'est qu'après que pouvait commencer la danse proprement dite (aux noces) ; *Jocul crucii* – à l'occasion des cérémonies d'amitié entre les jeunes garçons d'un village avec les garçons du village voisin, d'habitude à l'occasion de veillées ; *Roata*, *Şchioapa*, *A-mărului*, *Cătaua* (danses des bergers, aux veillées).

[30] *Ofiţeresca*, *Bozniceasca, Şapte paşi*.

[31] *Apelul* – danse roumaine des garçons (groupes de bergers) ; *Răpăguş* – danse rapide des garçons ; *Căluşer* – danse roumaine ; *Împiedecată* – aksak à pirouettes ; *Învârtită deasă* – danse rapide à pirouettes syncopée ; *Scuturat* – ronde droite rapide ; *Mânioasa* – ronde.

Danses rituelles et cérémonielles [32]

Transylvanie du Nord[33]

(départements de Maramureş et Satu Mare, régions de Lăpuş et Chioar, le Maramureş ancien, régions de Codru et Oaş)

Remarques : Dans certains villages de la région de Codru on danse aussi *Căluşerul, Căluşelul, Bătuta* (version *Banu Mărăcine*) – danses transmises à l'école. Dans le Maramureş ancien, on danse également *Sârba comună*, *Botoşanca din Bucovina*, *Alunelul* du Sud du pays, *Hora mare dreaptă*, *Hora în două părţi*.

Danses rituelles et cérémonielles [34]

Danses semicultes [35]

Transylvanie occidentale[36]

(département de Bihor, Sălaj, département d'Arad, Cluj, Alba, Timiş, région de Bihor, la vallée du Barcău, région de Zarand, les montagnes Apuseni)

Remarques : Types secondaires : *Hora mare dreaptă*, *Sârba comună*, *Ardeleana în roată (Roata prin casă), P-a lungu , Roata în patru* (danse en couple, par petits groupes).

Danses rituelles et cérémonielles [37]

---

[32] *Roata* (aux veillées) ; *Palţăul* d'Aghireş, Cluj (danse executée aux noces, par le cortège qui accompagne la mariée).

[33] *Roata femeilor* – ronde des femmes (accompagnée de chant vocal) ; *Jocu lui Vili* – danse au bâton ; *Fecioresc* – danse des garçons (pour groupes ; Moldavie) ; *Roata feciorilor* – ronde des garçons ; *Codrănesc* – danse roumaine sur les pointes ; *Ardeleana* – tout au long ; *De arăduit* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Scuturatu* – ronde droite à pirouettes rapide ; *Moara* – ronde droite à pirouettes pour petits groupes ; *Tropotită* – ronde cadencée à pirouettes.

[34] *Roata femeilor* (aux noces, aux baptêmes – Maramureş) ; *Roata feciorilor (Mireseşte, Hora miresii pri casă), Jocul găinii*, *Jocul colacilor*, *Bărbătescul la ţâpatul grâului* (aux noces); *Capra*, *Ursul*, (danses à masques au Nouvel An) ; *Ursul*, *A oii* (fécondité).

[35] *Roatele* (à trois, quatre ou sept pas) dans les vallées du Chioar et du Codru, *Jocul lui Vili*, Schreier.

[36] *Fecioreasca bihoreană* – danse transylvaine des garçons ; *Pe picior* – danse transylvaine syncopée ; *Polka* – ronde droite transylvaine lente ; *Mânânţălul* – ronde droite transylvaine lente ; *Ardeleana pe doi paşi* – danse transylvaine du Banat ; *Joc de doi* – danse en couple du Banat ; *Sorocul mare*, *Lunga* – termes ; *Banu Mărăcine* – Căluş.

[37] *Jocul miresii pe bani*, *danses à masques* (aux noces) ; *Turca* (au Nouvel An) ; *Căluşeru de la Şicula* (à Noël).

Danses semicultes [38]

Banat[39]

(Timiş, département de Caraş-Severin)

Remarques : *Învârtita în ritm drept* connaît une variété *Dichiţa. La pământ, Resteul sărit* sont d'anciennes danses pour groupes, originaires des plaines du Banat.

Danses rituelles et cérémonielles [40]

INVENTAIRE DES DANSES TRADITIONNELLES ROUMAINES (selon leur rythme)

Danses de rythme binaire (52): La grande ronde droite, La ronde à deux parties, La ronde à trois pas, La ronde cadencée, La ronde rapide, La ronde macédo-roumaine, La serbe sur commande, La serbe commune, La serbe cadencée, La serbe de couple, La ronde de ceinture, Ronde de ceinture – *Alunelul*, La ronde de ceinture de Munténie, La ronde de ceinture de Transylvanie, La ronde de ceinture de Moldavie, La danse cadencée moldave, Căluş, La polka en rond, Drăgaica, La danse au bâton, Danse à sauts des bergers, *Trilişte* – Danse pour groupe (Moldavie), La danse à pirouettes de Moldavie, La ronde droite à pirouettes (petits groupes), La danse du cyprès (aux veillées funèbres), La roue des femmes, La roue, La danse lente des garçons (promenade), La cadencée pour La danse des garçons, La danse des garçons, La danse transylvaine lente (à sauts), De couple, La tsigane (danse d'imitation), *Haidău*, La danse lente des garçons, La danse rapide des garçons, La danse portée droite, La ronde droite lente à pirouettes, La ronde droite rapide à pirouettes, La ronde à pirouettes mixte, *Cingărică*, *Coconiţa* – La danse de la dame, *Bărbunc* – La danse du recrutement, La danse roumaine des garçons (cadencée), La danse roumaine à pointes, La ronde cadencée à pirouettes, La transylvaine droite lente, La

[38] *Ştraila, Închinata, Sfădita, Visa* (danses au coussin), *Şiru.*

[39] *Hora Mare*, *Hora Mică* – ronde du Banat ; *Sârbă bănăţeană* – serbe commune ; *Sărită* – danse transylvaine ; *Brâu bătrân* (à deux ou à sept pas) – ronde de ceinture de Banat ; *Joc de doi* – danse en couple de Banat ; *Sorocul* – terme ; *Şchioapa* – aksak ; *Pre bât* – danse au bâton.

[40] *Fecioreşte* = *Căluşerul*, avec le sous-type *Soroc* (à Noël) ; *Horă*, *Brâul socrilor* (aux noces); *Horă de pomană* (aux funérailles); *Brâul pădurenilor* (fertilité) ; *Piperul, Mătura, Cureaua* (fécondité) ; *Cornii* (danse à masques) ; *Dodoloaie* = *Paparudă* (invocation de la pluie) ; *Druga Leuca* (aux noces).

transylvaine droite rapide, Le 'Terme' de Banat, La ronde de Banat, La serbe de Banat, La ronde de ceinture de Banat.

Danses syncopées (11): Breaza, La danse portée/syncopée, Danse rapide à pirouettes syncopée, La danse lente des garçons, La danse rapide des garçons, La roue des garçons, La transylvaine des garçons, La transylvaine syncopée, Le 'Terme' du Banat, La danse ancienne au bâton, Danse des garçons pour groupe (Moldavie).

Danses de rythme asymétrique (13): Djeampara, Le Rustem, Aksak, Drăgaica, La danse des garçons au bâton, La roumaine, La tzigane (danse d'imitation), La danse lente des garçons, La danse portée, La danse portée des filles, Tout au long, La ronde de ceinture de Banat, Le 'Terme' de Banat.

Danses syncopées de rythme asymétrique (2): Aksak à pirouettes, La danse des garçons au bâton.

INDEX DES TERMES

● ***ARDELEANA DREAPTĂ DEASĂ*** (Bihor et région de Zarand): danse pour couples en colonne, à déroulement sur l'horizontale et sur la verticale, en file, mais aussi libre, avec des éléments de pirouettes, de trot et de coups d'éperons des hommes, frappés de bottes et pirouettes sur les pointes des femmes (comme au Banat) ou sur les talons (comme en Transylvanie) ; les couples se tiennent par les épaules ; le rythme est binaire et la mesure de 2/4.

● ***ARDELEANA DREAPTĂ RARĂ*** (Bihor et région de Zarand): danse pour couples en colonne, déroulement vertical. la structure cinétique contient des coups frappés sur le sol des deux pieds, pas échangés, tours suivis de pirouettes du couple, pas trottés en même temps que levées des bras ; le rythme est binaire, la mesure de 8/8.

● ***ARDELEANA FECIOREŞTE***: dans la danse *Ardeleana sincopată* de Bihor, les hommes évoluent en solo, avec des coups frappés sur le sol, des pointes, des coups d'éperons, des claquements des doigts et des coups frappés dans les mains en contretemps, avec des sauts verticaux et croisés. le rythme est syncopée, la mesure de 8/8.

● ***ARDELEANA RARĂ (sărită)*** (Banat, Arad, Hunedoara) : danse de couples en colonne, à déroulement horizontal, de petite ampleur et à petits déplacements, à pas battus, à tours des couples en enchaînant librement les figures ; le rythme est binaire.

● ***ARDELEANA SINCOPATĂ*** (Bihor et région de Zarand) : danse pour

couples en colonne où les partenaires se font face, se tenant par les épaules ou par les épaules et par la taille ; la danse se déroule sur place et par petits déplacement latéraux. Le rythme est binaire et syncopé dochmiaque, la mesure de 8/8.

● ***BĂRBUNCUL*** (Transylvanie, dans les villages entre la vallée de la Lechința, de la Dipşa et du Sieu, dans les villes depuis Bistrița Năsăud et jusqu'à Gherla) : danse jadis exécutée dans les régions de frontière, lors de l'arrivée des recrues. Elle représente une survivance de l'ancienne danse de la *Werbung* (recrutement) dont les origines remontent au milieu du XVIIIe siècle, en Autriche-Hongrie. Dansée sans bâton, cette danse use et abuse de frappés de bottes spectaculaires, selon diverses chorégraphies de grand effet scénique. L'ostentation militaire y est d'ailleurs partout présente, surtout dans les arrêts brusques en coups d'éperons, comme pour la commande militaire « halte ! ». La danse finit brusquement, en même temps que la mélodie qui peut continuer par quelques arpèges des instruments. La danse du recrutement exécutée en cercle, en file ou en solo ; la tenue des danseurs est libre. Elle a la forme à refrain. Les motifs ont une constructions complexe et ils se succèdent de manière mobile et alternée. Du point de vue cinétique, les mouvements combinés fondés sur l'harmonie bras-jambe sont moins fréquents que dans la danse des garçons (lente ou rapide) de la région. On remarquera comme figures : les balancements de jambes à tours, coups frappés en accord avec les tours, coups d'éperons en cours du saut d'un pied et chute sur les deux pieds (qui est toujours placé sur le premier temps du motif final, sur la valeur 1). La danse est généralement concordante avec la mélodie, phrastique et de rythme binaire ; le tempo est rapide 1 = 132 MM; la mesure est de 2/4. Les motifs rythmiques résultent de la combinaison entre les cellules binaires : anapeste (la plus fréquente), dipyrrhique et spondée. La danse du recrutement est une adaptation de la danse des garçons locale, ce qui fait que là où elle n'existe pas, on y danse la danse des garçons, et inversement.

● ***BĂTRÂNESCU CU BĂȚ*** (Plaine de la Transylvanie) : l'une des plus anciennes danses de garçons qui ont pour auxiliaire le bâton, à rôle d'appui pour l'exécution des mouvements amples. Les garçons, placés en cercle, sans se toucher, se déplacent en file, en sens inverse aux aiguilles de la montre. Les mouvements caractéristiques des versions anciennes étaient les pas simples, les pas battus, les sauts, les pas syncopés en contretemps, les coups au bâton, les coups frappés sur le sol, les pas glissés et les coups d'éperons à la fin. Les figures spécifiques sont les coups d'éperons avec sauts sur une ou les deux jambes. La construction est développé, les figures se succèdent de manière mobile alternée, la forme est thème à variations. La danse a un tempo lent, de 4/8, une mesure binaire et binaire syncopée amphibraque, à la différence de la mélodie, qui est de mesure binaire seulement. Les motifs rythmiques sont formés de deux mesures. La

conclusion des motifs et des figures chorégraphiques comprend un dactyle ; à remarquer aussi l'anacrouse syncopée qui constitue un *fait de style*. Le rythme comprend aussi la valeur ρ, ce qui est rare dans la danse folklorique roumaine. Les figures de la danse et les phrases musicales sont concordantes, accompagnement du type *dou-va* (un seul violon, à deux valeurs, dont le son ressemble aux syllabes *dou-va*).

● ***BĂTUTA MOLDOVENEASCĂ*** (Moldavie de l'Ouest et de l'Est) : variété locale de ronde de ceinture. Danse de couple en chaîne, en cercle, en demi-cercle, avec des figures sur place, tours latéraux à droite et à gauche, tours sous le bras, de nombreux pas battus, appels en groupe et sur commande, de mesure binaire et binaire syncopée.

● ***BĂTUTĂ LA FECIOREASCĂ*** (Transylvanie du Sud) : la Cadencée sur la promenade ci-dessus par accélération du tempo : la mesure binaire syncopée devient ainsi mesure binaire, voire aksak. La structure cinétique contient : promenades, pas battus sur le sol, coups d'éperons, coups frappés dans les paumes, pas simples latéraux, pas croisés devant et derrière (crochets), sauts droits (pas sautés), ronds de jambes, pieds en l'air devant et derrière, pas pointe-talon, coups de pointe et de talon sur l'accord ; danse à tempo modéré, concordante.

● ***BRÂU – ALUNELUL*** (presque tout le pays) : danse pour groupes, en file, la variété la plus courante de la ronde de ceinture. Danse exécutée en file, les bras croisés dans le dos, devant ou, plus rarement, sur les épaules, à déplacements bilatéraux, sur place, vers l'avant et vers l'arrière, à pas simples, croisés devant ou derrière, à coups de pied sur le sol, à superposition concordante ou non concordante, à appels spécifiques, en trois parties, à rythme binaire et binaire syncopé.

● ***BRÂUL*** (***BRÂULEȚUL***) (presque tout le pays) : ancienne danse pour les hommes (de nos jours, pour les femmes aussi), en colonne qui se déplace en cercle vers la droite ; les figures résultent de combinaisons de pas sur place ou latéraux ; la technique demande une grande virtuosité. Pas de mouvement des bras : les bras sont fixes sur les épaules ou à la ceinture des partenaires, mouvements du corps très réduits ; superposition concordante, appels sur commande, à rythme binaire et syncopé.

● ***BRÂUL BĂNĂȚEAN***: danse de couples en colonne, à déroulement horizontal, les bras sur l'épaule comme pour la serbe, exécutée sur le temps en mesure 7/16 et sur le contretemps en mesure 2/4.

● ***BRÂUL MUNTENESC*** (Munténie, Olténie du Nord, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest, Transylvanie du Sud) : ancienne danse en cercle ou en demi-cercle, jadis réservée aux hommes ; les mains sur la ceinture ou sur les épaules, pas simples devant et derrière, pas croisés, pas cadencés, talons levés, sauts, coups de talon sur le sol et en l'air, balancements des jambes, genoux pliés, agenouillements, petite et grande amplitude, tempo vif, danse concordante et partiellement concordante, motifs chorégraphiques à trois

mesures, appels sur commande, à rythme binaire et syncopé.

● ***BRÂUL TRANSILVĂNEAN*** (Carpates méridionales) : danse des jeunes garçons (parfois mixte), à la fête du dimanche. Les mains sur les épaules, en demi-cercle, les jeunes exécutent des figures acrobatiques, alors que les plus âgés exécutent cette danse plus lentement et de manière plus nuancée. Les figures se succèdent sur commande, chaque figure est répétée jusqu'à ce qu'elle concorde avec la phrase musicale (généralement à 4, 6 ou 8 reprises). Mélodie propre. Forme bi-thématique : a. promenade à droite (figure de base) intercalée entre les autres figures et b. figures de virtuosité : pas devant et derrière, pas croisés, pas battus, talons en l'air, sauts, coups d'éperon sur le sol et en l'air, crochets ; danse concordante, sur commande, à appels spécifiques, à mélodie propre, de mesure binaire syncopée.

● ***BREAZA*** (Munténie, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest, Transylvanie du Sud) : danse qui fait partie des danses en colonne pour couples ; formation de ronde, demi-cercle de couples ou couples isolés. La fille se trouve toujours à la droite du garçon, quelle que soit la direction prise par la danse. Les bras sont croisés dans le dos (le bras droit du garçon entoure la taille de la fille et le bras gauche de la fille entoure la taille du garçon), les bras libres s'appuient sur les hanches. la danse est composée de diverses figures à coups de pied ou de talon sur le sol, à pas pointe-talon ; chaque figure est demandée par un appel qui lui est propre ; danse monothématique, concordante, à mélodie propre, à rythme syncopée amphibraque descendant 2 1 2 1 1.

● ***CĂLUŞER – ceată de juni*** (Transylvanie) : la version de Transylvanie, qui s'appelle aussi Battue ou Banu Mărăcine a à l'origine la même signification que le Calus du Sud du pays ; la danse est exécutée au solstice d'hiver (entre Noël et la Saint Jean : 12 jours pour les 12 figures de la danse) et à la Pentecôte. Le Calus de Transylvanie, associé avec les groupes de chanteurs de Noël, a le rôle d'apporter la fertilité et la richesse au moyen des chants et des vœux de santé, de fertilité et de richesse pour l'année à venir. Danseurs en nombre impair, dirigés par un chef. Danse de mesure binaire, la cellule de base est le spondée : 1 1, élément auxiliaire : le bâton à fonction d'appui. La version *Banu Mărăcine* a mélodie propre. La danse est exécutée en cercle, en sens inverse aux aiguilles de la montre (la promenade) et sur place (les pointes). Les pointes, qui portent des noms divers, se succèdent de manière mobile et continue, avec des éléments à chaque fois nouveau. La forme est un thème à variations ou rondeau. La structure cinétique comprend : ronds et balancements de jambes, coups frappés sur le sol en accord, coups d'éperons sautés, pas croisés devant et derrière, pas pointe-talon, quelques frappés de botte et de jambe, de rares frappés de cuisse. Les appels sont communs ou sur commande, la danse est concordante ou non concordante (Hunedoara). Sous sa forme actuelle, certains spécialistes considèrent que le Calus de Transylvanie est une danse

stylisée ; elle est en effet partiellement le résultat d'adaptations de danses des garçons locales, vers le milieu du XIXe siècle, dans le but d'obtenir des formes d'expression nationales dans le cadre des divers spectacles.

● ***CĂLUŞ*** (Olténie, Munténie, Dobroudja) : suite de danses composée de rondes, rondes de ceinture et serbes en alternance ; danse pour groupe, à fonction rituelle (initiation, fertilité et prospérité, guérison et prophylaxie) ; danse exécutée en cercle, en demi-cercle ou en colonne, à la Pentecôte et à Noël, par un nombre impair de danseurs dirigés par le *vătaf* 'maître de cérémonie' et comprenant aussi un personnage comique, le Muet. Enseignes principales : le drapeau spécifique ; enseignes secondaires : les bâtons et le costume. Danse à coups de talons sur le sol ou dans l'air très fréquents, ce qui demande une grande technique et vigueur ; pas cadencés, grands sauts, éléments exécutés en position couché sur le dos ou sur le ventre, coups de pied accentués sur le sol et en cadence, déplacements amples en cercle. Danse concordante ou non, à appels sur commande, à rythme binaire et binaire syncopé.

● ***CHIPERUŞUL*** (Vrancea) : danse à masques autour du feu. le feu, allumé au milieu de la cour, symbolise le feu purificateur ; on y brûle des objets ayant appartenu à un mort, des morceaux de la clôture de son jardin ou des débris restés après confection du cercueil. Le meneur de la file porte un bâton à deux visages, qui représentent le bien et le mal, le jour et la nuit, la vie et la mort. Les danseurs vont en file indienne, attachés les uns aux autres avec une corde (la « corde de la vie ») ; chaque danseur tient son prédécesseur par la taille. Le premier et le derniers sont généralement aussi les plus forts du groupe. La danse débute par une course vers l'avant, sur le rythme de la musique : pas simples, pas doubles, pas sautés, pas battus en cadence. A un moment donné, les derniers danseurs de la file commencent à s'agiter à droite et à gauche de manière irrégulière, en essayant de faire tomber les premiers danseurs dans le feu. S'ils ne réussissent pas, les premiers danseurs tournent à gauche et essayent d'attraper la queue de la file et une fois là, ils donnent des coups de bâton. Les derniers danseurs, pour éviter les coups, doivent sauter par-dessus le feu. La danse suggère le besoin de la purification par le feu et la fumée, l'incinération. La danse est de mesure binaire, la cellule la plus fréquente est binaire (anapeste).

● ***CINGĂRICĂ*** : danse tsigane régionale, individuelle, à structure cinétique simple : pas simples et croisés, à plis ; pour l'homme – chaîne de cellules rythmiques, anapeste, coups d'éperons et pointes des garçons, pour la femme – chaîne de cellules dipyrrhiques, claquements des doigts ; pointes exhibitionnistes de l'homme, forme enchaînée à une seule partie, mélodies de style tsigane. Rythme binaire.

● ***COCONIȚA*** – **dans însoțit de *cântec vocal*** – danse à accompagnement vocal (région des Târnave et plateau du Secaş). La danse est exécutée en cercle fermé et les danseuses se tiennent par la main dans le dos. Si elles

sont peu nombreuses, elles se tiennent par les bras. La direction de la danse est toujours vers la gauche, ce qui peut constituer un argument en faveur de son ancienneté et de sa valeur rituelle. le mouvement général est balancé, lent, retenu. La plupart des mélodies se déroulent sur une mesure 2/4 à tempo modéré θ = 96 MM. Les mouvement chorégraphiques suivent de près les accents métriques de la mélodies et s'organisent en général selon la formule rythmique : iambe + spondée. Dans certains cas, les danseuses exécutent les premiers pas de l'introduction (ou entre les strophes) presque sans accent, sur des valeurs de durée égale s d. Il n'y a pas de concordance entre les motifs chorégraphiques et le phrases musicales : la phrase musicale est formée de deux mesures, alors que le motif principal de la danse est d'une mesure et demie. La danse est formée de deux parties : la première partie (strophe) a comme unité de base le motif principal évoqué ci-dessus, elles a des dimensions fixes égales à la longueur des trois vers, dont le premier est répété (six mesures). La seconde partie, fondée sur une cellule s d, varie dans les dimensions. Cette partie n'est pas chantée et le tempo est plus rapide. Cette alternance de la danse proprement dite en augmente l'expressivité. Les textes des chansons sont créés spontanément et varient. Quand les danseuses ne peuvent plus rien ajouter au texte, la danse s'arrête. Celle des danseuses qui connaît mieux plus de vers est également celle qui commence à chanter les premières paroles. Dans ce cas, les pas intermédiaires comprennent deux trois cellules, sinon on répète davantage.

● ***DE-A LUNGU***: danse essentiellement roumaine. Si on la danse dans toute son ampleur (aux fêtes), elle ressemble à un cortège fastueux de quelque cérémonie. Les hommes conduisent fièrement leur partenaires dans la colonne, en étalant les bijoux du vêtement de cérémonie. La formation est un cercle qui se déplace en sens inverse des aiguilles de la montre. Dans la version danse d'intérieur (plus restreinte), la colonne se distribue en plusieurs files latérales « de la porte jusqu'à la table », selon le mot d'un danseur. L'évolution ultérieure à fait apparaître, comme dans la danse portée, une section de passages sous le bras en pirouettes, les couples se dispersant sur toute la surface réservée à la danse. Ensuite sont apparus les tours des couples, comme dans les danses à tours. La construction des motifs chorégraphiques de cette danse peut être simple ou développée. Les motifs se succèdent de manière uniforme ou fixe et continue. La danse ne connaît qu'une seule partie (thème à variations). La structure cinétique est simple. Les motifs et mouvements les plus fréquents sont : promenades, tours, coups frappés sur le sol, coups d'éperons, frappés de pied ou de jambe (surtout au milieu et à la fin des phrases) d'une seule main, puisque l'autre main repose sur l'épaule de la partenaire ; pas simples, pas croisés devant ou derrière, sauts croisés, pied en l'air devant ou derrière, pas pointe-talon. Le rythme est fondé sur trois temps inégaux (rythme ternaire asymétrique) en proportion de 4:3 et à mesures 11/16 et 10/16 en Transylvanie du Nord-Est,

en proportion de 3:2 et à mesures 7/16 et 9/16 de 'tout au long' (région de Şimleu-Aleşd) et de 'sur un pied' (dans la plaine d'Arad). Les appels communs ont un trait spécifique : on effectue un *glissando* descendant sur la dernière syllabe, comme dans les moments 'à appels' de la cérémonie de noce. La danse est concordante avec la mélodie, qui est phrastique et de rythme ternaire asymétrique. Les sifflements ont lieu surtout en contretemps ; accompagnementdu type *du-va*.

● ***DE DOI BĂNĂȚEAN***: (Banat, Arad, Hunedoara) : danse de couples en colonne, à déroulement horizontal, à rythme plus vif, avec une structure des pas entièrement différente des danses transylvaines. Grâce au pas simple, les danseurs peuvent exécuter des tempo accélérés et créer divers mouvements en portant la fille autour du garçon, obtenant ainsi une gamme variée de figures des bras et de pirouettes. le rythme est binaire.

● ***DE SĂRIT – ceată ciobănească*** (le long des Carpates) : la danse est exécutée en cercle ouvert ou fermé, en faisant le tour de a zone de danse. La structure cinétique comprend essentiellement des pas battus et des sauts à coups d'éperons. La succession des figures est mobile, la construction des motifs est une superposition concordante. L'exécution est sportive, les sauts sont de petite ampleur, les pas sont trottés, nombreux mouvements sur la verticale ; la forme est celle du thème à variations, le rythme est binaire syncopé.

● ***DE SĂRIT PESTE BĂȚ*** (Olténie du Nord, Moldavie de l'Est, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale et de l'Est, Transylvanie du Nord (Maramures) et Banat) : danse divertissante pour groupes. Danse exécutée par les hommes, seuls ou par paires. Les danseurs sautent par-dessus le bâton, exécutent des pas croisés et des coups de talon ; danse d'ampleur moyenne, polydirectionnelle, à tempo vif ; thème à variations, danse concordante, à rythme binaire concordant avec la musique.

● ***DRĂGAICA*** (Munténie du Sud) : danse exécutée à l'occasion du mûrissement des récoltes et du blé (fonction rituelle), en général le 24 juin. Un groupe de jeunes filles (de 14 à 16 ans), portant un costume spécifique pour l'occasion, blanc, décoré de colliers, de ceintures, de langes pour bébé, de mouchoirs et de fleurs de *dragaica* (caille-lait jaune) s'en vont chantant et dansant à travers le village. Parmi ces jeunes filles on choisit « la mariée » (appelée *dragaica*) et « l'époux » (appelé *dragan*). La mariée porte également une flûte et une épée en bois. Tout comme pour le *Calus*, des objets rituels à fonction magique sont associés à la *Dragaica* : le drapeau décoré d'ail, de céréales, de fleurs d'absinthe et d'un épi de maïs. Cette fête marque le début des travaux de fauchage. La danse est accompagnée d'une mélodie vocale, en rythme d'aksak d'habitude. La forme de la danse est une suite (à variations). Chaque mélodie vocale est suivie d'un morceau instrumental A, B, C, etc. Danse exécutée en cercle, même position des bras que pour la ronde, ampleur moyenne, polydirectionnelle. La structure du

mouvement contient des pas fermés, ouverts, cadencés, pirouettes, sauts, coups frappés dans les mains, en concordance avec la musique.

● ***FECIOREASCA*** – (***Fecioreasca de bâtă***) (Transylvanie du Sud) : cette danse suit la Cadencée. Elle implique des figures de virtuosité, dont des frappés de bottes, des pointes (à divers noms locaux) exécutées en sautant selon un tempo rapide. Les danseurs se placent à une certaine distance les un des autres, en cercle et ils exécutent les figures sur place ou par petits déplacements latéraux. Tenue fière, digne, tempo rapide, mesure aksak et syncopée asymétrique, anacrouse syncopée, appels communs, interjections qui marquent l'anacrouse et en contretemps.

● ***FECIORESC – ceată moldovenească*** (quelques villages du département de Maramureş) : danse ancienne masculine de la catégorie 'groupe de Moldavie'. La danse est exécutée en cercle fermé ou ouvert, librement, dans une seule direction (en direction inverse des aiguilles de la montre) ; le tempo est modéré, le rythme – binaire et binaire syncopé. La structure cinétique contient des pas battus en accord sur toute la surface plantaire, en contretemps syncopé, coups d'éperons à sauts latéraux (droite et gauche), balancements des jambes, talons levés, sauts à l'horizontale, pas croisés. Eléments adjacents dans le rapport avec la mélodie : sifflements syncopés à rôle de commande, appels communs libres (qui commencent par une interjection), interjections au milieu de la strophe (de dimensions variées) ; danse non concordante avec la musique, binaire, motifs rythmiques indivisibles de dimensions variées, le tambour exécute un rythme fondé sur des cellules dipyrrhiques et anapestes. Particularités : les pas trottés, les sifflements sur commande, les motifs rythmiques indivisibles 2 1 2 2 1 2 (amphibraque uniforme) et 2 1 1 2 2 2 (dochmiaque ascendant).

● ***FECIORESC DES în ritm binar*** (plaine de la Transylvanie) : du point de vue cinétique, il s'agit d'une danse similaire de la danse lente des garçons de mesure binaire, mais elle est plus rapide.

● ***FECIOREŞTE RAR*** (***Plimbată***) (Transylvanie du Sud) : ancienne danse majestueuse, exécutée par les hommes, en formation de cercle (de nos jours y participent aussi les filles – Crihalma). La structure cinétique contient une promenade latérale, surtout vers la droite, coups d'éperons, pas simples, pas croisés devant et derrière, pas en contretemps syncopé, pas pointe-talon, pas talonnés en accord, ronds de jambes ; le tempo est lent, la danse est non concordante et non coïncidente, à sifflements sur la mesure et en contretemps, à appels communs, d'ampleur moyenne, de rythme binaire syncopé et anacrouse syncopée.

● ***FECIOREŞTE RAR în ritm asimetric*** (région limitée au centre de la plaine de Transylvanie : Soporu de Câmpie, Frata, Iacobeni, Ceanu Mare, département de Cluj) : elle est appelé 'à la roumaine sur les pointes' ou 'la brisée'. Etant donné ses particularités, nous considérons qu'il s'agit d'une danse à part entière. La danse est exécutée au début par couples, comme une

continuation de la danse roumaine à pirouettes, mais sur mélodie différente, de style propre, « cassé », avec des pauses et en contretemps. Les éléments chorégraphiques ressemblent à ceux de la danse roumaine à pirouettes, mais ensuite les couples se séparent et les hommes exécutent des pointes spécifiques, en cercle et sur place. Initialement, cette partie était exécutée en s'appuyant sur le bâton. Les pointes ont une construction développée et une succession mobile et continue. La forme de la danse est thème à variations. Les éléments cinétiques les plus importants sont : le balancement sur les jambes, coups sur le sol en contretemps suivis de pas pointe-talon qui créent des syncopes, des coups d'éperons, des crochets par-derrière, des sauts très amples en parallèle de frappés sur la face extérieure du pied droit, ensuite du pied gauche. En ce qui concerne le *rubato* intérieur, il y a en plan horizontal une hétérométrie (une alternance des mesures 11/8, 10/8, 9/8 et 8/8). On atteint le 8/8, surtout en cadence, en pressant le tempo qui est généralement modéré à vif. La cellule rythmique la plus fréquente de la danse est l'anapeste, souvent hémiolique. La danse est concordante avec la musique. La corrélation parfaite entre tous les compartiments du rythme « cassé » et l'accompagnement syncopé qui cohabite ici avec le rythme asymétrique de la mélodie et de la danse donnent une plus grande expressivité et de nouvelles valences à cette danse.

● ***FECIOREŞTE RAR în ritm binar***: danse ancienne à fonction commune, de fête ; appelée Târnăveană dans la plaine de la Transylvanie. Exécutée par un groupe de danseurs sans contact, sauf pour la promenade, où ils se tiennent par les épaules comme pour la Serbe. La danse se déroule en cercle (en sens inverse aux aiguilles de la montre), en file, des deux côtés ou sur place (pour les pointes). La composition est développée ou complexe, les figures se succèdent de manière mobile alternée. La forme architecturale de la danse comprend un refrain. Structures cinétiques importantes : balancements à rotation du tronc et ronds de jambes en l'air vers l'extérieur ou vers l'intérieur, surtout dans les motifs initiaux des phrases chorégraphiques ; le balancement latéral de la jambe en l'air, le genou plié ; balancements à rotation du tronc et coups en accord, surtout lors de la promenade ; coups d'éperons en sautant d'une jambe sur les deux jambes, lors du dernier quart de la cellule du dactyle. Le frappé sur le troisième segment (talon), le pied levé en arrière et le genou plié est très fréquent. En même temps, la jambe droite « entoure » la gauche et on frappe le talon qui se trouve à l'extérieur, en cabrant le corps vers l'arrière. Les coups frappés dans les mains marquent sont en contretemps des pas de la danse, alors que les claquements de doigts suivent la même mesure binaire. La danse est notée 4/8, à tempo modéré de θ = 84 MM. Certaines mélodies phrastiques suivent une mesure syncopée amphibraque. La danse est concordante. Les variétés les plus anciennes comprennent, à côté des appels communs, des décomptes sur commande. C'est la plus populaire des danses de garçons.

● ***FECIOREŞTE RAR în ritm binar şi sincopat*** (région comprise entre Câmpia Turzii et Târgu Mureş) : cette danse est appelée 'la grande roue', 'la cadencée à trois' ou *Chimitelnicul*. Elle se déroule en cercle ou en demi-cercle bilatéral et sur place. Elle a une construction très développée où les pointes se succèdent de manière mobile et alternée. L'architecture est enchaînée ou à refrain. Les principaux motifs et figures sont : les promenades à rythme syncopée avec coups frappés sur le sol (tout le pied ou pointes seulement), coups d'éperons, coups frappés dans les mains, claquements des doigts, crochets devant et derrière, pas pointe-talon, pointes. La danse est notée 4/8, selon l'acompagnement du type *dou-va* ; le tempo est modéré et variable pour la promenade et pour les pointes. Les appels sont généralement communs, mais aussi sur commande ; ils commencent et finissent par des interjections, formant comme un dialogue entre le chef et les danseurs. Dans le rythme des appels du chef, la pulsation fondamentale est ρ, alors que dans le rythme des danseurs, elle est ε. Les cellules rythmiques communes à la danse et à la mélodie sont le dipyrrhique, le dactyle et l'amphibraque. Concordance entre la danse et la mélodie. La mélodie est phrastique, de mesure binaire, l'amphibraque n'apparaît que dans la cadence. Les très grands interprètes instrumentaux, bons connaisseurs de cette danse, suivent de près l'exécution et interrompent la mélodie là où l'imposent les frappés de bottes, ce qui donne encore plus d'expressivité à la danse. D'autre part, le contraste entre la mesure syncopée et la mesure binaire (où les dactyles sont fréquents) individualise ce style dans l'ensemble des danses lentes des garçons, qui sont toutes de mesure binaire. On peut voir là un argument pour l'ancienneté de cette danse de mesure binaire et syncopée.

● ***GEAMPARAUA*** (Dobroudja et régions voisines) : danse exécutée généralement aux noces. Danse pour groupe, pour les hommes (en file) ou mixte (en cercle ou en demi-cercle) ; les danseurs se tiennent par la main. Tempo vif (7/16) ou modéré (7/8), déplacements bilatéraux, en demi-cercle, pas simples ou pas croisés devant en sautant, coups de pied accentués sur le sol et en cadence, à superposition concordante ou non concordante, à rythme asymétrique (aksak).

● ***HAIDĂUL***, ***fecioreşte de bâtă*** (région d'Aiud) : danse ancienne locale, variété plus récente de la Danse ancienne au bâton. Dans cette variété, les danseurs s'appuient sur le bâton pour exécuter des pas sautés de dimensions spectaculaires, des frappés violents sur les talons des bottes ; les mains et les pieds collaborent pour obtenir une meilleure intégration dans le rythme de la danse. Les danseurs exécutent aussi des balancements à tours lors des motifs et phrases chorégraphiques sur place, à l'introduction ou à la fin des figures. Grande fréquence des coups frappés sur le troisième segment (talon), sur le pied levé par-derrière et sur le genou plié. Les frappés sur les segments deux (jambe) et un (cuisse) sont rares. On remarquera les coups frappés de la

paume sur la face intérieure du pied, à une ouverture des jambes de plus de 135°, avec levée directe ou par saut croisé, qui constitue le mouvement suprême dans les motifs chorégraphiques finaux. Il semble que certaines variétés régionales de cette danse ont emprunté des figures au Calus de Transylvanie tombé dans l'oubli. Lors de ce saut spectaculaire final, le danseur s'appuyait sur son bâton, comme en témoigne le nom de la danse. L'ampleur des mouvements dans cette danse dépasse les 90°. La levée du pied comprend un mouvement conduit, la descente se fait lentement, ce qui implique de doser l'effort et de contracter uniformément les muscles. Cette danse exclut les claquements des doigts et les coups frappés dans les mains. La construction est développée, les figures se succèdent de manière mobile alternée, la forme est thème à variations ou enchaîné. Le tempo est lent (2/4), la mesure est binaire. les motifs rythmiques sont composés de deux mesures ; la cellule la plus fréquente est le dipyrrhique et le contretemps ; danse concordante.

● ***HORĂ BĂNĂȚEANĂ***: danse mixte en colonne de couples, à déroulement horizontal, en formation de cercle, en se tenant par les mains ; danse unidirectionnelle (vers la droite) ; le rythme est binaire, la forme monothématique.

● ***HORA IUTE*** (Olténie du Sud et du Nord, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja) : danse exécutée en cercle ou en demi-cercle, les bras à mi-hauteur, cinq pas à gauche et à droite, petits pas de course vers l'arrière ou sur place, balancements des bras ; danse bi-thématique, concordante ou non, à rythme binaire.

● ***HORA ÎN DOUĂ PĂRȚI*** (Olténie, Munténie, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest et du Nord, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale, de l'Est et du Sud) : la danse est exécutée en cercle, les bras autour des épaules ; plusieurs couples de danseurs au milieu ; danse bi-thématique, d'ampleur moyenne, les motifs chorégraphiques à deux et trois mesures sont simultanés ; rythme non concordant, concordant ou binaire.

● ***HORA MACEDO-ROMÂNĂ*** (Dobroudja): danse accompagnée de chant vocal, en cercle, en spirale ou en chaîne d'hommes ou de femmes (les hommes se tenant par la ceinture). Pas fermés, ouverts, pas croisés, pas battus, balancements verticaux des bras, sauts, flexions ; danse unidirectionnelle d'ampleur moyenne, à tempo modéré, danse concordante ou non concordante (motifs à trois mesures), de mesure binaire et aksak ; la danse est dirigée par un chef de file.

● ***HORA MARE DREAPTĂ*** (dans tout le pays) : danse exécutée en cercle, les bras autour des épaules ; danse monothématique à déplacements à droite et à gauche, à coups de pieds sur le sol qui marquent la cadence ; rythme binaire.

● ***HORA PE BĂTAIE*** (Munténie du Sud et du Nord, Olténie du Nord, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest, de l'est et du Nord). Cette danse

représente la transition entre la ronde et la ronde de ceinture : nombreux coups de pied sur le sol, balancements des bras, amplitude variable, danse concordante ou non, rythme binaire.

● ***HORA PE TREI*** (Olténie du Sud, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja) : danse exécutée en cercle, les bras autour des épaules ; le motif chorégraphique est 2 ½ temps, à pas ouverts, fermés, croisés, cadencés ; danse sans concordance ; rythme binaire.

● **ÎNVÂRTITĂ BĂTUTĂ**: danse de l'aire du Maramures, mais qui ressemble aussi au répertoire chorégraphique de la Moldavie du Nord. En effet, ce qui fait la différence entre la danse du Maramures et celle de Transylvanie, c'est le petit trot saccadé et insistent. Ce trot est présent aussi dans les danses moldaves *Corăbeasca*, *Ursăreasca*, les deux appartenant au genre des rondes de ceinture. On pourrait considérer qu'il s'agit d'un résidu de l'ancienne danse roumaine, jadis commune au Maramures et à la Moldavie du Nord, qui aurait survécu comme un substrat chorégraphique pour les formes ultérieures. ce substrat serait aussi visible dans la position assez rigide du buste, également un élément commun aux deux régions. Dans les mouvements de rotation des paires, les pieds effectuent un petit trot uniforme à pas croisés, pour les hommes selon les quarts, pour les femmes selon les 8èmes, comme si les deux s'efforçaient de ne pas déranger le haut du corps, qui demeure très vertical. la même chose est valable pour le petit trot sur place. L'homme tient la femme par la taille, la femme le tient par les épaules. Ils dansent généralement sur place, sur un tempo accéléré imposé par l'orchestre (l'orchestre est composé dans cette région de violon, tambour et guitare *zongora*). La construction de la danse est développée, généralement à trois parties : une partie d'entraînement à pas simples, latéraux, dans la même direction. L'homme guide les mouvements de la femme en fonction du rythme ; la deuxième partie est constituée par le trot masculin en position de petit plié, une imitation du galop du cheval ; la troisième partie comprend les tours sur place à pas croisés. On commence toujours par le pied intérieur, les femmes sur les pointes des pieds. Le tour finit par un balancement des bras à droite et à gauche, devant et derrière, pour ensuite tout reprendre. Sur les pas d'entraînement, qui sont simples, interviennent des vers criés d'une manière particulière, *ad libitum* sous forme récitative. Les appels commencent et finissent par des interjections et en général donnent l'impression qu'ils veulent raconter une histoire. Les interjections apparaissent aussi à l'intérieur des strophes, qui comprennent en principe trois vers. De tels appels sont difficiles à transcrire. Sur l'horizontale, on obtient une hétérométrie aléatoire. La base de la structure rythmique est constituée par la mesure 2/4, le rythme est binaire (plus rarement amphibraque syncopé, surtout pour le trot des hommes) ; la danse est non concordante par rapport à la mélodie, qui est souvent de forme libre, imposée par le style d'interprétation des musiciens qui souvent accentuent le

rythme binaire.

● ***ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ DEASĂ*** (Transylvanie surtout) : danse ancienne largement répandue à toutes les fêtes ; danse exécutée par une file de couples dans la version ancienne, par des couples qui exécutent des pirouettes, dans la version moderne. Les couples sont positionnés librement dans l'espace, les filles tiennent les garçons par les épaules et les garçons tiennent les filles par la taille ; danse à pas simples, à pirouettes (à partir du pied intérieur), à pirouettes des filles sous le bras et par derrière, pas battus cadencés, pas croisés devant et derrière, pas pointe-talon, ces derniers temps aussi des pointes masculines en cadence ; le tempo va de modéré à rapide, forme bipartite ou tripartite (promenade, pirouette, pointes) ou libre, danse concordante ou non concordante, pas de coïncidence avec la mélodie, mesure binaire.

● ***ÎNVÂRTITĂ DREAPTĂ în grup mic*** (région entre les sources du Jiu et le col de Turnul Roşu, sur les deux versants des Carpates) : danse ancienne des bergers, dont certaines variantes impliquent 4 à 6 danseurs qui se tiennent par les épaules ou qui croisent leurs mains dans le dos. Structure cinétique : promenade, pirouette sur place et latérale, pas battus, pas simples, pas croisés, pas pointe-talon, pas pointés. Le tempo va de modéré à rapide, les appels sont satiriques et dialogiques, danse concordante, de mesure binaire.

● ***ÎNVÂRTITĂ dreaptă rară***: type de danse à pirouettes qui est le deuxième en termes de fréquence et de diffusion en Transylvanie (après la danse droite rapide à pirouettes), sous divers noms.

La danse comprend deux parties : une introduction où les couples sont disposés en cercle et ils se déplacent en sens inverse des aiguilles de la montre, les partenaires placés face à face, se tenant au début par les épaules, l'homme étant placé en direction de la marche (dans la région de la vallée inférieure du Someşul Mare, Gherla et Codru). Ces positions rappellent les danses de couple en colonne plus anciennes, dont l'origine remonte aux danses masculines de groupe, surtout si l'on observe les principaux éléments cinétiques de l'exécution masculine : pas trottés, coups d'éperons. L'introduction (qui durent parfois assez longtemps), les couples commencent à tourner et à se disperser dans l'espace, chaque couple évoluant ensuite de manière autonome (comme dans la plaine de la Transylvanie). Les couples exécutent un tour plus long, dont le nombre de mesures complète toujours une phrase musicale à 8 ou 16 mesures, après avoir exécuté au préalable quelques figures (des pointes). Ce tour est exécuté dans une seule direction (dans le sens des aiguilles de la montre) et il annonce aussi un changement dans la position des bras. La vitesse d'exécution varie de modérée à rapide. La construction de la danse varie elle aussi de simple à complexe, et les motifs et mouvements se succèdent de manière mobile et alternée. Danse de la forme « thème à variations », elle

s'est beaucoup simplifiée ces derniers temps ; dans les versions contemporaines, c'est l'homme qui a le rôle principal, par les pointes à la fin de la phrase musicale. Dans certaines régions (Codru), à cause des décomptes sur commande, on a pris l'habitude d'une certaine succession des pointes. Entre ces pointes, la fille peut se promener latéralement ou exécuter des tours latéraux.

Les rythmes prédominants sont l'anapeste, suivi du dactyle. Les appels sont communs, parfois à moitié mélodique, là où la mélodie est très belle. Les chefs de la danse emploient aussi des commandes, surtout sous forme de décomptes. Ce type de danse est généralement concordant avec la mélodie, mais aussi partiellement concordant, là où la mélodie s'élargit. Le rythme des mélodies est binaire et syncopée amphibraque, l'accompagnement du type *du-va* et syncopé. Ces danses sont généralement organisées en trois parties (introduction, pointes, pirouettes), mais souvent, du à son caractère d'improvisation, la danse gagne en liberté. C'est une danse d'intensité moyenne, très expressif dans sa version authentique. Cette danse tend à englober aujourd'hui une partie des figures d'autres danses du cycle local, devenant ainsi une synthèse des éléments chorégraphiques caractéristiques de la région et pouvant finalement se dérouler sous la forme d'un « spectacle » unitaire et représentatif.

● ***ÎNVÂRTITĂ mixtă*** (villages autour de Câmpia Turzii) : danse à pirouettes de rythme binaire et syncopé dochmiaque descendent, dont la structure cinétique comprend : promenades latérales, tours, pirouettes, pirouettes sous le bras, coups frappés sur le sol, claquements des doigts, pointes, pas simples, pas battus en accord, coups d'éperons sur le sol, pas croisés derrière, sauts, pieds levés devant, frappés sur la cuisse et sur le pied, sauts croisés, balancements des bras, pas pointe-talon, pas glissés sur des mélodies de danse lente des garçons de rythme binaire ; sifflements en contretemps, appels communs mélodiques, danse partiellement concordante, les motifs rythmiques des mélodies sont composés d'un jeu de cellules rythmiques binaires, accompagnement du type *du-va.*

● ***ÎNVÂRTITA sincopată*** (zone compacte : Huedin-Ciucea, département de Cluj, entre le Mont Vlădeasa, Dealul Craiului, Meseş, la dépression de l'Almaş et les collines de Gilău) : les dernières recherches attestent cette danse chez les Hongrois de la Vallée du Ghimeş, dans le département de Harghita, sous le nom de Dubla. Dans cette région, la danse est exécutée par des couples, en disposition horizontale comme la *Breaza* (de la Munténie), mais sur un tempo lent ; les partenaires se tiennent par la main et se déplacent en cercle, en sens inverse aux aiguilles de la montre. On la danse aussi en couples qui tournent, dans ce cas sur un tempo rapide, comme dans la région de Huedin-Ciucea. Dans cette version, les danseurs se tiennent par la taille et par les épaules, face à face. Dans la plupart des cas, le motif cinétique commence par des pas pointe-talon qui donnent le rythme

syncopée amphibraque descendant 8/8 ; parfois aussi pas changés.
La danse syncopée à pirouettes a une construction très développée et les motifs cinétiques qui occupent une mesure 8/8 se succèdent de manière libre. La forme de la danse est donc elle aussi libre. On y décèle toutefois deux parties : la partie où les couples tournent et une partie de « pause », où les danseurs exécutent les pas fondamentaux sur place, devant ou derrière, l'homme tenant sa partenaire « par-derrière la tête ». Les deux parties alternent sans ordre prescrit. Les motifs cinétiques important sont : les tours latéraux (le dernier comprend aussi de pivoter tout le corps). A la fin d'une phrase chorégraphique, l'homme exécute des coups d'éperons en l'air, parfois aussi des frappés de bottes, et la femmes des pirouettes. Pas fondamentaux : pas pointe-talon, pas circulaires (le pied gauche vers la droite et le pied droit vers la gauche), pas glissés et pas battus sur le sol. Pendant la danse, les hommes appellent et sifflent, surtout en contretemps. les appels sont communs, parfois déclamés et accompagnés d'interjections sur l'anacrouse. la danse est concordante avec la mélodie, qui est du type phrastique, de mesure syncopée amphibraque descendante.

● ***ÎNVÂRTITĂ ŞCHIOAPĂ*** (Sud et centre de la Transylvanie) : danse ancienne très populaire à toutes les fêtes. Danse exécutée par des danseurs de tous les âges, par couples librement placés dans l'espace. L'homme tient sa partenaire un peu au-dessus de la taille et celle-ci repose ses bras sur les bras du partenaire. Egalement exécutée par deux femmes, prises en cercle. La danse a deux motifs chorégraphiques principaux : la promenade et la pirouette. La structure cinétique comprend : pirouettes, pirouettes sous la main (à la fin), pas battus et talonnés, pas simples, cadencés, arrêtés, croisés devant et derrière, pas glissés, pas pointe-talon, pas de pirouette. Les hommes exécutent aujourd'hui aussi des pointes. Les appels, satiriques, ont lieu en même temps que les pas de promenade ou d'accommodation. Danse en concordance avec la mélodie, non coïncidente, de mesure ternaire asymétrique (aksak).

● ***POLCA ROATĂ*** (Munténie, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest et de l'Est, Transylvanie centrale et de l'Est) : danse où les couples vont en cercle dans les deux sens, les mains sur la taille et sur les épaules ; danse à pas ouverts ou fermés, en cercle, d'ampleur moyenne, à forme homogène, concordante, à rythme binaire ; danse d'origine étrangère adaptée.

● ***PURTATA dreaptă***: ce type de danse appartient vraisemblablement à la couche de danses la plus ancienne. Les témoignages du siècle dernier lui attribuent une aire plus étendue qu'aujourd'hui, qui comprenait le bassin moyen du Mureş, la région d'Olt, le pays des Târnave et une grande partie de la plaine de Transylvanie. De nos jours, cette aire s'est réduite aux villages entre la colline du Feleac, la vallée de la Hăşdata, le cours inférieur de l'Arieş et le cours moyen du Mureş (entre Ocna Mureş et Orăştie). Cette danse porte souvent le nom de 'danse roumaine'.

L'initiative de la danse appartient aux hommes, tout comme pour la suite du Haidău : sur un pas qui imite le paon, les hommes se déplacent en cercle, ensuite ils choisissent leurs partenaires et forment une file de couples, comme pour une promenade. Cette introduction est suivie de pirouettes sous la main et de pointes masculines en alternance et sur place. Les danseurs se tiennent par la main et par les épaules. la construction des motifs cinétiques est complexe, et les danses de ce type ont en général deux parties. Le rythme fondamental est constitué toujours de quatre temps égaux : il s'agit donc d'un rythme symétrique, noté 4/4. A signaler aussi l'anacrouse syncopée. Les appels sont communs, parfois mélodique. la danse et la mélodie sont concordantes ; la mélodie est phrastique, binaire, mais aussi syncopée amphibraque descendante et ascendante en miroir, à demicadences et cadences.

● ***PURTATA FETELOR*** – ***dans însoțit de cântec vocal*** – danse à accompagnement vocal (région des Târnave et plateau du Secaş). Aujourd'hui, la mélodie n'est plus chantée. En général, la danse portée des filles peut être incluse dans la catégorie des danses pour groupe en cercle. L'évolution spatiale est un déplacement lent (parfois aussi plus vif) vers la droite ou vers la gauche. Seule la promenade présente des discontinuités : des phases sur place alternent avec des phases de mouvement ample. Les danseuses se tiennent par la main dans le dos. Eléments chorégraphiques : combinaisons de pas simples, de pas battus et de pas syncopées. Nous sommes sceptiques quant à l'existence des pas syncopés. En l'absence d'un enregistrement synchronisé (danse et musique), on ne peut pas observer en transcription le rythme syncopée hémiolique, déterminant pour ce type de danse. A la différence de la mélodie (à rythme ternaire asymétrique aksak), le jeu des accents des pas syncopés créent l'impression d'un contretemps. En réalité, il ne s'agit pas d'une discontinuité, mais d'une continuité des mouvements (qui sont visibles, mais pas audibles). La danse portée des filles a deux parties : a. l'introduction (promenade) et b. la danse proprement dite, à nombreuses variations formelles enchaînées ; danse totalement ou partiellement concordante, ou non concordante, ou non coïncidente (à Roşia de Secaş).

● ***PURTATĂ în ritm cuaternar asimetric*** (aire très vaste : plaine de la Transylvanie, collines de Cluj et de Dej, régions entre la Târnava Mică et Mureş et sur le cours moyen du Mureş, où elle est dansée aussi par deux femmes) : danse de couple en file, à déroulement horizontal. La danse est exécutée en cercle, la file des couples se déplace vers la droite, les partenaires se tiennent par les mains latéralement. La direction du déplacement n'est plus valable dans les variétés libres de cette danse, par exemple dans la danse roumaine des filles de la région de Cluj et Dej. Dans cette région, en effet, la discipline de l'ensemble a diminué et on stimule davantage l'autonomie des couples. La construction des motifs

chorégraphiques est développée et complexe : les motifs se succèdent de manière mobile, continue, mais aussi en alternance. La forme est fixe, libre ou enchaînée. La structure cinétique des danses du type 'danse portée' est simple, si l'on considère les promenades (qui contiennent éventuellement des balancements des bras et des ronds de jambes en l'air) ; elle est complexe et spectaculaire pour les danseurs hommes : pas simples devant et derrière, pirouettes féminines sous la main, passages de l'homme sous le bras de la femme, coups d'éperons sur le sol et en l'air, sur une ou les deux jambes, coups en accord, figures sur le sol, pas pointe-talon combinés avec des pas glissés, flexions, genoux pliés, frappés de jambe (surtout sur le segment 2 devant et 3 droite), claquements des doigts en contretemps, inclinaisons du tronc vers l'avant ou latéralement. Dans la région des collines de Cluj et de Dej, l'homme peut aussi évoluer seul, auquel cas il exécute des pointes loin de sa partenaire. Dans ce cas, la danse roumaine à pirouettes (avec des femmes) devient 'danse roumaine à sauts' (exécutée par les hommes). En ce qui concerne la structure rythmique, il faut signaler que le rythme asymétrique de ce type de danse portée est fondé sur quatre temps inégaux (rythme quaternaire asymétrique) en rapport de 2:3 ou de 3:2. .Les mesures les plus fréquentes sont : 9/8, 10/8, 11/8. Le rythme de la danse est concordant avec le rythme de la mélodie (bien plus que pour d'autres danses), avec le rythme de l'accompagnement et avec celui des appels. Ainsi, sous l'effet d'un certain appel, naît dans l'interprétation de la danse portée une polymétrie qui résulte de la rubatisation interne (ce qui constitue un fait de style pour les danses portées) et une symétrie qui résulte des demicadences et des cadences. Les appels ont ceci de particulier qu'ils sont mélodiques. Les formes d'accompagnement, syncopées, et l'anacrouse syncopée du rythme de la danse rappellent le rythme syncopée spécifique à la Roumanie ou, plus généralement, à la région des Carpates. La danse présente également des contretemps, mis en évidence par les coups frappés sur le sol et par les claquements des doigts qui suivent en général le rythme de la danse. Il n'y a pas de sifflements, ce qui est caractéristique pour les danses lentes.

● ***PURTATA*** (Transylvanie du Sud) : version pour couple de la Promenade locale, à laquelle s'ajoute le mouvement circulaire des filles autour de leurs partenaires ; pas en contretemps et pirouettes.

● ***ROATA***: répandue dans toutes les régions où avaient lieu des veillées : à Pădureni elle s'appelle 'épi de blé', sur la vallée du Şieu et à Lăpuş – 'la roue' ou 'la furieuse', dans les Carpates occidentales 'Baraboiul', du nom d'une ronde de Munténie. On considère aujourd'hui que cette danse réservée aux veillées et à la fête du dimanche a été importé en Transylvanie depuis la Munténie ou la Moldavie voisine et adaptée au goût local. La danse est accompagnée d'appels satyriques et moralisateurs qui constituent des éléments spirituels intégrants de la danse.

La Roue est une danse composée de deux parties alternatives :
– la roue proprement dite où la file des couples tourne en cercle, dans le sens inverse des aiguilles de la montre. Les hommes changent de partenaire jusqu'à retrouver leurs partenaires initiales (ou leurs partenaires préférées) ;
– la danse droite à pirouettes lente (version locale) qui se déroule sur place (dans certaines régions seulement).
Dans la Roue proprement dite, l'homme tient son bras droit autour du cou de sa partenaire et en soutient la main droite pliée de celle-ci, alors que de la main gauche il claque des doigts. La femme pose son bras gauche autour de taille de son partenaire. Pour la partie à pirouettes, les danseurs se tiennent par la taille et les épaules. La vitesse de la danse va de modérée à rapide, la construction en est très développée et les motifs cinétiques respectent une succession fixe. Les appels ont lieu sur commande et ils sont parfois chantés. Quand on n'exécute pas d'appel, on siffle en contretemps. Le motif cinétique principal est le pas changé sur le rythme de l'anapeste. Autres cellules rythmiques fréquentes : le dipyrrhique et le spondée.La mesure est binaire et aksak. La danse se superpose de manière concordante sur la mélodie à structure phrastique, à la faveur de l'anapeste qui est la cellule rythmique commune à la danse et à la mélodie. Danse devenue rare de nos jours.
● ***ROATA FECIORILOR*** (région d'Oaş) : danse réservée aux garçons, qui ressemble pour la forme à la 'danse des garçons/des hommes' de Maramureş et à la 'danse vers le haut' de Lăpuş. Les garçons se tiennent par les mains (comme pour une ronde) ou par les épaules et ils exécutent des figures de grandes virtuosité comme : coups d'éperons, sauts spectaculaires, coups frappés sur le sol, qui donnent à la danse une dynamique spécifique. Des mouvements saccadés du corps se transforment peu à peu en galop qui crée des trépidations qui se semblent se transmettre ensuite au sol battu avec tant d'énergie. Les pas vont vers la droite au petit trot, de sorte que de l'extérieur, le bruit ressemblerait à la chute de la grêle sur le toit ; les danseurs s'arrêtent de temps en temps pour frapper dans les mains selon un rythme différemment accentué, qui est aussi le rythme syncopé de la mélodie. Le petit trot insistant est par contre uniforme, sans arrêts. Ce n'est que dans la région d'Oaş qu'on note certaines « épices » dans cette partie. Tout est dansé sur la verticale, comme dans les danses de groupe des Carpates. Leur originalité tient à la manière spécifique des appels *ţâpurit* en région d'Oaş, et des cris bercés ou chantés selon un rythme libre au Maramureş. La construction de cette danse est très développée, la succession des motifs est mobile et continue, la forme est enchaînée. Les motifs cinétiques essentiels sont les coups sur le sol du type 'trot' et les coups d'éperons en l'air. La mesure de base est de 8/8 et le rythme est binaire syncopé (dochmiaque descendant). Les motifs rythmiques sont composés d'une ou deux mesures. Les sifflements ont le rôle de commande

et ils sont très beaux, surtout si exécutés à contretemps. Le contretemps est également marqué par les coups frappés dans les mains. La danse est non concordante avec la mélodie, qui est souvent elle aussi construite sur un motif, à preuve de son caractère archaïque déjà prononcé.

● ***ROATA FEMEILOR***: divers renseignements témoignent de la présence de cette danse dans le répertoire de noce au Maramures et en Bucovine ; elle est également dansée aux veillées et à la fête du village. Elle était aussi exécutée chez la sage-femme, par des femmes du village, certain jour prescrit entre les carêmes. Danse tranquille, à pas simples, qui ne manque pourtant pas d'un certain dynamisme intérieur. Danse très ancienne qui aujourd'hui est en train de disparaître ; aujourd'hui y participent aussi des hommes, mais ce sont toujours les femmes qui y jouent le rôle principal, en frappant dans les mains le rythme des pas cérémonieux de la noce, les mains tendues en avant. Les danseuses sont secondées par un orchestre spécifique de la région (violon, guitare *zongora*, tambour). Le tambour répète obstinément la formule de l'anapeste. La mélodie instrumentale porte le nom de « de beut » 'pour boire' au Maramures. Danse concordante avec la musique.

● ***ROMANA*** (mêmes régions que le Calus) : danse de mesure aksak et syncopée asymétrique. Caractéristiques : déroulement en cercle, bilatéral, construction complexe, succession fixe et alternée des figures, forme à refrain. Motifs et figures importants : sauts croisés, coups d'éperons, pointes, cadences marquées du pied. danse concordante avec la mélodie (de mesure aksak et tempo modéré). Danse plus récente que la danse des garçons au bâton, qui constitue son modèle. La danse romaine est dansée là où on ne danse pas la danse des garçons et inversement (notre note Z.D.).

● ***ROMÂNEŞTE FECIOREŞTE* (*BĂTUTĂ*) – *ceată ciobănească***: cette danse s'appelle 'du muet' à Dumbrava (département de Mureş), 'cadencée' à Valea Drăganului et 'l'appel' à Dretea (Mănăstireni, département de Cluj), ce qui témoigne d'une certaine fonction initiatique. Cette danse constituait en effet « l'appel » (des danseurs) à la danse. Ne pas la (re)connaître diminuait la réputation d'un danseur, et toute erreur était punie d'une tournée de boissons pour les autres danseurs. La danse appartient au type 'danse roumaine pour garçons'. Dans sa forme authentique, c'est une danse non concordante, à architecture variée et très intéressante. La non concordance de dimensions entre le motif musical et l'entité cinétique correspondante fait que la fin de la danse ne coïncide pas avec la fin de la mélodie. En ce qui concerne l'organisation interne, là non plus les motifs et figures chorégraphiques ne s'appuient pas sur les cadences ou sur les demicadences des phrases musicales. Ce phénomène est imposé par les appels sur commande. Les danseurs tiennent les bras près du corps pendant la partie promenade et sur la taille pendant les figures qui comprennent de fréquents sauts et coups d'éperons. Le déroulement spatial fait alterner des

tours à gauche ou à droite de l'espace de danse et des figures sur place. Le rythme est binaire et binaire syncopée amphibraque.
Ce sont les coups d'éperons pendant les sauts qui donnent à cette danse son individualité. Cette transpositions plastique des formules rythmiques est en effet spécifique des danses de groupe à sauts. Etant en outre des danses à déroulement alternatif, les pas croisés y sont fréquents. Ce type de danse à une composition qui impose la forme thème à variations. Le contenu d'idées est exprimé par une figure considérée comme figure fondamentale. La succession des figures est du type mobile, le tempo modéré de θ = 80 MM, la mesure de 2/4. Le développement progressif des figures en ajoutant ou en amplifiant les entités chorégraphiques en fonction du décompte ou des appels laisse penser que cette danse occupe, du point de vue de la structure, une position intermédiaire entre le 'groupe de bergers' et 'la ronde de ceinture des bergers', avec son caractère de virtuosité. Aux sources du Buzău et dans les communautés de bergers de Trascău on dansait un autre genre de danse des garçons, appelée *Brânza*.
● ***ROMÂNEŞTE PE PONTURI***: danse de la région folklorique de Codru. A première vue, on pourrait la considérer une danse de couple. Du point de vue historique pourtant, c'était originairement une danse pour groupe de garçons où, comme dans la danse Haidău du centre de la Transylvanie, la partenaire a un rôle d'appui (à la place du bâton). Les danseurs exécutent une gamme très complexe de mouvements cinétiques : des frappés de bottes d'une seule main, qui culminent dans des sauts spectaculaires, parfois par-dessus la tête. S'y ajoutent d'autres particularités morphologiques de la danse ou de la musique qui concourent de manière syncrétique. Les deux partenaires forment un couple harmonieux, qui apporte à la danse des moments diverses et des mouvements cinétiques propres à la danse à pirouettes. Ces mouvements restent pourtant en arrière-plan de l'évolution masculine. La première partie débute par une promenade, suivie de tours des couples et les pirouettes de la fille sous le bras. Dans la deuxième partie se succèdent des figures (pointes) de virtuosité devant le groupe, qui se déroule en cercle ou en demi-cercle. Le moment spectaculaire de la danse est constitué par les pointes. La pointe première s'appelle dans certains village 'le vent', car les partenaires exécutent ce pas en balançant fortement leur tronc, comme penchés dans le vent. L'appui ferme constitué par les femmes permet aux hommes une grande légèreté dans l'exécution des ronds de jambes, des sauts croisés très hauts, tellement hauts que parfois ils atteignent la position verticale, tête en bas, comme des 'cierges' (d'où un nom local de cette figure), la jambe droite à 180° de la position de départ. En même temps, il exécute des frappés devant sur la jambe droite. Certains danseurs plus élastiques arrivent même à se renverser complètement. Cet élément chorégraphique marque l'apogée des motifs finaux. Il faut aussi signaler les balancements des jambes, les frappés gauches de la cuisse et de la jambe

selon l'ordre 2:1:2, après quoi le pied frappe fortement le sol, avec un maximum d'effet, puisque l'accent tombe sur le contretemps. On exécute également des coups d'éperons sur le sol et en l'air, simples ou doubles. Ces coups peuvent n'être que des éléments de transition, mais ils peuvent également constituer des motifs principaux, qui ressemblent alors à ceux de la danse syncopée dochmiaque d'Oaş et de Bihor. Les sauts droits en l'air des deux pieds sont d'habitude suivis de coups frappés dans les mains. Une particularité de cette danse est constituée par les motifs rythmiques qui incluent le contretemps. Ce contretemps est créé par les coups sur le sol, surtout du pied droit (seuls les gauchers exécutent ces coups du pied gauche), et par les coups frappés dans les mains, quand on n'exécute pas des pointes ou des claquements des doigts ou des sifflements. Le contretemps est aussi créé quand on accentue les pas des temps initialement non accentués. Dans ce cas, on a affaire à un déplacement de l'accent. Les appels sont communs, parfois à moitié chantés. On emploie aussi des décomptes sur commande. La danse roumaine à pointes a une construction développée, une forme libre, elle est non concordante ou partiellement concordante du point de vue des dimensions. Les mélodies sont elles aussi à motifs, mais elles finissent de manière phrastique ; on remarquera aussi l'anacrouse syncopée. Le tempo est modéré à rapide θ = 112 MM.

● ***RUSTEMUL*** (Olténie du Sud et du Nord, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja) : danse pour groupe, en file, les bras des partenaires croisés devant ou derrière ; appels sur commande. La danse est généralement organisée en quatre parties ; danse pour hommes ou pour femmes à déplacements bilatéraux ou en demi-cercle, pas simples ou croisés devant, pas croisés devant en sautant, coups de pied accentués sur le sol et en cadence, à superposition concordante, à rythme asymétrique (aksak).

● ***SÂRBA – comună*** 'commune' (tout le pays) : version de Serbe à structure fixe, le motif chorégraphique principal s'étend sur une mesure et demie, danse concordante et partiellement concordante, à rythme binaire.

● ***SÂRBA ÎN CUPLU***: la première partie en cercle mixte, la seconde par couples qui changent de partenaires ; combinaison entre une Serbe et une ronde à pirouettes, avec appels sur commande, superposition concordante, à rythme binaire.

● ***SÂRBA PE BĂTĂI*** (Olténie du Sud, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale et de l'Est) : danse du répertoire des bergers ; incluse dans la suite du *Căluş*, danse pour groupes masculins (ces derniers temps, aussi pour groupes mixtes), les bras autour des épaules, déroulement bilatéral, pas cadencés fréquents, appels spécifiques, danse concordante ou non, à rythme binaire. La danse comprend deux parties : la première comprend une seule figure, la 'promenade' intercalée entre les autres figures ; la seconde partie comprend trois figures qui se déroulent sur place et dont l'ordre est dicté par les appels. Mélodie propre.

● ***SÂRBĂ BĂNĂȚEANĂ***: les danseurs se tiennent par les épaules et exécutent des pas sautés ; le rythme est binaire.
● ***SÂRBĂ –la comandă*** 'sur la commande' (Olténie du Sud et du Nord, Munténie du Sud et du Nord, Dobroudja, Moldavie de l'Ouest, de l'Est et du Nord, Transylvanie du Sud, Transylvanie centrale et de l'Est, centrale et du Nord-est) : danse ancienne pour groupes mixtes, exécutée en colonne (parfois aussi en cercle fermé), les mains sur les épaules, déplacements à droite et à gauche qui alternent avec des pas sur place, danse concordante ou partiellement concordante, à fioritures de grand effet résultant de la combinaison dynamique des mouvements des pieds, à forme enchaînée, à appels sur commande, à rythme binaire et binaire syncopé.
● ***SOROCUL BĂNĂȚEAN***: danse masculine avec de nombreuses figures des jambes, à rythme binaire syncopé, aujourd'hui aussi danse pour couple, à tour, à rythme aksak (10/16), mais où l'homme danse aussi tout seul quand il exécute des figures basses, *appelées* « formes ».
● ***ŞCHIOAPA*** (Olténie du Sud et du Nord, Dobroudja, Transylvanie du Sud (Hodoroaga) et Banat) : danse pour groupe, en file. Les danseurs se tiennent par la main ; danse à déplacements bilatéraux et en demi-cercle, à pas simples, à pas croisés devant, à pas croisés devant en sautant, à coups de pied accentués sur le sol et en cadence, à superposition concordante et non concordante, à tempo varié (tempo lent : 8, tempo rapide : 16), à appels sur commande et à rythme asymétrique (aksak).
● ***TRILIŞEŞTE – ceată moldovenească*** (Moldavie de l'Est et du Nord) : danse ancienne masculine de groupe (aujourd'hui aussi danse mixte), en cercle, en demi-cercle ou en chaîne ouverte. La fille tient un bras sur l'épaule de son partenaire et l'autre sur sa propre hanche, le garçon entoure la taille de la fille de son bras droit et ils se déplacent en sens inverse des aiguilles de la montre. Motifs cinétiques : pas simples, pas battus en cadence sur tout le pied ; danse non concordante, à appels sur commande, de mesure binaire.
● ***ȚIGĂNEASCA – dans imitativ***, ***solo*** 'la Tzigane, danse d'imitation en solo' (Transylvanie du Sud et Transylvanie centrale et de l'Est) : danse qui n'est plus connue aujourd'hui que par les personnes âgées ; danse des hommes ou mixte, exécutée aux noces et aux fêtes, probablement originaire de Munténie. Danse caractérisée par des pas vifs sur place ou en déplacement circulaire, accompagnés de balancements de bras et de pivotements du corps en direction des pas. Parfois, deux ou trois danseurs quittent la ronde et exécutent en solo des mouvements grotesques : ferrer le cheval, souffler dans le feu, aiguiser des instruments, etc., sur accompagnement d'appels. La danse est formée d'une seule partie, composée de trois figures exécutées sur 12 mesures. Lors de la reprise, on n'exécute que les mesures 5–12. La danse est concordante, à mélodie propre, de mesure binaire et aksak.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Baciu, Gheorghe : *Sistemul stenografic pentru notarea dansurilor* [Système sténographique de notation des danses], Bucureşti, Casa Centrală a Creaţiei Populare, 1965.

Bîrlea, Ovidiu : *Eseu despre dansul popular românesc* [Essai sur la danse populaire roumaine], Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1982.

Bentoiu, Pascal : « Câteva consideraţiuni asupra ritmului şi notaţiei melodiilor de joc româneşti » [Quelques considérations sur le rythme et la notation des mélodies des danses roumaines], dans *Revista de Folclor*, nr.1-2, Bucureşti, 1956.

Bucşan, Andrei : « Ritmul sincopat în dansul popular românesc » [le rythme syncopé dans les danses populaires roumaines], dans *Revista de Etnografie şi Folclor*, nr. 3, Bucureşti, 1965.

Bucşan, Andrei : *Jocuri din Ardealul de Sud* [Danses du Sud de la Transylvanie], Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1957.

Bucşan, Andrei : « Clasificarea morfologică a dansurilor populare româneşti » [La classification morphologique des danses populaires roumaines], dans *Revista de Etnografie şi Folclor*, nr. 3, Bucureşti, 1967.

Bucşan, Andrei : « Probleme ale ritmului în dansul popular românesc » [Questions concernant le rythme des danses populaires roumaines], dans *Revista de Etnografie şi Folclor*, nr. 2, Bucureşti, 1968.

Ciobanu, Gheorghe : « Înrudirea dintre ritmul dansurilor şi al colindelor » [le rapport génétique entre le rythme des danses et celui des chants de Noël], dans *Studii de etnomuzicologie şi bizantinologie*, [Etudes d'ethnomusicologie et de byzantinologie], vol. II, Bucureşti, Editura Muzicală, 1979.

Ciortea, Vera Proca : *Jocuri populare româneşti* [Danses populaires roumaines], Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955.

Comişel, Emilia : *Folclor muzical* [Musique folklorique], Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1967.

Costea, Constantin : « Geneza şi evoluţia dansului de perechi în spaţiul folcloric transilvănean » [Genèse et évolution de la danse de couple dans l'espace folklorique de la Transylvanie], dans *Memoriile comisiei de folclor* [Méloires de la commission pour le folklore], tomul II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1988.

Dobrescu, Alexandru : *Manual de dansuri naţionale* [Manuel de danses traditionnelles], Craiova, Editura Scrisul românesc, 1966.

Domby, Emeric : *Kalotaszegi nepi tancok* [Danses des habitants de Calata], CÎCPMAM Cluj, 1972.

Flinţiu, Ion G. : *Coregrafie românească* [Chorégraphie roumaine],

Târgovişte, 1936.

Loneux, Jacques : *Rumänien : ein Land und seine Tänze*, Belgia, Stenbert, 1995.

Mârza, Traian : « Ritmul de dans, un sistem distinct al ritmicii populare româneşti » [les rythmes de danse en tant que système distinct de la rythmique populaire roumaine], dans *Lucrări de muzicologie*, vol. 7, Cluj, 1971.

Negry, Gabriel : *Originea dansului şi inițierea ştiințifică a speții* [*Les origines de la danse et les débuts scientifiques du genre*], Bucureşti, Tiparul universitar, 1941.

Negry, Gabriel : *Memoria dansului: breviar despre artă coregrafică* [La mémoire de la danse : bréviaire d'art chorégraphique], Bucureşti, Editura Muzicală, 1986.

Nicola, Ioan R., Ileana Szenik, Traian Mârza: *Curs de folclor muzical* [Cours de musique folklorique], Partea I, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1963.

Niculescu Varone, G.T. : *Jocurile naționale româneşti* (cu 50 fotografii) [*Les danses nationales roumaines. Avec 50 images*], Bucureşti, Editura Ziarului „Universul", 1938.

Nistor, Viorel : *Folclor coregrafic* [*Danse folklorique*], vol. I, Bucureşti, Editura Muzicală, 1991.

Oprea, Gheorghe, Larisa Agapie: *Folclor muzical românesc* [La danse folklorique roumaine], Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.

Popescu Județ, Gheorghe : *Jocuri populare româneşti* [*Danses populaires roumaines*], Bucureşti, Editura Muzicală a U.C. din R.P.R., 1959.

Vasilescu, Theodor, Tita Sever: *Folclor coregrafic românesc* [Danses folkloriques roumaines], Bucureşti, C.I.C.P.M.A.M., 1969

Études spécifiques :

Agopian, Petre, Marin Badea: *Dansuri populare din regiunea Hunedoara* [Danses populaires de la région de Hunedoara], Casa regională a creației populare, Deva, 1963.

Bucşan, Andrei (coord.) : *Dansuri şi obiceiuri de pe Valea Hârtibaciului* [Danses et coutumes de la vallée du Hârtibaciu], C.J.C.E.S. Sibiu, 1974.

Baciu, Gheorghe, Gavril Ghiur: *Jocuri populare din Țara Lăpuşului şi Chioarului* [Danses populaires des régions de Lăpuş et de Chioar], vol. I, II, C.I.C.P.M.A.M., Baia Mare, 1973.

Balaci, Emanuela, Andrei Bucşan: *Jocuri din Transilvania de Sud (monografie coregrafică)* [Danses de la Transylvanie du Sud. Monographie

chorégraphique], Casa Creației Populare a Județului Brașov, 1969.

Ciornei, Aurelian, Mureş Gheorghe Rădăşanu: *Jocuri populare bucovinene* [Danses populaires de Bucovine], CÎCPMAM Suceava, 1981.

Costea, Constantin : *Folclor coregrafic din Bihor* [Danse folklorique de Bihor], vol. I, Casa Creației Populare a Județului Bihor, Oradea, (vol. I, 1968; vol. II, 1972).

Costea, Constantin : « Structura jocurilor fecioreşti transilvănene (I) » [La structure des danses de garçons de Transylvanie], dans *Memoriile Comisiei de folclor* [Mémoires de la commission pour le folklore] tomul IV, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1988.

Costea, Costea : « Purtatele şi învârtitele în contextul folclorului coregrafic » [Les danses portées et les danses à pirouettes dans le contexte du folklore chorégraphique], dans *Anuarul Institutului de Etnografie şi Folclor*, Serie nouă, tomul III, Bucureşti, 1992.

Dance, Iacob : *Jocuri populare codreneşti* [Danses populaires de Codru], vol. I, C.I.C.P.M.A.M. Satu Mare, 1978.

Dejeu, Zamfir : *Folclor muzical de pe Valea Drăganului* [Danses folkloriques de la Vallée du Drăgan], C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1976.

Dejeu, Zamfir : *Folclor din zona Hăşdate: Turda* [Le folklore de la région de Hăşdate, Turda], C.I.C.P.M.A.M. Cluj, Cluj-Napoca, 1983.

Dejeu, Zamfir : « Fecioreşte: româneşte, un dans distinct din zona Huedin » [La danse roumaine des garçons, une danse à part entière de la région de Huedin], dans *Anuarul Arhivei de Folclor din Cluj*, XII: XIV, Editura Academiei Române, 1993.

Dejeu, Zamfir : *Structura metro-ritmică a acompaniamentului în muzica de joc, Rolul tempoului privind evoluția sau involuția (?) structurii metro-ritmice*: [La structure métrique et rythmique de l'accompagnement dans la musique à danse. Le rôle du tempo dans l'évolution/involution de la structure métrique et rythmique], dans *Centenar „Constantin Brăiloiu"*, Bucureşti, Editura U.C.M. din România, 1994.

Domby, Emeric : *Dansuri populare din jud. Cluj* [Danses populaires du département de Cluj], CÎCPMAM Cluj, (vol. I, 1968; vol. II, 1971).

Domby, Emeric : *Dansuri fecioreşti din jud. Cluj* [Danses des garçons du département de Cluj], CÎCPMAM Cluj, 1977.

Domby, Emeric : *Dansuri populare din jud. Sălaj* [Danses populaires du département de Sălaj], CÎCPMAM, Zalău, (vol. I, 1976; vol. II, 1979).

Florea, Ioan T. : *Folclor muzical din județul Arad, 500 melodii de joc*, [Folklore musical du département d'Arad : 500 mélodies pour danse], C.I.C.P.M.A.M. Arad, 1974.

Ghinoiu, Ion : *Căluşul* [*Le Calus*], Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți", 2003.

Mârza, Traian : *Folclor muzical din Bihor* [Musique folklorique du département de Bihor], Bucureşti, Editura Muzicală, 1974.

Mârza, Traian, Ileana Szenik, Gheorghe Petrescu, Zamfir Dejeu, Mircea Bejinariu: *Folclor muzical din zona Huedin* [Musique folklorique de la région de Huedin], C.C.E.S. Cluj şi Conservatorul de Muzică „G. Dima" din Cluj-Napoca, 1978.

Munteanu, Ion, Afilon Lațcu: *Folclor coregrafic din văile Timişului şi Bistrei* [Danse folklorique des vallées du Timis et de la Bistra], C.Î.C.P.M.A.M. Caraş-Severin, 1971.

Munteanu, Ion, Afilon Lațcu: *Folclor coregrafic din Almaj şi Caraş* [Danses folkloriques d'Almaj et de Caras], C.I.C.P.M.A.M., Caraş-Severin, 1974.

Nicola, Ioan, Traian Mârza, Emeric Domby, Zamfir Dejeu: *Datini şi dansuri populare din județul Cluj* [Coutumes et danses du département de Cluj], C.I.C.P.M.A.M., Cluj, 1974.

Niculescu Varone, G. T. : *Folclor românesc din Ardeal (Com. Nadăşu, Plasa Huedin, județul Cluj)* [Folklore roumain de Transylvanie : villages de Nadăşu et Plasa Huedin, département de Cluj], Bucureşti, 1935.

Popescu Județ, Gheorghe : *Jocuri populare din Oaş şi Maramureş* [Danses populaires des régions d'Oaş et de Maramureş], vol.I, Casa Regională a Creației Populare Maramureş, 1963.

Zamfir DEJEU

Jeux d'enfants et d'adolescents

Du point de vue anthropologique, le jeu est une activité essentielle, voire définitoire de l'être humain, un élément constant de sa vie, tout aussi important que la religion ou l'art. Parmi les formules concentrées qui ont voulu définir l'essence de l'homme, on trouve ainsi, à côté de *homo religiosus* (Mircea Eliade) ou de *homo aesteticus*, la formule de *homo ludens* (J. Huizinga).

Le nom de l'activité, *joc* 'jeu' et de l'action, le verbe *a juca* 'jouer' appartiennent au fonds principal du lexique de la langue roumaine, en tant que mots hérités du latin (*jocus, jocare*). Ces deux mots ont plusieurs sens en roumain : *joc* 'le jeu' désigne ainsi le fait de jouer et son résultat, une activité ludique (des enfants), mais aussi le fait de danser, la danse. *Joc* désigne donc également en roumain les danses populaires traditionnelles comme la ronde *Sârba*, *brâuleţul* etc. (v. *Danse folklorique*). Les dictionnaires enregistrent aussi sous *joc* le sens de concours sportif entre deux individus ou deux équipes, selon des règles précises, comme les échecs, les jeux au ballon (football, volley-ball, etc.), mais aussi les jeux de cartes, de dames, les dés, la loterie, les paris aux courses et l'activité du boursicoteur. Le verbe *a juca* 'jouer' (verbe transitif) a le sens de pratiquer un jeu : jeu sportif, de société, etc. ou d'interpréter un rôle dans un spectacle (théâtre ou film).

C'est Roger Caillois qui a organisé les jeux en quatre grandes catégories : *l'agôn* (la compétition, les jeux sportifs d'aujourd'hui), *l'aléa* (les jeux de hasard, les paris), *la mimicry* (les jeux d'imitation, d'invention, de simulation d'une réalité seconde, comme le jeu dramatique, les déguisements, etc.) et *l'ilinx* (les jeux qui entraînent le vertige, qui veulent dérégler pour un moment la perception normale et imposer à la conscience lucide une sorte de panique, comme le toboggan, le carrousel, etc.) (Caillois : 1958).

Il faut signaler ici que dans les autres langues romanes le verbe transitif 'jouer' a aussi le sens d'interpréter un morceau musical à l'aide d'un instrument (fr. *jouer au piano*), tandis qu'en roumain on emploie pour ce sens le verbe qui signifie 'chanter' (*cânta*). La forme pronominale du verbe, *a se juca* désigne uniquement le jeu des enfants (*Copiii se joacă în grădină, în parc, în pădure* 'les enfants jouent dans le jardin, dans le parc, dans la forêt, etc.'; *Hai să ne jucăm!* 'Allons jouer !'; *De-a ce vă jucaţi?* 'A quel jeu jouez-vous ?' *Ne jucăm leapşa/pitita/ ascunselea* 'Nous jouons à colin-maillard ou à cache-cache', etc.).

Enfin, il faut noter que pour le premier sens du nom 'jeu' les dictionnaires signalent également le nom *joacă* 'amusement, jeu des enfants', un dérivé régressif du verbe *a juca* (cf. *DEX* Dictionnaire explicatif de la langue roumaine : 1975 et Şăineanu : 1929), qui offre le syntagme *La treabă şi la joacă* 'en travaillant et en jouant'). L'exemple fourni par Şăineanu est révélateur du sens développé par le nom *joaca*, celui d'activité gratuite, divertissement, opposé au travail sérieux, productif. Souvent associé aux noms 'enfant', 'enfance', etc., le nom *joaca* apparaît dans des locutions comme *e o simplă joacă* 'c'est un jeu d'enfants', *nu-i o joacă* 'ce n'est pas un jeu', i.e. 'c'est un travail sérieux/dur', *în joacă* 'en jouant, en plaisantant', etc. *Joaca* n'est donc pas le *joc* 'jeu', même si les deux noms peuvent commuter dans un cas, celui du proverbe à deux versions *Joaca rupe cojoaca* et *Jocul rupe cojocul* 'le jeu déchire le vêtement'.

Du point de vue des folkloristes, les jeux d'enfants ont toujours été classés séparément des jeux d'adultes, car les folkloristes prennent en compte avant tout l'âge des participants, ce qui correspond à la définition moderne du folklore comme « forme de communication artistique en petits groupes » (cf. Dan Ben-Amos) ou, selon nous, « communication orale et/ou artistique en groupe et dans un contexte donné ». Or, un rôle important dans la constitution d'un groupe est justement l'âge des participants.

Le folklore des enfants est une catégorie universellement attestée dont les variétés régionales ou locales expriment l'identité de la communauté concernée. Les jeux occupent une place centrale dans l'activité des enfants et ils ont diverses fonctions : de médiation entre l'enfant et l'environnement qu'il lui faut connaître ou dominer, de développement physique et psychique, d'éducation civique, morale et artistique des participants.

Sans disposer malheureusement d'attestations documentaires anciennes comme pour la chanson, les instruments musicaux ou le patrimoine matériel, les jeux d'enfants sont pourtant vus par Anton Maria del Chiaro comme des arguments en faveur de la latinité et de la continuité latine en Roumanie. Il écrit ainsi en 1718 dans sa *Storia delle moderne Rivoluzioni della Valacchia* : « Il n'est pas du tout superflu de la part d'un chercheur de décrire les jeux d'enfants des Valaques, car ils témoignent du fait que ce peuple est bien le descendant des anciens colons laissés par Trajan après la conquête de la Dacie, et qui a transmis de génération en génération des jeux comme : le ballon, la toupie, le jeux des chevaux, la balançoire, le colin-maillard, etc., chacun selon sa saison ». Les intellectuels roumains du XIXe siècle – le siècle qui a vu naître l'ethnologie scientifique – ont recueilli ces jeux d'enfants et se sont préoccupés de définir cette catégorie. La crainte de voir les jeux traditionnels abandonnés et remplacés par les structures éducatives modernes a poussé les chercheurs à publier des recueils de jeux authentiques provenant de diverses régions. Des

périodiques comme *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* (1859) [Journal de la raison, du cœur et de la littérature], *Columna lui Traian* (1883) [La colonne de Trajan], *Educatorul* (1883) [L'éducateur], *Familia* (1883) [La famille], *Tribuna* (1884) [La tribune], Gazeta săteanului (1885) [Le journal des villages], *Revista nouă* (1889) [La nouvelle revue], *Gazeta de Transilvania* (1891) [La gazette de Transylvanie] ont ainsi publié de nombreuses descriptions des jeux traditionnels d'enfants de l'époque, descriptions signées par Petre Ispirescu, Iosif Hodoş, G. I. Pitiş, I. Pop-Reteganul. Deux amples questionnaires conçus à la fin du XIXe siècle par B. P. Hasdeu (1884) et Nic. Densusianu (1895) fournissent un riche matériel informatif concernant les noms, les techniques et les règles des jeux d'enfants. En 1891, B. P. Hasdeu présente devant la Faculté de lettres et de philosophie de l'Université de Bucarest une conférence sur *Les jeux et les chansons des enfants*.

C'est ensuite l'Académie roumaine qui reprend le flambeau en s'impliquant, au début du XXe siècle, dans la publication d'ouvrages de grandes dimensions sur les jeux d'enfants, comme le livre de P.N. Papahagi-Vurdună *Jocuri copilăresci culese de la Românii din Macedonia de…* [Jeux enfantins recueillis auprès des Roumains de Macédoine par ...], paru en 1893 dans les *Analele Academiei Române* [Annales de l'Académie roumaine] série II, XV, Mémoires de la section de littérature. Le recueil, l'étude et la classification des jeux d'enfants sont continués par T. Pamfile qui publie en 1906, dans les mêmes *Annales*, XXVIII, Mémoires de la section de littérature, p. 273-423 une vaste étude sur *Jocuri de copii adunate din Satul Ţepu (jud. Tecuci) de...* [Jeux d'enfants recueillis dans le village de Ţepu, département de Tecuci]. Dans le même volume paraît aussi l'étude du dr. Alexandru Bogdan *Ritmica cântecelor de copii. Contribuiri la ritmica românească* [La rythmique des chansons d'enfants. Contributions à la rythmique roumaine], suivie en 1907 par *Jocuri de copii* [Jeux d'enfants], du même T. Pamfile, dans les *Annales...* XXIX, Mémoires de la section de littérature, p. 1-175.

Avec la création des instituts de recherche de la culture traditionnelle, l'apparition des archives multimédia de folklore et l'organisation de filières d'enseignement dans les universités, les jeux d'enfants ont commencé à être étudiés selon des méthodes scientifiques et académiques rigoureuses, sans toutefois éveiller un grand intérêt de la part des spécialistes. Parmi les grands chercheurs dans ce domaine, citons C. Brăiloiu, Emilia Comişel, I. C. Chiţimia, I. Muşlea, N. Constantinescu et I. Evseev.

Critères de classification des répertoires des jeux d'enfants et d'adolescents

Les fonctions

Jeux à fonction éducative, à répétition par imitation, jeux d'attention, jeux d'initiation (à substrat rituel), jeux d'enrichissement et de vérification des connaissances.

Jeux pour développer les habilités physiques et intellectuelles (jeux solitaires ou compétitions à 2 ou plusieurs: les vainqueurs et les vaincus, hiérarchies, jeux d'athlétiques).

Jeux de stratégie et jeux de hasard.

Jeux qui créent des émotions spéciales.

L'âge des participants: de 0 à 18/24 mois (avec la participation des adultes); de 2 à 4–5 ans; de 4–5 à 7–8 ans; de 7–8 ans à 13–14 ans; après 14 ans.

Le genre (le sexe des participants): jeux des garçons, jeux des filles ou jeux mixtes.

Le nombre des participants: à un seul participant (jeux solitaires) ou pour groupes (2 ou plusieurs participants).

Le contexte spatial :

Jeux d'intérieur[1]

Jeux d'extérieur[2]

Le contexte temporel :

La saison

Le moment du jour[3]

A l'occasion d'une fête/quotidien : jeux rituels, cérémoniels, festifs

Les accessoires :

Accessoires trouvés dans la nature par les participants[4]

Accessoires fabriqués à partir de matières naturelles, par les participants[5]

Accessoires fabriqués par les adultes ou produits industriels utilisés

[1] Dans la chambre, dans le grenier, dans la salle de classe.
[2] Dans le jardin, dans la basse-cour, dans la rue, au champ, dans la forêt, etc.
[3] Jeux du jour ou de la nuit.
[4] Eclats de verre, branches ou feuilles d'arbre, fruits, terre, pierres, graines, etc.
[5] Tissus, laine, bois, terre, os, poils, cuir, etc.

dans les jeux d'enfants.

Répertoire des jeux d'enfants selon leur fonction

Jeux à fonction éducative

Pour créer les habilités par imitation – pas de variété selon le sexe :

- but : Parler, marcher, se servir de divers instruments
- âges : 0 à 4–5 ans
- temps : Pas de variété saisonnière ou journalière
- occasion : Pas de variété festive/non festive
- lieu : intérieur ou extérieur de la maison[6]

Pour stimuler l'attention et la créativité par imitation et innovation :

- âges : 4 à 7–8 ans
- temps : diverses variétés saisonnières et journalières
- occasion : pas de variété festive/non festive
- lieu : intérieur ou extérieur de la maison[7]

Pour enrichir et vérifier les connaissances :

- sexe : indifférent ou différent selon le sexe
- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : pas de variété festive/non festive
- lieu : intérieur ou extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels[8]

Jeux d'adresse

a) compétitions à vainqueurs et vaincus ; hiérarchies
b) jeux solitaires

Jeux physiques sportifs (aux règles générales – majoritairement jeux des garçons et des adolescents) :

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans

---

[6] Identifier les parties du corps ; courir ; se tenir sur un pied (*Cocostârc*); marcher/courir sur un pied ; *Prinsea*, *Leapşa*, *Ascunselea*, *Baba-Oarba*, *Fripta* ; créer des jouets en papier, en terre cuite, en pâte, etc. ; le jeu à la poupée, à maman-papa, à la mère, à l'école, etc.

[7] Se baigner, sauter dans l'eau, jeter des cailloux dans l'eau, monter aux arbres, la luge, patiner sur la glace, chevaucher le bâton (jeu du chevalier), jouer au cerceau, au cerf-volant (noms régionaux : *Balaurul, Dragonul*, *Incurarea cu Zmeurile*, *Sarpele*, *Turcaleț*) ; lancer et attraper le bâton, le chapeau, etc. ; jeux d'ombres sur les murs.

[8] Chasse aux papillons, aux grillons, aux coccinelles, aux petits oiseaux ; fabriquer les pièges.

- occasion : cadre festif et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels [9]

Jeux d'intelligence – pas de variété selon le sexe :

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (jeux rituels, cérémoniels, festifs) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels [10]

Jeux physiques et intellectuels sportifs (à règles générales) :

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (rituel, cérémoniel ou festif) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels [11]

Jeux de stratégie et de hasard (avec ou sans variation selon le sexe) **:**

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (rituel, cérémoniel ou festif) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels [12]

---

[9] *Brăzdița* – jeu des garçons auquel participent parfois les filles ; *de-a lițu, de-a pământ furat* 'à la terre volée' ; *Țurca* 'quilles' (noms régionaux : *celichie, clincea, de-a briciu, drichea, glința, guia, gula, popicul*); *Mişca;* (*Celichie; Clincea; De-a briciu; Drichea;Glința; Guia; Gula; Popicul)*; *Mişca*; *Lapte gros*; *Tumba*; *Trânta* (variante – *Tăvălug*); courses des cheveaux; *Oina* – jeu d'équipe apparenté au jeu de paume; le tir à l'arc.

[10] *Fazan* – jeu d'enchaînement de mots comme *Marabout, bout de ficelle, celle... ; Țompan* – sorte d'inventaire de Prévert, le Mime, le Jeu du Pendu, le Téléphone arabe, le Petit train (jeu didactique), *Ineluş învârtecuş ;*

[11] *De-a pânza*: jeu mixte (noms régionaux : *pânza-ncurcată, pânza-ncâlcită, de-a ițele-ncurcate*). Variété : *Vama-Cătăramă*; marelle (noms régionaux : *de-a clasele, de-a glasele, în clase, labirintul, țăncuş, şodronul*); *Uliul şi porumbeii* ; sorte de Filet du pêcheur (autres noms : *Puia-gaia, Baba-gaia*); *Hoții şi vardiştii* ; *Vânătorul şi iepurele*.

[12] Osselets (noms : *de-a arşice, joc cu oscioare, joc în armăşie, joc în armean, joc în bei-bun, joc într-a lui, joc în sbenghi, gioale*); jeu du moulin ; jeu de l'oie ; jeu de morpion.

Jeux qui créent une émotion (avec ou sans variation selon le sexe) **:**

a) d'initiation

b) mouvements rythmiques qui induisent un état spécial

- âge : 8 à 14 ans et après 14 ans
- occasion : cadre festif (rituel, cérémoniel ou festif) et cadre quotidien
- lieu : à l'intérieur et à l'extérieur de la maison
- accessoires : choisis dans la nature ou fabriqués par les participants ou fabriqués par les adultes ou produits industriels [13]

c) formules rythmées ou rimées[14] (V. *Art du récit, Musique folklorique, Danse folklorique, Fêtes*).

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Fonction :
apprentissage – *nviţătură*.

Sexe :
garçons – *ficiori*;
filles – *feate*;
groupes mixtes – *feate ş-ficiori amisticaţî*.

Contexte spatial :
à l'intérieur : chambre – *udă*, cellier – *copă*;
champ – *cămpu*;
cour – *uboru*;
forêt – *pâduri*;
route – *geadei*.

Contexte temporel :
jour – *dzuuă*;
nuit – *noapte*.

Accessoires :
tissus – *peatiţe*,

[13] *Vârte*, jeu des filles ou des garçons (noms régionaux : *ciclonul*, *de-a vârtea*, *învârte-te, morişcă!*, *uraganul*, *vârtea casă*) avec la version *toporaşu'* (jeu qui consiste à faire tourner les enfants en les tenant par la main, à l'intérieur d'un cercle) ; *Învârtitul*, *Datul de-a-ndoaselea*, la balançoire, les chaises volantes (dans les foires), la grande roue.

[14] Jeux humoristiques, critiques, incantations, jeux de diction, etc.

éclats de verre – *chelchi*;
branches – *dărme*;
fruits – *poame*;
feuilles – *frundză*;
laine – *lănă*;
bois – *lemnu*;
terre cuite – *loc*;
pierres – *cheţrî*;
graines – *siminţă*;
poils – *peru*;
cuir – *cheale*.

Jeux :
Ossellets – *mişic, ipu,nip,aşic,işic, vâşclie*;
Cache-cache – *Ascundearea*;
Colin-maillard – *Cu funea, orbu-ghiani, cu ocl'il'i ligaţi*;
A saute-mouton – *Cu schinarea la cur*;
Papillon – *flitur, pirpirună*,
Coccinnelle, insecte – *bubulică;*
Les policiers et les voleurs – *A sclavea, cu sclaγii*;
A saute-mouton – *Chichir-michir, cu câmila bâgată, de a bâgatalui*;
Chat perché – *Cucu-dan, Cucâli-Vicâli*;
Ballon– *topă;*
Attraper – *acăţarea*;
Attrape-moi – *Cu avinarea*;
Se tenir sur un pied – *Şidearea pi un cicior*;
La lutte – *Zdupinarea*;
L'aigle et les colombes – *Cu γiraclu (*voir *Din literatura poporană a aromânilor*);

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Caillois, R. : *Les jeux et les hommes*, Paris, Gallimard, 1958.

Chiţimia, I.C. : « Problematica jocurilor şi cântecelor de copii » [Problématique des jeux et des chansons d'enfants], în *Folclor românesc în perspectivă comparată* [Le folklore roumain, approche comparative], Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

Comişel, Emilia : « Folclorul copiilor », în *Istoria literaturii române* [Histoire de la littérature roumaine], vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1964.

Comişel, Emilia : *Folclorul copiilor, Studiu şi antologie* [*Le folklore des enfants. Etude et anthologie*], Bucureşti, Editura Muzicală, 1982.

Del Chiaro, Maria-Anton : *Storia delle moderne Revoluzioni della Valachia,* Venezia, 1715.

Evseev, Ivan : *Jocurile tradiţionale ale copiilor* [Les jeux d'enfants traditionnels], Timişoara, Editura Excelsior, 1994.

Ionescu, Nelu : *Luci, soare, luci* [Brille, soleil, brille], Editura Muzicală, Bucureşti, 1981.

Medan, Virgil : *Folclorul copiilor* [Le folklore des enfants], Cluj-Napoca, Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1980.

Muşlea, Ion : « Problematica jocurilor noastre copilăreşti » [La problématique de nos jeux d'enfants] in *Cercetări de etnografie şi folclor* [Recherches d'ethnographie et de folklore] Ediţie îngrijită de Ion Taloş, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Neagu, Gh. I. : *Cântece şi jocuri de copii*, Ediţie îngrijită, prefaţă, bibliografie şi index bibliografic de... [*Chansons et jeux d'enfants*. Préface, bibliographie et index par...], Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

Şăineanu, Lazăr : *Dicţionar universal al limbei române*, [Dictionnaire universel de la langue roumaine], A şasea ediţiune, Craiova, 1929.

Études spécifiques :

Bogdan, Alexandru : « Ritmica cântecelor de copii » [La rythmique des chansons d'enfants], dans *Analele Academiei*, seria II, tom XXVIII, 1905-1906.

Cernea, Eugenia : « Contribuţii la cercetarea folclorului copiilor » [Contributions à l'étude du folklore des enfants], dans *Revista de etnografie şi folclor*, tom 18, nr. 14, 1973.

Constantinescu, Nicolae : « Folclor şi literatură: jocurile de copii » [Folklore et littérature : les jeux d'enfants], dans *Limbă şi literatură, revista Societăţii de Ştiinţe Filologice din România*, vol. I-II, Bucureşti, 2003.

Foarţă, Maria : « Jocurile de copii. O definiţie poetică » [Les jeux d'enfants. Une définition poétique], în *Folclor literar*, vol. IV, Timişoara, 1977.

Hoya, A. Bogdan : *Cântece şi jocuri de copii adunate şi întovărăşite de note de...,* [Chansons et jeux d'enfants recueillis et commentés par...], Braşov, Editura Librăriei Ciurcu, 1905.

Ispirescu, Petre : *Jucării şi jocuri de copii adunate de...* [Jouets et jeux d'enfants recueillis par...] Sibiu, Editura şi tiparul Institutului tipografic, 1885.

Lambrior, Al. : « Obiceiuri şi credinţe la români » [Traditions et croyances des Roumains], dans *Convorbiri literare*, IX, 1875.

Novacoviciu, Emilian : *Jocuri copilăreşti bănățene adunate de...* [*Jeux d'enfants du Banat recueillis par...*] Oravița, Tipografia Iosif Kaden, 1928.

Pamfile, Tudor : « Jocuri de copii adunate din satul Țepu, jud. Tecuci » [Jeux d'enfants du village de Țepu, département de Tecuci], dans *Analele Academiei Române,* tom XXVIII, Memoriile Secțiunii Literare, 1906.

Pamfile, Tudor : « Jocuri de copii. Memoriul al doilea de... » [Les jeux d'enfants. Deuxième traité par...], dans *Analele Academiei Române*, tom XXIX, Memoriile Secțiunii Literare, Bucureşti, 1907.

Papahagi-Vurdună, P.N. : « Jocuri copilăresci culese de la Românii din Macedonia de… » [Jeux enfantins recueillis auprès des Roumains de Macédoine par...], în *Analele Academiei Române*, seria II, tom XV, Memoriile secțiunii literare, Bucureşti, Litotipografia Carol Göbl, 1893.

Tăzloanu, Gheorghe : « Jocuri de copii » [Jeux d'enfants], dans *Comoara Neamului,* VII, Bucureşti, 1943.

Sabina ISPAS
Nicolae CONSTANTINESCU

FÊTES, RITUELS ET TRADITIONS

Les fêtes et les rituels représentent des composantes essentielles du patrimoine culturel immatériel, en tant que «repères placés entre les diverses séquences de la vie quotidienne, mais situés au-delà du quotidien, qui en soulignent les étapes et qui lui donnent le rythme propre» (Pop: 1976, p. 5). Bien plus, par la synthèse qu'ils réalisent entre des expressions multiples et syncrétiques, les rituels sont immédiatement visibles et faciles à mémoriser; c'est pourquoi les documents de l'UNESCO font des *pratiques sociales, rituels et événements festifs* une section importante du patrimoine culturel immatériel.

Dans l'esprit des documents adoptés par la Roumanie dans la Loi n° 410/29.12.2005 portant approbation de la ratification de la Convention pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel (Paris, le 17 octobre 2003), nous avons intitulé le présent chapitre «Fêtes, rituels et traditions». Nous y avons inclus en tant qu'éléments du patrimoine immatériel ces pratiques dont la répétition est cohérente et justifiée, qui impliquent un savoir-faire appartenant à la mémoire sociale, dont les fonctions, le degré de fossilisation et les rapports à des croyances mythiques témoignent de leur caractère rituel et/ou dont le caractère festif est de plus en plus évident.

Pour dresser cet inventaire, nous avons utilisé en tant qu'instrument d'analyse en premier lieu la bibliographie ethnographique roumaine classique: les réponses aux questionnaires de B.P. Hasdeu et de N. Densusianu, les documents et cartes de l'*Atlasul Etnografic Român* [Atlas ethnographique de Roumanie] (***: *Sărbători şi obiceiuri*, 2001–2003) et les grandes monographies des rituels dues à quelques grands fondateurs de l'ethnographie roumaine: Simion Florea Marian, Tudor Pamfile, Artur Gorovei et Elena Niculiţă Voronca. Ensuite, nous avons utilisé pour comparaison les renseignements obtenus à la suite d'enquêtes personnelles sur le terrain ou ceux contenus dans les archives folkloriques de Roumanie, ce qui nous a permis une plus fine évaluation de la situation actuelle des fêtes, rituels et traditions. Etant donné la fiabilité de nos sources et des renseignements obtenus, nous considérons que ces réalités patrimoniales ont une valeur intrinsèque, en plus d'être représentatives pour les communautés d'origine et pour l'ensemble du patrimoine culturel immatériel roumain.

La classification proposée ici s'inspire, elle aussi, d'une ancienne tradition bibliographique dont elle reprend la typologie des rituels: rituels liés au calendrier, rituels liés aux occupations traditionnelles ou ceux qui accompagnent les rites de passage dans l'au-delà. D'autre part, pour mieux refléter les réalités contemporaines, nous avons ajouté une quatrième

catégorie de rituels, que nous avons intitulée *rituels identitaires.*

Nous avons également considéré opportun de souligner toute une série de composantes[1] disséminées dans le vaste complexe des rituels, mais qui, à un regard plus attentif, peuvent constituer des systèmes à la base de l'ensemble des rituels. Dans ce cas, la présente liste interfère avec les inventaires des autres sections du patrimoine culturel immatériel[2], dans le souci de décrire le fait patrimonial dans une perspective holistique.

Notre répertoire est ainsi en même temps une *somme* et une liste ouverte. Pour le premier aspect, il faut prendre en compte le fait que, tel qu'il est structuré ici, notre répertoire rapproche des éléments qui ne sont pas toujours voisins sur une même aire géographique; il constitue donc un modèle complexe, riche en nuances, plein de possibilités et de variantes, mais qui n'est qu'un parcours possible à travers les réalités concrètes du terrain. Pour le second aspect, celui de liste ouverte, il faut évoquer avant tout la longue série – présentée dans les notes de bas de page – des pratiques, croyances, objets, personnages ou rôles traditionnels et la série de leurs noms régionaux ou locaux. Or, comme le patrimoine culturel immatériel est variable par définition, il est évident que ces inventaires sont eux aussi ouverts.

Il est également évident que le présent répertoire, sous sa forme actuelle, constitue un modèle théorique et un exemple de glossaire. Dressé à partir des réalités du terrain et des renseignements bibliographiques concernant la culturel traditionnelle roumaine, notre modèle recouvre aussi la plupart des réalités du patrimoine des populations autres que la population roumaine qui habitent sur le territoire roumain. Les dénominations en sont évidemment différentes, tout comme les accents et le spécifique, puisque ce sont les différences qui définissent une identité, mais notre modèle peut être utilisé là aussi comme point de départ d'une description. Conscients de ces différences constatées lors de nos analyses et par les discussions que nous avons eues avec des spécialistes[3], nous avons toutefois inclus dans notre inventaire quelques-uns des rituels des populations non roumaines[4], considérant que le patrimoine culturel immatériel roumain serait incomplet et comme amputé en l'absence d'une telle ouverture.

Rituels liés au calendrier

---

[1] *Croyances et mythes*; *Instruments cérémoniels*; *Pratiques divinatoires*; *Rituels oraux*; *Plats investis de significations*; *Manifestations choréiques*; *Statut et rôles traditionnels*.

[2] Ces renvois sont signalés à chaque fois entre paranthèses.

[3] Nous remercions aux Pr. Pozsony Ferenc, Letitia Mark et Mihai Radan, qui nous ont offert de précieux conseils concernant les pratiques des populations hongroise, tsigane, saxonne de Transylvanie, serbe et croate.

[4] Voir la section *Fêtes identitaires: fêtes qui relèvent de l'identité ethnique*.

A. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe: Saint Basile (le 1er janvier)[5], Epiphanie (le 6 janvier)[6], Saint Jean (le 7 janvier)[7], Saint Tryphon (le 1er février)[8], La sainte rencontre de notre Seigneur (le 2 février)[9], Les saints quarante Martyrs de Sébaste (le 9 mars)[10], Annonciation (le 25 mars)[11], Saint Georges (le 23 avril)[12], Nativité de Saint Jean le Précurseur, *Sânziene* (le 24 juin)[13], Saints Apôtres Pierre et Paul (le 29 juin), Saint Élie (le 20 juillet), Assomption (Dormition de la Mère de Dieu) (le 15 août)[14], Sainte Parascève (le 14 octobre)[15], Saint Dimitri (le 26 octobre)[16], Saints Archanges Michel et Gabriel (le 8 novembre)[17], Saint André (le 30 novembre)[18], Saint Nicolas (le 6 décembre), *Ignat* (le 21 décembre)[19], Noël

[5] Les voeux du *Pluguşor* (v. *Art du récit*), la Grande Charrue, la veille entre les ans (le Nouvel An), les jeux à masques: *Capra*, *Turca*, *Brezaia, Cerbuţul*, *Barza*, *Ursul*, *Căiuţii*, *Frumoşii şi Urâţii*, *Malanca* (couple de chanteurs déguisés)*, vergelul,* la surprise des assiettes (pratique qui consiste à cacher divers objets symboliques sous les assiettes des convives), pratiques divinatoires et sortilèges pour lire l'avenir (v. *Guérison des maladies*), pronostics météo, *Sorcova*, les semailles, *Vasilca.*

[6] La promenade de la *Kiraleisa*, la conduite des chevaux, *Iordănitul*, *Ardeasca* (fumigations pour purifier la maison), divination, sortilèges et charmes pour lire l'avenir (v. *Guérison des maladies*), pronostics météo.

[7] le Baptême de Saint Jean des femmes, le repas de la sage-femme, La poupée de Saint Jean.

[8] *Trifonul viermilor/omizilor* (arrosage des arbres fruitiers d'eau bénite), *Arezanul/Gurbanul viilor* (rite viticole).

[9] Le jour de l'Ours – pronostics météo (v. la section *Pratiques divinatoires*), *Filipii de iarnă* (pour protéger les troupeaux contre les loups), *Martinii de iarnă* (idem), le tour des vignes.

[10] Les petits saints/ martyres (v. *Cuisine*), les feux des saints, la première sortie de l'araire.

[11] La fête du coucou.

[12] Pratiques de conjuration du mal et pour la fécondité, à la veille de la fête: le bûcher, la branche verte, la Saint-Georges des vaches, la mesure du lait, rites de protection contre le vol du lait et des céréales, croyances et récits de voleurs de récoltes, de vampires et d'esprits (v. *Art du récit*), sortilèges et charmes pour lire l'avenir et protéger la santé (la mesure), le lavage à l'eau de rosée, l'appel dans le village, la protection du lait des vaches, les esprits de la Saint-Georges, la piqûre des orties, l'embauche des travailleurs saisonniers et le paiement des dettes.

[13] La danse de la *Drăgaica* (v. la section *Manifestations choréiques*), les couronnes des *Sânziene*, les esprits des *Sânziene*, le taureau décoré, *gotoii* 'les Georges'.

[14] Pelerinages religieux.

[15] Les noces des moutons, pèlerinages religieux, foires d'automne.

[16] Pratiques et savoir-faire liés au paiement des dettes et à l'embauche des travailleurs, les esprits d'automne, le feu de *Sumedru* (rite funéraire symbolique d'automne), foires, croyances liées aux prévisions météo (v. la section *Pratiques divinatoires*).

[17] La fête des archanges, la tourte des béliers.

[18] Le jour du loup, la nuit des revenants (v. *Art du récit*), charmes et sortilèges, la garde de l'ail, le remplissage de la baignoire, la branche d'arbre fruitier.

[19] Le sacrifice du porc (v. *Cuisine*), l'offrande du porc, la récitation du *Conte d'Ignat* (v. *Art du récit*)

(le 25 décembre)[20];

B. Pratiques populaires liées au cycle festif de Pâques (sans date fixe): Le début du Grand Carême[21], La première semaine du Grand Carême[22], Le milieu du Grand Carême[23], les Rameaux[24], La semaine de la Passion[25], Pâques[26], Le dimanche de Thomas[27], *Mătcălău* 'fête de l'amitié'[28], Le mardi du Diable (3e mardi après Paques, aussi appelé le mardi des chapeaux), Ascension, Pentecôte[29];

C. Autres fêtes populaires: *Dragobete* , Le 1er mars[30], *Armindeni*[31], *Ciurica*, *Filipii de iarnă*, *Schimbarea la Faţă* (*Ovidenia*);

Pratiques liées aux occupations traditionnelles

A. Agriculture traditionnelle (vigne et arbres fruitiers): Pratiques liées

---

[20] Le repas de la veille, à plats maigres (v. *Cuisine*), le chant des enfants, le chant des groupes (v. *Art du récit, Musique folklorique*), le savoir-faire lié aux dons pour les chanteurs, le merci pour le *colac*, les pratiques liées au mauvais chant, *Capra, Turca*, *Brezaia, Irozii,* Le chant à l'étoile*, căluşarii,* le chant de Bethléem, *Cloţa*, le sapin de Noël, plats spécifiques de Noël: rôti de porc, *colac* de Noël, gâteaux pour les chanteurs (v. *Cuisine*), croyances et pratiques de prévision météo (v. la section *Pratiques divinatoires*).

[21] les foires d'hiver/de l'aspic, du samedi gras (permission de viande), les feux rituels: *alimori*, *hodăiţe*, *opaiţ*, la préparation de la *alvita*, carnavals (La semaine des fous, Les coucous, Les cornes, les foires, etc.)

[22] Le lundi propre/des oiseaux, le lundi des bergers, *spolocania* (premier lundi du carême), Le collier des chiens, le mardi de la vaisselle, *Sântoader*, l'initiation des frères et des sœurs, les plats spécifiques des offrandes de *Sântoader* (v. *Cuisine*), croyances et histoires sur les chevaux de *Sântoader* (v. *Art du récit*).

[23] Interdictions concernant les travaux d'aiguille féminins (surtout le tissage).

[24] Le samedi de Lazare, le petit Lazare, la cueillette et la sanctification des branches pour les Rameaux, les foires des Rameaux.

[25] Les feux du Jeudi saint, les savoir-faire et les légendes concernant la peinture des œufs, la participation aux lectures des Evangiles pendant la semaine de la Passion, pratiques, croyances et rythmes spécifiques du chant au tocsin (v. *Musique folklorique*).

[26] La veillée, la consécration des aliments, la motte de terre herbée, les plats spécifiques de Pâques: œufs peints, *pasca*, hachis d'agneau (v. *Cuisine*), la danse, les rondes des morts, l'irrigation, la prédiction de l'avenir aux jeunes filles, la fête des jeunes.

[27] ou les Pâques des morts: offrandes pour les morts.

[28] Attrape les frères et les sœurs, les amis, les cousins, les homonymes.

[29] Danse du *Căluş* (v. la section *Manifestations choréiques*), croyances liées à cette danse, systèmes de légendes sur les esprits (v. *Art du récit*), savoir-faire lié aux maladies guéries par le *căluş* (v. *Guérison des maladies*), enseignes et symboles du *căluş* (v. *Métiers*), la première sortie aux champs.

[30] *Babele* : pronostics météo, pratiques divinatoires (v. la section *Manifestations choréiques*), le mărţişor.

[31] L'arbre d'*armindeni*.

au début de la saison agricole[32], Pratiques pour provoquer des conditions favorables au travail et pour protéger les récoltes[33], Pratiques liées à la première consommation d'un produit[34], Pratiques liées à la fin de la saison agricole[35];

B. Élevage du bétail (élevage des moutons, des vaches, pisciculture, apiculture): a. pratiques liées au début de la saison agricole: a. 1. la constitution des troupeaux et leur départ pour les pâturages alpins[36]; b. pratiques pour maintenir et protéger les troupeaux: b. 1. jours «observés» pour que les animaux sauvages n'attaquent pas les troupeaux[37], b. 2. procédés magiques de stimulation/protection du lait des animaux (voir la section: Médecine traditionnelle)[38]; c. pratiques liées à la fin de la saison agricole: c. 1. le retour des moutons dans les vallées[39]

C. Travaux d'aiguille: jours «observés» pour que le travail textile réussisse[40]

Fêtes identitaires:

a. fêtes qui relèvent de l'identité régionale[41]; b. fêtes qui relèvent de l'identité religieuse[42]; c. fêtes qui relèvent de l'identité familiale[43]; d. fêtes qui relèvent de l'identité ethnique[44].

---

[32] Pratiques liées à la première sortie de l'araire, cérémonies de reconnaissance du premier laboureur.

[33] Sortilèges pour les arbres stériles; *Trifonul viilor*; rites contre la sécheresse: *paparudele, caloianul*, processions aux icônes sur les champs; rites pour arrêter les pluies prolongées ou trop abondantes; à la Saint-Georges, rites de protection des cultures contre les maladies.

[34] La consommation sacrificielle des premiers fruits de la saison (les cerises à la Pentecôte, les poires aux *Sânziene*, les pommes à la fête des apôtres, les raisins à la Transfiguration, les prunes à la Nativité de la Mère de Dieu, les noix à la Fête de la Croix).

[35] La couronne de blé, les vendanges, les veillées lors du nettoyage du maïs.

[36] La mesure des moutons, le feu vivifiant.

[37] Protection contre les loups (les Philippe), protection contre les ours (les Martin), protection contre les serpents (les 40 Martyres), protection contre les insectes (les Alexis).

[38] Le vol du lait (des maladies des récoltes); le retour de la source du lait (des maladies) (v. la section *Rituels liés au calendrier. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe*).

[39] Le bélier, les noces des moutons, la séparation des ruches.

[40] Samedi de Saint Théodore Tiron (pour le montage de la chaîne à tisser), le milieu du Carême (pour le tissage), le Jeudi saint (pour le filage), tous les jeudis entre Pâques et Pentecôte (pour la couture et le lavage); les personnages associés à ces fêtes: les chevaux de *Sântoader*, *Joimăriţa, Ielele.*

[41] Fêtes foraines, bûchers, foires, carnavals.

[42] Pélerinages aux endroits considérés sacrés; fêtes des saints patrons du lieu.

[43] Fêtes, saints, saints patrons.

[44] Les *Kirchwein* des églises allemandes, les *slavene* serbes, le *gurban* tsigane, etc.

Pratiques liées au cycle de la vie

A. Pratiques liées à **la naissance:** a. pratiques et croyances de la période prénatale: a. 1. pratiques et croyances pour conserver/perdre une grossesse (voir la section: Médecine traditionnelle); a. 2. pratiques et comportements magiques[45]; b. pratiques liées au moment de l'accouchement/naissance: b. 1. les savoir-faire liés au déroulement de l'accouchement (voir la section: Médecine traditionnelle); b. 2. pratiques liées à des accouchements inhabituels[46]; c. pratiques et croyances de la période *postnatale*: c.1. pratiques et comportements magiques de la mère[47]; c. 2. rites propitiatoires[48]; c.3 rites de conjuration[49] (voir la section: Médecine traditionnelle); c. 4. rites de réintégration de la mère dans la communauté féminine[50]; c. 5. la baptême; c. 6. le baptême (en tant que sortie de l'état de transition associé à la naissance)[51];

B. L'enfance et l'adolescence: a. rituels pour *marquer les étapes de la vie* d'un enfant[52]; b. *pratiques de conjuration* pendant la petite enfance[53]; c pratiques d'intégration dans la classe d'âge de l'adolescence[54];

C. La noce: a. étapes de la période *prénuptiale*: a. 1. *pratiques divinatoires*[55]; a. 2. *la demande en mariage*[56]; a. 3. *les fiançailles*[57]; b. étapes

[45] Pratiques magiques pour influences l'aspect physique de l'enfant, pratiques pour deviner le sexe de l'enfant à naître, pratiques magiques pour faciliter l'accouchement.
[46] Pratiques liées aux accouchements difficiles (accouchement sur la terre nue, le coup de feu dans la cheminée, etc.); pratiques en cas d'accouchement hors du village (le demi-baptême); pratiques lors de la naissance d'un enfant mort-né.
[47] Prescriptions et interdictions concernant le comportement de la parturiente après l'accouchement; prescriptions et interdictions concernant l'allaitement.
[48] Le premier bain, le repas des marraines, le passage de l'enfant à travers le *colac*; les vœux (v. *Art du récit*) et cadeaux offerts à l'enfant par les premiers visiteurs.
[49] La protection de l'enfant contre les mauvais esprits (amulettes, conjurations; v. *Guérison des maladies, Art du récit*).
[50] Les visites des autres femmes chez l'accouchée (*rodini*).
[51] Le sevrage de l'enfant, le lavement des mains de la sage-femme, le bain de la nièce, la première entrée dans l'église.
[52] Pratiques liées à l'apparition de la première dent, au premier pas, au prélèvement de la première mèche de cheveux; l'apprentissage des jeux d'enfants (v. *Jeux*).
[53] Conjurations contre le mauvais œil (v. *Guérison des maladies*), pratiques pour tromper la maladie (le démon): vendre' l'enfant, lui faire changer de nom.
[54] L'apprentissage des jeux spécifiques à chaque tranche d'âge (v. *Jeux*), la première ronde.
[55] V. la section *Pratiques divinatoires*.
[56] Savoir-faire concernant la logique et la rhétorique de la demande en mariage.
[57] Savoir-faire concernant la succession fiançailles mariage (obligation, délais, dimensions, invités, etc.); les cadeaux de fiançailles; le repas de fiançailles; la fête des fiançailles; les signes spécifiques des jeunes fiancés (les anneaux échangés, les écharpes échangées, etc.).

des *noces*: b. 1. *le faire-part* de mariage[58]; b. 2. *la préparation* du grand repas festif[59]; b. 3. *rites d'abandon de l'état* antérieur des deux époux[60]; b. 4. le déroulement *des noces proprement dites*: b. 4. 1. *le cortège*[61]; b. 4. 2. *les rites de conjuration* pendant les noces[62]; b. 4. 3. *le mariage religieux*[63]; b. 4. 4. *le grand repas festif*[64]; b. 4. 5. *les rituels verbaux* pendant les noces[65]; b. 4. 6. les danses lors du repas festif[66]; b. 4. 7. les pratiques nuptiales du type carnaval[67]; b. 4. 8. *les cadeaux* de noces[68]; b. 4. 9. *les savoir-faire* concernant *la dot*; b. 4. 10 les rites de conjuration[69]; b. 5. les rites de passage à l'état de jeunes époux[70]; b. 6. la ritualisation des rapports entre la famille de l'époux et la famille de la mariée[71]; c. *objets symboliques* utilisés lors des noces: c. 1. signes généraux du mariage[72]; c. 2. signes de la mariée[73]; c. 3. signes de l'époux[74]; d. organisation *des noces exceptionnelles*[75]; e. pratiques traditionnelles *postnuptiales*: rites de

[58] Pratiques et textes des faire-part et des invitations au mariage.
[59] Savoir-faire concernant l'ordonnancement du repas festif; les fêtes lors de la préparation (en commun) des plats pour le repas de noces, et surtout lors de la préparation du gâteau.
[60] Fêtes spécifiques chez l'époux et chez la mariée; le rasage de l'époux, le pardon de la mariée.
[61] Savoir-faire concernant le trajet à parcourir et l'ordre des participants, étape par étape.
[62] Gestes et vœux de chance (v. *Art du récit*); gestes et rituels oraux obscènes, censés éloigner les mauvais esprits.
[63] Les rituels de vœux et divinatoires qui ont lieu parallèlement au service religieux.
[64] Savoir-faire concernant les étapes du repas, l'alternance entre danse et nourriture; les plats spécifiques au repas de noces (v. *Cuisine*).
[65] V. la section *Pratiques liées aux noces la section. Les rituels verbaux pendant les noces*: concours de rhétorique (les appels) entre la famille de l'époux et la famille de la mariée.
[66] V. la section *Manifestations choréiques.*
[67] Les jeux du lendemain du repas de noces (v. *Métiers*).
[68] Savoir-faire concernant les prescriptions et interdictions de cadeaux, leur valeur et les critères pour choisir le type de cadeau à offrir.
[69] Prescriptions et interdictions pour tomber ou non enceinte, pour un long mariage, pour influencer les rapports entre la mariée et la belle-mère, entre les deux époux, etc.
[70] La coiffure de la mariée, le voile de la mariée, etc.
[71] Les courses hippiques, les concours physiques entre des représentants des deux familles, les concours de rhétorique (voir *supra*), les pratiques et les savoir-faire liés au système d'épreuves que les représentant de la famille de l'époux doivent passer pour obtenir la mariée.
[72] Sapin, drapeau, décorations qui signalent l'espace des noces, la poule décorée (voir la section *Accessoires de cérémonie*).
[73] La couronne et les habits de noce (voir la section *Accessoires de cérémonie*).
[74] La plume, le chapeau de l'époux, les habits de noce (voir la section *Accessoires de cérémonie*).
[75] La fuite/le vol de la mariée en tant que mariage simplifié; rituels supplémentaires si les parents des deux époux sont morts récemment ; le mariage *au saule/au sapin* des femmes qui ont un enfant illégitime.

réintégrations des jeunes époux dans la communauté[76];

D. Les funérailles: a. croyances liées à *l'imminence de la mort*[77]; b. pratiques et croyances liées à des morts exceptionnelles: b. 1. *la mort difficile*[78]; b. 2. la mort *'sans chandelle'* (sans confession)[79]; c. croyances et pratiques relatives au moment proprement dit du trépas[80]; d. croyances et pratiques concernant *les moments ultérieurs au trépas*: d. 1. croyances et *savoir-faire* concernant le lavement et la préparation du corps[81]; d. 2. croyances et *savoir-faire* concernant le cercueil[82]; d. 3. croyances et *savoir-faire* concernant l'organisation de la maison immédiatement après le décès[83]; e. *les étapes* des funérailles: e. 1. prescriptions concernant *la segmentation chronologique*[84]; e. 2. *rites de conjuration* pour conserver la prospérité de la maison; e. 3. pratiques et *savoir-faire* concernant *la tombe et la croix funéraire*[85]; e. 4. *les funérailles proprement dites*: e. 4. 1. l'office des morts[86]; e. 4. 2. prescriptions et restrictions concernant *le cortège funéraire*[87]; e. 4. 3. prescriptions et restrictions concernant la mise en terre; f. objets symboliques utilisés lors des funérailles[88]; g. *funérailles*

[76] La visite chez les parents de la mariée, le premier dimanche après le mariage ; la visite chez les parrains.

[77] Signes annonciateurs de la mort, récits qui donnent le sens d'annonciateurs de la mort à des événements inhabituels (v. *Art du récit*).

[78] La mort sur la terre nue, la mort sur la lame de l'araire, la récitation du *Grand décompte* (v. *Art du récit*), la lecture du *Rêve de la Mère de Dieu*, etc.

[79] Rituels ultérieurs pour remédier à une mort sans chandelle (l'offrande «blanche» pour les morts dans les ténèbres).

[80] La veillée funéraire, interdictions et prescriptions de comportement (qui doit/ne doit pas assister le décédé, interdiction des appels, etc.), le cierge funéraire, etc.

[81] Prescriptions et interdictions concernant le bain funéraire, la préparation du corps ; rites de conjuration pour que le mort ne devienne pas fantôme ; prescriptions et interdictions concernant les vêtements du mort.

[82] Croyances relatives au cercueil (l'essence, le moment de sa confection, etc.); prescriptions et interdictions concernant les objets qui seront placés dans le cercueil ; rites de conjuration pour que le mort ne devienne pas fantôme.

[83] Croyances relatives à la disposition des objets dans la maison; prescriptions et interdictions concernant la présence dans la maison de certains objets tant que le corps est encore là; l'aménagement du jardin; les formes spécifiques de signalisation d'un deuil.

[84] Jour *versus* nuit (la veillée); cérémonies qui marquent les moments du jour (l'appel de l'aube, *Les colonnes*); les jeux du type carnaval pendant la veillée; les histoires à la veillée (v. *Art du récit*).

[85] Qui creuse la tombe, où la tombe est creusée, à quel moment, à quelle profondeur, etc.

[86] Prescriptions concernant le comportement des membres de la famille: qui pleure et quand; rites de conjuration qui se déroulent parallèlement à l'office religieux pour séparer définitivement le mort d'avec sa famille.

[87] Prescriptions concernant l'ordre du cortège; les arrêts (les stations); *Le grand chant du passage* (v. *Art du récit*).

[88] *La chandelle du mort*, *l'état du mort*, *le sapin/l'arbre du mort*, *le drapeau*, *les ponts*, *le sac*, *le bâton* (voir la section *Accessoires de cérémonie*).

exceptionnelles[89]; h. pratiques *post-funéraires*: h. 1. *le deuil*[90]; h. 2. *les offrandes*: h. 2. 1. *la périodicité* des offrandes[91]; h. 2. 2. *les types d'objets et de manifestations lors des offrandes*[92]; i. *croyances concernant la mort et l'au-delà*[93].

Croyances et légendes concernant l'ensemble des traditions et des coutumes (v. *Art du récit*)

Accessoires de cérémonie

A. Objets à fonction cérémonielle *permanente*: a. pour les cérémonies liées au calendrier[94]; b. pour les cérémonies liées au cycle de la vie[95];

B. Objets à fonction cérémonielle *occasionnelle*: a. pour les cérémonies liées au calendrier [96]; b. pour les cérémonies liées au cycle de la

---

[89] S'il s'agit d'un enfant qui n'a pas reçu le baptême; si la mère et l'enfant sont morts à la naissance; s'il s'agit de jeunes célibataires (la mort-mariage); s'il s'agit de personnes jeunes (funérailles au sapin); s'il s'agit de jumeaux, de personnes nées le même jour/le même mois; si le mort est soupçonné d'avoir été un fantôme vivant ou un sorcier.

[90] Pratiques corporelles et vestimentaires spéciales; les complaintes périodiques; prescriptions et interdictions de comportement pour la famille et les proches.

[91] Par rapport au jour des funérailles: le jour même (*comândarea*), une semaine/neuf jours après, six semaines après, six mois après, un an après, sept ans après; lors de certaines fêtes du calendrier, appelées *moşi* (esprits des ancêtres): le samedi de Lazare, le Jeudi saint, à Pâques, à la Pentecôte, à la fête des Apôtres, à la Saint-Élie, à l'Assomption, à Noël (v. la section *Rituels liés au calendrier. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe*); de manière aléatoire, selon des critères propres à chaque famille; en tant que rituel de réparation, si certains signes sont interprétés comme transmettant un désir de l'esprit du mort.

[92] Offrandes de: cierges, eau ('le transport du vase', 'la délivrance des eaux'), aliments (surtout du pain - v. la section *Accessoires de cérémonie*), vêtements, divers objets (meubles, assiettes, plats, etc.); *la ronde de l'offrande* (v. la section *Manifestations choréiques*).

[93] Croyances relatives à la géographie et à l'organisation de l'au-delà, à la possibilité ou impossibilité de la communication entre les vivants et les morts, croyances aux fantômes, etc. (v. *Art du récit*).

[94] Aliments et plats réservés exclusivement à une fête (gâteaux-sapin, gâteaux des Martyrs, œufs peints, pains de Noël); masques traditionnels (la Turque, l'oiseau, etc. - (v. *Métiers*).

[95] Aliments réservés exclusivement à un certain moment du cycle de la vie: le *colac* des marraines, de noce, funéraire (pour le 'sapin du mort', des *colac* à formes spécifiques); récipients à fonction exclusivement cérémonielle: cruche de noce, encensoir (v. *Métiers*); vêtements ou accessoires exclusivement cérémoniels: habits de noce, la couronne de la mariée; le cercueil.

[96] Plantes: a. à rôle strictement cérémoniel (baguettes de noisetier, sureau, branches de saule, chatons de plantes amentifères; branches de tilleul, fleurs du gaillet); b. à fonction propitiatoire (anémone hépatique, lierre, herbes, fleurs de maïs); c. pour éloigner le mal (ortie, absinthe, ail, etc.).

vie [97].

Pratiques divinatoires

A. Lors des fêtes du calendrier: a. *pronostics météo*[98]; b. pronostics concernant *l'avenir de la personne*[99];

B. Lors des cérémonies du cycle de la vie: a. en *période prénuptiale*[100]; b. en cas *de mariage annulé*[101].

Rituels oraux (voir les sections: *Formes de l'art du récit* et *Musique folklorique*)

A. Lors des fêtes du calendrier[102];

B. Lors des cérémonies du cycle de la vie [103].

Plats symboliques liés aux fêtes et rituels traditionnels
(voir la section: Cuisine traditionnelle)

Manifestations choréiques (voir les sections: *Musique folklorique* et *Danse folklorique*)

A. Lors des fêtes du calendrier[104];

B. Lors des cérémonies du cycle de la vie [105].

Statuts et rôles traditionnels:

A. *Statuts traditionnels*[106];

---

[97] Objets offerts en cadeau: argent, fruits, tissus, animaux ; objets placés dans le cercueil pour éloigner le mal.

[98] Au 'calendrier de l'oignon' (la nuit de la Saint Basile), à la fête de l'ours (le 2 février), à la fête des 40 Martyrs de Sébaste (le 9 mars), aux Rameaux, à Pâques, à la Pentecôte, à la Saint Dimitri, à la Saint-Nicolas, à Noël.

[99] A la nuit de Saint Basile, à la nuit de Saint Jean, à la nuit de Saint Georges, à la nuit de Saint André.

[100] Pratiques pour stimuler la beauté et le charme; sortilèges pour jeter le mauvais œil sur une rivale en amour.

[101] Pratiques magiques pour ramener/attacher l'amoureux.

[102] Les chants des groupes de garçons, les chants des enfants, *pluguşorul* 'la petite charrue', *sorcova,* les semailles, *kiraleisa*, le petit Lazare, *paparudele, caloianul*, le chant de la couronne.

[103] Formules de vœux pour le nouveau-né; oraisons de noce (le chant de départ de la mariée, les pardons, le chant des beaux-parents, l'oraison de la poule), les appels; le *Grand décompte*, les lamentations, les chants rituels funéraires (*Le chant de l'aube, le Grand chant du passage, le Chant du sapin*, etc.), les *vers*.

[104] *Căiuții*, *Jocul turcii (Brezaiei, Caprei), Căluşul*, *Paparudele*, *Drăgaica*, *Căluşarii*.

[105] La ronde des parrains, la ronde de la mariée, la ronde de l'offrande.

[106] Sage-femme, nièce, parrain/marraine; *prescurăriță (căpitănească)* – femme qui prépare le pain pour la communion; les frères, les sœurs, les cousins, les homonymes; la sorcière.

B. *Rôles occasionnels*: a. lors des fêtes du calendrier[107]; b. lors des cérémonies professionnelles[108]; c. lors des cérémonies du cycle de la vie [109].

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Traditions liées au calendrier :

A. Pratiques populaires à dates fixes du calendrier orthodoxe : (Saint Basile) A*γiu Vasil*[110]*,* (Epiphanie) *Pităgiunea ali api;* (Saint Jean) *Aγiu Yana;* (La sainte rencontre de notre Seigneur) *Papandia*[111]*,* (Les 40 martyrs)[112], (Annonciation) *Vanγilismolu;* (Saint Georges) *Aγiu Yioryi*[113], (Sânziene) *Taγiani*[114]*;* (Saints Pierre et Paul) *Sumchetru*[115]*;* (Saint Élie) *Aγiu Pruftulia;* (Transfiguration) *Aγiu Sutir;* (Assomption) *Stămăria*[116]*;* (Sainte Parascève) *Aγia Paraşchevia*[117], (Saint Dimitri) *Aγiu Dimitri*[118]*;* (Archanges Michel et Gabriel) *Aγiu Mihail,* (Saint André) *Aγiu Andreu;* (Saint Nicolas) *Aγiu Nicola;* (Noël) *Cărciunu*[119].

B. Pratiques populaires liées au cycle festif des Pâques (sans date fixe) : (Début du grand carême – Mardi gras) *Aprindu preasini*[120], (la première

---

[107] Les enfants chanteurs, les chanteurs, le 'ministre', la jument; les diseurs de vœux; les danseurs *căluşari*; les masques (le Turc, les coucous, le muet, *paparuda, drăgaică*).
[108] Berger, bergère; guérisseur.
[109] Participants aux noces, demandeur, crieurs, mariée, époux; ministre ou maître de cérémonies, porteur de drapeau, demoiselle d'honneur, cuisinière; femme qui prépare le corps du mort; pleureuse.
[110] Vœux du *pluguşor – cântiţi di anlu nou;* sorcova – *surva,* les masques – *arachi, aliguciarii, babugearii, liguciari,* divinations, charmes, sortilèges pour lire l'avenir et la fortune – *măyii di videari a tihiei* ; la galette à signes – *pita cu seamni.*
[111] La fête des femmes.
[112] Savoir-faire et croyances liées aux plats rituels – *nauţ di marţ, măcări cu naoă luyii*.
[113] Le bûcher – *foclu di aγiu Yioryi*, savoir-faire concernant la branche verte – *bărden*e ou *praşlu a ursălei*.
[114] La décoration du seau – *găleata;* la danse du seau – *giocu ali găleatii*, la couronne de Sânziene – *căruna di Taγiani.*
[115] Pèlerinages religieux – *hagilâc.*
[116] Fiançailles – *semuri, isozmati, bâşeri*; noces - *numţ*.
[117] Foires d'automne – *pâzări.*
[118] Le feu de Sumedru – *foclu di Sumedru;* le retour des troupeaux - *turnarea oilor;* la foire d'automne - *pâzare di toamnî.*
[119] Le sacrifice du porc – *tăl'area porcului*; le feu vivant – *babnic*; le chant itinérant de Noël – *alăgarea cu culinda*; les colac – *culaţ: culacu al Hristolu a fumeal'ei / a taifei, a nimailor*.
[120] Le pardon – *l'ertarea, mintăn'i,* le carnaval – *carnavil*; attraper l'*alvita – harahasca, harţa -vurţi.*

semaine du carême) *trimeru*, *stâmăna di trimer*[121], (Saint Théodore) *Aγiu Θeodoru*[122], (le milieu du grand carême) *giumiticarea preasinilor*; (Les Rameaux) *Sta Vestire*[123]; (la semaine de la Passion) *Stâmăna mari*; (Le Jeudi saint) *Gioia mari*[124]; (les Pâques) *Paştili*[125], (le dimanche de Thomas – les Pâques des morts) *Paştili a morţâlor*[126], (la Pentecôte) *tră Râsali*[127].

C. Autres fêtes populaires : (le 1er mars) *cap di veara*[128], (Paparude) *Pirpiruna*; (le 1er mai) *cap di maiu* , *s-acaţâ mailu*; coutumes pastorales : (la mesure du lait) *misurarea nimailor*, (le feu vivant) *focul aţel γiu*, (la protection contre les loups) *avigl'area di luchi*, (le vol du lait) *furarea laptilui*.

Pratiques liées au cycle de la vie :

A. Pratiques à la naissance : pratiques pour la période de la grossesse[129], (le premier bain) *prota lari*, (l'argent reçu pour annoncer une naissance) *sâhârichea*, (le repas des marraines) *pugunic*, *masa ali Stămării*, *atriadza*, *triseara*, (les vœux) *ncl'inăciun'i la n'ic*, (les cadeaux lors de la première visite) *doarili a natului*; (la protection de l'enfant contre les mauvais esprits) *arădz (mâγii) di ascâpari di urâteanţî/ginţî*[130], (le sévrage) *curmarea di la sin*; pratiques pour protéger le nouveau-né[131].

B. La noce : (l'entrée dans la ronde) *alăchirea tu coru*; (les cadeaux de noce) *amaneţi*, *doarili di numtă*; (le repas de fiançailles) *misalea di semnu*

---

[121] Le nettoyage de la vaisselle – *marsinarea vasilor;* l'offrande de pain – *pănea di trimer;* l'offrande de blé – *gârnu di trimer.*

[122] Plats pour les offrandes de la Saint Théodore – *culaţ di ampârţari la aγiu Θeodoru.*

[123] Le samedi des Rameaux – *tră Vaiu,* Le chant du Lazare – *Lazaru*, La poupée Lazare – *Lazaru;* cueillette et consécration des plantes amentifères, aux Rameaux – *alâdzearea dărmilor di Tră Vaiu.*

[124] Peinture des œufs - *muiarea oaulilor;* tonte symbolique des moutons - *sursearea nimailor,* interdits de travail en vue de protéger les animaux - *vimtu slab*, inauguration d'un cycle de sept jeudis culminant dans la- *Analipsea.*

[125] La veillée funèbre - *avigl'earea;* le sacrifice des agneaux - *tăl'earea n'ieilor;* plats spécifiques pour Pâques -*culacu di Paşti.*

[126] Offrandes pour les morts - *misăli di morţ.*

[127] L'évocation des morts - *carti di morţ.*

[128] Mărţişor - *marţu.*

[129] *Arădz (mâγii) di aflari a prosoplui a natului/tecnului; arădz (mâγii) di ghivăsiri ică i feată, ica ficor;arădz (mâγii) di năşteari/amintari / fitari licşoară;arădz di archiuşirari licşoară a tecnului, arădz la năştearea/amintarea/fitari greauî, arădzâli ali lihoanâl'ei;arădzâ ca ali lihoanâl'ei sâ-l'i dipunî laptili.*

[130] Amulettes - *hamailii*, incantations - *discântări*.

[131] Conjuration - *discântarea,* la vente de l'enfant - *vindearea natlui/tecnului,* le nom changé - *alâxirea a numilui.*

n'ic, *isozmata*, (la fête) *moabetea di la semnu n'ic*, *di la isozmatî*, (les grandes fiançailles) *bâşearea, semu mari, marea isozmatî*; (enseignes des jeunes fiancés) *arâvoana sau semnu*, (le payement pour la mariée) *mişteare*a, (la dot) *paia*, *doarî*; (le costume de la mariée) *nivişteşţî*[132], (le costume de l'époux) *γrâmbeaţiţi*, (le rasage de l'époux) *sursearea γrambolui*, (la bénédiction de l'époux) *hirtisearea γrambolui,* (la toilette de l'époux) *alâxearea γrambolui*, (les pardons de la mariée) *mintăn'ili nveastil'ei*; (gestes et vœux de fortune) *ncl'inăciun'i di numtă*; (le drapeau de noce) *hlambura*; pratiques et savoir-faire concernant les cadeaux[133], (**la levée du voile**) *pişchirusearea nvestil'ei*, (le voyage de la mariée à l'eau) *nveasta ntreapî*, (le lavage des mains) *larea măn'iloru*, (le changement des costumes de noce) *dislâxearea*, (le déroulement du drapeau) *aspârdzearea hlamburl'ei*; (la visite chez les parents de la mariée, le premier dimanche après le mariage) *turarea nveastâl'ei la pârinţâ tu prota dumănică dupî numtă*, **la visite des parrains** – *nâdzearea la nun'i.*

C. Les funérailles : *seamni di moarti*; *avigl'area mortlui*, (le cierge allumé) *aprinderea ţearl'ei, arădz la spilarea a mortlui*, (prescrptions et interdits concernant la préparation du corps)[134] (superstitions concernant le cercueil) *pistupseri ligati di sfinduchi*, (superstitions concernant l'ordonancement de la maison)[135] *pistupseri ligati di lucărili dit nuntru* (maison); (signes de deuil) *seamni di lăieţi*; (chant funèbre) *cântic di mortu*[136], prescriptions concernant la tombe[137], objets symboliques[138], offrandes[139], (croyances relatives à la géographie de l'au-delà, croyances aux fantômes) *mindueri ligati di lumea alantă, ligati di vurcolaţ*.

---

[132] Couronne - *căruna,* le voile de la mariée - *zăvon.*

[133] L'offrande de cadeaux - *arcarea doarâloru*, la paie pour les cadeaux - *mişteare*a *doarâloru,* la ronde des cadeaux - *giucarea a pail'ei/doarâloru.*

[134] *Aradz di ţăneari a mortlui, arădz ca mortlu s-nu s-facă vurcolacu, arădz la stran'ili mortlui*.

[135] *Arădz la aţeali lucări cai s-ţăn nuntru în dzălili căndu mortlu easti n-casâ*; *ndrâdzearea uborului*.

[136] La complainte - *mâryiro;* prescriptions concernant le comportement de la famille: qui pleure quoi et quand - *arădzâli fumeal'ei mortlui : căndu, cai, ţi arabdiseaşti.*

[137] *Cai easti căndu s-faţi guva, iu s-faţi guva, căndu s-faţi guva, căt di ahândoasă easti guva.*

[138] La chandelle du mort - *lun'ina mortlui*, le bêton - *cârig*, le drapeau - *hlambura*, les ponts - *punţâli*, la besace - *trastu.*

[139] Le jour des funérailles - *tu dzua di -ngrupari*, trois jours après - *tu treili dzăli,* une semaine après - *tuună stămănă,* neuf jours après - *tu nauăli dzăli*, vingt jours après - *tu yinyiţ dzăli*, six semaines après - *tu şasili stămăn'i*, trois mois après - *tu trei meşi,* six mois après - *tu şasi meşi*, un an après - *tru an*, une année et demie après - *tru un an ş-giumitati,* sept ans après - *tu şapti an'i*, à l'occasion de certaines fêtes annuelles - *tră Vaiu*, *la Gioia mari*, *la Paşti, la ayiu Θeodoru, tră Râsalii.*

Statuts et rôles traditionnels :

(la sage-femme) *baba*, (la nièce) *nipoată*, (le parrain/ la marraine) *nun/nună*, (la sorcière) *discântâtoari*, (sorcière) *mâγistrî*; (berger) *picurar, cărarlu*; (chanteurs de Noël) *culindari*, (les masques) *arachi, liguciari, aliguciari*; (les chanteurs du Lazare) *lazarine şi lazarini*; (participants à la noce) *numtari*, (demandeur/demandeuse en mariage) *pruxunit/pruxunită*, (les crieurs) *călisari*, (époux, mariée) *γrambo/nveastă*, (porte-drapeau) *furtat*, (demoiselle d'honneur) *surată*, (cuisinière) *ahcioni*, (personne qui prépare le *colac*) *hâsâvγearu*, (pleureuse) *vaie*.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Andreesco, Ioana, Mihaela Bacou: *Mourir à l'ombre des Carpathes*, Paris, Payot, 1986.

Ciubotaru, Ion H. : *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova* [Le folklore des coutumes familiales en Moldavie], Iaşi, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 1986.

Cuisenier, Jean : *Le feu vivant, La parenté et ses rituels dans les Carpathes*, Paris, PUF, 1994.

Ispas, Sabina : *Cultură orală şi informaţie transculturală* [Culture orale et information transculturelle], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2003.

Ispas, Sabina, Constantin Brăiloiu: *Sub aripa cerului, Comentarii etnologice asupra colindei şi colindatului, Colinde şi cântece de stea*, Antologie [Sous l'aile du ciel. Commentaires ethnologiques sur les chants de Noël. Chants de Noël et chants à l'étoile. Anthologie par...] de Sabina Ispas, Mihaela Şerbănescu şi Otilia Pop-Miculi, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998.

Kligman, Gail : *The Wedding of the Dead: Ritual, Poetics, and Popular Culture in Transylvania.* Berkeley: University of California Press, 1990.

Kligman, Gail : *Calus: Symbolic Transformation in Romanian Ritual*, University of Chicago Press, 1981

Muşlea, Ion : « La mort – mariage, une particularité du folklore balkanique », in *Cercetări etnografice şi de folclor*, vol. I, Bucureşti, Minerva, 1971.

Panea, Nicolae : *Gramatica funerarului* [La grammaire du funéraire], Craiova, Scrisul Românesc, 2003.

Panea, Nicolae, Mihai Fifor: *Cartea românească a morţii* [Le livre

roumain de la mort], Drobeta-Turnu Severin, Editura Centrului Creației populare al județului Mehedinți, 1998.

Pop, Mihai : *Obiceiuri tradiționale românești* [Coutumes traditionnelles roumaines], București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976.

Știucă, Narcisa : *În pragul lumii albe* [Sur le seuil du monde blanc], București, Centrul Național de Conservare și Valorificare al Tradiției și Creației Populare, 2001.

Études spécifiques :

Bernabé, Jean : *Le symbolisme de la mort*, Gant, 1980.

Buhociu, Octavian : *Folclorul românesc, ziorile și poezia păstorească* [Le folklore roumain, l'aube *ziori* et la poésie pastorale], București, Minerva, 1979.

Burada, T.T. : *Datinile poporului român la înmormântări* [Les coutumes funéraires roumaines], Iași, Tipografia Națională, 1882.

Cântecele cununii, Antologie, prefață, note, indice de culegători de [Les chants de la couronne. Anthologie, préface, notes et index des chercheurs par] Nicolae Bot, București, Minerva, 1989.

Colindatul tradițional românesc, *Sens și simbol*, Prefață, antologie și glosar de [Les chants de Noël traditionnels en Roumanie. Sens et symboles. Préface, anthologie et glossaire par] Sabina Ispas, București, Saeculum vizual, 2007.

Comănici, Germina, Alexandru Popescu, Lia Stoica-Vasilescu: « Focurile de peste an » [Les feux de l'année] in *Revista de Etnografie și Folclor*, an XVI, nr. 1, 1971.

Constantinescu, Nicolae : *Etnologia și folclorul relațiilor de rudenie* [L'ethnologie et le folklore des relations de parenté], București, Univers, 2000.

Crețu, Vasile Tudor : *Existența ca întemeiere* [L'existence en tant que fondation], Timișoara, Editura Facla, 1989.

Dascălu, Doina, Teodor Pleșa: « Date inedite cu privire la structura și semnificațiile obiceiurilor de primăvară tocma și nunta cornilor » [Renseignements inédits sur la structure et la signification des coutumes printanières *tocma* et *nunta cornilor*], in *Tibiscus*, 1978.

Filip, Vasile : *Universul colindei românești* [L'univers du chant de Noël roumain], București, Saeculum I. O., 1999.

Gherman, Traian : « Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor din Ardeal » [Les groupes de garçons de Transylvanie à Noël], in *Anuarul Arhivei de Folklor* V, 1939.

Ghinoiu, Ion : *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi* [Le monde d'ici, le monde de l'au-delà. Aspects roumains de

l'immortalité], Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999.

Gorovei, Artur : *Ouăle de Paşti* [Les œufs de Pâques], Bucureşti, Editura Paideia, 2001.

Herseni, Traian : *Colinde şi obiceiuri de Crăciun*, Cetele de feciori din Ţara Oltului [Chants et coutumes à Noël. Les groupes masculins du pays de l'Olt], Bucureşti, Grai şi Suflet – Cultura Naţională, 1997.

Larionescu, Sanda : *Apa în riturile legate de moarte* [L'eau dans les rituels funéraires], Bucureşti, Editura Univers, 2000.

Lorinczi, Marinella : *Il giorno del giudizio, Croci pictae ed epitaffi ritmici in un cimitero rurale romeno*, Università di Cagliari, Edizioni dell'Orso, 2002.

Mazzoni, Bruno : *Le iscrizioni parlanti del cimitero di Sapanta*, Edizioni ETS, 1999.

Marian-Bălaşa, Marin : *Colinda – sacrament şi epifanie* [Le chant de Noël, sacrement et épiphanie], Bucureşti, Editura Minerva, 2000.

Mohanu, C. : « Obiceiul colindatului în Ţara Loviştei » [La tradition des chants de Noël dans la région de Loviştea] in *Revista de Etnografie şi Folclor*, nr. 3, 4 şi 6, 1970.

Muşlea, Ion : « Materiale pentru cunoaşterea răspândirii focului viu » [Matériel pour circonscrire l'aire de dispersion du 'feu vivant'] in *Anuarul Arhivei de Folklor*, IV, 1937.

Nicoară, Toader : *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680–1800). Societate rurală şi mentalităţi colective* [La Transylvanie au début de l'époque moderne (1680–1800). Société rurale et mentalités collectives], Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997.

Nicolau, Irina : *Ghidul sărbătorilor româneşti* [Guide des fêtes roumaines], Bucureşti, Humanitas, 1998.

Oprişan, Horia Barbu : *Căluşarii* [Les *Căluşari*], editura ? 1969.

Pavelescu, Gheorghe : « Pasărea – suflet. Contribuţii pentru cunoaşterea cultului morţilor la românii din Translvania » [L'âme-oiseau. Contributions à la connaissance du culte des morts chez les Roumains de Transylvanie] in *Anuarul Arhivei de Folklor*, an VI, 1942.

Pop, Mihai : « Căluşul, lectura unui text » [Le *Căluş*, lecture d'un texte] in *Folclor românesc*, II, Bucureşti, Grai şi Suflet – Cultura Naţională, 1998.

Stahl, Henri H. : « Comentarii etnografice pe tema Pluguşorului » [Commentaires ethnographiques à propos du *Pluguşor*] in *Revista de Etnografie şi Folclor*, an X, nr. 2, 1965.

Stoica-Vasilescu, Lia : « Câteva consideraţii asupra focului de Sâmedru » [Considérations sur le 'feu de Sâmedru'] in *Revista de Etnografie şi Folclor,* nr. 5, 1969.

Stoica-Vasilescu, Lia : « Paparuda » [La *Paparuda*] in *Revista de Etnografie şi Folclor*, an XV, nr. 5, 1970.

Şeuleanu, Ion : *Nunta în Transilvania* (în contextul ceremonialului nupţial românesc) [Les noces en Transylvanie, dans le contexte du cérémonial nuptial roumain], Bucureşti, Viitorul Românesc, 2000.

Ştiucă, Narcisa : « Povestirile lui Ilie Martin » [Les histoires d'Ilie Martin] in *Folclor literar*, IX, 1999.

Ştiucă, Narcisa : *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele*, (vol. I, *Sfârşit de an, început de an*, 2002; vol. II, *Sărbători în cinstea primăverii*, 2003) [Notre fête quotidienne. Vol. I : Fin d'année, début d'année, 2002 ; vol. II : Fêtes du printemps, 2003], Bucureşti, Editura Cartea de buzunar.

Vasiliu, D.A. : *Focul viu în datinile poporului român în legătură cu ale altor popoare* [Le feu vivant dans les traditions roumaines, comparaison avec les autres peuples], Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1943.

Otilia HEDEŞAN
Doina IŞFĂNONI

Medecine traditionnelle : pratiques de prevention, de traitement et de guerison des maladies

L'art de la guérison des humains et des animaux à l'aide des remèdes naturels est attesté dès l'Antiquité dans l'espace roumain. Les traités antiques, tels le *De materia medica* de Pedanios Dioscoride d'Anazarba (Ier siècle apr. J.C.) et le *De medicaminibus herbarum* (IIe siècle apr. J.C.) du Pseudo Apulée mentionnent les noms daces des plantes médicinales vendues sur les marchés de Tomis et de Callatis. Un autre aspect important pour nos connaissances sur la médecine traditionnelle est le fait que les traitements empiriques étaient accompagnés d'invocations magiques et de représentations des divinités protectrices. Les prêtres daces qui pratiquaient la médecine empirique avaient en effet une vision intégrale du traitement, ce que Platon décrit dans ses *Charmides* comme des pratiques fondées sur les mêmes principes que ceux de l'école d'Hippocrate de Cos (Crişan : 1972, p. 27–43).

Au XVe siècle, des voyageurs étrangers évoquent dans leurs écrits l'utilisation des plantes médicinales par les Roumains, autant pour les hommes que pour les animaux. Francesco Massaro de Venise est le premier à noter l'organothérapie traditionnelle de la région des Carpates occidentales, où « les sabots noirs du cerf sont utilisés avec de bons résultats dans le traitement de l'épilepsie » (*Călători străini despre ţările române*: 1968, p. 169). Papai Pariz Ferenc, médecin transylvain, recommande en 1690 la balnéothérapie associée au sureau (*Sambucus ebulus*), à la sauge (*Salvia officinalis*), à la camomille (*Matricaria chamomilla*) et au mélilot (*Melilotus officinalis*).

Les renseignements concernant la médecine populaire deviennent de plus en plus fréquents à partir du XVIIIe siècle, surtout dans le traité manuscrit du père Ioan P. Coman de Maramureş (*Verşuri*, *sfaturi*. *Doctorii*, *învăţături despre semnele vremurilor* [Vers et conseils. Médicaments et savoir météorologique]), dans des annotations en marge des livres liturgiques de 1820–1821, etc.

Peu à peu apparaissent dans notre médecine traditionnelle les 'spécialistes' – guérisseurs ou sorciers qui détiennent un rôle important dans la vie des communautés traditionnelles. Combinant souvent sorcellerie et savoir authentique, commerce (réel ou supposé) avec les esprits et analyse scientifique de l'organisme, les 'exorciseurs-guérisseurs' ont été habillés d'une aura presque légendaire. Souvent aussi, ils invoquaient des forces protectrices par le geste, la parole ou à l'aide d'objets à signification

magique (amulettes, ceintures, colliers, etc.). Les communautés traditionnelles croyaient au « geste suffisant » et aux tentatives de prophylaxie magique ; en témoigne la coutume (signalée par S. Mangiuca) de porter à la ceinture le 'bouquet magique' composé des trois plantes auxquelles on attribuait des pouvoirs thérapeutiques (*Petasites hybridus, Atropa belladonna* et *Ackantus longifolius*) et de tracer sur le sol le 'cercle magique' (le sillon de l'araire autour du village, pour éloigner le mal) (Mangiuca: 1874, p. 548). Un autre témoignage est constitué par les croyances populaires à l'effet thérapeutique de la danse du *căluş*.

Enfin, le XXe siècle est marqué par un intérêt croissant pour la médecine traditionnelle de la part des médecins (Bologa: 1970, p. 9-19), des botanistes (Butură: 1979) et des ethnologues (Candrea: 1944; Pavelescu: 1998, p. 277–298; Bocşe: 1995, p. 235–336). Ces derniers ont étudié la médecine populaire en en cherchant en même temps la valeur prophylactique, thérapeutique, mais aussi psychologique. Mais tous les chercheurs, quel que soit leur domaine, s'accordent pour considérer ce domaine particulier de la spiritualité populaire comme le premier chapitre de l'histoire de la médecine roumaine.

Les principales pratiques traditionnelles de prévention, de traitement et de guérison des maladies

Phytothérapie[1] – méthodes traditionnelles de prévention et de traitement fondées sur des préparations (tisanes, teintures ou onguents) à base de plantes. (V. *Fêtes*).

Organothérapie[2] **–** traitement des maladies à l'aide d'extraits, de poudres ou d'organes animaux, sur la base du principe *similia similibus curantur*.

[1] Recettes, pratiques et remèdes utilisant les propriétés curatives des plantes (myrtilles, basilic, grande balsamite *Tanacetum balsamita*, flageolets, lysimaque nummulaire, raifort, jusquiame, valériane, chélidoine, sureau, ellébore rouge, chou, etc.) ; pour traites les rhumatismes, on frotte la région malade avec une teinture de racines de bryone blanche à la palinka ; pour les affections oculaires, on pratique des lavements à la rosée cueillie sur des feuilles de cardère (*Dipsacus laciniatus L.*) ; pour les maux d'oreilles, on utilise le jus de joubarbe (*Sempervivum tectorum L.*).

[2] Recettes et pratiques organothérapeutiques : les morsures de serpent sont traitées avec des lavements locaux à l'eau de peau de serpent séché ; sur les piqûres de guêpes on applique des nids de guêpes ; pour les morsures de belette, on recommande les lavages à l'eau de fourrure de belette séchée sur le toit ou bien, on frotte la morsure avec un morceau de cette fourrure.

Opothérapie[3] – traitement des maladies par des remèdes d'origine animale ou chimique. L'opothérapie se fonde aussi sur le principe *contraria contrariis curantur* (traiter par le remède opposé).

Homéopathie[4] **–** système thérapeutique qui consiste à administrer de petites doses des substances qui, en grande quantité, produirait sur un organisme sain des manifestations similaires aux symptômes à traiter. (V. *Art du récit*)

Diathermie[5] **–** méthode thérapeutique qui consiste à chauffer certains organes à l'aide de tisanes ou d'autres produits traditionnels.

Hydrothérapie[6] **–** traitements externes qui utilisent l'eau sous forme de bains, de douches ou de vapeurs. (V. *Fêtes*)

Orthopédie traditionnelle[7] **–** traitement médical qui consiste à « tirer » et à « lier » les os.

Chirurgie traditionnelle[8] **–** traitement des maladie par intervention chirurgicale.

Aromathérapie[9] – méthodes traditionnelles de traitement et de prévention à l'aide de divers parfums.

---

[3] Recettes et pratiques opothérapeutiques : « on applique quotidiennement sur la blessure de l'hydroxyde de calcium, sans couvrir la blessure » ; contre l'amygdalite, on utilise du pétrole mélangé à de la cire, de l'alcool et du savon ; la gale est traitée par un mélange de soufre, graisse et cendres ; les pustules du bétail sont lavés à l'eau de choux aigres.

[4] Recettes et pratiques homéopathiques : pour prévenir la variole des moutons, on prélevait des pustules sur un animal malade, qui étaient ensuite placées dans une incision sur la peau des animaux sains ; pour traiter la peste des poules, la chair d'une poule malade était bouillie, puis administrée aux autres.

[5] Recettes et pratiques diathermiques : pour guérir l'otite, on verse de l'huile chaude dans l'oreille ; pour l'amygdalite, on recommande d'envelopper le cou avec de la *mamaliga* chaude (bouillie de farine de maïs).

[6] Recettes et pratiques hydrothérapeutiques utilisant : l'eau de trois sources, l'« eau vierge » (eau tirée du puits dans certaines conditions, censées lui assurer des vertus magiques), l'eau bénite, l'« eau morte » (eau censée guérir des maladies), l'« eau inverse », la rosée, etc.

[7] Recettes et pratiques pour *tirer* et *lier* les os : en cas de luxation de la cheville, on enduit la zone de graisse et on enveloppe d'un tissu imbibé de tzuika ;en cas de fracture, on replace les os dans leur position normale, on attache des attelles en bois et on administre au patient de la poudre de cuivre, à avaler.

[8] Recettes et pratiques pour : incision de la veine sublinguale, de la veine du front, trépanation.

[9] Recettes et pratiques utilisant les parfums de : diverses résines, le bois de diverses essences, plantes, etc.

Psychothérapie ou incantation thérapeutique[10] – le fondement verbal et magico-symbolique de la médecine populaire (V. *Art du récit*).

Accessoires de la médecine populaire[11] – cérémoniels. (V. *Fêtes, Métiers*)

Statuts et rôles traditionnels[12] (V. *Fêtes*).

Principes spécifiques de la médecine traditionnelle[13]

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

maladie – *lângoarea, dor;*
maladies du ventre – *lângoarea di păntică;*
maladies de l'œil – *lângoarea di ocl'i;*
maladies de l'œil et des dents – *lângoarea di vazmo;*
rhumatisme – *lângoarea di dor tu oasi;*
maladies des oreilles – *lângoarea di ureacl'e;*
le mauvais œil – *diucl'earea;*
piqûre d'abeille – *muşcâtura di alghinî;*
morsure de belette – *muşcâtura di şuricoan'e;*
morsure de serpent – *muşcâtura di şarpi;*
remède – *γitrie;*
cracher – *ascuchiarea.*

Maladies des animaux :
anthrax – *dălacă;*
maladie du bétail où les jambes gonflent et les genoux sécrètent du pus – *culeandză;*
« foca » – *duşmana;*
la jaunisse – *gălbeadza;*
empoisonnement avec une plante qui ressemble au cerfeuil – *fărmacu (*voir *Românii nomazi...);*

[10] Incantations thérapeutiques et pratiques magico-symboliques : exorcisations, incantations et pratiques contre les boutons, contre la peur, pour prévenir les luxations, le glaucome de l'œil, la peste des cochons ; pour le mariage, d'amour, contre le mauvais œil, pour lire l'avenir, etc.
[11] Argent, assiettes, faux, couteaux, ciseaux, fourchettes, fuseaux, cuillères, peignes, faucille, hache, pichets.
[12] Vieille femme, incantatrice, femme médecin, guérisseuse, sorcière.
[13] *Similia similibus curantur*, *signatura rerum*, « toute herbe sert à guérir ».

la toux – *dzâpi;*
les vomissements – *mălteadza.*

Plantes et objets à vertus curatives (*γialopetra*) :
basilic – *vasileac*;
genièvre – *giuneapini*;
laitue – *gălăţidă;*
guimauve sauvage – *muloahă;*
plantain – *pindanică;*
pêche – *hierhic;*
herbe arrachée avec sa racine – *zvol;*
figuier – *hic;*
chou aigre – *moare;*
ail – *aγiu.*

Pratiques homéopathiques :

Pratiques hidrothérapeutiques basées sur :
l'eau de trois sources – *apa di la treili şopati;*
l'eau « inverse » – *apa turată;*
l'eau « morte » – *apa moartă;*
l'eau « vierge » – *apă mută;*
l'eau bénite – *ifcheiu;*
l'eau « vivante » – *apă γii;*
la rosée – *arauă.*

Pratiques pour :
l'incision de la veine du front – *tăl'earea tu frămti;*
l'incision de la veine sublinguale – *tăl'earea sum limbî.*

Incantation, conjuration (*discântic*) *:*
contre les boutons – *di gârnuţi;*
contre la malédiction des *iele* – *di agudit di albe, di dzâni;*
contre le mauvais œil – *di diucl'eare;*
d'amour – *di vreari;*
contre la fièvre – *di hiavră;*
contre les maux de gorge – *di plăscari;*
pour le mariage – *di mărtari;*
contre la folie temporaire – *di hali ;*
contre la peur – *di aspărari;*
contre les blessures – *di tăl'eari.*

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Călători străini despre ţările române [*Voyageurs* étrangers dans les principautés roumaines], vol. I, Bucureşti, Editura Academiei..., 1968

Blaga, Lucian : *Despre gândirea magică* [De la pensée magique], Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

Blaga, Lucian : *Gândire magică şi religie, Trilogia valorilor II* [Pensée magique et religion. La trilogie des valeurs II] Bucureşti, Editura Humanitas, 1996.

Burghele, Camelia : *Studii de antropologie a sănătăţii (Note pentru legitimarea magică, religioasă şi medicală a actului terapeutic)* [Etudes d'anthropologie médicale. Notes pour légitimer l'acte thérapeutique du point de vue magique, religieux et médical], Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2004.

Butură, Valer : *Enciclopedie de etnobotanică românească* [Encyclopédie d'ethnobotanique roumaine], Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

Candea, I.A. : *Iarba fiarelor*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1928.

Canianu, Mihail : *Studii şi culegeri de folclor românesc* [Etudes et anthologies de folklore roumain], Bucureşti, Editura Minerva, 1999.

Crişan, I.H. : « Medicina în comuna primitivă şi la geto-daci » [La médecine à l'époque primitive et chez les Daces] in *Istoria medicinei româneşti* [Histoire de la médecine roumaine], Bucureşti, Editura Medicală, 1972.

Eliade, Mircea : *De Zalmoxis à Gengis Khan*, Paris, Payot, 2001

Eliade, Mircea : *Occultisme, sorcellerie et modes culturelles*, Paris, Gallimard, 1992

Frazer, James George : *Le rameau d'or,* 4 vol., Paris, Schleicher frères 1903

Gorovei, Artur : « Botanica poporului român » [La botanique roumaine], dans *Şezătoarea*, an XV, 1915.

Grecescu, D., V. Bartolomeu : *Plante indigene din România* [*Plantes indigènes de Roumanie*] Bucureşti, (f. e.), 1900.

Hedeşan, Otilia : *Pentru o mitologie difuză* [*Pour une mythologie diffuse*], Timişoara, Editura Marineasa, 2000.

Malinowski, Bronislaw: *Magic, science and religion* (ed. by R. Redfield), The Free Press, 1948

Marian, Simion Fl. : *Vrăji, farmece şi desfaceri* [Sortilèges, charmes et exorcisations], Bucureşti, Tip.-Litografie Carol Göbl, 1893.

Marienescu, Athanasie M.: *Cultul păgân şi creştin* [Le culte payen et

crétien], Tom I, Bucureşti, Academia Română, 1884.

Mauss Marcel, Henri Hubert : « Esquisse d'une théorie générale de la magie », dans *Sociologie et anthropologie*, Paris, PUF 1950

Pamfile, Tudor, Mihai Lupescu: *Cromatica poporului român* [La chromatique du peuple roumain] Bucureşti, Librăriile & Socec Comp., 1914.

Vulcănescu, Romulus : *Mitologie română* [Mythologie roumaine], Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1985.

Bologa, Valeriu : *Despre vrăji, doftoroaie şi leacuri băbeşti* [Des sortilèges, guérisseuses et médicaments populaires], Bucureşti, Editura pentru răspândirea ştiinţei şi culturii, 1961.

Brătescu, Gheorghe (sub redacţia) : *Aspecte istorice ale medicinei în mediul rural* [Aspects historiques de la médecine à la campagne] Bucureşti, Editura Medicală, 1973.

Études spécifiques :

Bocşe, M., L. Mihaiu : « Medicina populară, argument al ştiinţei şi al spiritualităţii româneşti » [La médecine populaire, argument pour la science et la spiritualité roumaines], în *Marisia*, nr. XXIII-XXIV, Fasc. 2, Târgu-Mureş, 1995

Bologa, Valeriu : « Etnoiatrie-iatrosofie » [Médecine et philosophie médicale populaires], in *Despre medicina populară românească* [De la médecine populaire roumaine], Bucureşti, Editura Medicală, 1970

Bujoreanu, George : *Boli, leacuri şi plante de leac cunoscute de ţărănimea română* [Maladies, médicaments et plantes médicinales des paysans roumains], Bibiloteca Asociaţiunii Astra, Sibiu, 1936.

Caraman, Petru : « Magia ca sursă pentru poezia cultă » [la magie comme source de la poésie culte] in *Elogiul folclorului românesc* [Eloge du folklore roumain], Bucureşti, Editura pentru literatură, 1969.

Candea I.A. : *Folclor medical român comparat* [Folklore médical roumain comparé], Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944.

Drăgulescu, C. : *Botanica populară în Ţara Făgăraşului* [La botanique populaire dans la région de Fagaras], Sibiu, Editura Constant, 1995.

Eliade, Mircea : « Ierburile de sub cruce » [Les herbes sous la croix], dans *Revista fundaţiilor*, nr. 11, an. IV, 1939.

Lupaşcu, D. : « Medicina babelor. Adunare de descântece, reţete, doftorii şi vrăjitorii băbeşti » [la médecine des vieilles femmes. recueil de charmes, recettes, médicaments et sortilèges paysans], dans *Anuarele Academiei Române, Seria II, tom. XII, Memoriile Secţiunii Literare,* Bucureşti, 1889-1890.

Lupescu, Mihai : « Medicina populară. Boalele principale cunoscute

de popor şi cum se lecuiesc boalele » [la médecine populaire. Les principales maladies connues par le peuple et leur traitement], dans *Şezătoarea*, 1892–1895.

Mangiuca, Simeon : « De însemnătatea botanicei româneşti » [De l'importance de la botanique roumaine], dans *Familia*, an X, nr. 44–48, 1874.

Pamfile, Tudor : *Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări după datinile şi credinţele poporului român, adunate din comuna Ţepu (Tecuciu)* [Maladies et remèdes pour les humains, pour le bétail et pour les volailles, selon les traditions et les croyances des Roumains. Recuillis dans le village de Tepu, département de Tecuci], Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., 1911.

Pavelescu, Gh. : Studii privind magia şi medicina populară [*Etudes sur la magie et la médecine populaire*], în *Ethnos I*, Sibiu, 1998

Petrean, Anamaria : *Studii etnobotanice în Munţii Apuseni* [*Etudes d'ethnobotanique dans les Carpates occidentales*], Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001.

Petrean Lisovschi, Anamaria : *Etnoiatria, magia şi descântecul terapeutic,* [*La médecine populaire, la magie et le charme thérapeutique*], Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.

Popescu, M. : *Galenoterapia (vindecarea bolilor prin ierburi), iarăşi la loc de cinste* [*La galénothérapie (guérison par les plantes) reconsidérée*], Bucureşti, (f.e.), 1943.

Pop-Câmpeanu, I. : *Pricinuitorii boalelor. Plante de leac* [*Les causes des maladies. Plantes médicinales*], Bucureşti, (f.e.), 1921.

Săndulescu, C. : « Despre raportul dintre raţional şi iraţional în folclorul medical » [Du rapport entre la raison et le fantastique dans le folklore médical], dans *Despre medicina populară românească* [Sur la médecine populaire roumaine], Bucureşti, Editura Medicală, 1970.

Stanciu, V. : *Comparaţie între întrebuinţarea populară şi cea oficială a câtorva plante folosite în medicina populară românească* [Comparaison entre l'utilisation populaire et l'utilisation officielle de quelques plantes de la médecine populaire roumaine], Cluj, (f.e.), 1933.

Vulcănescu, Romulus : « Contextul etnologic al iatrosofiei » [Le contexte ethnologique de la philosophie médicale] dans *Probleme de etnologie medicală* [Problèmes d'ethnologie médicale], Cluj, (f.e.), 1974.

Ilie MOISE

Les métiers artistiques traditionnels

Les métiers artistiques se laissent définir comme une occupation traditionnelle à part, qui suscite depuis longtemps l'intérêt des chercheurs ethnologues, des historiens et des critiques d'art, des sociologues et des philosophes. En effet, ces métiers témoignent de chaque étape de l'histoire et de la civilisation humaine et de l'identité de chaque peuple, communauté ou ethnie.

La notion de 'métier artistique traditionnel' met en évidence la relation étroite entre d'une part l'objet de l'activité concrète, le produit qui répond à un besoin quotidien, et d'autre part le résultat d'une réflexion créatrice, inventive, préoccupée par l'esthétique.

L'analyse attentive des artefacts considérés comme représentatifs des métiers artistiques traditionnels permet de déchiffrer les rapports qui organisent ce domaine de la civilisation traditionnelle dans le cadre du patrimoine culturel immatériel:

- *le rapport entre la forme de l'objet/outil et sa finalité ou sa fonction;*
- *le rapport entre l'objet et la technique de fabrication;*
- *le rapport entre cette technique et la représentation artistique*.

C'est surtout ce troisième aspect qui comprend une pensée spéculative, esthétique, visible dans l'ornementation et dans le traitement des motifs qui sont souvent liés à la technique utilisée et à la matière première. Le sens du programme décoratif prouve ainsi que la décoration d'un objet n'est pas aléatoire; bien au contraire, les diverses ornementations attestées témoignent d'une transfiguration artistique du réel, influencée par la mentalité archaïque et traditionnelle, par les normes de la communauté concernée, par sa religion ou par ses croyances magiques.

Dans le souci de refléter tous ces aspects, notre **Répertoire représentatif du patrimoine culturel immatériel** comprend *les objets, les formes*, mais aussi *les matières premières, les outils, les structures ornementales, les motifs, les valeurs et les fonctions* des métiers artistiques traditionnels. En effet, ce n'est qu'après une analyse complexe – rendue de manière synthétique ici – qu'on peut surprendre l'acte créateur qui est à l'origine de l'objet final.

Nous avons donc choisi d'organiser notre inventaire selon les critères suivants:

- *la fonction, le besoin de créer et d'utiliser l'objet;*
- *la matière première;*

- *la technique artistique de fabrication;*
- *la structure et la composition artistique de l'ensemble;*
- *les valeurs et les fonctions de l'objet (utilitaire quotidien, cérémoniel, etc.)*

Lors de la rédaction du présent inventaire des éléments représentatifs des métiers artistiques traditionnels, nous avons employé les noms généraux, communs des objets, techniques, etc.; les noms locaux et régionaux feront l'objet d'un chapitre du volume suivant du Répertoire. Le présent chapitre comprend *les éléments déjà disparus, les éléments en danger et les éléments vivants du patrimoine culturel immatériel roumain*.

Les inventaires proposés pour chaque métier sont des listes ouvertes; elles ne représentent en effet qu'une étape dans l'étude du phénomène, une contribution qui s'ajoute aux recherches antérieures des ethnologues (comme Elena Secoşan, Tancred Bănăţeanu, Paul Petrescu, Georgeta Stoica, Gheorghe Iordache, Romulus Vulcănescu, ou le collectif qui a réalisé l'Atlas ethnographique de Roumanie), et dont les ouvrages sont évoqués dans la bibliographie du présent chapitre.

Notre inventaire représente une entreprise complexe et difficile, importante du point de vue des valeurs décrites et de la synthèse qu'elle fait des éléments ethniques représentatifs sans lesquels il serait impossible de comprendre la valeur du patrimoine culturel immatériel et la nécessité de l'étudier, de le conserver, de le promouvoir et de le sauvegarder.

COSTUMES ET ACCESSOIRES TRADITIONNELS

COSTUMES FÉMININS

Coiffure féminine

Manières d'attacher les cheveux[1]
Coiffures:
Coiffures sur le sommet du crâne[2]
Coiffures latérales[3]
Coiffures autour des oreilles[4]

Matières premières pour le support des coiffures féminines[5]

[1] Cheveux sur le front, coupés en carré, en queue de cheval, sur le dos, libres/attachés au milieu, tressés, en chignon sur la nuque, en tresses attachées ensembles, en queue de cheval attachée, en chignon fait de tresses, en chignon torsadé, en chignon sur support.
[2] Une ou deux tresses placées en couronne sur la tête.
[3] Cheveux torsadés, « cornes » tressées, « cornes » sur support.
[4] Cheveux coupés ou attachés.

Valeurs/Fonctions
Coiffures quotidiennes
Coiffures cérémonielles[6]

Couvre-chefs et fichus

Catégories:
Tissu de tête, voile *marama*, mouchoir triangulaire, batik, bonnet, guimpe, chapeau féminin, foulard[7]; couvre-chefs mixtes[8]

Matières premières[9]

Techniques de fabrication[10]

Structure de la décoration
Emplacement[11]
Organisation[12]

Décoration
Motifs géométriques proprement dits
Motifs floraux stylisés/géométriques[13]

Chromatique[14]

Valeurs/Fonctions
Usage quotidien[15]
Usage cérémoniel[16]
Valeurs sociales[17]

---

[5] Bois, fer, fil de fer, demi-coton, tissu, laine et bouts de tissu, chanvre, os, cheveux tombés et bouts de tissu, tige de maïs.
[6] Rituels de noces et funéraires.
[7] Calotte, fez, serre-tête, bandeau à perles.
[8] Fez à voile/à voile *marama*, calotte à voile, fez à écharpe, bonnet à écharpe.
[9] Chanvre, coton, laine, soie grège, coton mélangé de soie grège, feutre, pompons, franges.
[10] Tissage à deux fils, tissage à la navette, tissage parmi les fils, cousu, aux imprimés.
[11] Aux extrémités (sur une ou les deux extrémités), à certains endroits, sur toute la surface.
[12] Organisation linéaire, par registres.
[13] Rayures aux extrémités, rayures sur toute la surface, bandes de couleur, « tissage choisi » (décoration obtenue en séparant et en réunissant manuellement les fils de trame et de chaîne selon un certain modèle); décoration cousue à un bout, aux extrémités, sur les bords, dans les coins; aux imprimés dans un coin, dans tous les coins, sur les bords, sur toute la surface.
[14] Blanc, jaune, noir, rouge, violet.
[15] Portés au travail.
[16] Portés les jours festifs, dans les cérémonies de noces ou funéraires.

ACCESSOIRES

Parures de tête[18]

Matières premières[19]

Techniques de fabrication[20]

Chromatique[21]

Valeurs/fonctions
Usage cérémoniel[22]

Parures pour le cou et la poitrine[23]

Matières premières[24]

Techniques de fabrication[25]

Valeurs/fonctions
Valeur cérémonielle[26]

Bijoux pour les oreilles[27]

Matières premières[28]

Techniques de fabrication[29]

---

[17] Choisis en fonction du sexe, de l'âge, de la catégorie sociale.
[18] Couronnes, aiguilles décoratives, rubans.
[19] Toile, laine, perles de verre, pièces d'argent, miroirs, fil de fer, feuilles et fleurs naturelles, fleurs en papier, en cire ou en laine, velours, pompons.
[20] Au crochet, assemblage, montage.
[21] Noir, rouge foncé, rouge, bleu, vert.
[22] Dans les cérémonies de noces (le moment du mariage), pour les costumes festifs.
[23] Perles de verre, serre-cou, collier, croix, mailles, chaîne, petite pochette à argent, pièce d'agent attaché au col.
[24] Os, pierre, bois, verre, verre de Murano, miroirs, pièces d'or, d'argent ou de cuivre, fil de fer, ruban, ruban de velours.
[25] Bijoux travaillés au marteau, à l'étampe, fondus, pressés, tressés, peints, assemblés.
[26] Dans le costume festif.
[27] Boucles d'oreilles.
[28] Or, argent, autres métaux, verre, os, perles de bois/verre, fleurs artificielles.
[29] Bijoux travaillés au marteau, par impression, fondus, pressés, tressés, peints, assemblés.

Valeurs/fonctions
Fonctions cérémonielles[30]

Parures pour la taille[31]

Matières premières [32]

Techniques de fabrication[33]

Valeurs/fonctions
Valeur rituelle[34]
Valeur esthétique[35]

Parures pour la main[36]

Matières premières[37]

Techniques de fabrication[38]

Motifs[39]

Valeurs/fonctions
Fonction cérémonielle/rituelle[40]
Valeur esthétique

Blouses féminines

Catégories[41]
Selon la coupe[42]

---

[30] Portées en général avec le costume festif; dans les cérémonies de noce (voir le rituel des fiançailles).
[31] Anneaux de bagues, anneaux de clés, fermoirs.
[32] Fil de fer, fer blanc, boutons de couleur.
[33] Travaillés au marteau, fondus, tressés.
[34] Symboles de fécondité.
[35] Par désacralisation.
[36] Bague, bracelet.
[37] Or, argent, autres métaux, os, perles de bois/verre, verre.
[38] Au marteau, à l'étampe, à la presse, aux incrustations.
[39] Motifs géométriques, symbolique (p.ex. la forme d'une tête de serpent).
[40] En rapport avec les traditions nuptiales; dans le costume festif.
[41] Chemise courte, chemise longue, jupe féminine.
[42] A poitrine droite et manches attachées aux épaules, à poitrine et manches attachées et plissée au cou, à pièces attachées au col, sur la poitrine et dans le dos.

Matières premières[43]

Techniques de fabrication[44]

Structure de la décoration
Emplacement[45]
Organisation[46]

Ornementation[47]

Motifs[48]

Chromatique[49]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[50]
Fonction cérémonielle/rituelle[51]

Pièces pour les jambes

Catégories[52]

Matières premières[53]

Techniques de fabrication[54]

---

[43] Chanvre, lin, soie grège, chanvre mélangé de lin ou de coton, coton mélangé de lin ou de laine ou de soie grège, toile industrielle.
[44] Tissu à deux fils, à trous, en croix, en double croix, à l'aiguille, au crochet, à la machine à coudre, à point arrière, bordé, brodé, décorations réalisées à l'aiguille.
[45] Sur toute la surface - organisée en registres, sur les extrémités, à certains endroits seulement.
[46] Linéaire, axiale.
[47] Décorations obtenues en jouant avec la texture, avec les fils de trame, avec la navette, décorations appliquées, décorations brodées.
[48] Motifs abstraits, cosmiques, phytomorphes, zoomorphes, anthropomorphes, en forme d'outils, motifs symboliques (mythologiques, religieux, emblématiques), lettres, chiffres, inscriptions, signes professionnels.
[49] Blanc, rouge, noir, jaune.
[50] Pièces portées quotidiennement.
[51] Dans les rituels.
[52] *Catrinţa* (jupe passée), *opreg* (jupe à franges), tablier, *fota* (tablier long devant et derrière), *vâlnic* (jupe plissée, ouverte sur le devant).
[53] Coton, laine, fil d'or, paillettes.
[54] Tissé en deux/quatre fils, « choisi », cousu, à la navette, à décoration appliquée.

Structure de la décoration
Emplacement[55]
Organisation[56]

Motifs[57]

Chromatique[58]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[59]
Fonction cérémonielle[60]

Ceintures féminines[61]

Matières premières[62]

Techniques de fabrication[63]

Structure de l'ornementation
Emplacement[64]
Organisation[65]

Motifs[66]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[67]
Fonction cérémonielle/rituelle[68]
Fonction symbolique[69]

---

[55] Sur toute la surface, à certains endroits seulement, aux extrémités.
[56] Linéaire, axiale.
[57] A bandes/lignes/rayures, motifs géométriques, phytomorphes stylisés.
[58] Noir, rouge, violet, rouge foncé, bleu, jaune, vert, blanc.
[59] Utilisation quotidienne.
[60] Cérémonies nuptiales et funéraires.
[61] Manchettes, baudrier, ceinturon, ceinture tressée.
[62] Coton, laine, cuir, perles de bois/verre, clous, tissu industriel.
[63] Tissé à deux/quatre fils, à la navette, à la main.
[64] Sur toute la surface - organisée en registres, aux extrémités, à certains endroits seulement.
[65] Linéaire.
[66] Bandes/rayures, motifs géométriques.
[67] Dans le costume quotidien et au travail.
[68] Dans les costumes festifs; aux cérémonies de noce.
[69] P. ex. ceinture à rubans.

COSTUME TRADITIONNEL MASCULIN

Couvre-chefs masculins[70]

Matières premières[71]

Types[72]

Chromatique[73]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[74]
Fonction/valeur cérémonielle[75]

ACCESSOIRES MASCULINS

Accessoires pour le chapeau[76]

Matières premières[77]

Valeurs/fonctions
Fonction cérémonielle[78]

Accessoires pour le pied[79]

Matières premières[80]

Valeurs/fonctions

---

[70] Bonnet, chapeau, calotte *clop*, capuchon.
[71] Laine, bure, feutre, drap, soie, peluche, pailles, fourrure de mouton, d'agneau, de lapin, perles de bois/verre, pompons en laine, fil d'or, plumes de paon ou de faisan, fleurs, chaînettes de cuivre.
[72] Chapeau haut, chapeau rond, chapeau des bergers, feutre à bords relevés et à calotte droite, feutre à larges bords et à petite calotte, chapeau de paille tressée (confectionné à la maison ou par des ouvriers spécialisés), calotte à bords étroits, calotte cylindrique et haute.
[73] Noir, blanc, gris, brun, à fleurs multicolores, à plumes multicolores.
[74] Usage quotidien, au travail.
[75] Dans le costume festif.
[76] Pompons, plume, ensemble de plumes de paon.
[77] Pompons en laine et soie de couleur, pompons aux perles, serre-cou en perles, plumes de paon et de faisan.
[78] Dans le costume festif; dans les cérémonies de noce.
[79] Eperons, pompons, clochettes.
[80] Métal, pompons.

Fonction cérémonielle[81]

Bijoux et accessoires du costume masculin

Catégories[82]

Matières premières[83]

Techniques de fabrication[84]

Valeurs/fonctions
Valeur fonctionnelle[85]
Fonction cérémonielle[86]

Chemises masculines

Catégories[87]

Matières premières[88]

Techniques de fabrication[89]

Structure de la décoration
Emplacement[90]
Organisation[91]

Motifs[92]

---

[81] Dans le costume festif.
[82] Corne pour la poudre, corne de chasse, gibecière ou besace en cuir, massue, hache à manche courte ou longue.
[83] Cornes de cerf, cuivre, cuir, clous et boutons en métal.
[84] Gravé, à l'étampe, appliqué (clous et boutons).
[85] Selon les circonstances, p. ex. à la chasse.
[86] Dans le costume festif, dans les cérémonies nuptiales.
[87] Chemise masculine, chemise ancienne, chemise courte, chemise aux *barbur* (évasement de la partie inférieure), chemise à applications de poitrine.
[88] Chanvre, laine, soie grège, lin, coton, chanvre mélangé de lin ou de coton, coton mélangé de lin ou de laine, laine mélangée de soie grège, coton mélangé de soie grège.
[89] Tissé à deux fils, aux trous, festonnée, cousue à l'aiguille, au crochet, ajourée, cousue en point de croix.
[90] A certains endroits seulement - en registres, aux extrémités.
[91] Linéaire.
[92] Motifs géométriques, bandes/rayures, motifs phytomorphes.

Chromatique[93]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[94]
Fonction cérémonielle[95]

Pantalons

Catégories[96]

Matières premières[97]

Techniques de fabrication[98]

Structure de la décoration
Emplacement[99]
Organisation[100]

Motifs
Obtenus par:[101]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[102]
Fonction cérémonielle[103]

Ceintures[104]

Matières premières[105]

---

[93] Blanc, jaune, noir, rouge, polychromie.
[94] Pièce du costume de travail, porté pendant les travaux quotidiens.
[95] Pièce du costume festif ou du costume lié à certains rituels.
[96] Froc, bouffon, collants, braies, pantalons à coupe urbaine.
[97] Coton, chanvre, lin, coton mélangé de lin ou de chanvre, laine mélangée de lin, bure, toile.
[98] Tissé à deux fils, à fils nombreux, au peigne, tissus obtenus par pression, applications de brandebourgs, de broderies, à ourlet ajouré, au crochet.
[99] A certains endroits seulement, aux extrémités.
[100] Linéaire.
[101] Applications de brandebourgs, obtenus par tissage (p. ex. à la navette), ourlets ajourés, éléments décoratifs au crochet appliqués aux ourlets.
[102] Pièce du costume de travail, usage quotidien.
[103] Pièce du costume festif ou du costume lié à certains rituels.
[104] Ceinture, baudrier, ceinturon, ceinture étroite.
[105] Coton mélangé de laine, cuir, peau de mouton peinte, clous métalliques, fermoir.

Techniques de fabrication[106]

Structure de la décoration
Emplacement[107]
Organisation[108]

Motifs[109]

Chromatique[110]

PIÈCES COMMUNES DU COSTUME FÉMININ ET MASCULIN

Survêtements

Catégories[111]

Matières premières[112]

Techniques de fabrication[113]

Structure de la décoration
Emplacement[114]
Organisation[115]

Motifs[116]

Chromatique[117]

---

[106] Tissé à quatre fils, à la main, à la navette, par travail du cuir, aux applications de cuir et de boutons métalliques.
[107] Sur toute la surface, à certains endroits seulement, aux extrémités.
[108] Linéaire.
[109] Bandes/rayures, motifs géométriques, motifs phytomorphes.
[110] Blanc, nature (couleur naturelle de la laine), rouge, bleu, brun, noir, violet.
[111] Veste sans manches, veste, manteau long, manteau court, pèlerine.
[112] Fourrure, cuir, bure, feutre, laine, peau de mouton, brandebourgs, soie, pompons, boutons.
[113] Par le travail du cuir, tissage à quatre fils, au peigne, par pression, broderie selon dessin, aux applications, cousu.
[114] Sur toute la surface, à certains endroits seulement.
[115] Linéaire.
[116] Géométriques, phytomorphes, cosmiques, symboliques, aux brandebourgs appliqués, aux applications de cuir ou de feutre.
[117] Blanc, noir, brun, prune, nature, violet, vert, rouge, bleu, gris, jaune.

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[118]
Fonction cérémonielle[119]

Chaussures

Catégories[120]

Matières premières[121]

Eléments de décoration[122]

Chromatique[123]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[124]
Fonction cérémonielle[125]

TISSUS D'INTÉRIEUR

TISSUS POUR COUVERTURES

Selon le support
Pour le lit[126], pour le mur[127], pour le sol[128], pour les poutres[129], pour la table[130], pour le coffre[131], pour les vêtements[132]

[118] Pièce du costume de travail, usage quotidien.
[119] Pièce du costume festif ou du costume lié à certains rituels nuptiaux ou funéraires.
[120] *Obiele* 'tissu/cuir enveloppé autour du pied', chaussettes, sabots, bottes, bottines, chaussures, sandales, tongs.
[121] Toile, bure, cuir de vache ou de porc, laine, feutre.
[122] Lanières de cuir tressées, application de clous, motifs obtenus par tressage, rayures, motifs floraux.
[123] Blanc, noir, rouge, bleu, vert, brun-roux, bleu foncé, jaune.
[124] Pièce du costume de travail, usage quotidien.
[125] Pièce du costume festif ou du costume de cérémonie (noces).
[126] Drap; couverture pour lit; dessus-de-lit.
[127] Tapis; tapis mural; drap.
[128] Petit tapis.
[129] Serviette; tissu de poutre.
[130] Nappe.
[131] Couverture pour coffre; drap.
[132] Drap.

Matières premières[133]

Techniques de fabrication [134]

Structure de la décoration
Emplacement[135]
Organisation[136]

Ornementation
Interprétation plastique des ornements[137]
Motifs[138]

Chromatique
Couleurs naturelles[139]
Couleurs végétales et chimiques[140]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur décorative
Valeur cérémonielle[141]

COUVERTURES

Catégories[142]

Matières premières[143]

---

[133] Laine, coton, chanvre, lin, poil de chèvre, soie grège, coton mercerisé, soie, fil métallique, paillettes rondes et droites, perles.
[134] Tissé à deux/quatre fils, tissé à trois/cinq fils, en perfilage, en perfilage courbé, aux décorations *karamani*, décoré 'parmi les fils' (la laine de couleur est passée directement parmi les fils de chaîne), décoré par-dessus les fils (les fils de la décoration se superposent sur les fils de trame), aux décorations en fil bouclé; à la navette, ajouré, tissé en miroir, par pression, cousu manière *kilim*, aux encroix, par torsion de la chaîne.
[135] Sur toute la surface (en désordre; par registres ou en réseau), aux extrémités, à certains endroits seulement.
[136] Linéaire, axiale, centrale, radiale.
[137] Décoration géométrique, décoration naturaliste (réaliste).
[138] Géométriques, végétaux (phytomorphes; floraux), zoomorphes, avimorphes, anthropomorphes, cosmiques, sous forme d'outils.
[139] Blanc, noir, nature, gris, brun.
[140] Blanc, gris, brun, rouge, noir, bleu marine, bleu foncé, bleu clair, vert foncé, vert clair, orange, jaune, violet.
[141] En rapport avec les rituels de naissance, de noce, funéraire.
[142] Dessus-de-lit, couverture *iorgan*.

Techniques de fabrication[144]

Structure de la décoration
Emplacement[145]
Organisation[146]

Ornementation
Interprétation plastique de l'ornementation[147]

Motifs[148]

Chromatique[149]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Fonction décorative
Fonction cérémonielle[150]

AUTRES CATÉGORIES DE TISSUS D'INTÉRIEUR[151]

Matières premières[152]

Techniques de fabrication[153]

Structure de la décoration
Emplacement[154]
Organisation[155]

---

[143] Laine, laine mélangée de coton, chanvre, chanvre mélangé de coton ou de laine, poil de chèvre, laine et poil de chèvre.
[144] Tissage à deux fils, à trois fils, à quatre fils, à la navette, matelassé, 'parmi les fils', aux décorations en fil bouclé, par torsion de la chaîne.
[145] Sur toute la surface (en registres).
[146] Linéaire, axiale.
[147] Décoration géométrique.
[148] Sans décorations, à bandes/rayures, à losanges, motifs géométriques, phytomorphes, motifs créés par tissage.
[149] Blanc, rouge, vert, bleu, brun, jaune, noir, grenat, rouge foncé.
[150] Cérémonies de noce; cérémonies funéraires.
[151] Toile, matelas, couverture pour matelas, taie d'oreiller.
[152] Chanvre, laine, coton, soie grège, coton mélangé de laine ou de soie grège, chanvre mélangé de laine.
[153] Tissé à deux fils, à trois fils, à quatre fils, à la navette, 'parmi les fils', décoré par dessus la trame.
[154] Sur toute la surface (en registres ou en réseau), aux extrémités, à certains endroits seulement.

Ornementation
Interprétation plastique de l'ornementation[156]

Motifs[157]

Chromatique[158]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Fonction décorative
Fonction cérémonielle[159]

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DU CUIR ET DE LA FOURRURE (V. la section « Costumes et accessoires traditionnels »)

Techniques et procédés de fabrication[160]

Catégories fonctionnelles
Vêtements et accessoires vestimentaires[161]
Harnais[162]

Ornementation
Création d'éléments ornementaux par la technique employée[163]
Ornementation symbolique[164]
Motifs phytomorphes[165]

---

[155] Linéaire, centrale.
[156] Décoration géométrique, décoration stylisée.
[157] Sans décoration, à motifs géométriques proprement dits, à carreaux, à motifs phytomorphes, avimorphes, anthropomorphes.
[158] Blanc, noir, jaune, rouge, bleu, brun, orange, vert.
[159] Cérémonies de noce, cérémonies funéraires.
[160] Aux applications (pompons, laine, perles, cuir), broderie, coupe, coupe selon modèle, cousu à la machine ou à la main, découpage, perforation des cuirs, travail des cuirs (tannerie, nettoyage, etc.), pression des cuirs (aussi à rôle décoratif), coloration des cuirs.
[161] Vestes sans manches, outres, chapeaux, ceintures, bottes, manteaux, ceinturons, vêtements, sabots, vestes (ouvertes, échancrées), sacs en cuir pour l'argent/la pipe/le tabac, ceintures à pochettes, gibecières et sacs.
[162] Fouets, harnais, selles.
[163] Application de morceaux de cuir teints, de laine d'une autre couleur, de morceaux de fourrure de putois, de martre, de loutre ou de renard; pompons en laine ou en fil métallique, paillettes, perles, miroirs, fils tressés (brandebourgs).
[164] Le cercle (la roue), des crochets, les cornes de bélier, la grande fleur, la petite fleur, la corde, le cœur, l'étoile, les spirales, les yeux, la grande plume, la petite plume, les poissons, l'arbre de Jessé, le pain bénit, le soleil, le tourbillon.

Motifs zoomorphes[166]

TRESSAGE

Techniques et procédés de fabrication[167]

Matières premières[168]

Catégories fonctionnelles
Eléments architecturaux[169]
Meubles[170]

Pièces ou accessoires vestimentaires[171]
Pièces/objets quotidiens[172]
Pièces/objets utilisés dans les traditions/les cérémonies agricoles[173]
Pièces/objets utilisés dans les diverses occupations:
- agriculture, viticulture, pomiculture[174]
- apiculture[175]
- cueillette et chasse[176]
- industrie textile ménagère[177]
- pêche[178]

Pièces utilisées dans le transport[179]

---

[165] Boutons de fleurs, sapins, pivoines, feuille de chêne, gland du chêne, pensées, épines, raisins.
[166] La fougère, la gueule du loup et la plume de paon étaient généralement stylisés jusqu'au géométrisme.
[167] Osier/branches pelées, battues aux peignes de bois, éclatées, cassées, bouillies (installations spéciales), finissage au brou de noix, tressage libre des fibres humides, tressage sur forme, par frottement, par torsion, découpe au couteau.
[168] Ecorce de sapin, de bouleau, de noyer, branches de noisetier, osier, roseaux, branches collées avec de la terre, pailles, jonc, maïs.
[169] Enceintes, couvertures, murs des maisons ou des annexes de la maison.
[170] Balançoires pour les enfants, supports pour les outils ménagers, plateformes pour le lit.
[171] Sabots, chapeaux de paille de diverses formes.
[172] Paniers hauts (portés sur le dos pour transporter divers objets), paniers à lever le pain, paniers pour le marché, autres paniers, tapis.
[173] Couronnes tressées dans les premiers ou les derniers épis fauchés (« la massue », « la barbe du prêtre », « la barbe de Dieu »).
[174] Le « panier » pour battre le maïs, paniers pour le transport des fruits et des raisins, râteau pour mauvaises herbes, le couvert des récipients à fumer les prunes, greniers à céréales, coffres/greniers-coffres à céréales, outils pour écraser les raisins.
[175] Ruches primitives.
[176] Pièges pour les petits animaux, paniers pour cueillir les fruits sauvages, sacs pour collecter les résines, récipients pour la poudre à canon.
[177] Le « râteau » à feutre.
[178] Divers paniers utilisés pour attraper les poissons, clôtures, laisses.

Ornementation[180]

Valeurs/fonctions
Usage quotidien[181]
Fonction cérémonielle[182]

POTERIE

Techniques et procédés de fabrication
Mélange de la terre[183]
Préparation de la terre[184]

Façonnage[185]
Application de l'émail[186]
Cuisson[187]

Outils et installations pour le travail de la poterie[188]

Fours

Typologie:
Position par rapport au sol[189]
Type de construction[190]

---

[179] Mains courantes des ponts au-dessus des sources de montagne, « paniers » des charrettes (paniers profonds utilisés pour le transport des restes du fauchage).
[180] Formée par les éléments architecturaux (plan rectangulaire, ellipse, circulaire) et par les objets (cône, demi-ellipse en section, sphère, cylindre, rectangle, tronc de cône) ; formée par le tressage/croisement des fibres (motifs géométriques, motifs phytomorphes géométriques).
[181] Dans les activités ménagères quotidiennes.
[182] Dans les rituels agraires ; renvoient à d'anciennes pratiques magiques liées au culte de la fertilité.
[183] Travaillé au marteau, piétiné par les animaux, malaxé, travaillé à la main, piétiné, coupé au couteau/ à la faucille.
[184] Préparation des boules ou des tourtes de terre qui serviront à modeler les objets.
[185] Moulage, tournage, colombin (travaillé à la main).
[186] Emaillage au pinceau, par trempage, à la louche (sur les parois intérieures et/ou extérieures), écrasement de l'émail.
[187] Une seule cuisson, deux cuissons, trois cuissons, cuisson en moule, cuisson sans oxygène, cuisson libre.
[188] Ficelle (fil de fer), corne de taureau, fuseau à percer des trous, louche à émail, plume, pinceau à dessiner les motifs, brosse à décorer, peigne, moulin à émail, le tour du potier, rondelle à inciser, divers supports.
[189] Fours de surface, fours enterrés, fous à moitié enterrés.
[190] Four circulaire, médian, circulaire et médian.

Type de chambre[191]
Types de foyer[192]
Types de cuisson[193]

Catégories fonctionnelles

Vaisselle et instruments ménagers
Récipients pour la conservation des aliments[194]
Casseroles pour préparer les aliments[195]
Couverts pour plats et boissons[196]

Vaisselle à fonction magique/cérémonielle et religieuse[197]
Objets en terre cuite (diverses fonctions)[198]
Matières premières pour le bâtiment et éléments d'architecture en terre cuite[199]

---

[191] Chambre en maçonnerie, à deux demi-cercles en terre, à plaque perforée, à plaque en briques, à canal circulaire, à canal médian couvert, à canal médian découvert; formes: parois presque droites, parois elliptiques, en demi-sphère : ovoïdale, en tronc de cône ovoïdale.
[192] Foyer organisé ou désordonné; à une, deux, trois ou quatre ouvertures (rare).
[193] Cuisson à oxygène (céramiques rouges), cuisson sans oxygène (céramiques noires); première cuisson (poteries rouges), deuxième cuisson (céramiques émaillées).
[194] Terrine à hachis, pots, récipients pour le lait, bols, casseroles à manches, casseroles à bouillir les céréales, vases à farine, terrines à graisse, pots de confiture, de conserves, salières, carafes à boissons, carafes à vinaigre, à huile, à lait.
[195] Bols et terrines pour cuire, chaudrons, casseroles, formes à gâteau, casseroles à long manche, casseroles pour la préparation des repas de noce/baptême, pour cuire les offrandes, casseroles à réchauffer les boissons, poêles, plateaux, plaques de cuisson, plaques à cuire le pain, récipients *tzeste* à cuire le pain et la farine de maïs (ces derniers étaient fabriqués rarement, à l'occasion d'un jour spécial appelé *răpotinul ţăştelor* le 3e mardi après Pâques).
[196] Tasses, jattes, soucoupes, terrines à manches pour transporter le repas aux champs, récipients à lait, verres, bols, jarres, pichets à « seins » (bec verseur) sur le manche, sur le ventre, sans « seins ».
[197] Pots pour le « don du cousin » ou le « don de la sœur » (cérémonies d'initiation), bols à eau bénite, pots de Joimari (le jeudi saint), casseroles à médecine, casseroles à sortilèges, gourdes plates ou arrondies pour les invités, chandeliers, encensoirs, casseroles à donner en offrande, jarres, tasses, jarres à offrir aux fêtes des saints patrons, poterie nuptiale décorée de motifs censés protéger et donner fertilité au couple, poterie des parrains.
[198] Plateaux larges à pâte, couvercles pour les casseroles à tzuika, couvercles à casseroles, sifflets pour attirer les animaux (outils de chasse), flûtes, ocarinas, pots de fleurs, jouets, masques (rôle de publicité pour le potier), objets ménagers en miniature, entonnoirs, pipes, boîtes à économies, cendriers, salières, passoires, arrosoirs, récipients pour la traite des vaches.
[199] Tuyauterie pour les cheminées, plaques de cheminée, briques cuites et non cuites, tuyaux de canalisation, gouttières, décoration appliquée, plaques à four, buses et coursiers, pointes ou bordures décoratives sur la maison, tuiles.

Décoration

Techniques de décoration[200]

Structure de la décoration
Motifs géométriques[201]
Motifs phytomorphes[202]
Motifs avimorphes et zoomorphes[203]
Motifs symboliques[204]
Motifs anthropomorphes[205]

Disposition des motifs[206]

Chromatique[207]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur cérémonielle[208]
Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DU BOIS

Techniques et procédés de fabrication[209]

---

[200] Par impression, par incision, par assemblage, par polissage, par peinture, par égouttement des couleurs, par mise en relief, couleur éclaboussée ou versée à la louche, au pinceau ou au doigt, par estampillage.
[201] Cercles uniques ou concentriques, ligne continue (simple ou sous forme de rayures), ligne brisée, zigzags, pointillé, lignes parallèles horizontales ou verticales, vagues, losanges, spirales, à dents (séries de triangles).
[202] Boutons de fleurs, grappes de raisins, branches de sapin, la fleur à quatre pétales, l'edelweiss, le tournesol, la feuille de vigne, l'œillet, la tulipe, le géranium, la camomille, l'arbre de Jessé, l'épi de blé.
[203] Ailes de papillon, ailes de moineau, la cigogne, la poule et ses poussins (sur vases de noce), le coq, le coucou, le papillon, l'escargot, le paon, la toile d'araignée, le poisson, la colombe, la huppe, le serpent.
[204] La corde, la corde tressée, l'œil, le soleil (image anthropomorphisée), l'étoile.
[205] Jarres anthropomorphes (généralement avec des visages féminins), figurines.
[206] Circulaire, radiale.
[207] Couleur de la décoration: bleu cobalt, en graines noires de terre, en terre rouge, en pierre blanche de montagne cuite et concassée, en scories de cuivre (vert), en terre de Medgidia mélangée à de la terre rouge (jaune).
[208] Rituels de naissance, de noce, funéraires.
[209] Avec applications métalliques, au brou de noix, bois taillé, écorché, fendu, entaillé, façonné, raboté, incisé, assemblé (à angle droit avec tasseau, aux vis en bois, à angle droit par queues, par rainure et languette), branches tressées, à insertion d'autres essences ou

Catégories fonctionnelles

éléments d'architecture[210]
fontaines[211]
enclos
installations techniques[212]
instruments de musique[213]
objets pour la petite industrie ménagère[214]
meubles[215]
objets liés aux croyances, aux superstitions, à la magie, au culte[216]
objets pour les cérémonies et les rituels[217]
portes
pièces pour l'apiculture[218]
outils pour les bergers[219]
outils de chasse[220]
instruments pour la viticulture et la pomiculture[221]
instruments et installations agricoles[222]
instruments et outils ménagers[223]

---

matières, cerclage au fer/au bois, clouage, par déformation (branches, osier ou écorces), à incrustations, par déformation, par habillage en écorce, par noircissement, par perforation, peint (peinture à eau ou à huile), pyrogravure, sculpture, par travail au tour, par impression, par découpe, par chantournage, aux métal fondu, peint.

[210] Cadres de portes et de fenêtres, mains courantes, revêtement des murs, têtes de poutres, poutres transversales, serrures, sols en bois, bords de fours, balcons, colonnes, piques, crochets, portes.

[211] Seaux, bras pour la fontaine, roues pour la fontaine.

[212] Axe central des presses, des fontaines à roue, roues pour moulins à eau, presses à huile, mortiers.

[213] *Bucium*, caval, *buhai*, cornemuse, flûtes, flûtes de Pan, ocarinas, *tulnic*.

[214] Verges du métier à tisser, quenouilles, fuseaux, moulins, peignes, toupies, métiers à tisser, rouet à filer, poulies, dévidoirs, navettes, cadres à broder.

[215] Bancs, supports à casseroles, étagères, poutres, coffres, armoires, banquettes, coffres à dot, coffres à outils, balançoires, supports à cuillères, tables et tables basses, lits, étagères, pendules, écrins, cadres de miroir, chaises et tabourets.

[216] Croix tombales, croix pour les routes, icônes sur bois, négatifs pour les xylogravures, récipients pour le pain bénit, monuments funéraires, *troitza*.

[217] Massue, masques.

[218] Bâtons à mesurer le lait, *ştiubei* (bol en bois creusé).

[219] Bâtons, bols, bols à traire, seaux, cuillères, louches, tables à compter, moules à fromage (en forme de croix, rectangulaires, rondes à poignées, sans poignées).

[220] Queues pour les fourches (pour attraper les loups).

[221] Paniers, presses.

[222] Manches de fouet, paniers, mortiers à graines, fourches, greniers, fléaux pour battre le blé, manches pour faux et faucille, pièces en bois de l'araire, des râteaux, des repiqueuses, mortiers manuels, gourdes, supports pour les pierres à aiguiser.

récipients pour le lait et les produits laitiers[224]
récipients pour liquides[225]
récipients pour mesure[226]
vaisselle et récipients ménagers[227]

Décoration[228]
Emplacement[229]
Organisation/Disposition[230]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur cérémonielle[231]
Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DU MÉTAL

Techniques et procédés de fabrication[232]

Catégories fonctionnelles

objets liés aux croyances, aux superstitions, à la magie ou au culte religieux[233]

---

[223] Bols, seaux, casse-noix, bassines, boîtes à papiers, boîtes à couteaux, louches, cuillères, fléaux à linge, moules à pain d'épice et à beurre, poivrières, gourdes, passoires, salières.
[224] Récipients à fromage, barils, tonnes, seaux, bassines, assiettes, beurrières.
[225] Auges, baquets, tonneaux, baignoires, barils, seaux, bassines, vannes.
[226] Barils, seaux.
[227] Assiettes, couvercles, bols, cuillères, entonnoirs.
[228] Cercle, croix, dent de loup (ligne brisée), ligne droite, méandres, carré, l'arbre de Jessé, roue, losange, rosace, étoile, serpent, triangle; la combinaison libre de tous ces éléments donne naissance à une infinie variété des motifs décoratifs géométriques.
[229] Sur toute la surface, à certains endroits seulement.
[230] En registres, en cassettes, équilibre entre le fond (libre) et la surface décorée.
[231] Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.
[232] Travail au froid (pièces minces, fil et plaques): au marteau, par perçage, par déformation, découpe; travail du fer chaud: trempage, chauffage, forge, perçage, incision, déformation, martèlement, par torsion, effilage, soudage, découpe, moulage.
[233] Le fil des cerfs-volants, les croix tombales, les croix des églises.
- en Olténie, les femmes dont les enfants mouraient en bas âge avaient recours à des conjurations : elles prononçaient certaines formules magiques et attachaient des *gantze* (neufs outils en miniature: hache, pelle, cuillère, faucille, tisonnier, vrille, pioche, serpe et bêche) sur un cercle ;
- charmes d'amour et pour lire l'avenir (les fers à cheval ou d'autres objets métalliques trouvés par hasard étaient censés avoir des pouvoir magiques pour trouver le bien et pour détruire le démon).

éléments d'architecture[234]
instruments de musique[235]
vêtements et accessoires[236]
jouets[237]
moyens de transport[238]
objets liés à des coutumes, cérémonies ou rituels[239]
objets ménagers[240]
objets et instruments pour les animaux[241]
pièces de harnais[242]
pièces et instruments de mesure[243]
produits pour ferrer les animaux de traite[244]
outils du forgeron[245]
outils du maçon[246]
outils agricoles[247]
outils pour le charpentier[248]
outils du bûcheron[249]

---

[234] Gonds, serrures, croisées de fenêtres, clous, ferronnerie des portes, barreaux des fenêtres.
[235] Trompette.
[236] Agrafes, bracelets, clés, croix, chaînes, bagues (dans le costume des habitants des forêts de Hunedoara), brandebourgs, parties métalliques des pièces du costume traditionnel (les « cornes » postiche des coiffures des femmes, dans la région de Pădureni), clous des ceintures et ceinturons, mailles.
[237] Clochettes en plaque de cuivre.
[238] Cercles des roues des charrues, charrettes, cabriolets, douilles, ferronnerie des chars et des chars à patins, garnitures métalliques du moyeu.
[239] Bâtons, masses d'armes.
[240] Briquets, aiguilles à tricoter, chevrettes de cheminée, bols, seaux, balances, crochets, cercles de fer pour les tonneaux, clés, pinces à charbon, pics à glace, dagues, clous, patères, couteaux, pelles, chaînes et crochets à suspendre les casseroles au-dessus du feu, serrures, cadenas et anneaux, lames de couteau, bassines, crochets anti-glace pour les chaussures, clous, lampes, parties métalliques de la carde, scies, peignes à laine, à chanvre, à lin, clous à crochet, trépieds, grattoirs, haches, crampons, vis, poêles, pièces du métier à tisser, plateaux en cuivre et fer blanc, manches pour les seaux, tisonniers, anneaux à tonneau.
[241] Crochets pour attacher les pieds des moutons, clochettes pour les vaches et les chevaux, crocs métalliques sur les colliers des chiens de garde, pièges pour les animaux sauvages, fers à marquer le bétail, ciseaux à laine, éperons, étriers, cloches, peignes, mors.
[242] Boutons, éperons, mors.
[243] Fragments et pièces pour les balances.
[244] Clous à ferrer les chevaux, pinces, couteaux, peignes, entraves, enclumes, fers à cheval.
[245] Vrilles, marteaux, pinces, ciseau, éléments métalliques des soufflets, petites et grandes enclumes, limes.
[246] Truelles.
[247] Lames d'araire, faux et anneaux pour faux, serpes à vigne, fourches en fer, râteaux, bêches, grattoirs à outils, parties métalliques des outils agricoles, pelles, faucilles, pioches, pics.
[248] Compas, couteaux, ciseaux, scies, vrilles, haches.

outils pour la pêche[250]
outils pour le travail de la pierre[251]
instruments de viticulture[252]
outils et instruments des autres métiers (menuisier,tonnelier, etc.)[253]

Décoration
motifs géométriques[254]
motifs végétaux[255]
motifs zoomorphes[256]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur cérémonielle[257]
Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DE LA PIERRE

Techniques et procédés de fabrication[258]

Catégories fonctionnelles

pour l'apiculture[259]
éléments d'architecture[260]

---

[249] Cognées, scies, haches.
[250] Crochets à pêcher, fourches, harpons, lignes.
[251] Marteaux, marteaux à deux têtes, pinces, couteaux droits ou recourbés, ciseaux, scies, hachettes.
[252] Serpes.
[253] Cognées, ciseaux, haches, vrilles, herminettes.
[254] Cercles continus, cercles en pointillé, lignes droites et obliques, simples ou à dents, points, losanges.
[255] Sapin stylisé, fleurs, aiguilles du sapin.
[256] - tête d'oiseau, tête de serpent, queue d'hirondelle, cornes du bélier, cœur (surtout sur les gonds) ;
- signes avec diverses significations, propres à chaque artisan (souvent ses initiales), signes du propriétaire ou ayant d'autres valeurs (surtout magiques) ;
- des X, des V, des rosaces à cinq branches, des croix arrondies aux extrémités, des boutons en saillie, des croix faites de clous, des motifs floraux et zoomorphes (dents de loup).
[257] Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.
[258] Par perforation, par taille, sculptée, polie.
[259] Ruches.
[260] Cadres de fenêtre, mains courantes, bancs à dossier, rebords des fenêtres et portes, colonnes, façades, cheminées, revêtement pour le sol (des églises), tables de pierre, ponts, portails, tuyaux pour diriger l'eau des gouttières, colonnes des portes, colonnes des balcons, marches, escaliers.

monuments, objets liés aux croyances et au culte[261]
partie d'installations[262]
outils[263]
outils et objets ménagers[264]

Décoration
signes héraldiques à valeur symbolique
motifs avimorphes et zoomorphes à valeur symbolique[265]
motifs phytomorphes[266]
motifs géométriques[267]
décorations à fonction symbolique[268]
personnages bibliques[269]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur cérémonielle[270]
Valeur décorative

VERRERIE (V. la section «Costumes et accessoires traditionnels»)

Techniques et procédés de fabrication[271]

Catégories fonctionnelles[272]

Croyances, culte[273]

---

[261] Fontaines, croix tombales, croix sur les routes, pierres votives, statues, fonts baptismaux.
[262] Rebords des fontaines, abreuvoirs pour les animaux, pierres à moulin, mortiers pour les graines.
[263] Marteaux, fermoirs, harpons, lames de couteau, massues polies, pierres à effiler, mortiers, grattoirs, moulins, pics, haches.
[264] Coffrets, mortiers, rebords des cheminées, cendriers, plateaux, poêles, moules pour certaines pièces métalliques des costumes (clous, fermoirs, croix, broches, boutons), pierres à effiler, bols, pots de fleurs.
[265] Aigle, lion, scènes de chasse, etc.
[266] Fleurs, branches de chêne avec glands, vigne et raisins, sarments végétaux.
[267] Cercle, ligne brisée, pointillés, demi-cercle, triangle.
[268] La lune, l'âme-oiseau, l'arbre de Jessé, la rosace, le soleil, l'étoile.
[269] Les archanges, le Saint Esprit, la Vierge, Jésus sur la croix.
[270] Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.
[271] Objets assemblés, brodés, cousus, peints, tissés.
[272] Perles de verre appliqué selon les techniques ci-dessus sur diverses pièces du costume (ceintures, chemises et blouses, ceinturons, chignons, couronnes, courroies, chapeaux) ; sur les parures (les serre-cou).
[273] Icônes sur verre: le support de verre *glaja* de la peinture, fabriqué dans des *glăjerii* (verreries) de tout le territoire roumain, selon une technologie archaïque et rudimentaire.

Matières premières[274]

Techniques et procédés de fabrication[275]

Techniques et procédés de fabrication des icônes sur verre[276]

Thématique de la peinture sur verre[277]

Principaux sujets des icônes sur verre[278]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur cérémonielle
Valeur décorative

LE TRAVAIL ARTISTIQUE DE LA CORNE ET DE L'OS

Techniques et procédés de fabrication[279]

Catégories fonctionnelles

cérémonies[280]
croyances[281]
instruments de musique[282]

---

[274] Sable de quartz, marbre, calcaire, carbonate ou sulfate de soude.
[275] Le mélange des matières premières, la fonte, le soufflage des formes cylindriques, leur découpe le long de la génératrice, le lissage des plaques obtenues sur la brique d'un four chauffé, le refroidissement lent, la découpe des plaques de verre utilisées ensuite comme support pour la peinture. Ces opérations étaient exécutées manuellement sur la pierre, ce qui entraînait l'apparition de poches et boules d'air, qui donnaient une impression de profondeur à l'icône.
[276] 1. reproduire le dessin sur le dos du verre, à l'aide de modèles en papiers (les « sources »); 2. la « trame » de la composition (tracer les contours à l'encre ou en utilisant des émulsions à l'eau, coloriées au noir de fumée); 3. peindre la composition en couleurs du type émulsion de colle, jaune d'œuf, huile de lin, foie de bœuf ou vinaigre); 4. appliquer les feuilles d'or sur les auras; 5. protéger la couche de peinture sèche de térébenthine, pour protéger les couleurs contre l'humidité.
[277] symboles du monde réel ou symboles religieux, selon les croyances et les coutumes.
[278] La Vierge, des scènes de la vie de la Vierge, les saints patronymiques, les saints patrons.
[279] Ramollissement des cornes et des os par ébullition dans l'eau, leur immersion dans de la lessive chaude, la coupe en longueur ou en épaisseur, l'incision, l'éclatement, le façonnage, l'excision, le lissage, la perforation, la sculpture au ciseau, le polissage, le dessin des motifs à l'aiguille.
[280] Cornes appliquées sur les masques, la corne du char nuptial.
[281] Croix, *troitza*.

meubles[283]
bijoux et jouets[284]
outils pour l'apiculture[285]
outils pour la pêche[286]
outils de chasse[287]
outils/objets ménagers, à usage personnel ou autres[288]

Décoration[289]

Valeurs/fonctions
Usage ménager
Valeur cérémonielle[290]
Valeur décorative

LA DÉCORATION DES ŒUFS

Techniques et procédés de fabrication[291]

Catégories fonctionnelles[292]

---

[282] Flûtes (*cobuz*, au Vrancea) en os d'oiseaux/volailles.
[283] Patères, autres supports et crochets.
[284] Amulettes, bracelets, broches, boucles d'oreilles, jouets pour les enfants, perles en os/corne, poignées pour les cannes, décorations pour les sacs en cuirs, moules pour les bijoux.
[285] Aiguilles.
[286] Harpons.
[287] Cors de chasse, sifflets pour les animaux, pièces de l'arc, cornes à poudre à canon, cornes à chevrotines.
[288] Aiguilles en os, appliques, crochets et patères, décorations pour les vases en terre cuite, cornes pour entreposer la poussière d'or obtenue par lavage des sables aurifères, pierres à effiler la faux, boîtes pour les médicaments, couteaux pour nettoyer les outils, poignées pour les cannes, poignées et manches des outils, patins à glace, peignes, toupies, instruments de tissage, cure-pipe, instruments pour nettoyer les blessures des animaux, salières portables ou murales, poinçons, tubes pour les aiguilles à coudre, diverses pointes.
[289] Rayures obliques incisées, bandes incisées organisées en réseau, la branche de sapin stylisée, décoration « œils » (cercles concentriques avec un point au milieu), séries de lignes horizontales et verticales, ligne brisée (double ou triple), motifs phytomorphes, zoomorphes, anthropomorphes (triangles à 'têtes' formées de cercles concentriques), la rosace simple, rayons, le symbole du soleil, des X.
[290] Cérémonies de naissance, de noce, funéraires.
[291] Organisation des champs décorés; dessin à la cire et au « stylo » (un tuyau métallique très fin, épointé à un bout et muni d'une poignée en bois à l'autre bout, qui laisse couler un filet très mince de cire chaude); coloration en bains successifs de couleur; peinture proprement dite; décoration aux perles de verre; décoration à la feuille; dessin à l'eau forte.
[292] Croyances, superstitions, magie, culte: pendant les trois jours de Pâques (on offre des œufs, on chante pour en demander, les enfants jouent avec); à la veille de Pâques

Instruments et matières premières[293]

Couleurs[294]

Décoration

Systèmes de décoration[295]
Motifs décoratifs
Motifs avimorphes et zoomorphes[296]
Motifs cosmiques[297]
Motifs phytomorphes[298]
Motifs symboliques[299]
Motifs sous forme d'outils[300]
Représentations de parties du corps animal[301]

Valeurs/fonctions
Valeur cérémonielle
Valeur décorative

MASQUES POPULAIRES

Occasion/contexte d'utilisation[302]

(décoration des œufs - valeur magique); après Pâques (les « Pâques des bienheureux » - rites de mariage); pour obtenir fertilité et protection; dans la médecine magique.

[293] Aiguille, eau forte, cire chaude, peaux d'oignon, écorce de tilleul, « stylo », feuilles, chandelle, paille, plume d'oie, pinceaux, brosse, couleurs chimiques, couleurs naturelles.

[294] Bleu, jaune, brun, noir, orange, rouge, vert, violet.

[295] 1. traitement en plan (pas en volumes) de l'œuf: celui-ci est organisé en facettes ovales, la décoration se répète à l'identique sur chaque facette, si l'on fait tourner l'œuf autour de l'axe vertical; 2. organisation en champs décoratifs horizontaux: registres horizontaux qui entourent l'œuf; 3. délimitation de quatre surfaces en traçant deux axes, l'un horizontal et l'autre vertical: on obtient ainsi quatre quarts sur lesquels on reproduit en général le même élément ou la même composition; 4. création d'un système décoratif en un seul volume: cette technique produit un ensemble continu qui donne l'impression de se poursuivre à l'infini.

[296] Grenouille, grillon, escargot, poisson, colombe, crabe, canard, serpent, aigle, dragon.

[297] La lune, le soleil, les étoiles.

[298] Fleurs, fruits, feuilles.

[299] *Brâul popii* 'la ceinture du prêtre', la *voie égarée* (le labyrinthe), la couronne, la croix pascale, anges, chérubins.

[300] La bâton du berger, la lame de l'araire, la fourchette, le râteau, la pelle, le pic, la pioche, le dévidoir.

[301] Les cornes du bélier, la crête du coq, les crocs du lion, la patte de l'oie, l'œil du bœuf, le sabot de la chèvre.

Matières premières[303]

Techniques et procédés de fabrication[304]

Instruments utilisés pour la fabrication[305]

Catégories de masques populaires
Masques complets[306]
Masques-costumes zoomorphes[307]
Masques-costumes anthropomorphes[308]
Masques du cycle professionnel[309]
Masques réductifs[310]
Masques extracorporels[311]

---

[302] L'occasion la plus spectaculaire qui implique des masques est le Nouvel An ; certaines fêtes du calendrier ; certaines coutumes familiales ; aux environs du solstice d'été ; pendant les veillées (en Vrancea) ; lors de certaines fêtes du printemps.
[303] Flageolets, graines de maïs, écorce d'arbre, cornes animales, noix, restes de textiles, papier et carton peint, bois taillé, terre cuite, perles de verre, pièces de monnaie, boutons, épis de maïs, poils de cheval, de porc, plumes d'oiseaux, cuir et fourrure animale, plaques de cuivre, feutre, divers débris : restes de tonneaux, de seaux, etc., cordes, verre, osier, tissus, vases.
[304] Découpé dans une matière, collé, cousu, assemblé.
[305] Marteau, pinces, couteau, ciseaux, pic, vrille, herminette.
[306] Masques-costumes phytomorphes, les masques de sureau, les masques textiles, les masques en feuilles, les masques en osier et/ou pailles.
[307] Le masque de la vache, le masque du taureau, le masque de *brezaia*, le masque du cheval, de la chèvre, du chameau, du cerf, de la girafe, du loup, de l'agneau, masques d'oiseaux, d'ours, de sanglier, masque de la Turque.
[308] Masques du cycle familial (masque de pleureuse, masque de carnaval, masque de l'oncle, masque de la mort, masques funéraires, masques des sages-femmes, masques de naissance et de noce) masques de l'époque mythique (démons, *căluş*, *drăgaică*, esprits des morts, fous, *sântoader*, saints et saintes, laids et beaux).
[309] Masques de policiers, de bergers, de maîtres d'école, de médecins, de guérisseuses, de rois, de soldats, d'artisans (maréchal-ferrant, potier, etc.), de commerçants, de prêtres, de maires, de montreurs d'ours, de sorciers, masques ethniques (le Grec, le Turc, le Juif).
[310] Les masques pour la tête (les « têtes de bois », « têtes de plumes », « têtes peintes », le serviteur du diable, les « têtes de potiron », les « sacs pour la tête » - cagoules) ; masques pour le visage (masque simples ou complexes - doubles ou triples) ; masques pour le visage qui représentent les professions du village : le seigneur, le maître d'école, le berger et la bergère, le brigand, le gendarme, le médecin, les jeunes mariés, le commerçant, le soldat, l'agriculteur, le prêtre, le maire, le sorcier) ; les masques pour les membres (masque pour la main, pour la jambe, pour le sexe) ; le petit masque de la mariée ; le petit masque du montreur d'ours.
[311] Mascoïdes (de chèvre, de cheval, de loup, de sanglier, mascoïdes sexuels, des *căluş*, d'oiseaux, mascoïdes humains) ; les masques décoratifs - décorations extérieures ou intérieures des maisons (représentant des têtes d'animaux, surtout chevaux, des têtes humaines).

Valeurs/fonctions
Valeur cérémonielle
Valeur décorative

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Arta populară românească [L'art populaire roumain], Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1969.

Bănăţeanu, Tancred : *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare* [Prolégomènes à une théorie esthétique de l'art populaire], Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Bâtcă, Maria : *Însemn şi simbol în vestimentaţia ţărănească* [Signe et symbole dans le costume paysan], Bucureşti, Casa Abeona, 1997.

Dima, Alexandru: *Arta populară şi relaţiile ei* [L'art populaire et ses lisaisons], Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

Dima, Alexandru: *Conceptul de artă populară* [La conception d'art populaire], Bucureşti, 1939.

Evseev, Ivan : *Simboluri folclorice* [Les symboles folkloriques], Timişoara, Editura Facla, 1987.

Godea, Ioan : *Ceramica (Tehnologii tradiţionale)* [La céramique. Techniques traditionnelles], Timişoara, Editura de Vest, 2007.

Iordache, Gheorghe : *Ocupaţii tradiţionale pe teritoriul României. Studiu etnologic* [Métiers traditionnels sur le territoire roumain. Etude ethnologique], vol. III, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1996.

Moutsopoulos, Evanghelos : *Les catégories esthétiques. Introduction à une axiologie de l'objet esthétique*, Athènes, Arsénidès, 1966

Pârâu, Steluţa : *Interdependenţe în arta populară românească* [Interdépendances dans l'art populaire roumain], Bucureşti, Editura Meridiane, 1989.

Petrescu, Paul : *Creaţia plastică ţărănească* [La création plastique paysanne], Bucureşti, Editura Meridiane, 1976.

Petrescu, Paul, Cornel Irimie: *Meşteşuguri artistice în România* [Les métiers artistiques en Roumanie], Bucureşti, Editura Meridiane, 1967.

Slătineanu, Barbu: *Ceramica românească* [La céramique roumaine], Fundaţia pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1937

Stahl, Paul, Paul Petrescu : *Arta populară în Republica Populară Română. Ceramica* [L'art populaire en République Populaire Roumaine. La céramique], Bucureşti, 1958.

Stoica, Georgeta : *Podoabele populare româneşti* [Bijoux populaires roumains], Bucureşti, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu: *Dicţionar de artă populară românească*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu : *Arta populară românească*, [L'art populaire roumain], Bucureşti, Editura Meridiane, 1981.

Stoica, Georgeta, Olga Horşia: *Meşteşuguri artistice tradiţionale* [Les métiers artistiques traditionnels], Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001.

Tzigara-Samurcaş, Al. : *L'art du peuple roumain*, Genève, 1925.\

Vlăduţiu, Ion: *Creatori populari contemporani din România* [Créateurs contemporains d'art populaire en Roumanie] Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981.

Wolski, Wanda : « Moşteniri preistorice în arta populară românească » [Héritages préhistoriques dans l'art populaire roumain], in *Apulum*, VII-II, 1969.

Études spécifiques :

Aldea, Gheorghe : *Sculptura ţărănească în piatră* [La sculpture paysanne en pierre], Bucureşti, Editura Meridiane, 1969.

Alexianu, Al. : *Mode şi veşminte din trecut* [Modes et costumes du passé], vol. I, Bucureşti, Editura Meridiane, 1971.

Apolzan, Lucia : *Portul şi industria casnică textilă din Munţii Apuseni* [Le costume et l'industrie textile ménagère dans les Carpates occidentales], Bucureşti, 1944.

Bănăţeanu, Tancred : *Portul popular din Ţara Oaşului* [Le costume traditionnel dans la région d'Oaş], ESPLA, Bucureşti, 1955.

Blaj, Violeta, Elena Grigorescu: *Zona etnografică Făget* [La région ethnographique de Făget], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985.

Bratiloveanu-Popilian, Marcela : *Zona etnografică Plaiul Cloşanilor* [La région ethnographique du plateau de Cloşani], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1990.

Bucur, Corneliu : « Civilizaţia poporului român – etape şi concluzii ale unei cercetări interdisciplinare » [La civilisation roumaine : étapes et conclusions d'une recherche interdisciplinaire], dans *Revista de Etnografie şi Folclor*, tom 32, 1987.

Cioară, Maria : *Zona etnografică Rădăuţi* [La région ethnographique de Rădăuţi], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1979.

Cioară Bâtcă, Maria, Vlad Bâtcă : *Zona etnografică Teleorman* [La région ethnographique de Teleorman], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1985.

Dăncuş, Mihai : *Zona etnografică Maramureş* [La région ethnographique de Maramures], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1986.

Dunăre, Nicolae : *Arta populară din Valea Jiului (Regiunea*

Hunedoara) [L'art populaire de la Vallée de Jiu, région de Hunedoara], Bucureşti, Editura Academiei, 1963.

Dunăre, Nicolae : *Portul popular din Bihor* [Le costume traditionnel de Bihor], Bucureşti, ESPLA, 1957.

Dunăre, Nicolae: *Textilele populare româneşti din Munţii Bihorului* [Les tissus populaires roumains des montagnes de Bihor], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.

Dunăre, Nicolae, Marcela Focşa : *Portul buciumanilor din Munţii Apuseni* [Le costume des chanteurs au boutchoum des Carpates occidentales], Bucureşti, ESPLA, 1957.

Enache, Ştefan, Teodor Pleşa : *Zona etnografică Dolj* [La région ethnographique de Dolj], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1982.

Florescu, Florea Bobu : *Portul popular din Ţara Vrancei* [Le costume traditionnel de Vrancea], Bucureşti, ESPLA, 1958.

Florescu, Florea Bobu, Paul Stahl, Paul Petrescu : *Arta populară de pe Valea Bistriţei* [L'art populaire de la Vallée de la Bistriţa], Bucureşti, 1969.

Florescu, Florea Bobu, Paul Stahl, Paul Petrescu : *Arta populară din zonele Argeş şi Muscel* [Art populaire des régions d'Argeş et de Muscel], Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

Focşa, Gheorghe : *Evoluţia portului popular din zona Jiului de Sus* [L'évolution du costume traditionnel sur le cours supérieur du Jiu], ESPLA, 1957.

Formagiu, Hedwig-Maria : *Portul popular din România* [Le costume traditionnel roumain], Muzeul de Artă Populară al R. S. R., Bucureşti, 1974.

Gaga, Lidia : *Zona etnografică Almăj* [La région ethnographique d' Almăj], Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1984.

Godea, Focşa : *Ceramica din Gorj* [La céramique de Gorj], Bucureşti, Editura „Grai şi suflet – Cultura naţională", 2006.

Godea, Ioan : *Zona etnografică Beiuş* [La région ethnographique de Beiuş], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981.

Goia, Ioan Augustin : *Zona etnografică Meseş* [La région ethnographique de Meses], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1982.

Gorovei, Artur : *Ouăle de Paşti* [Les œufs de Pâques], Bucureşti, 1939.

Horşia, Olga : *Zona etnografică Buzău* [La région ethnographique de Buzau], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981.

Ichim, Dorinel : *Zona etnografică Trotuş* [La région ethnographique de Trotus], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1983.

Iordache, Gheorghe : *Unitate şi diversitate socio-etnografică* [Unité et diversité socio-ethnographique], Craiova, Editura Scrisul românesc, 1977.

Iordache, Gheorghe : *Mărturii etnoligvistice despre vechimea meseriilor populare româneşti, Studiu cu privire specială la Oltenia*

[Témoignages ethno-linguistiques sur l'ancienneté des métiers traditionnels roumains. Etude en Olténie], Craiova, Editura Scrisul românesc, 1980.

Irimie, Cornel : *Portul popular din Ţara Oltului. Zona Făgăraş* [Le costume traditionnel dans la région d'Olt – Făgăraş], Bucureşti, ESPLA, 1956.

Irimie, Cornel : *Portul popular din zona Branului* [Le costume populaire dans la région de Bran], Bucureşti, Editura Meridiane, 1960.

Marinescu, Marina : *Arta populară românească – Ţesături decorative* [L'art populaire roumain. Tissus décoratifs], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Mihăescu, Corina: *Cartea Slătioarei – Pagini de mărturii şi consideraţii etnologice* [Le livre de Slătioara. Témoignages et considérations éthnologiques], Bucureşti, 2002.

Mózes, Tereza : *Portul popular din nord-vestul României. Ţara Crişurilor* [Le costume traditionnel du Nord-Ouest de la Roumanie. La région des Criş], Oradea, Editura Muzeului Ţării Crişurilor, 2002.

Nicolescu, Corina, Paul Petrescu : *Ceramica românească tradiţională* [La céramique traditionnelle roumaine], Bucureşti, Editura Meridiane, 1974.

Nistoroaia, Gh.: *Ştergare populare* [Serviettes populaires], Bucureşti, Muzeul de Artă Populară, 1975.

Oprescu, G.: « Probleme româneşti de artă ţărănească » [Problèmes roumains de l'art paysan], în Academia Română, *Memoriile secţiunii literare*, seria III, tom IX, mem. 7, Bucureşti, 1940.

Pârâu, Steluţa : *Lumină şi culoare în amenajarea estetică a spaţiului ţărănesc tradiţional de locuit la români* [Lumière et couleur dans l'aménagement esthétique de l'espace habité traditionnel roumain], Galaţi, Editura Fundaţiei Universitare „Dunărea de Jos", 2001.

Petrescu, Paul : *Broderii pe piele în arta populară românească* [La broderie sur cuir dans l'art traditionnel roumain], Bucureşti, Editura Meridiane, 1968.

Petrescu, Paul : *Imaginea omului în arta populară românească* [L'image de l'homme dans l'art traditionnel roumain], Bucureşti, Editura Meridiane, 1969.

Roşu, Georgeta : *Jucării de lut* [Jouets en terre cuite], Bucureşti, Editura Editis, 1992.

Roşu, Georgeta : *Ulcioare de nuntă* [Poterie nuptiale], Muzeul Ţăranului Român, Bucureşti, 1997.

Secoşan, Elena, Paul Petrescu : *Portul popular de sărbătoare din România* [Le costume festif traditionnel en Roumanie], Bucureşti, Editura Meridiane, 1984.

Stoica, Georgeta: *Podoabele populare româneşti*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1976.

Stoica, Georgeta, Rada Ilie : *Zona etnografică Câmpia Boianului* [La région ethnographique de Câmpia Boianului], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1990.

Stoica, Georgeta, Olivia Moraru : *Zona etnografică Bran* [La région ethnographique de Bran], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981.

Tzigara-Samurcaş, Al. : *Izvoade de crestături ale ţăranului român* [Motifs des incisions du paysan roumain], Bucureşti, 1928.

Vuia, Romulus : *Portul popular din Ţara Haţegului* [Le costume traditionnel de la région de Hateg], Bucureşti, Editura Meridiane, 1926.

Vulcănescu, Romulus: *Măştile populare* [Les masques populaires], Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

Zahacinschi, Maria, Nicolae Zahacinschi : *Ouăle de Paşti la români* [Les œufs de Pâques chez les Roumains], Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1992.

Zderciuc, Boris : *Covorul din Maramureş* [Le tapis de Maramures], Bucureşti, 1973.

Corina MIHĂESCU
Steluța PÂRÂU

Cuisine traditionnelle

La section « Cuisine traditionnelle » est conçue sous la forme d'une typologie très générale ; elle constitue un cadre ouvert autant à l'introduction de nouveaux éléments qu'à divers glissements, soit verticaux (depuis le statut de plat quotidien à celui de plat historique, conservé uniquement dans la mémoire de la communauté), soit horizontaux (la généralisation ou la réduction aréale d'une recette à partir d'une aire initiale). L'inventaire des plats traditionnels du patrimoine immatériel de Roumanie a été dressé sur la base des critères suivants :

1. critère fonctionnel : le contexte de préparation (le moment, les acteurs, le système de prescriptions, de restrictions ou d'interdits religieux et magiques-rituels), le contexte de consommation (le cadre temporel: festif-communautaire et familial ou, au contraire, quotidien) et les significations symboliques des plats (offrande, sacrifice, don oblatif ou cérémoniel, plat à valeur magique, prophylactique, curative ou divinatoire) ;
2. critère géographique : l'aire de dispersion (plat général, régional ou local) et la fréquence de la préparation et de la consommation du plat à l'heure actuelle ;
3. critère identitaire : la représentativité et la valeur identitaire du plat (le degré de spécificité par rapport aux occupations et au groupe ethnique) ;
4. critère technique : les techniques traditionnelles de préparation (la recette-type) et les manières de mise en œuvre (les versions régionales ou locales de préparation et de consommation, les noms des plats, cf. notes du présent chapitre) ;
5. critère historique : l'ancienneté de l'attestation, le maintien, le remplacement ou l'abandon de certains ingrédients ou plats alimentaires.

En effet, la cuisine traditionnelle roumaine est étroitement liée d'une part aux fêtes religieuses et au calendrier des travaux, d'autre part aux événements de la vie humaine (naissance, mariage, mort), ce qui impose de conserver rigoureusement non seulement les recettes porteuses de multiples significations, mais également les comportements relatifs à leur préparation et à leur consommation. Dans certains contextes, on peut même parler d'une spécialisation rituelle : la sage-femme qui prépare la tourte des Fées

marraines lors de la naissance d'un enfant, ou encore la pleureuse ou la femme qui prépare l'hostie, qui est chargée par la famille ou la communauté de cuire le pain pour les rites funéraires. Dans d'autres cas, c'est le bénéficiaire de l'acte alimentaire qui prépare lui-même les plats à valeur magique-rituelle, en obéissant alors aux prescriptions et aux restrictions pour obtenir un résultat donné (par exemple la préparation et la consommation du pain de Saint-André par les jeunes filles nubiles).

La mise en parallèle de l'inventaire des plats alimentaires, de celui des traditions et des rites et de celui des arts de la parole laisse immédiatement voir l'ensemble du processus de préparation – avec sa série de normes et de contraintes – ainsi que les significations culturelles des aliments dans des contextes précis.

On peut ainsi dire du pain – sous ses multiples avatars – qu'il est présent dans tous les contextes traditionnels festifs religieux, communautaires et familiaux, mais également dans le contexte quotidien, en tant qu'aliment fondamental, sacré et sacralisant. Inversement, d'autres aliments ou plats ne sont considérés comme consacrés que lors de certaines fêtes, comme la viande de porc à Noël, l'oeuf dur, la *pasca* et la viande d'agneau à Pâques, les céréales bouillies au lait à l'Ascension, les fruits de saison à la fête des Apôtres Pierre et Paul – le 29 juin – et à la Saint-Élie – le 20 juillet. L'acte alimentaire dépasse par là les simples besoins physiologiques pour devenir un acte chargé de significations religieuses, magiques-rituelles ou sociales ; ceci est visible non seulement dans les gestes – devenus rituels – mais aussi dans la tradition littéraire orale ancienne, depuis les narrations à caractère mythique et religieux jusqu'à des formes poétiques spécifiques, comme les oraisons ou les chants.

Les interdits religieux rythment également la consommation des protéines animales. En effet, les Roumains observent quatre périodes annuelles de jeûne : sept semaines à Pâques, six semaines à Noël, deux semaines à l'Assomption et entre dix et trente-cinq jours à la fête des Apôtres Pierre et Paul. A celles-ci s'ajoutent les jours maigres à la veille de certaines autres fêtes et tous les mercredis et vendredis ordinaires. Le jeûne orthodoxe comporte également des restrictions de comportement (on n'y célèbre pas de fête, de mariage ou de baptême) et il exclut complètement la consommation de produits laitiers, d'œufs et parfois même d'huile et de vin. En outre, il est rythmé de périodes de restriction progressive, de prescriptions de consommation et de gestes rituels. C'est pourquoi nous avons jugé opportun d'inclure dans notre liste les plats exclusivement végétaux, qui portent d'ailleurs une forte empreinte identitaire, et cela à plusieurs égards : d'une part, ces plats mettent en évidence le rapport de l'homme au monde naturel (toute une série de ces plats sont fondés sur une bonne connaissance de la flore spontanée), et d'autre part – participant d'un certain comportement religieux – ces plats végétaux bénéficient d'une riche

tradition narrative qui les consacre dans les contextes quotidiens ou festifs et qui leur confère des valeurs symboliques de par leur proximité au sacré.

Notre présentation suit un ordre des sous-chapitres fondé sur l'importance patrimoniale de chaque plat, mais aussi sur l'ampleur de ses rapports aux autres domaines culturels. Nous accorderons donc une place privilégiée aux plats à fonction rituelle et cérémonielle et ensuite aux plats liés à la nature (à l'élevage du bétail, à l'exploitation de la flore spontanée et à la culture des légumes).

Ensuite, de même que les traditions culinaires et coutumières liées au pain, qui sont essentielles pour la civilisation roumaine, un autre segment de l'alimentation et de la cuisine traditionnelle est définitoire pour le patrimoine immatériel roumain : celui lié à l'une des plus anciennes occupations, le pâturage. Nous y consacrons donc un sous-chapitre entier qui détaille les types de recettes et leurs aires de dispersion ; malheureusement, le manque de données ethnographiques nous empêche d'approfondir le contexte de préparation et de consommation dans ce cas précis.

Nous faisons également une large place aux recettes de conservation des aliments, de fabrication des boissons, ainsi qu'aux aliments sortis d'usage, mais qui sont toujours porteurs de valeurs identitaires. Dans la partie finale, nous présentons les éléments spécifiques de l'acte alimentaire en Roumanie, éléments qui pourraient se constituer en véritable profil ethno-gastronomique du pays.

Recettes de plats ceréaliers (usage rituel et cérémoniel)[1]

Cycle familial

Bouillies de blé :
En contexte funéraire et post-funéraire[2]

Pains azyme à base de farine de blé :
Dans le contexte de la naissance[3]
Dans un contexte pré-marital festif[4]

Pains à pâte levée, cuits ou frits, à base de farine de blé :
Dans le contexte marital[5]

---

[1] V. *Fêtes.*
[2] *Coliva* (toutes les régions, sauf la Transylvanie et Banat).
[3] Pain azyme, tourte ou *pogace* (Munténie et Olténie).
[4] Tourte (*turta de Indrei* au sel et aux graines de pavot, en Transylvanie).
[5] *Colaci* - pains sous forme d'anneau (toutes les régions), beignets (*pogace* cuites à l'huile, dans le Nord et l'Ouest de la Transylvanie), *colac* (*ţâpău* farci au fromage, au Maramures)

Dans le contexte de la naissance[6]
En contexte funéraire et post-funéraire[7]

Pains cuits à base de farine de blé et de maïs :
En contexte funéraire et post-funéraire[8]

Cycle annuel :

Bouillies à base de farine de céréales et de produits laitiers :
Offrandes à la Pentecôte[9]
A l'Ascension (Ispasul)[10]

Pains azyme à base de farine de blé :
Bouillis :
Fête des 40 Martyrs de Sébaste (le 9 mars)[11]
Cuits :
Fête des Quarante Martyrs de Sébaste (le 9 mars)[12]
Première semaine du Carême[13]
Fête de Saint Georges (le 23 avril)[14]
Exaltation de la Sainte Croix (entre le 29 août et le 14 septembre)[15]
Fête des Saints Archanges Michel et Gabriel (le 8 novembre)[16]
La veille de Noël (le 24 décembre) et de la fête de Saint André (le 29 novembre)[17]

(v. *Art du récit, Musique folklorique, Danse folklorique*).
[6] *Colaci, colaci* du parrain*, colaci* des beaux-parents (toutes les régions) ; *pupăza moaşei* (Moldavie).
[7] *Colaci* (diverses formes, dénominations différentes selon le contexte ; toutes les régions).
[8] *Turtă de mălai* - tourte de farine de maïs*, mălai dospit* - farine fermentée de maïs (toutes les régions).
[9] *Colarez* - plat à base de lait et de farine (Munténie).
[10] *Păsat* ou *pâsat* - plat à base de graines de maïs écrasées, aux oignons blanchis dans de l'huile ou dans du saindoux (Munténie et Olténie).
[11] *Mucenici, măcinici, sfînţi, sfînţişori* – plat à base de pâte bouillie à l'eau, avec du sucre, des noix et de la canelle (Munténie).
[12] *Turta de Sâmţi* - plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (Transylvanie).
[13] *Turta furnicilor* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (Munténie).
[14] *Năprool, năproor, turta de Năprool* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (chez les bergers de l'Ouest de l'Olténie).
[15] *Pogace* ou *turtă* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (consommation rituelle lors des jeûnes stricts à la mémoire des parents morts de mort violente).
[16] *Turta arieţilor* – plat à base de pain azyme cuit au feu de bois (chez les bergers du Nord de la Munténie).
[17] *Joflă, juflă, jolfă, pelincile Domnului* – plat à base de pâte feuillettée farcie aux graines de chanvre écrasées et cuites ensuite avec des noix (Moldavie).

Pains cuits, à pâte levée et à la farine de blé :
Fête des Saints Athanase et Cyrille d'Alexandrie (le 18 janvier)[18]
Le premier samedi du Grand Carême (samedi de Saint Théodore Tiron)[19]
Fête des Quarante Martyrs de Sébaste (le 9 mars)[20]
Le dernier samedi du Grand Carême (samedi de Lazare, veille des Rameaux)[21]
A Pâques[22]
A Noël (le 25 décembre)[23]
Les offrandes d'automne/Exaltation de la Sainte Croix (le 14 septembre)[24]
La fête de Saint Dimitri de Thessalonique (le 26 octobre)[25]
La fête de Saint Spyridon (le 12 décembre)[26]

Plats à base de farine de blé et diverses farces :
Sans levain (pâte feuilletée)
Le 5e samedi du Grand Carême (samedi de l'Acathiste)[27]
Le dernier samedi du Grand Carême (samedi de Lazare, veille des Rameaux)[28]
Pains à pâte levée
A Pâques[29]

Pains cuits ou frits à pâte levée, à base de farine mixte (blé et maïs) :
La première semaine du Gand Carême[30]
La fête des Saints Apôtres Pierre et Paul (le 29 juin)[31]

---

[18] *Colac* – pain en forme d'anneau, enduite de beurre et de miel (offrande contre les épidémies ; Munténie et Moldavie).
[19] *Bradoşi, brăduleţi, brânduşei* – pain sous forme de végétaux (Banat et région de Sibiu) ou sous forme d'outils ('les fers à cheval de Saint Théodore' en Moldavie).
[20] *Sfinţi, sâmţi sau mucenici* – pain d'aspect anthropomorphe, enduit de miel et couvert de noix (Moldavie).
[21] *Colac* - pain rond (offrande des femmes dont un ou plusieurs enfants sont morts en bas âge : Munténie).
[22] *Paşti* - pain rituel (Transylvanie).
[23] *Bobârnac, piţărău, pup, colindeţ, covrig, colac* – pain sous forme d'anneau, de dimensions variables, parfois enduit de lait, de sucre et d'œuf (toutes les régions) ; *stolnic* (Maramures).
[24] *Colac, covrig* - pain rond (Munténie).
[25] *Colac, covrig* - pain rond (Muscel).
[26] *Colac* – pain sous forme d'anneau, offrande consacrée à l'église (Munténie).
[27] *Plăcintă* – pâtisserie feuillettée farcie à l'œuf et au fromage (toutes les régions).
[28] *Plăcintă* – pâtisserie feuillettée farcie à l'œuf et au fromage (toutes les régions).
[29] *Pască* ou *nafura de Paşti* 'gâteau de Pâques' – pain rond aux décorations en pâte (Moldavie, Bukovine, étendu aussi en Munténie).
[30] *Turta Sf. Luni* – pain rond (bergers de Maramures).
[31] *Alivenci* – plat à l'œuf, au lait et aux légumes, cuit à l'huile (Moldavie).

Plats à base d'œufs (à caractère rituel et cérémoniel)

Plats à base d'œufs :
Le début du Grand Carême[32]
Le samedi de Lazare, veille des Rameaux[33]
A Pâques[34]

Plats à base de viande (à caractère cérémoniel et festif, diffusion géographique quasi-générale)[35]

Plats à base de viande conservés par diverses méthodes
Plats à base de viande salée et séchée[36]
Plats à base de viande fumée[37]

Plats à base de viande bouillie
Plats à base de viande bouillie et épicée[38]
Plat à base de viande bouillie, conservés sous vide[39]
Plats à base de viande bouillie, à l'aspic et aux épices[40]
Plats à base de viande bouillie aux légumes, avec ou sans pâtes[41]
Plats à base de viande bouillie et aigrie, aux légumes[42]
Plats à base de viande bouillie aux légumes, aux herbes, aux graisses végétales ou animales ou à la sauce[43]

---

[32] *Alviță, halviță* – crème de blanc d'œuf et de sucre, aux noix, aux noisettes et aux raisins secs (Munténie et Dobroudja).
[33] *Păpăraie* ou *papară* – plat préparé avec les œufs que reçoivent en cadeau les chanteuses *Lazarites*, consommé en signe de mariage symbolique (lors de la fête commémorant Lazare, qui est mort la veille de ses noces - le samedi ou le dimanche avant les Rameaux) (Olténie, Munténie, Dobroudja).
[34] Œufs durs peints selon diverses méthodes, aux décorations et couleurs variées : œufs rouges ou *merişoare* ; peints à la plume ou au pinceau, *înpistrit, muncit* ou *trudit* (œufs plongés dans des bains successifs de couleur et couverts de cire) ou décorés de miniscules fers à cheval en métal ; toutes les régions) (v. *Métiers*).
[35] V. *Fêtes*.
[36] *Pastramă* – viande fumée de veau, de porc, d'agneau, de volaille, de venaison, de poisson d'eau douce ou de mer.
[37] *Pastramă* – viande fumée de veau, de porc, d'agneau, de volaille, de venaison, de poisson d'eau douce ou de mer ; jambon de porc ; jambon cuit, graisse, saindoux de porc.
[38] *Rasol* – pot-au-feu de veau, de porc ou de poisson ; saumure de poisson d'eau douce ou de mer ; crustacées, escargots et coquillages.
[39] *Sloi de oaie* – plat spécifique aux bergers, obtenu par cuisson de la viande d'agneau, suivie de sa conservation sous vide dans des récipients de bois.
[40] *Piftii, aituri* ou *cătărigi de porc* - aspic de porc ; *răcituri* – gelée de volaille (coq ou dinde) ; *piftie* – viande de poisson d'eau douce en aspic (Dobroudja).
[41] *Supă, zeamă dulce* – soupe de bœuf ou de volaille.
[42] *Ciorbă, borş, zeamă acră* : de bœuf, de porc, d'agneau, de poisson.
[43] *Tocană* - hachis de bœuf, de porc, de volaille, de venaison; *ostropel* – fricassée de

Plats à base de viande cuite, grillée ou frite
Grillades[44]

Plats à base de viande hachée
Plats à base de tripes hachées, épicées, parfois aussi fumées, bouillies ou cuites[45]
Plats à base de viande et de graisse hachées, épicées, parfois aussi fumées, cuites ou grillées[46]
Plats à base de viande et de graisse hachées, épicées, avec ou sans herbes, aux légumes et au riz ou au bulgur (blé grossièrement écrasé)[47]

Recettes de plats à base de lait (plats quotidiens a spécifique professionnel)

Produits laitiers
Lait frais, bouilli ou non[48]
Lait fermenté[49]
Produits laitiers fermentés et bouillis résultant des diverses étapes de trasformation du lait de vache ou de mouton[50]
Produits laitiers obtenus par malaxage du lait fermenté[51]

Fromages[52]
Fromages à base de lait fermenté et bouilli[53]
Fromages fermentés conservés au sel[54]

---

volaille ; *plachie* de poisson – poisson aux oignons, au four ; *ciulama* fricassée de bœuf ou de volaille ; *tochitură* – hachis ; *tuslama* – plat à base d'estomac et de pieds de bœuf ; *stufat* d'agneau – agneau aux oignons et à l'ail, cuit au feu doux.

[44] Au grill, à la poêle, au four ; de bœuf, de porc, d'agneau, de mouton, de volaille, de venaison, de poisson d'eau douce ou salée ; volaille à la broche.

[45] Porc : *tobă* ou *dobă*, *caltaboş, caldaboş, bundărete ; sângerete – variétés de boudin ; lebăr, maioş* – saucisse au foie ; *drob* – hachis d'agneau.

[46] Saucisses de porc ou mixtes (porc, veau, agneau) ; *mititei* – boulettes au grill ; *chiftele, pârjoale* – boulettes de viande.

[47] *Sarmale, sarme, varză umplută sau găluşte* – choux aigres farcis au riz et à la viande de bœuf, de porc, d'agneau ou mixte ; *musaca* et *varză clujenească* – tarte aux choux et au hachis de viande de porc ou mixte ; légumes farcis à la viande hachée (poivrons, courgettes, pommes de terre, tomates, aubergines).

[48] Sucré : de vache, de bufle, de chèvre.

[49] Lait aigre ou *broştioi, bătut, prins* – lait caillé : de vache, de bufle, de mouton ; lait caillé ou *chişleag.*

[50] *Zară* ou *zer*.

[51] Crème fraîche, beurre.

[52] V. *Métiers.*

[53] Fromage blanc, fromage frais, *sămătişă; urdă* ; *jintiță, ligurt, fudurei, bămburi ; scopt.*

[54] *Acră* – fromage fermenté aigre*, frământată* – fromage à pâte pressée ; *zburată ; caş* au

Fromages fermentés, fondus et homogénéisés, conservés par séchage ou fumage[55]

Plats de bergers à base de produits laitiers et de fromages
Bouillies de légumes aux produits latiers[56]
Bouillies de céréales aux produits laitiers et au fromage[57]

Procédés de conservation des aliments

Séchage[58]
Salaison et séchage[59]
Fumage au froid (fruits)
Salaison et fumage au froid[60]
Conservation de longue durée en saumure avec ou sans ferments naturels ou épices[61]
Conservation de longue durée dans de la graisse animale[62]
Conservation de longue durée dans du sirop léger ou concentré[63]

Méthodes et procédés de fabrication des boissons

Boissons non alcooliques ou faiblement alcoolisées à base de :
Fruits fermentés[64]
Miel fermenté[65]
Fruits ou plantes, au sucre ajouté[66]

Boissons moyennement alcoolisées à base de céréales fermentées[67]

---

levain ; fromage malaxé ; *brânză de burduf* – fromage de mouton à pâte pressé, salé et affiné ; féta de Braila ; fromage bulgare ou *telemea*.
[55] Gruyère (conservé en fûts de bois de conifère).
[56] *Sârbuşcă.*
[57] *Balmoş* ou *halmoş* – plat à base de fromage frais de mouton cuit au lait et à la farine de maïs ; *bulz* – tourte à la farine de maïs et au fromage ; *păpăraie* – omelette.
[58] Fruits, légumes, herbes.
[59] Poisson d'eau douce et de mer ; viande de bœuf, de porc, d'agneau, de venaison (pastrama).
[60] Poisson d'eau douce et de mer ; viande de bœuf, de porc, d'agneau, de venaison ; fromages fermentés.
[61] Légumes et feuilles, fromages fermentés.
[62] Viande et plats à la viande de porc.
[63] Fruits.
[64] *Must*, *mere pritocite*, *ciuderi*, *livej, alivej*, *must de mere*.
[65] *Mied*.
[66] *Socată* – boisson à l'arôme de sureau, vin de cynorrhodon (fruits de l'églantier).
[67] Bière d'orge et de seigle.

Boissons alcooliques fermentées à base de raisins
Par macération-fermentation sur lie
Par foulage suivi de la fermentation du moût

Boissons alcooliques obtenues par distillation du marc de raisin[68]

Boissons alcooliques à base de fruits fermentés et distillés[69]

Boissons alcooliques à base de céréales fermentées et distillées[70]

Boissons alcooliques à base de fruits ou de sirops de fruits et à l'alcool ajouté[71]

Plats historiques (sortis d'usage)

Azimă – pain azyme ; plat quotidien et rituel, aujourd'hui remplacé par le pain levé

Bulgur – blé grossièrement écrasé ; plat festif et cérémoniel, utilisé comme liant ou comme base pour le hachis de viande ; remplacé par le riz

Chişcă – saucisse aux graines de céréales ou de maïs, en Transylvanie et Moldavie

Covaşă – plat obtenu par fermentation de la farine de blé et de maïs ; offrande rituelle à la veille de la fête de Saint André, en Moldavie

Crupe – graines de maïs écrasées, utilisées comme liant ou comme base pour les hachis de viande

Bière d'orge, bière de seigle

Mămăligă de millet, d'orge ou de seigle – plat quotidien, remplacé par la *mamaliga* de maïs

Merdenchiu – plat à base de potiron sucré au miel, en Moldavie

Meşniţă – bouillie de farine de maïs ou de millet, à l'eau et au lait cru, en Transylvanie

Mied – variété d'hydromel, boisson fermentée à base de miel ; offrande rituelle lors de la Fête de l'automne, le 26 octobre

Mustăreaţă – boisson non fermentée à base de sève de bouleau

Muhalbei – boisson à base de jus de raisin cuit, à la farine et aux noix, au Dobroudja

---

[68] *Rachiu de tescovină*; *rachiu de drojdie*.
[69] *Tuică* de prunes, de prunes cerises, de mûres blanches ou noires, de fruits mélangés ; raki de betterave ; *horilcă* - alcool fort, obtenu par distillation des jus de fruits sucrés ; *rachiu, răchie* ; *vinars, jinars* de prunes, de poires, de pêches, de fraises, de fruits mixtes ; pălincă.
[70] Horincă, horincă de bucate, pălincă.
[71] *Vişinată* – liqueur aux cerises griottes*, cireşată* – liqueur aux cerises, *cornată* – liqueur au raisin, *afînată* – liqueur de myrtille, *caisata* – liqueur d'abricots.

Mursă – boisson faiblement alcoolisée à base de miel et d'eau

Pacele – plat à base de genou de veau, à l'œuf, au vinaigre et au yaourt, au Dobroudja, sur le Danube inférieur, en Olténie

Şuşoi – pain mouillé, au sel et au fromage

Bouillies d'orge, d'avoine, de millet ou mixtes – plat quotidien ; usage magique-rituel lors de la fête de Sainte Barbara, le 4 décembre, pour protéger les enfants contre les maladies de la peau

Zabic – tourte à la farine de maïs, bouillie ou cuite, en Olténie.

Plats maigres pour le Carême (plats quotidiens)[72]

Plats à base de feuilles fraîches, aux graisses végétales, aux ferments naturels et aux épices

Plantes de saison de la flore spontanée[73]
Légumes de culture de la saison[74]

Bouillies au ferment naturel, avec ou sans pâtes[75]

Plantes de saison de la flore spontanée[76]
Légumes-feuilles de culture[77]
Feuilles et légumes (aux herbes)[78]
Fruits frais, secs ou fumés[79]

Plats au four (aux légumes, à la graisse végétale et aux épices)[80]

A base de plantes de la flore spontanée[81]
A base de légumes-feuilles de culture[82]
A base de légumes ou de mélanges de légumes[83]

---

[72] V. *Fêtes.*

[73] Ail sauvage (*Allium montanum*), oseille, pissenlit, oseille épinard (*Astrantia major)*, ficaire (*Ficaria verna*).

[74] Concombres, raifort, laitue, salade, betterave rouge, épinards, tomates, ail, chou blanc ou rouge.

[75] Potage ou soupe aigre, soupe ; aigries au borsch (ferment naturel à base de blé et de maïs), jus de fruits frais (prunes cerises, abricots verts, raisins verts), aux tomates fraîches ou en conserve, au lait aigre ou au petit-lait ; pour la consistance, on peut ajouter des pâtes ou du riz. Servies en plat principal.

[76] Oseille, lamier tacheté (*Lamium maculatum*), grande ortie, champignons.

[77] Bonne dame (*Atriplex hortensis*), poireau, épinards, oseille, petite ortie.

[78] Pommes de terre, flageolets ou haricots, navets, poireaux, tomates ou choux, avec des oignons, des carotes, du céléri, du persil, du panais et des herbes : livèche (*Levisticum officinale*), thym, feuilles de persil ou de céléri.

[79] *Chisăliţă* ou jus de fruits : raisins, abricots, pommes, fruits de prunellier, prunes et cerises griottes.

[80] *Tocană*, *iahnie*, *ghiveci* : servis en second plat principal.

[81] Lamier tacheté (*Lamium maculatum*) ou grande ortie.

[82] Poireau, épinards, oseille, vieux garçon (*Coleus blumei*).

A base de légumes ou de feuilles et aux pâtes[84]

Bouillies de céréales :
Bouillies de graines[85]
Farine de maïs bouillie[86]

Eléments spécifiques des recettes roumaines :

Les interdits concernant la consommation de viande et d'aliments d'origine animale (lait, œufs et produits dérivés) pendant les quatre jeûnes annuels fixés par l'Eglise orthodoxe et les mercredis et les vendredis ordinaires ; les *restrictions* et prescriptions portant sur la consommation d'alcool, sur l'utilisation de certains ingrédients ou sur certaines opérations culinaires (couper, bouillir, écraser, épicer les aliments) lors de certains jours consacrés.

La préparation du pain (pain quotidien, mais aussi rituel et cérémoniel) implique l'ajout d'un ferment naturel – levain ou ferment de vin – ou industriel. Le pain azyme est aujourd'hui sorti de l'usage quotidien ; il n'est plus employé que dans certains contextes rituels.

La variété des viandes : bœuf, porc, mouton (agneau), chèvre, volaille (poulet, coq, cannard, oie, dinde), poissons d'eau douce ou de mer, venaison grande ou petite, à poils ou à plumes et rarement, la consommation de viande chevaline et bubaline.

La base des plats est consituée de pâtes et bouillies de céréales, de légumes bouillis ou en saramure/au vinaigre, de grillades, de bouillies de viande, ou de produits laitiers.

Les graisses utilisées sont : graisses animales (graisse de volaille, lard, saindoux, suif de mouton, cette dernière surtout pour la préparation des pâtes) ou graisses végétales (huile de tournessol, de potiron ou huile de germes de maïs).

Lves combinaisons les plus fréquentes : légumes et huiles végétales, bouillies de céréales et pâtes aux produits laitiers (salées ou sucrées), viande

---

[83] *Iahnie* ou *tocană* de pommes de terre ou de haricots ; macédoine de légumes « des moines » ou maigre, macédoine de pommes de terre, de flageolets ou de haricots, de navets, d'aubergines ou de tomates avec des oignons et éventuellement des herbes et des épices : ail, poivre, thym, aneth, feuilles de persil ou de céléri ; choux haché cuit à l'huile.

[84] *Pilaf* ou *plachie* : riz bouilli aux champignons, aux olives, à l'oseille, aux épinards ou aux orties ; riz pilaf aux herbes et au poivron (« riz serbe ») ; poivrons farcis au riz, aux oignons et aux herbes ; *sarmale* maigres : feuilles de choux farcies au riz, à l'oignon et aux herbes ; choux haché doré à l'huile et aux vermicelles.

[85] Blé ou maïs au sucre ou au sel.

[86] *Mămăligă* ou *coleaşă* - pâte ou tourte de farine de maïs, *terci* - bouillie légère de farine de maïs.

et légumes (légumes vapeur ou conservés en saumure/vinaigre), plats à base de viande épicée et/ou fumée.

Eléments spécifiques de la cuisine roumaine :

a) l'ajout d'un ferment végétal (*borsch*, vinaigre de vin ou de fruits frais ou en purée) ou ferment du lait (petit-lait, kéfir) dans les bouillies de viandes et de légumes ;

b) l'ajout d'un mélange d'œuf cru et de crème fraîche dans les bouillies de légumes et de viande ;

c) la préparation des sauces avec de la farine (avec ou sans oignons) dorée dans de la graisse végétale ou animale ;

d) l'utilisation d'épices de culture (thym, raifort, livèche, marjolaine, aneth, persil, estragon, paprika, ail) et d'herbes sauvages (thym sauvage – *Thymus pulegioides*, cerfeuil, ail sauvage ou échalote) dans les plats de légumes, les plats de viande ou mixtes ;

e) l'utilisation d'épices exotiques dans certains plats quotidiens ou festifs (le poivre pour les plats à base de viande ou de légumes, la canelle, les clous de girofle, la noix de muscade, la vanille pour les desserts) ;

f) l'utilisation de feuilles sauvages (orties, amarante, ficaire, ail des ours) ou de culture (bonne dame, oseille, épinards) dans les plats principaux lors des périodes de jeûne.

Les goûts dominants et les combinaisons les plus fréquentes : acide et salé, acide et amer, salé et épicé, acide et doux, sucré aux arômes.

TERMINOLOGIE EN DIALECTE AROUMAIN

Plats aroumains équivalents des plats roumains :

Plats céréaliers :

Bouillies :

colarez – plat à base de lait et de farine – *culeaşu* ;
colivă – gâteau offrande pour les morts – *găru.*

Pâtes :

beignets – tiγăn'i ;
colac – offrande consacrée à l'église – *luturγie* ;
colac – ţâpău farci au fromage – *bucuvală* ;
colaci – culaţ ;
colaci des beaux-parents – *culacu a cuscrâl'ei* ;
colaci du parrain – *culacu a nunlui* ;
pain – *păni* ;

pain azyme – *turtă*, *pisnică* ;
paşti – pain rituel – *culacu di paşti* ;
plăcintă 'galette'– pâtisserie feuillettée farcie à l'œuf et au fromage – *pită di caş* ;
pâtisserie à base de farine de blé – *pită di bubotă* ;
pâtisserie millefeuilles – *pitărоan'e* ;
galette aux épinards, au fromage et à la viande – *colbureca* ;
galette aux orties fraîches – *pită de vearză, urdzâcoan'i ;*
galette aux orties sèches – *pită di uscati ;*
pâtisserie au vert – *virdzarea* ;
galette au lait – *pită di lapti* ;
galette à base de pâte mélangée de beurre et de fromage – *cucumbişă* ;
galette sucrée aux pommes et aux amandes – *ghiulvaraca* ;
pâtisserie à base de farine de maïs – *pispilită* ;
galette millefeuilles – *pită de peturi ;*
tourte à base de blé – *grânată*.

Plats carnés :
aspic – *pâce* ;
viande bouillie au riz – *cară cu urizu/arizu* ;
jumări – rillons – *ţâgâridz, cumăţ di seu tuchit* ;
poisson à la poêle – *pescu ţâgnâsit* ;
rasol – pot-au-feu de poisson – *pescu hiertu* ;
saucisses – *culicanits, culeu* ;
viande fumée – *păstrâmă* ;
tocană – hachis – *ghelă rămănească, cară hiartă tu oală, făr zarzavati cu apă şi umtu*.

Plats laitiers :

Produits laitiers :
colastră – *culastru* ;
lait aigre – *străγiat* ;
lait caillé – *θală* ;
urdă – *ghiză* ;
zer – 'petit-lait' – *dzăru.*
Fromages :
fromage – *caşu* ;
fromage blanc – *caşu dulţi*.

Plats maigres pour le carême :
chisăliţă – jus de prunes – *cuşafi ;*
iahnie – 'ragoût' de pommes de terre ou de haricots – *ghelă (di patati, di*

fisul'iu) ;
pilaf 'riz pilaf': riz bouilli aux champignons, aux olives, à l'oseille, aux épinards ou aux orties) – *ghelă di urizu/arizu (cu bureț, marsini, şteγii, urdzăț – ghelă (di urizu/arizu cu bureț, marsini, şteγii, urdzăț)* ;
plats à base d'orties – *burane*.

Boissons alcoolisés à base de fruits fermentés et distillés :
țuică 'tzuika' de prunes – *răchii di purî*.

Plats spécifiques des Aroumains :

Plats à base de céréales et de produits laitiers :
bulgur – blé grossièrement écrasé; plat festif et cérémoniel – *târhână* ;
farine de maïs cuite à l'eau, au sel et au beurre – *tarapaşu* ;
farine de maïs cuite à l'eau, à l'huile, avec des morceaux de pain – *culeaşu alb* ;
farine de maïs au fromage – *pilificu* ;
mamaliga au beurre – *căciumacu* ;
morceaux de pain au beurre chaud – *bucuvală* ;
morceaux de pain sec à l'eau et au beurre – *dzamă.*

Pâtisseries farcies :
feuilles pâtissières écrasées bouillies au lait et au fromage – *peturi* ;
millefeuilles au beurre – *pitoan'e* ;
pâtisserie aux légumes – *pită de veardză* ;
pâtisserie de maïs au beurre et au fromage – *câmbăcuki* ;
pâtisserie en blé concassé aux lardons – *târhânoan'i*.

Plats carnés :
viande grillée à la broche – *cară friptă pi sulă* (surtout viande d'agneau) ;
rôti de foie couvert de tripes – *arumani ;*
tripes au riz – *ianomati* ;
tripes hachées dans les boyaux – *cucurudz ;*
escargots au riz – *zmelgi cu urizu/arizu* ;

Plats à base de fromage :
fromage aux poivrons grillés et aux tomates – *pipiriți/piperchi țâγnisiti* ;
fromage fondu – *caşu țâγnâsit* ;
petit-lait à l'ourda – *zâγârdiş*.

Plats maigres pour le carême :
plat maigre au potiron – *chicurichea*.

BIBLIOGRAPHIE

Études générales :

Conea, Ion (coord.) : *Clopotiva, un sat din Haţeg (Monografie sociologică întocmită de echipa regală studenţească 19/935 sub conducerea lui...)* [Clopotiva, village de Hateg. Monographie sociologique rédigée par l'équipe royale d'étudiants 19/935, sous la direction de...] (vol. I), Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale al României, 1940.

Cristescu-Golopenţia, Ştefania : *Gospodăria în credinţele şi riturile magice ale femeilor din Drăguş (Făgăraş)*, [La maison dans les croyances et les rites magiques des femmes du village de Dragus (Fagaras)], Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale al României, 1940.

Morariu, Tiberiu : *Viaţa pastorală în Munţii Rodnei*, [La vie des berges des montagnes Rodna], Societatea Regală Română de Geografie, 1937.

Ştiucă, Narcisa Alexandra (coord.) : *Roşcani, un sat pentru mileniul III*, [Roscani, un village pour le 3e millénaire], Deva, Editura Emia, 2000.

Ştiucă, Narcisa Alexandra : *Sărbătoarea noastră cea de toate zilele* [Notre fête quotidienne] (I, 2003; II, 2004), Bucureşti, Editura Cartea de buzunar.

Études spécifiques :

Chelcea, Ion : *Cu privire la hrana de bază a poporului român* [A propos de l'alimentation quotidienne du peuple roumain], dans *Studii şi cercetări, Muzeul Satului şi de Artă Populară*, 1981.

Constantinescu, Ioana : *O lume 'ntr-o carte de bucate* [Un monde dans un livre de cuisine], Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997.

Godea, Ion : *Din etnologia cumpătării. Palinca, ţuica şi vinarsul la români* [L'ethnologie de la mesure. La palinka, la tzuica et le cognac chez les Roumains], Bucureşti, Editura Coresi, 2005.

Lévi Strauss, Claude : *Mythologiques I. Le cru et le cuit,* Paris, Plon 1964.

Lévi Strauss, Claude : *Mythologiques II. Du miel aux cendres,* Paris, Plon 1950.

Lupescu, Mihai : *Din bucătăria ţăranului român* [De la cuisine paysanne roumaine], Bucureşti, Editura Paideia, 2000.

Kogălniceanu, Mihail, Costache Negruzzi: *Carte de bucate boiereşti* (*200 de reţete cercate de bucate, prăjituri şi alte trebi gospodăreşti)* [Livre de menus nobles. 200 plats vérifiés de salé, de gâteaux et d'autres préparations], reed. Cluj Napoca, Editura Dacia, 1998.

Marin, Sanda : *Carte de bucate* [*Livre de cuisine*] (ediția a VII-a), Bucureşti, Editura Tehnică, 1969.

Montanari, Massimo : *La faim et l'abondance. Histoire de l'alimentation en Europe,* Paris, Seuil 1995.

Roman, Radu Anton : *Bucate, vinuri şi obiceiuri româneşti* [Plats, vins et traditions roumaines]*,* Bucureşti, Editura Paideia, 2001.

Roşu, Georgeta : *Bucate încercate* [*Plats vérifiés*], Muzeul Țăranului Român, 1997.

Strasman, Iosif; Ion Radu : *Preparate de artă culinară* [Exemples d'art culinaire], Bucureşti, Editura Tehnică, 1981.

Ştiucă, Narcisa ; Steluța Pârâu ; Mihai Milian ; Valeriu Leonov : *Terra promessa (Scurt istoric al comunității italiene din Dobrogea de Nord)* [Courte histoire de la communauté italienne de Dobroudja], Constanța, Editura ExPonto, 2006.

Văduva, Ofelia : *Paşi spre Sacru. Din etnologia alimentației româneşti* [Vers le sacré. Pages d'ethnologie culinaire roumaine]*,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996.

Văduva, Ofelia : *Magia darului* [Magie de l'offrande]*,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Teodoreanu, Al.O. : *Gastronomice* [Gastronomiques], Bucureşti, Editura pentru Turism, 1973.

Narcisa Alexandra ŞTIUCĂ

BIBLIOGRAPHIE GÉNÉRALE

Dictionnaires :

Dicţionarul limbii române (DLR) [Dictionnaire de la langue roumaine], Academia Română, Institutul de Lingvistică « Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti », Bucureşti, 1907–2006.

Dicţionarul Enciclopedic Român, [Dictionnaire encyclopédique roumain], Bucureşti, Editura Politică, 1962.

Bîrlea, Ovidiu : *Mică enciclopedie a poveştilor româneşti*, [Petite encyclopédie des contes roumains], Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.

Boldan, Emil (coord.) : *Dicţionar de terminologie literară*, [Dictionnaire des termes littéraires], Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

Borza, Alexandru : *Dicţionar etnobotanic cuprinzând denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România*, [Dictionnaire ethnobotanique des noms populaires roumains et étrangers des plantes de Roumanie], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

Candrea, Ion Aurel : *Dicţionar de proverbe şi zicători* [Dictionnaire de proverbes et dictons], Bucureşti, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1912.

Candrea, Ion Aurel, Gheorghe Adamescu: *Dicţionarul Enciclopedic ilustrat „Cartea Românească". Partea I., Dicţionarul Limbii Române din Trecut şi până Astăzi* de I.-Aurel Candrea; *Partea II., Dicţionarul Istoric şi Geografic Universal* [*Dictionnaire encyclopédique illustré* « Cartea Românească ». I^e^ Partie : *Dictionnaire de la langue roumaine ancienne et moderne*. IIe Partie : *Dictionnaire d'histoire et de géographie universelles*], de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura Cartea Românească, f.a.

Cihac, A. de : *Dictionnaire d'Etymologie daco-romane,* I, *Éléments latins, comparé avec les autres langues romanes* II, *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, Rodolphe St. Goar, vol. I, 1870; vol. II, 1879.

Datcu, Iordan : *Dicţionarul etnologilor români: autori, publicaţii periodice, instituţii, mari colecţii, bibliografii, cronologie* (ed. III revizuită şi adăugită) [*Dictionnaire des ethnologues roumains : auteurs, périodiques, institutions, collections, bibliographies, chronologie*. 3e édition revue et augmentée], Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2006.

Datcu, Iordan, Sabina C. Stroescu : *Dicţionarul folcloriştilor. Folclor literar românesc* [Dictionnaire des folkloristes. Folklore littéraire roumain], cu o prefaţă de Ovidiu Bârlea, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi

Enciclopedică, 1979.

Evseev, Ivan : *Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească,* [Dictionnaire de magie, de démonologie et de mythologie roumaine], Timişoara, Editura Amarcord, 1998.

Ghinoiu, Ion : *Obiceiuri populare de peste an. Dicţionar*, [Rituels populaires liés au calendrier. Dictionnaire], Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997.

Godea, Ioan : *Dicţionar etnologic român* [Dictionnaire ethnologique roumain], Bucureşti, Editura Etnologică, 2007.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu : *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul Limbei Istorice şi Poporane a Românilor*, [Dictionnaire de la langue ancienne et populaire des Roumains], lucrat după dorinţa şi cu cheltuiala M.S. Regelui Carol I, Bucureşti, Stabilimentul Grafic Socec & Teclu, 1886–1898.

Kernbach, Victor : *Dicţionar de mitologie generală,* [Dictionnaire de mythologie générales], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

Papahagi, Tache : *Mic Dicţionar Folkloric. Spicuiri folklorice şi etnografice comparate*, [Petit dictionnaire du folklore. Eléments folkloriques et ethnographiques comparés], ediţie îngrijită, note şi prefaţă de Valeriu Rusu, Bucureşti, Editura Minerva, 1979.

Puşcariu, Sextil : *Dicţionarul limbii române întocmit şi publicat după îndemnul şi cu cheltuiala Majestăţii Sale regele Carol I*, [Dictionnaire de la langue roumaine, rédigé et publié à la demande et aux frais de Sa Majesté Charles Ier], tomul I, partea I A-B, Bucureşti, Librăriile Socec &Comp. şi Sfetea, 1913.

Puşcariu, Sextil : *Dicţionarul Academiei Române*, [Dictionnaire de l'Académie roumaine], Bucureşti, Cultura Naţională, 1926.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu : *Dicţionar de artă populară*, [Dictionnaire de l'art populaire], Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

Şăineanu, Lazăr : *Dicţionarul universal al limbei române*, a doua ediţiune cu totul prelucrată şi adăugită, [*Dictionnaire universel de la langue roumaine*, 2e édition révue et augmentée], Craiova, Institutul de editură SAMITCA, 1908.

Tiktin, Hariton : *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, ediţia 2, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985–1989.

Vulcănescu, Romulus : *Dicţionar de etnologie*, [Dictionnaire d'ethnologie], Bucureşti, Editura Albatros, 1979.

Bibliographies :

Academia Română. Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" : *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc* II

(1892–1904). [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Coordonare şi cuvânt înainte de Adrian Fochi. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002.

Academia Română. Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" : *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc 1956–1964*. [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Redactori şi coordonatori Dan Bugeanu, Elena Dăncuş, Adrian Fochi, Ion Taloş. Ediţie îngrijită şi prefaţă de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2004.

Academia Română. Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" : *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc 1965–1969*. [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Redactor coordonator Elena Dăncuş. Ediţie îngrijită de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2005.

Academia Română. Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu" : *Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc 1970–1995* [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], (autori: I. M. Băieşu, Maria Florica-Bufnea, Stelian Cârstean, Adrian Codescu, Ion Hangiu, Tiberiu Mihail, Flavia Oşianu, Romulus Oşianu, Rodica Raliade). Ediţie îngrijită de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2006.

Bibliografia generală a etnografiei şi folclorului românesc I (1800–1891). [Bibliographie générale de l'ethnographie et du folklore roumains], Cuvânt înainte de Mihai Pop. Prefaţă de Adrian Fochi, [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1968.

Cârstean, Stelian : *Creaţia populară românească. Lucrări editate de centrele judeţene ale creaţiei populare 1954–2002*, [La création populaire roumaine. Travaux édités par les Centres départementaux de la création populaire entre 1954 et 2002], Bucureşti, C.N.C.P.C.T., 2003.

Muşlea, Ion : *Bibliografia folclorului românesc 1930–1955*. [Bibliographie du folklore roumain. 1930–1955], Ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de Iordan Datcu, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2003.

Typologies :

Amzulescu, Al.I. : *Cântecul epic eroic. Tipologie şi corpus de texte poetice,* [Le chant épique héroïque. Typologie et corpus des textes poétiques], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981 (Colecţia Naţională de Folclor).

Amzulescu, Al.I. : *Balada familială. Tipologie şi corpus de texte poetice*, [La balade familiale. Typologie et corpus des textes poétiques], Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1983 (Colecţia Naţională de Folclor).

Brătulescu, Monica : *Colinda românească. The Romanian Colinda* (Winter-Solstice Songs), Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

Brill, Tony : *Tipologia legendei populare româneşti*, Prefață de Sabina Ispas. Bucureşti, Ediție îngrijită şi studiu introductiv de I. Oprişan, Editura. Saeculum I.O., vol., 1*, Legenda etiologică*, 2005, vol. 2, *Legenda mitologică. Legenda religioasă. Legenda istorică,* 2007. [*Typologie de la légende populaire roumaine*. Vol. 1 : *Les légendes étiologiques*. Vol. 2 : *Les légendes mythologiques, les légendes religieuses, les légendes historiques*].

Brill, Tony : *Tipologia legendei populare româneşti*. 2. *Legenda mitologică, legenda religioasă, legenda istorică*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2006. (Colecția Națională de Folclor). [*Typologie de la légende populaire roumaine*. Vol. 2 : *Les légendes mythologiques, les légendes religieuses, les légendes historiques*]

Călin, Cornelia : *Jurnal oral. Index tipologic şi motivic, antologie de texte*, [*Le journal oral. Index des types et motifs et anthologie des textes*], Bucureşti, Editura Erasmus, 1993 (Colecția Națională de Folclor).

Coatu, Nicoleta : *Structuri magice tradiționale*, [Structures magiques traditionnelles], Bucureşti, Editura ALL, 1998.

Cuceu, Ion, Maria Cuceu : *Vechi obiceiuri agrare româneşti*. *Tipologie şi corpus de texte. I*, [Anciennes coutumes agraires roumaines. Typologie et corpus des textes], Cluj-Napoca, Editura Minerva, 1988.

Dejeu, Zamfir : *Dansuri tradiționale din Transilvania (Tipologie)*, [Danses traditionnelles de Transylvanie. Typologie], IAFA, Cluj Napoca, Editura Clusium, 2000.

Fochi, Adrian : *Datini şi eresuri populare de la sfârşitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densuşianu*, [Coutumes et croyances populaires de la fin du XIXe siècle : réponses aux questionnaires de N. Densusianu], Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

Formagiu, Hedwig-Maria : *Portul popular din România*, [Le costume traditionnel roumain], Muzeul de Artă Populară al R.S.R., Bucureşti, 1974.

Georgescu, Corneliu-Dan : *Jocul popular românesc*. *Tipologie muzicală şi corpus de melodii instrumentale,* [La danse populaire roumaine. Typologie musicale et corpus de mélodies instrumentales], Bucureşti, Editura Muzicală, 1984 (Colecția Națională de Folclor).

Georgescu, Corneliu-Dan : *Repertoriul pastoral. Semnale de bucium*. *Tipologie muzicală şi corpus de melodii*, [Les signaux au boutchoum du répertoire des bergers. Typologie musicale et corpus], Bucureşti, Editura Muzicală, 1987 (Colecția Națională de Folclor).

Herțea, Iosif : *Colinde româneşti*. *Antologie şi tipologie muzicală*, [Chants de Noël roumains. Anthologie et typologie musicale], Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet – Cultura Națională", 2004.

Ispas, Sabina, Doina Truță: *Lirica de dragoste. Index motivic şi*

tipologic, [La lyrique amoureuse. Index des motifs et des types], vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1988, vol. IV, 1989, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România (Colecţia Naţională de Folclor).

Kahane, Mariana : *Doina vocală din Oltenia*. *Tipologie muzicală.* [La doïna vocale d'Olténie. Typologie musicale], Lucrare îngrijită de Marian Lupaşcu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2007 (Colecţia Naţională de Folclor).

Kahane, Mariana, Lucilia Georgescu-Stănculeanu : *Cântecul zorilor şi bradului (Tipologie muzicală)*, [Le chant de l'aube et le chant du sapin. Typologie musicale], Bucureşti, Editura Muzicală, 1988 (Colecţia Naţională de Folclor).

Moldoveanu, Elisabeta : *Cântecele de seceriş ale poporului român*. *Tipologie muzicală şi literară*, [Les chants roumains du fauchage. Typologie musicale et littéraire], Bucureşti, Editura Academiei Române, 2000 (Colecţia Naţională de Folclor).

Muşlea, Ion, Ovidiu Bîrlea: *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, [Typologie du folklore selon les réponses aux questionnaires de B.P. Hasdeu], Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

Popa, Steluţa : *Obiceiuri de iarnă. Folclor muzical din repertoriul copiilor. Tipologie muzicală. Colecţie de cântece*, [Le folklore musical des enfants. Typologie musicale et recueil de chansons], Bucureşti, Editura Muzicală, 1981.

Rădulescu, Speranţa : *Taraful şi acompaniamentul armonic al muzicii de joc*, [L'orchestre taraf et l'accompagnement harmonique de la musique de danse], Bucureşti, Editura Muzicală, 1984 (Colecţia Naţională de Folclor).

Rădulescu, Speranţa : *Cântecul*. *Tipologie muzicală. I. Transilvania Meridională,* [*La chanson. Typologie musicale.* Vol. 1 : *Transylvanie méridionale*], Bucureşti, Editura Muzicală, 1990 (Colecţia Naţională de Folclor).

Schullerus, Adolf : *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten, Nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*, Zusammengestellt von A. Schullerus, Helsinki, F.F. Communication edited for the Folklore Fellows, 1928.

Secoşan, Elena, Paul Petrescu: *Portul popular de sărbătoare din România*, [Le costume festif traditionnel en Roumanie], Bucureşti, Editura Meridiane, 1984.

Stroescu, Sabina Cornelia : *La typologie bibliographique des facéties roumaines*, I-II, Bucuresti, Editura Academiei RSR, 1969. (Colecţia Naţională de Folclor).

Stroescu, Sabina Cornelia : *Snoava populară românească. Tipologie bibliografică şi corpus de texte,* Ediţie critică de... [L'anecdote populaire roumaine. Typologie bibliographique et corpus des textes. Edition critique

par...], prefață de Mihai-Alexandru Canciovici, Bucureşti, Editura Minerva, vol. I, 1984, vol. II, 1986, vol. III, 1987, vol. IV, 1989.

Sulițeanu, Ghizela : *Cântecul de leagăn*, [Les berceuses], Bucureşti, Editura Muzicală, 1986 (Colecția Națională de Folclor).

Şăineanu, Lazăr : *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ de...*, [Les contes roumains comparés aux légendes de l'Antiquité classique et aux contes des peuples voisins et de tous les peuples romans. Etude comparative], Bucureşti, [Editura] Göbl, 1895.

Vicol, Adrian : *Recitativul epic al baladei româneşti*. *Tipologie muzicală,* [Le récitatif épique de la balade roumaine. Typologie musicale], Bucureşti, Editura Arvin Press, 2004.

Synthèses :

Bănățeanu, Tancred : *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, [Prolégomènes à une théorie de l'esthétique de l'art populaire], Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Bernea, Ernest : *Cadre ale gândirii populare româneşti. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului şi cauzalității*, [Cadres de la pensée populaire roumaine. Contributions à la représentation de l'espace, du temps et de la causalité], Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985.

Bârlea, Ovidiu : *Folclorul românesc* [Le folklore roumain], Bucureşti, Editura Minerva, (vol. I, 1981, vol. II, 1983).

Brăiloiu, Constantin : *Opere, I,* [*Œuvres*, vol. 1], Bucureşti, Editura muzicală, 1967.

Brăiloiu, Constantin : *Opere, V*, [*Œuvres*, vol. 5], Studiu introductiv, traducere şi îngrijire de Emilia Comişel, Bucureşti, Editura Muzicală, 1981.

Breazul, George : *Patrium Carmen. Contribuții la Studiul Muzicii Româneşti*, [Contributions à l'étude de la musique roumaine], Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

Bucşan, Andrei : *Specificul dansului popular românesc*, [Spécificités de la danse populaire roumaine], Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

Butură, Valer : *Etnografia poporului român*, [L'ethnographie du peuple roumain], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Butură, Valer : *Străvechi mărturii de civilizație românească*, [Anciens témoignages de la civilisation roumaine], Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989.

Dima, Alexandru : *Conceptul de artă populară*, [Le concept d'art populaire], Bucureşti, 1939.

Dima, Alexandru : *Arta populară şi relațiile ei*, [L'art populaire et ses relations], Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

Dunăre, Nicolae : *Ornamentică tradiţională comparată*, [Ornementation traditionnelle comparée], Bucureşti, Editura Meridiane, 1979.

Ghinoiu, Ion : *Vârstele timpului*, [Les âges du temps], Bucureşti, Editura Meridiane, 1988.

Giurchescu, Anca, Sunni Bloland : *Romanian Traditional Dance*, Mill Valley, California, Wild Flower Press, 1995.

Hedeşan, Otilia : *Lecţii despre calendar (curs)*, [Leçons sur le calendrier. Cours], Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005.

Iordache, Gheorghe : *Ocupaţii tradiţionale pe teritoriul României,* [Occupations traditionnelles sur le territoire roumain], Craiova, Editura Scrisul Românesc, vol. I, 1985, vol. II, 1986, vol. III, 1989, vol. IV. 1996.

Iorga, Nicolae : *L'art populaire en Roumanie*, Paris, 1923.

Işfănoni, Doina : *Interferenţe dintre magic şi estetic*, [Interférences entre le magiques et l'esthétique], Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002.

Ivănescu, Gheorghe : « Etnolingvistica » [L'ethnolinguistique], in *Introducere în etnologie*, [Introduction à l'ethnologie], Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980.

Mangiuca, Simeon : *Calendar Iulian Gregorian Popolar pe anul 1883* [Calendrier julien et grégorien populaire de l'année 1883], Oravița.

Mesnil, Marianne, Assia Popova : *Etnologul între şarpe şi balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, [L'ethnologue entre le serpent et le dragon. Essais de mythologie balkanique], Bucureşti, Editura Paideia, 1997.

Niculiță-Voronca, Elena : *Datinile poporului român (adunate şi aşezate în ordine mitologică)* [Les traditions du peuple roumain, recueillies et organisées selon la mythologie], Cernăuți, Tipografia Izidor Wiegler, 1903.

Olteanu, Antoaneta : *Calendarele poporului român*, [Les calendriers du peuple roumain], Bucureşti, Editura Paideia, 2001.

Oprescu, George : *Arta ţărănească la români*, [*L'art paysan roumain*], Bucureşti, 1922.

Pavelescu, Gheorghe : *Mana în folklorul românesc. Contribuţii pentru cunoaşterea magicului* [Les mânes dans le folklore roumain. Contributions à la connaissance du magique], Sibiu, 1944.

Petrescu, Paul : *Motive decorative celebre*, [Motifs décoratifs célèbres], Bucureşti, Editura Meridiane, 1971.

Pop, Dumitru : *Obiceiuri agrare tradiţionale româneşti*, [Coutumes agricoles traditionnelles roumaines], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989.

Pop, Mihai : *Obiceiuri tradiţionale româneşti*, [Coutumes traditionnelles roumaines], Bucureşti, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, 1976.

Prut, Constantin : *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare româneşti*, [La voie égarée. Regard sur l'art populaire roumain], Bucureşti,

Editura Meridiane, 1991.

Stoica, Georgeta, Olga Horşia : *Meşteşuguri artistice tradiţionale*, [Métiers artistiques traditionnels], Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2001.

Stoica, Georgeta, Paul Petrescu : Arta populară românească, [*L'art populaire roumain*], Bucureşti, Editura Meridiane, 1981.

Şeuleanu, Ion : *Poezia populară de nuntă*, [La poésie populaire de noce], Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

Vlăduţiu, Ion : *Etnografia românească*, [L'ethnographie roumaine], Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973.

Vulcănescu, Romulus : *Măştile populare*, [Les masques populaires], Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.

Monographies :

Butură, Valer : *Străvechi mărturii de civilizaţie românească*, [Anciens témoignages de la civilisation roumaine], Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989.

Cantemir, Dimitrie : *Descrierea Moldovei,* Traducere de pe originalul latinesc de G. Pascu, professor la Universitatea din Iaşi. Ediţia II-a revizuită şi completată cu indice, Bucureşti, Editura Tipografiile Române Unite S.A., 1938. [*La description de la Moldavie*. Traduction du latin]

Caraman, Petru : *Colindatul la români, slavi şi alte popoare*, [Les chants de Noël chez les Roumains, chez les Slaves et chez d'autres peuples], Bucureşti, Editura Minerva, 1983.

Caraman, Petru : *Descolindatul în Orientul şi Sud-estul Europei,* [Pratiques du dé-chant en Europe de l'Est et du Sud-Est], Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 1997.

Ciubotaru, Ion H. : *Marea trecere, Repere etnologice în ceremonialul funerar din Moldova*, [Le grand passage. Repères ethnologiques des cérémonies funéraires en Moldavie], Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet – Cultura Naţională", 1999.

Ciubotaru, Ion H. : *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, [Les catholiques de Moldavie. L'univers de la culture populaire], Iaşi, Editura Presa Bună, vol. I, 1998, vol. II, 2002.

Diaconu, Ion : *Ţinutul Vrancei. Etnografie – Folklor – Dialectologie*, [La région de Vrancea : ethnographie, folklore, dialectologie], I, Bucureşti, f. a.

Herseni, Traian : *Forme străvechi de cultură poprană românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Ţara Oltului,* [Anciennes formes de la culture populaire roumaine. Etude de paléo-ethnographie des groupes masculins du pays de l'Olt], Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

Ionică, Ion : *Dealu Mohului. Ceremonia agrară a cununii în Ţara Oltului*, [La colline de Mohul. la cérémonie agraire de la couronne dans le

pays d'Olt], Bucureşti, Tipografia Bucovina I. E. Torouţiu, 1943.

Marian, Simion Florea : *Nunta la români*, [Les noces chez les Roumains], Bucureşti, Tipografia Carol Göbl, 1890.

Marian, Simion Florea : *Naşterea la români*, [La naissance chez les Roumains], Bucureşti, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea : *Înmormântarea la români*, [Les funérailles chez les Roumains], Bucureşti, Tipografia Carol Göbl, 1892.

Marian, Simion Florea : *Sărbătorile la români*, [Les fêtes chez les Roumains], I-III, Bucureşti, Socec-Sfetea, 1898–1901.

Moise, Ilie : *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, [Confréries de jeunes dans les Carpates. Le groupe de garçons], Sibiu, Editura Imago, 1999

Pamfile, Tudor : *Sărbătorile la români*, (*Sărbătorile de vară la români, Sărbătorile de toamnă şi Postul Crăciunului, Crăciunul*), [Les fêtes d'été chez les Roumains, les fêtes d'automne, le Carême, Noël], Bucureşti, Socec-Sfetea, 1910–1914.

Pamfile, Tudor : *Mitologie românească,* [Mythologie roumaine], Bucureşti, Editura All, 1997.

Pavelescu, Gheorghe : *Cercetări asupra magiei la românii din Munţii Apuseni,* [Recherches sur la magie chez les Roumains des Carpates occidentales], Bucureşti, Institutul de Cercetări Sociale ale României, 1945.

Corpus de textes :

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu) : *Sărbători şi obiceiuri*, Răspunsuri la chestionarele *Atlasului Etnografic Român*, Corpus de documente etnografice, [*Fêtes et rituels*. Réponses aux questionnaires de l'*Atlas ethnographique roumain*. Corpus de documents ethnographiques], Bucureşti, Editura Enciclopedică, (vol. I: Oltenia, 2001; vol. II: Banat şi Crişana, 2002; vol. III: Transilvania, 2003; vol. IV: Moldova, 2004).

Gorovei, Artur : *Credinţi şi superstiţii ale poporului român*, [Croyances et superstitions du peuple roumain], Bucureşti, Socec-Sfetea, 1915.

Gorovei, Artur : *Descântecele românilor*, [Les incantations chez les Roumains], Bucureşti, Editura Academiei Române, 1931.

Atlas :

Academia Română, Institutul de Folclor (coord. Ion Ghinoiu) : *Atlasul Etnografic Român*, (vol. I: Habitatul, 2003; vol. II: Ocupaţiile: Cultivarea pământului, Creşterea animalelor, Sericicultura, Apicultura, Vânătoarea, Pescuitul şi Transportul, 2004) [*L'Atlas ethnographique*

roumain. Vol. 1 : L'habitat ; vol. 2 : Les occupations : culture de la terre, élevage du bétail, sériciculture, apiculture, chasse, pêche et transport], Bucureşti, Editura Academiei.

Bibliographie – Terminologie aroumaine :

Burileanu, Constantin N. : *De la Românii din Albania* [Des Roumains d'Albanie], Bucureşti, Lito-Tipografia Motzătzeanu, 1906.

Capidan, Theodor : *Meglenoromânii. Istoria şi graiul lor* [Les Megléno-roumains, leur histoire et leur langue] vol. I, 1925–1935; *Literatura populară la meglenoromâni* [La littérature populaire des Megléno-roumains] vol. II, 1928; *Dicţionarul meglenoromân* [Dictionnaire megléno-roumain] vol. III, Bucureşti, (Academia Română. Studii şi cercetări VIII), 1935.

Capidan, Theodor : *Românii nomazi, studiul din viaţa românilor din sudul Peninsulei Balcanice* [Les Roumains nomades : étude sur la vie des Roumains du Sud de la Péninsule balkanique], Cluj, f. edit., 1926.

Capidan, Theodor : *Fărşeroţii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, [Les bergers itinérants Fărşeroţi. Etude linguistique des Roumains d'Albanie], Bucureşti, Cartea Românească, 1931.

Capidan, Theodor : *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu Lingvistic* [Les Aroumains et leur dialecte. Etude linguistique], Bucureşti, Biblioteca enciclopedică, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1932.

Capidan, Theodor : *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă* [Les Macédo-roumains. Ethnographie, histoire, langue], Bucureşti, Biblioteca enciclopedică, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1942.

Caraiani, Gh. Nicolae, Nicolae Saramandu : *Folclor aromân grămostean,* [Folklore aroumain de Gramos], Bucureşti, Editura Minerva, 1982.

Caranica, Ioan : *130 de melodii populare aromâneşti, culese şi notate de Ioan Caranica* [130 mélodies populaires aroumaines, recueillies et transcrites par...], Cluj, Tipografia Ziarului Universul, 1937.

Constantinescu-Mirceşti, C.D. : *Un sat dobrogean Ezibei* [Ezibei : un village du Dobroudja], Bucureşti, Editura Bucovina, I. E. Torouţiu, 1939.

Cosmulei, Dumitru : *Datini, credinţe şi superstiţii aromâneşti* [Traditions, croyances et superstitions des Aroumains], Bucureşti, Noua Tipografie Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1909.

Găluşcă-Crâşmariu, Tatiana, Emilia Milicescu, Nicolae Saramandu, Tudor Nae : *Miorița la dacoromâni şi aromâni* [*La* Miorita *chez les Roumains et chez les Aroumains*], Bucureşti, Editura Minerva, 1992.

Iroaie, Petre : *Alte cântece populare istroromâne* [Autres chants populaires istro-roumains], Iaşi, (extras din Arhiva, anul XLVII), 1940.

Marcu, George : *Folclor muzical aromânesc* [Folklore musical

aroumain], Bucureşti, Editura Muzicală, 1977.

Nenițescu, Ioan : *De la Românii din Turcia Europeană, studiu etnic şi statistic asupra armânilor* [Sur les Roumains de la Turquie européenne : étude ethnique et statistique sur les Aroumains], Bucureşti, f. edit.,1895.

Nicolau, Irina : *Aromânii. Credinţe şi obiceiuri* [Les Aroumains : leurs croyances et leurs traditions], Bucureşti, Societatea Culturală Aromânească, 2001.

Papahagi, Pericle, P.N. Vurdună : *Jocuri copilăresi culese dela Românii din Macedonia* [Jeux d'enfants recueillis chez les Roumains de Macédoine], (extrasu din Analele Academiei Romane, seria II, tom XV, Memoriile Sectiunii Literare), Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, 1893.

Papahagi, Pericle : *Din literatura poporană a aromânilor* [De la littérature populaire des Aroumains], f. l., f. edit., 1900.

Papahagi, Pericle : *Basme aromâne şi glosar* [Contes aroumains et glossaire], Bucureşti, Inst. de Arte Grafice Carl Gobl, 1905.

Papahagi, Tache : *Antologie aromânească* [Anthologie aroumaine], Bucureşti, f. edit, 1922.

Papahagi, Tache : *Mic dicţionar folkloric. Spicuiri folklorice şi etnografice comparate* [Petit dictionnaire de folklore. Eléments folkloriques et ethnographiques comparés], Bucureşti, 1979.

Papahagi, Tache : *Dictionnaire aroumain (macédo-roumain) général et etymologique,* (roumain-français), Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare România, 1963.

ILUSTRAȚII/ILLUSTRATIONS

Surse / Sources

[1]	Arhiva Colectivului de Etnologie şi Folclor, Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti Archive du Collectif pour l'ethnologie et le folklore, Faculté de lettres, Université de Bucarest
[2]	Colecția Laura Negulescu Collection Laura Negulescu
[3]	Arhiva Institutului de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu", Bucureşti Archive de l'Institut d'ethnographie et de folklore « Constantin Brăiloiu »
[4]	Colecția Zamfir Dejeu Collection Zamfir Dejeu
[5]	Arhiva Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti" Archive du Musée National du Village « Dimitrie Gusti »
[6]	Arhiva Centrului Național pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiționale Archives du Centre National pour la Conservation et la Promotion de la Culture Traditionnelle
[7]	*Istoria lui Erotocrit* ms. 3514 din Biblioteca Academiei Române, ilustrat de Petre Logofătul în anul 1787, apud Nicolae Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, Bucureşti, 1938 *L'histoire d'Hérotocrite*, ms. 3514 de la Bibliothèque de l'Académie roumaine, illustrations de Petre Logofătul, 1787, *apud* Nicolae Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, Bucureşti, 1938